

DOKUMENTI

SLOVENSKEGA GLEDALIŠKEGA IN FILMSKEGA MUZEJA

42

LJUBLJANA
1984

DSGFM

Letnik XX

Str. 1 — 140

Ljubljana 1984

DOKUMENTI SLOVENSKEGA GLEDALIŠKEGA IN FILMSKEGA MUZEJA

letnik XX, zvezek 42, 1984

Izdaja Slovenski gledališki in filmski muzej v Ljubljani, Cankarjeva 11

Svet revije: France Brenk, Majda Clemenž, akad. dr. Dragotin Cvetko, dr. Bruno Hartman, Marija Kaufman, akad., dr. Bratko Kreft, akad. Dušan Moravec, Lilijana Nedić, France Štiglic, dr. Mirko Zupančič

Uredništvo: Majda Clemenž, akad. dr. Dragotin Cvetko, akad. dr. Bratko Kreft /glavni in odgovorni urednik/

Tisk: Fotokopiranje, razmnoževanje, papirna galanterija Jože Povše, Ribniška 24, Ljubljana

V S E B I N A :

Pojasnilo uredništva	1
O družini Danilovih	3
Anton Cerar-Danilo	5
Avgusta Danilova	42
Vera Danilova-Balatka	76
Mira Danilova-Neffat	85
Silva Danilova	108
Rafael Danilo	114
Mavricij Danilo	116
Seznam upodobitev Danilovih	118
Viri in zahvala	121
Slike	122

Avtor dokumentarnih študij o Danilovih je Frančiška Slivnik, Seznama upodobitev pa Peter Krečič.

Prevodi v francoščino: Jožica Pirc

TABLE DES MATIÈRES:

Note de la rédaction	1
La famille des Danilo	3
Anton Cerar-Danilo	5
Avgusta Danilova	42
Vera Danilova-Balatka	76
Mira Danilova-Neffat	85
Silva Danilova	108
Rafael Danilo	114
Mavricij Danilo	116
La liste des portraits des Danilo	118
Sources et remerciement	121
Photos	122

L'auteur des études documentaires de la famille des Danilo est Frančiška Slivnik, de La liste des portraits des Danilo Peter Krečič

Traduction en français: Jožica Pirc

DOCUMENTS DU MUSÉE DU THÉÂTRE ET DU CINÉMA SLOVÈNE

No 42, 1984

Publié par le Musée du théâtre et du cinéma slovène, Ljubljana, Jugoslavija

Conseil de la revue: France Brenk, Majda Clemenž, Dragotin Cvetko, Bruno Hartman, Marija Kaufman, Bratko Kreft, Dušan Moravec, Lilijana Nedić, France Štiglic, Mirko Zupančič

Rédigé par Majda Clemenž, Dragotin Cvetko, Bratko Kreft /redacteur principal/

Imprimé par Fotokopiranje, razmnoževanje, papirna galanterija Jože Povše, Ribniška 24, Ljubljana

Pred nami je prva številka Dokumentov SGFM leta 1984. V celoti prinaša dokumentarne študije o igralski družini Danilovih. Te so nastale ob dveletnem pripravljanju razstave in so po našem mnenju tako zanimive, bogate s podatki in dokumentacijo, da smo prepričani, naj bodo v celoti objavljene in dostopne vsem, ki jih zanima slovenska gledališka zgodovina. Obenem je to spremljevalna publikacija razstave Igralska družina Danilovih, ki je bila postavljena v prostorih Cankarjevega doma v aprilu letošnjega leta.

Dvainštirideseta številka Dokumentov SGFM je tiskana drugače kot dosedanje. Gradiva je bilo namreč toliko, da bi bil klasični natis povezan z velikimi stroški in ga ne bi bilo mogoče realizirati, še manj pa drugega letošnjega zvezka naše revije. Zato smo se odločili za cenejšo obliko objave.

Naslednja številka Dokumentov SGFM, št. 43 bo posvečena 20 letnici izhajanja te prve revije za gledališke raziskave in bo izšla v jeseni v dosedanji obliki in tisku.

Uredništvo

PO 2547/86

O družini Danilovih

"Ako bi bil velik pisatelj ali pisatelj sploh, bi ne iskal snovi in motivov med trboveljskimi revirji ali siromašnimi viničarji ali zgaranimi jeseniškimi železarji - ne pisal bi roman o gledališču... Napisal bi sago o Danilovih."

Tako je zapisal Osip Šest ob 35 letnici dela Mire Danilove. V mislih je imel vsestransko gledališko družino: Antona Cerarja-Danila, Avgusto Danilovo in njune tri hčere: Vero, Miro, Silvo. Malo je znano, da sta se občasno ljubiteljsko ukvarjala z gledališčem oziroma filmom tudi dva od treh sinov umetniškega para: Rafael in Mavricij.

Člani te umetniške družine so bili ustvarjalno prisotni domala sto let: Danilo je prišel k slovenskemu gledališču leta 1876, njegova najmlajša hči Silva pa se je upokojila pri RTV leta 1972. Poudariti velja, da se je na odru osrednjega slovenskega gledališča večkrat pojavilo hkrati tudi po pet članov Danilove družine, pa da so se vsaj štirje od njih kasneje uveljavili tudi v drugih medijih: radiu, filmu in TV.

Danilo je posvetil gledališču 50 svojih ustvarjalnih let, Avgusta je uradno proslavljala 40 letnico svoje zvestobe slovenskemu gledališču, Mira 35 letnico dela, vendar pa so vsi tudi poslej ustvarjalno živeli do visoke starosti. Anton in Avgusta sta se od odra poslovala pri svojih osemdesetih letih - Danilo na pragu druge svetovne vojne, Avgusta po njej, Mira je nastopala skoraj do svojega sedemdesetega leta, prav tako Silva pri RTV. Od tistih članov Danilove družine, ki so se slovenski umetnosti zavezali poklicno, se je le Vera umaknila po dveh ustvarjalnih desetletjih v slovenskem gledališču.

V gledališču so igrali: Danilo, Avgusta, Vera, Mira, Silva, Rafael in Mavricij. Z gledališko režijo so se ukvarjali: Danilo, Avgusta, Vera in Rafael. V radiu so nastopali: Danilo, Avgusta, Vera, Mira in Silva; Silva je bila dolga leta tudi radijski režiser. V filmu so igrali: Danilo, Avgusta, Silva, Mira, Mavricij in po pripovedi Avguste tudi Rafael. V TV igrah sta nastopili Mira in Silva. Pomembno pedagoško delo sta v gledaliških šolah in tečajih opravljali Avgusta in Mira, Silva pa je bila znamenita mentorica otrokom, ki so nastopali v radijskih igrah. Danilo in Avgusta sta bila pomembna organizatorja. Danilo je bil predsednik Udruženja igralcev, tudi publicist in je imel literarne ambicije. V njegovi bibliografiji je vrsta obsežnejših člankov in drobnih knjižnih izdaj, med njimi avtobiografija. Danilo in Avgusta sta za družbe gramofonskih plošč posnela slovenske pesmi in nekaj humorističnih pripovedi, Silvo pa je moč zaslediti na kasetah RTV Ljubljana.

Za svoje dolgoletno ustvarjalno delo so Danilovi prejeli tudi najvišja umetniška in državna priznanja. Danilo je ob svoji 40 letnici dela (1919) prejel Red Sv. Save 5. stopnje, ob 50 letnici dela (1926) Red Sv. Save 3. stopnje in je postal častni meščan mesta Ljubljane. Avgusta je ob 40 letnici dela (1928) prejela Red Sv. Save, za vlogo Obrekarice v prvem povojnem slovenskem celovečernem filmu Na svoji zemlji pa Zvezno nagrado. Mira je dobila Red dela II. reda (1949), dve Prešernovi nagradi (1948 in 1955), Red dela z rdečo zastavo (1975) in Borštnikov prstan (1973). Silva je prejela Red dela s srebrnim vencem (1967) in Plaketo RTV Ljubljana (1979). Vera je bila na Češkem odlikovana za svoje družbenopolitično delo. Med drugim je dobila Spominsko medaljo ob 50 letnici KPČ.

Danilove so portretirali številni ugledni likovni umetniki. Avgusti so odkrili doprski kip v osrednji slovenski gledališki hiši, ljubljanski Drami, Miri pa v mariborskem gledališču.

Njihovim življenjskim in delovnim jubilejem so bili posvečeni številni članki in zapisi. Danila in Avguste se je slovenska javnost spomnila celo ob stoletnici rojstva.

Danilova družina je nedvomno izjemen pojav v slovenskem kulturnem prostoru in zato ji posvečamo posebno pozornost.

L'article parle de la famille d'artistes slovène qui était présente dans notre espace culturel avec sa créativité presque pendant cent ans. Cinq membres de la famille nombreuse ont réussi à intervenir d'une manière professionnelle dans l'art slovène: père, mère et trois filles, tandis que les deux fils se sont joints comme amateurs à leur création dans des époques différentes.

Ils sont apparus dans tous les médias: au théâtre, dans le film, à la radio, à la télévision, ils ont enregistré des disques et des cassettes, ils ont été des organisateurs de succès, en somme des pédagogues, des créateurs universels. Ils ont reçu de nombreuses décorations d'état pour leur activité d'artistes et d'organiseurs.

Anton Cerar-Danilo

(1858 — 1947)

"Ljubim naše gledališče, ker sem vse faze, borbe in križe od svoje mladosti do danes tudi jaz preživel in se z vso vlogo svojega temperamenta udeleževal in včasih tudi odločno vmes posegel."

Danilo: Spomini, str. 6

A. IGRALEC IN REŽISER (1876-1914)

Anton Cerar Danilo, vsestranski gledališki ustvarjalec, igralec, režiser, publicist in organizator, ki se je pridružil snovanjem slovenskih gledališčnikov ob času desetletnice Dramatičnega društva (v letu Cankarjevega rojstva) in je nekaj let po koncu prve svetovne vojne praznoval 50 letnico zvestobe slovenskemu gledališču, se je rodil kot nezakonski sin služkinji Mariji Cerar iz Prevoj in trgovskemu posesniku Antonu Župančiču 15. julija 1858. Z materjo sta živela na Žabjaku in že v rani mladosti v otroški igri se je nakazovala njegova kasnejša poklicna pot.

To mladostno hrepenenje ter pod od otroške igre med diletante je nazorno popisal Fran Govekar:

"Neukrotno ljubeznivo lahkomišelnost igralsko kri je menda podedoval po očetu. Že kot realce I. razreda je sodeloval pri predstavah, ki jih je prirejal na svojem stanovanju dijak Stauffer. Na Žabjaku, v hiši nasproti nekdanji kaznilnici, so igrali slovenski dijaki Schillerjevo tragedijo "Die Räuber", burko "Die Liebe mit Dampf" in druge igre tedanjega nemškega repertoarja. Slovenskih iger niso imeli. Igrati pa so se učili dijaki z gledanjem slovenskih in nemških predstav v starem gledališču. Tudi Tonček Cerar je stal večer na galeriji, gledal z očmi in ušesi in se učil. Nato je na Žabjaku štiral, markiral ljudstvo in vojsko, delal burjo in grom ter igral epizode. In igral je jako vztrajno, da je zaigral - realko. Mati je obupala nad Tonetom, "faliranim študentom". Kaj bi za božjo kriščevo voljo s pregrešnim komedijantarstvom? Niti neslanega kropa si ne zasluži! In določila ga je za čevljarja. Tonček se je udal materini zahtevi ter se posvetil umetnosti šila, drete in kopita. In postal je sčasoma v svoji vsega spoštovanja vredni in sila koristni obrti prvi mojster ljubljanski: najlepše in najelegantnejše čevlje si mogel včasih dobiti le pri mojstru Cerarju v Šelenburgovi ulici (op. F.S.: današnja Titova cesta med Cankarjevo ulico in Trgom osvoboditve - med "Namo" in Šubićevo gimnazijo).

A kakor nemški poet Hans Sachs se tudi slovenski Anton Cerar ni izneveril muzam in je komedijantstil dalje. Pri neki dijaški predstavi je opazil njegov naravni igralski talent novinar Viktor Eržen, prevajalec repertoarja za slovensko gledališče. Eržen je opozoril na Cerarja takratnega režiserja slovenskega gledališča Josipa Gecelja, pesnik Josip Cimperman mu je s svojo posetnico ugladil pot, in nekaj dni nato je bil 19 letni, kot živo srebro nemirni čevljarček že na skušnji..." (1)

Danilo je sam v svoji avtobiografiji podrobno popisal snovanja svoje družine na Žabjaku, kjer ga je opazil Jože Cimperman in mu utrl pot v gledališče:

"Pa smo prirejali tudi teater. V Staufferjevi rodbini na Žabjeku št. 1, kjer je Staufferjeva mati vodila branjarijo. Bila je vdova po nekem uradniku in je živela ob majhni penziji ter skrbela za dva sinova. Igrali smo "Die Räuber von Schiller". Naš šest pa naj si nikdar ne misli, da je naznačena oderska scena njegova izključna iznajdba. Mi smo z uporabo ruh in preprog ustvarjali sijajen oder. Okna in druga taka šara pa je visela na velikih kavljih na stropu (kjer so nekdanj sigurno visele klobase in pršuti, saj je bil svoj čas magazin), seveda so bila iz papirja in z "rötelnam" poslikana. Pristop k predstavi so imeli izključno samo vabljeni gostje, posebno neke device z barokami; te device so nam financirale predstavo. Povabljen je bil tudi nasproti stanujoči Jože Cimperman, pisatelj, pesnik in moj inštruktor." (2)

Mimo srečanja s Cimpermanom na Žabjaku, so bili zanj pomembni stiki z diletantko Jamnikovo v Gra-dišču, kamor sta se z materjo preselila potem, ko je končal ljudsko šolo pri Šentjakobu in se vpisal na realko:

"V tej Vrhovčevi hiši je stanovala slovenska igralka Jamnikova, katera mi je že takrat, ko še nisem imel pravega pojma o gledališču, prerokovala, da bom slovenski igralec, ker sem vedno deklamiral. Razlagala mi je večkrat gledališko umetnost in tako sem sprejemal polagoma pojme in tudi hrepenenje po tej umetnosti." (3)

Neposredna bližina gledališkega posloppja je burila fantovo domišljijo in v njem je začela močnejše plati komedijantska kri. Prva srečanja s prvim gledališčem leta 1875 so ga v tolikšni meri prevzela, da so se mu podrobnosti vtisnile za vse življenje:

"Gledališče je bilo pri predstavi "Razbojnikov" tako nabito, da občinstvo ni napolnilo samo notranje gledališke dvorane, nego so bila tudi vrata parterja odprta, da je bilo omogočeno gledati predstavo tudi iz foyerja. Ker so se ljudje prerivali in ni bilo dovolj prostora, so odprli vrata tudi na ulico, da so gledalci stali celo pod balkonom. Čim se je aplavz razvil v notranjosti, že je valovil dalje preko foyerja na ulico. Predstava je trajala do tričetrt na polnoč. Navdušenje je bilo nepopisno. Dolgo se je govorilo po mestu o "Razbojnikih" in vse si je bilo edino, da popolnejše predstave ni bilo na slovenskem odru. Še danes vidim prav živo posamezne prizore in spominjam se poedinah igralcev. Predvsem Šimen Paternoster kot Roller - že njegova maska te je zadivila, - Šušteršič - Franc Moor, - Schmidt - Karel Moor, - lepšega Karla ni imelo kmalu katero gledališče, stari Moor - Gecelj in nepozabna Ivanka Jamnikova s svojim madonskim obličjem in govorečimi očmi je igrala Amalijo. Komik Kajzelj pa je postavil zgodovinsko figuro pisarja, katerega so razbojniški orjaki dvignili v zrak kakor našega Hamleta ter ga odnesli z odra. Naj omenim še Kozinskega, ki ga je predstavljala Piskarjeva, zelo zanimiva, da ne rečem naravnost pikantna pojava. Schillerjevi "Razbojniki" pa so tudi meni zapustili neizbrisen spomin. Čez dan je bilo deževalo, toda večer je bil jase in luna je veselo obsevala staro gledališče." (4)

Že naslednje leto se je vključil v snovanja slovenskih diletantov v pravem gledališču. Debut "gospoda Cerarja" je pomenil izpolnitev otroških sanj, polnih pričakovanja. V njegovih prizadevanjih mu je stala ob strani tudi mama:

"Dospel sem na vrhunec, edini, ki mi je bil še dosegljiv.

To je bil odločilen stavek v varijantah pri spovedi v dramatični šoli pod vodstvom igralca Šmita. In naklonili so mi vlogo barona Stenwortha v igri "Lowoodska sirota" za moj prvi nastop dne 11. novembra 1876.

S to vlogo sem vzbudil pozornost in moja dobra mati je odštela 30 kronic za fino obleko, v kateri sem briljiral kot baron. Po predstavi pa se je zbrala vsa igralska družba v gostilni pri "Kroni", v Gradišču, nasproti dramskega gledališča (sedaj "Riba"). Prišel je tja tudi ravnatelj Grasešl in je vprašal režiserja Gecelja, kdo je oni mladi mož, ki je nastopil v vlogi barona. "Tu sedi", odgovori Gecelj. Vstanem in se poklonim. Še danes vidim Grasešljeve resni obraz in kako me je motril preko očal. Čakal sem njegove usodne besede. Toda pokimal je samo z glavo in mi ponudil roko. Smatral sem to za nemo priznanje in čutil sem se ponosnega ves ta večer. Sedel sem pri mizi kakor kmečka nevesta pred skledo štrukljev. Ko smo se razšli, mi je vsak izmed igralcev stisnil roko.

Tako sem pričel svojo karijero." (5)

Prodor je bil nenavaden. V sezoni 1878/79 zasledimo mladega "gospoda Cerarja" kar trinajstkrat na plakatu v najrazličnejših vlogah. Sledila je sezona, ko je slovensko gledališče povsem zamrlo. Vendar pa je bil mladi igralec v tolikšni meri zasvojen z gledališčem, da ni več odnehal:

"V Katoliškem rokodelskem domu je igral pridno dalje, prirejal predstave ter zbral okoli sebe številce diletantov, ki so pod vodstvom dr. Josipa Stareta kmalu nanovo pričeli igrati v starem deželnem gledališču." (6)

Ko je ljubljansko gledališče v okviru Dramatičnega društva spomladi 1880 nanovo zaživelo, je bil med prvimi, ki so se odzvali obnovitvenim prizadevanjem. Zdaj je začel nastopati pod umetniškim imenom "Danilo". Domnevno ga je prevzel "po črnogorskem vladarju" (7). Sicer skromna gledališka kritika ga je opazila in njegovo ime je bilo naštet ob imenih tistih igralcev, ki "so zadostili" (Banditje) (8). Ker je bil ena najobetavnejših mladih moči, so mu zgodaj omogočili študij v tujini:

"Leta 1880 mu je priskrbel Viktor Eržen na dunajski gledališki šoli prostor in malo podporo iz kneza Liechtensteinove ustanove za ubožne igralce, a dr. Stare je temu odsvetoval, ker bi postal najbrže igralec nemškega gledališča." (9)

Kljub temu, da ni imel sistematične vzgoje, je bil njegov vzpon nagel. Že po petih letih sodelovanja ga najdemo med igralci, ki jim je šel takolmenovani "benefični večer", kar dokazuje, da je veljal za eno prvih umetniških moči. Bil je že priznan, ko so Borštnik, Verovšek in Borštnikova prvič stopili prek desk Stanovskega gledališča. Skupaj z drugimi narodno prebujenimi domoljubi je sodeloval tudi s Sokolom in Čitalnico. To je bil začetek uspešne umetniške poti, dolgoletne plodne ustvarjalne vneme. Prej kot v desetih letih je prišel do vodilnih in naslovnih vlog v Biserlici, Marcelu, Baronu Trenku. Izoblikoval je številne dramske, operetne, pa celo operne like. Umetniško je rasel ob tedanjih uspešnicah danes pozabljenih avtorjev Nestroja, Blumenthala-Kadelburga, Birch-Pfeiferjeve, Kotzebua, Anzenkruberja, Raupacha, sodeloval pa je tudi pri prvih predstavah evropskih klasičnih del in evropske moderne drame kakor tudi ob uprizaranju slovenskih dramskih novitet, ki v bistvu pomenijo začetek kontinuitete na tem področju literarnega ustvarjanja pri nas. Bodoči Leopold Prostin v Goldonijevem Slugi dveh gospodov, Beralde v Molièrovem Namišljenem bolniku, pri Shakespearu Horacij v Hamletu, Grof Pariz v Romeu in Juliji, Tezej v Snu kresne noči, Julij Cezar v Juliju Cezarju, Antonio v Beneškem trgovcu, George Page v Veselih ženskah Windorskih, Solinus v Komediji zmešnjav, Kassio v Othellu, Hortensio v Kako se krote ženske, pri Schillerju Ferdinand, Dvorni maršal Kalb, predsednik pl. Walter in Kovarstvu in ljubezni, Maksimiljan v Razbojnikih, Dudley v Mariji Stuart, Lionell v Devici Orleanski, Grof Appiani v Lessingovi Emiliji Galotti, Wagner, Zli duh v Goethejevem Faustu, naslovna v Egmontu, Filip II. v Calderonovem Sodniku Zalamejskem, Tjapkin Tjapkin v Gogoljevem Revizorju, Čubukov v Čehova Snubaču, Pastor v Strindbergovem Očetu, Dr. Rank v Ibsenovi Nori, Osvald v Strahovih, Komornik Bratsberg v Zvezi mladine, Rummel v Stebrih družbe, Holster v Sovražniku družbe, l. žid v Wildeovi Salomi, Ivan Petrovič Aleksandrov v Tolstojevem Živem mrtvecu in Akim v Moči teme, Tulpenheim v Linhartovi Čupanovi Micki in Baron Naletel v Matičku, Metod v Ganglovem Sinu, pa nosilec vlog pri domala vseh, ne le krstnih uprizaritvah Govekarjevih narodnih iger s petjem: Obloški Tonček v Rokovnjačih, Dolef v Desetem bratu, Janko Ipavec in Ferdinand pl. Basaj v Legionarjih, Gregor in Brdavs v Martinu Krpanu, in interpret v domala vseh praisvedbah Cankarjevih dram: Koželj v Jakobu Rudi, Prof. Kremžar v Narodovem blagru, Dacar v Pohujšanju, Damjan v Lepi Vidi, in pa Finžgarjevih ljudskih iger: Tine v Divjem lovcu, Matija v Naši krvi, je bil v resnici samouk v plemenitem pomenu besede; predvsem zato, ker vzgoja gledališkega naraščaja pri nas tedaj in še dolgo potem ni bila urejena. Rasel je od vloge do vloge. Gledališka zgodovina sodi, da so mu pri razvoju sicer pomagali "vsi slovenski režiserji od Nollija in Graselija, Koclja in Borštnika", da pa se je vendarle "največ ... šolal sam z lastno voljo in študijem, ki mu je začel odkrivati skrivnosti igralskega oblikovanja". (10)

Kadarkoli pa se je vendarle ponudila možnost "izobraževanja ob delu", jo je Danilo z vnmom izkoristil. Izkušenejši gledališki delavci, običajno sami samouki, praktiki, so občasno organizirali "dramatično šolo", kjer so mlajšim kolegom posredovali svoje znanje. Iz Koblerjeve pregledne študije, ki govori o zgodovini gledališke šole pri nas je razvidno, da se je Danilo udeležil pouka tako leta 1882 kakor 1888; Koblar popisuje šolo 1882:

"Odbor DD je 20. okt. 1882 spet sklenil napraviti nekako šolo, v koji naj bi se oni gospodje, gospe in gospodične, katere imajo veselje kedaj javno nastopiti na gledališkem odru, vadile v gladkem izgovarjanju in pravilnem naglaševanju besed, v dobrem deklamovanju in ličnem agiranju, sploh v vsem, kar bi jim omogočilo uspešno delovati v Talijinem hramu... Napovedani učitelj je bil profesor Anton Trstenjak. V njegovo šolo se je priglasilo prvotno 12 nato 20 učenčev; med njimi so bili mladi igralci Zvonarjeva (poznejša Zofija Borštnikova), Danilo in Gorazd (Ignacij Borštnik)." (11)

O šoli leta 1888 pa Koblar pravi:

"Vabilo za l. 1887/88 poudarja, da bo pouk v vseh strokah dramatične umetnosti; 26. jan. 1888 je bila javna skušnja slušateljjev... Med gojenci se omenjajo poznejši poklicni igralci Verovšek, Danilo, Lovšin, Gostičeva (poznejša Avgusta Danilova)..." (12)

Ocena Danilovega nastopa na javni produkciji priča, da so ga hoteli preizkusiti v naslovni vlogi, ki so mu jo dodelili nekaj let kasneje (1896) za praznovanje 20 letnice dela:

"Dramatično društvo je včeraj priredilo javno skušnjo svojih slušateljic in slušateljev, ki so nam predstavljali veseloigro "Mutek" in tri dramatične odlomke. ... Kot druga točka bil je Egmontov samogovor v ječi. Gosp. Danilo je prevzel to jako kočljivo vlogo ter jej po svojih močeh zadoščeval, vendar bi tudi njegovemu monologu trebalo še nekoliko pile, zlasti kar se tiče efekta v glasu. Sicer pa je njegov "Egmont" občinstvo prav zadovoljil." (13)

Kljub nekaterim zadržkom, ki jih izreka ta kritika, je vendarle moč opaziti, da so si od njega veliko obetali. To mnenje podpirajo tudi druge sicer skromne kritike tega obdobja. Že 1881 opazijo viden napredek, saj "... je gospod Danilo mnogo bolj igral kot prej kdaj" (14) (Zmešnjava nad zmešnjavo). V njem slutijo dar, ki mu je potrebna le večja mera izkušenj: "Gospod Danilo je tudi nocoj bil popolnem kos svoje nalogi, kaže se, da postane s časom dober igralec, ko dobi še nekoliko več vaje in se privadi prostejšemu gibanju" (15) (Banditje, 1881); sledijo si ocene, da je igral "popolnem umestno" (16) (Na Osojah, 1882); "jako vrlo in s posebnim razumom" (17) (Deborah, 1882); "prav pohvalno" (18) (Županova Micka, 1882); odkrili so v njem komični dar: "Gospa Gutnikova, gg. Sršen in Danilo predstavljali so svoje vloge dobro premišljeno in tako šegavo, da je bil splošen utis posebno ugoden, učinek pa vseobčen smeh in pohvala" (19) (Demoklejev meč, 1882); prištevati so ga začeli med "jako marljive predstavljalce" (20) (Snubitev, 1882); pa opazili, da "vedno izborneje napreduje" (21) (Edda, 1882). Iz leta 1882 je tudi že splošna ocena, da je Danilo "uže star znanec, ki nam je bil vsigdar po godu" (22) (Šolski nadzornik); pa da "kaže lepe zmožnosti, prijetno vnanost in sploh mnogo sposobnosti" (23) (Svojeglavneži). Iz leta 1883 se je ohranila kritika, ki se ji Danilov smeh zdi že nekaj samo po sebi umevnega: "Gospod Danilo (Borko) vrgel se je zadnji čas na komično stran in to s posebno srečo, kakor pri njegovej marljivosti in nadarjenosti tudi ni drugače pričakovati" (24) (Cvrček). To leto je tudi prvič igral vlogo Konrada v Mlinarju in njegovi hčeri, za katero je kritika menila, da jo je igral "izborno" (25) in bo postala "jedna njegovih najboljših vlog" (26) (1894), ker jo je "igral naravno brez nepotrebnega deklamovanja in pretiravanja" - spremljala ga bo cela tri desetletja in kritik ga bo čez leta ogovoril kot "starega ljubeča Konrada" (27) (1907). Tudi sam se je v svoji avtobiografiji spominjal s posebno nežnostjo. Poleg te vloge, ki ji je navdušeno pritrjevala kritika, je zdaj dobil tudi glavno vlogo, ki se je je še v pozni starosti rad spominjal: Hansa Jureža v Holteijevi Bisernici. Ob njej je kritika zapisala, da "spada med naše najboljše moči" (28), ker "je poleg svoje nadarjenosti tudi tako marljiv, da vedno in dosledno napreduje..." (29) in "se odlikuje po svojej premišljeni in zmernej igri" (30).

Nemški spremljevalec slovenskega gledališkega dogajanja je to Danilovo vlogo podrobno razčlenil in ji nedvoumno pritrjeval:

"Palamo večera moramo pa izročiti g. Danilu, ki je podal Hansa Jureža na način, ki bi bil v čast najboljšemu in najizkušenejšemu igralcu vsake gledališke hiše. Pogled, gibi, mimika, govor, vsa igra je bila tako premišljena, tako polna umetniškega duha, da se ne bi motili, če bi trdili, da bi tudi najbolj kritična dunajska ali berlinska gledališka publika z isto napetostjo in pozornostjo sledila igri, kot je bilo to dejansko pri nas. G. Danilo je bil za svojo izstopajočo igro nagrajen z dolgim nepretrganim aplavzom in z vedno novim klicanjem na oder." (31)

Kljub splošni priljubljenosti igralca, slovenski kritik ni mogel skriti prijetnega presenečenja nad Danilovimi sposobnostmi:

"Posebno glavna oseba Hans Jurež bil je sinoči vseskozi mojster svoji ulozi in radi mu priznavamo, da nas je glede predstave in izraževanja srčnih bolesi popolnoma iznenadil." (32)

O tej vlogi je ob svoji 50 letnici dela v intervjuju s F. Lipahom povedal, da je bila največji njegov uspeh v začetniški dobi in da mu je bila "vedno pri srcu" in se je je še vedno spominjal "z veseljem". (33) Ko so leta 1884 uprizarjali Zapravljivca, je ocenjevalec o Danilu in Borščniku zapisal, da sta "Oba imenovana gospoda igrala... tako dobro, da je bilo občno mnenje, da med tukajšnjimi nemškimi rednimi igralci ni nobenega, ki bi ju nadkrilil." (34) To je nedvoumno pojem najvišjega priznanja. Zanimivo je, da je tedanja kritika Goldonijevo delo Dva gospoda pa jeden sluga (1884) ocenila kot "zastarelo burko" (35), da se ob vlogah v delih, kot so Ukročena trglojavost in Revizor ni ustavljala podrobno in da so ocene vlog v danes povsem neznanih delih veliko bolj karakteristične.

To je bil čas iskanj repertoarne politike odrskega izraza in jezika, bila so učna leta za naše igralce in režiserje, pa tudi gledališke kritike. Nedvoumno pa hkrati tudi leta neizmerne entuziazma, o čemer priča Danilova pripoved ob 50 letnici njegovega dela: igralci so tekmovali med seboj za vloge in zgodilo se je, da sta tekmeča obračunala med seboj s pestmi. Pripoved se nanaša na uprizoritev leta 1884:

"Spominjam se pa še dobro, da nas je dr. Stare nekoč povabil na predpustne krofe. Tam sva se s pokojnim Borščnikom vpričo vseh pošteno zlasala in prav po kranjsko stepala. Zakaj? Zaradi vloge Baron Trenk. Borščnik je dobil drugo vlogo, s katero je bil zadovoljen, in stvar je bila v redu." (36)

Hkrati je bil to čas neprestanih borb za obstoj slovenskega gledališča, za pravice uprizarjanja v Stanovskem gledališču (pa kasneje v Deželnem gledališču), kjer je gospodovalo tedaj nemško gledališče. Naši igralci in režiserji so se hkrati zgledovali pri njem in se hkrati borili za lastno identiteto. Izjemoma so se posamezniki mogli odpraviti na izpopolnjevanje v tujino. Med prvimi slovenskimi igralci, ki se jim je nasmehnila ta sreča, zasledimo tudi ime Danila. Slovenski narod leta 1891 posreduje podatke, "da je šel v Prago, kjer je pri režiserju Šmahi obiskoval skušnje

v Narodnem divadlu ter se seznanjal z napredkom in težnjami moderne dramatične šole. Obetal se mu je tudi študij na Dunaju, kjer naj bi obiskoval Dvorno in Ljudsko gledališče." (37)

Tedaj so slovenski diletanti vedrili v Čitalnici, kamor so se zatekli po požaru Stanovskega gledališča (1887) in so se vneto pripravljali na otvoritev novega Deželnega gledališča (1892) - poslopje je današnje Opere - kjer so mogli poslej delati v veliko urejennejših razmerah. Tudi po Danilovi vrnitvi iz tujine se vrstijo ocene, da je bil "jako eleganten" (38) (Vošnjak: Lepa Vida, 1893), "izvrsten" (39) (Vošnjak: Premogar, 1894), da so bili z njegovo igro "čeprav ne v vsakem oziru, zadovoljni" (40) (Shakespeare: Trgovca Beneški, 1897), da ga velja "pohvaliti" (41) (Shakespeare: Kako se krote ženske, 1898), da je Barona igral "prav dobro" (42) (Linhart: Matiček se ženi, 1898), da je "dobro pogodil inženirja Koželja" (43) (Jakob Ruda, 1900), pa da je bil "preplemenit in premalo Geck" (44) (Romeo in Julija, 1901) itd. Ob bližajoči se dvajsetletnici njegovega dela, ki ga je proslavil z naslovno vlogo v Egmontu, so se začele pogostejše javljati obširnejše kritike, ki so po vrsti hvalile njegovo zunanjo podobo, igro, pa tudi sposobnost "memoriranja." Ob tem je potrebno opozoriti, da so igralci tedaj morali sami skrbeti za svojo masko, ki so ji posvečali veliko pozornost, prav tako za kostum, in da so se igralci in igralka zaradi naglice, s katero so morali pripravljati gledališke predstave - število ponovitev iste uprizoritve je bilo izredno majhno - pogosto spogledovali s suflerko.

Zgodnje gledališke kritike se zato pogosto ukvarjajo z vprašanjem, ali je igralec sploh znal vlog in zato ne merijo višine umetniške vrednosti interpretacije, ampak se čisto zadržujejo pri opominih o nezadostnem znanju besedila. V tem zgodnejšem obdobju se zdi v tem pogledu Danilo prav vzoren, saj ga izvemajo in hvalijo njegovo znanje in prizadevnost. Značilna je kritika za predstavi Karolčekova prva ljubezen in V Ljubljano jo dajmo:

"... Po dolgem času zopet predstava, katero lahko prav iz srca pohvalimo! Grajati moramo samo gospode in sicer brez vsake izjeme! Vsi gospodje zagazili so namreč v slabo navado, da se preveč zanašajo na suflerja in se premalo nauče. To je brezobzirnost do občinstva (ki je vendar tako hvaležno!) ter škoduje igralcem samim, ker mučnejših trenutkov v istini nij, kot so isti, v katerih se gospodje po odru s svojo rolo davi in borijo. Če se gospice nauče, naučili bi se gospodje tudi lahko, kar je razumno samo po sebi... Gospa Gutnikova igrala je v obeh igrh prav dobro, isto tako tudi gospod Danilo." (45)

Danilo je bil vedno hvaljen tudi zaradi svoje izbrane garderobe. Do konca svoje igralske kariere je bil znan po izjemni skrbi za gledališki kostum in masko. Imel je veliko znanja in okusa in ta vrlina je prišla do izraza še posebej v njegovi mladosti, ko kostumografija kot stroka v slovenskem gledališču še ni zaživela in so za svojo zunanost morali skoraj v celoti skrbeti igralci sami:

"Izmej gg. omenimo naj kolikor toliko pohvalno še g. Danila (Ljapkin Tjapkin) itd. Prav zelo so motili enotni utis zelo nedostatni in za tako igro nedostojni kostumi mestnega glavarja, poštarja, oskrbnika bolnice in v prvi vrsti policijskega nadzornika. Ti kostumi skrpani so bili očividno iz najrazličnejših operetnih kostumov ter so prav neprijetno kazali revščino naše garderobe, častno izjemo delal je v tem oziru le gospod Danilo." (46) (N.V. Gogolj: Revizor)

Mimo znanja vlog in spodobne zunanosti so kritiki opazili solidno igro. Čeprav mu sprva niso hoteli priznati umetniške dovršenosti, pa so vendarle hvalili njegov neposredni gledališki izraz:

"Glavno pozornost sta obračala nase Ferdinand (Danilo) in Luiza (gospa Borštnikova)... Tudi g. Danilo je bil v vsakem oziru na svojem mestu; igral je izvrstno, s pravim, neprisljanim čustvom in žel obilo zaslužene pohvale. Ta Ferdinand sicer ni bil umetniško dovršen izdelan značaj, a je bil dostojen našega odra in nov dokaz, da je gosp. Danilo sposoben tudi za težke vloge, ako le hoče." (47) (F.Schiller: Kovarski in ljubezen)

V njegovih uspešnejših kreacijah je inventivnost preglasilo rutino, iskal je vedno novega pristnega odrskega izraza:

"Gospoda Danila Konrad je znan kot jedna njegovih najboljših vlog. Tudi on je igral naravno brez nepotrebnega deklamovanja in pretiravanja. Najbolj nam je ugajal na pokopališču, ko ugleda v sanjah Črnota in Marijo, ter potem, ko se preplašen vzdudi. Ta prizor nam je dokaz, da se g. Danilo ne zadovolji s šablono, temveč išče vedno novih primernih efektov." (48) (Raupach: Mlinar in njegova hči)

Sposobnost pomnenja, znanje vloge je bilo v tedanjem gledališču pogost predmet obravnave:

"... G. Danilo kot stari grof je zopet prijetno dokazal svoje znanje in nam pokazal, da je sposoben svojo vlogo prav dobro memorirati." (49) (F.Schiller: Razbojniki)

Prav Schillerjevi Razbojniki so pomenili za Danila prelom v njegovi igralski karieri: nepričakovano so mu pri sedemintridesetih letih dodelili takojmenovano karakterno vlogo - Starega Moora - ki po dotedanjih opredelitvah njegovega delokroga ni bila njegova domena. Tedaj so bili namreč igralci razporejeni po strokah oz. "fahih" in Danilo je bil interpret ljubimcev. S Starim Moorom pa je stopil na pot karakternega igralca. Prehod ni bil lahek. V svojih Spominih Danilo temu dogodku posveča veliko pozornosti. Opisuje presenečenje, upor in negotovost, ki ga je zbudila v njem vloga, soočenje s problemom, zagrizeno delo in nepričakovan uspeh, ki ga je kritika navdušeno pozdravila:

"Jaz, izrečno priznani ljubimec, naj kreiram starega Moora? Ali si jim je zmešalo ali kaj?" tako sem zabavljaj na vse pretege. - Skušnje so se vršile in jaz se ostentativno nisem zanimal zanje pa tudi vloge nisem študiral. Prigovarjali so mi kakor onemoglemu konju. Vršile so se že zadnje skušnje in opazoval sem svoje soigralce, s kako vneto so se oprijeli svojih vlog. Naenkrat pa pride čezme kakor neko razodetje od zgoraj in oprmem se krčevito starega Moora. Pričel sem prav medicinsko pregledovati njegove obisti in sem na zadnji skušnji doživel priznanje vodstva, režiserja in kolegov.

Predstava pa je brzela pri razprodani hiši preko odra in evo kritike:

"Ljubljana, v petek 8. novembra 1895.

--- Posamezne vloge dajejo igralcem priložnost pokazati svojo umetnost, ali pogoditi te vloge in izpeljati jo, je težavno, o kateri ima pravi pojem le tisti, kdor ve, kako umetnik ustvarja značaje.

Gospod Danilo je igral Starega Moora. Odkrito povedano, da nismo nikdar mislili, da bi pri najboljši volji igral to ulogo tako, kakor se je zgodilo. Pokazal je, da je nenavaden igralski talent, ki more prestopiti iz plitvih veseloiger v veliko dramo. Maska njegova je bila značilna, igra pa dovršena. Markantno je izražal vsa čutila starca, ljubezen do Karla, strah in grozo pred Francem; težki moment, ko ga Franc davi in še težji, ko pride iz stolpa in blagoslavlja sina - vse to je igral s pretresujočo naravnostjo in s preprostostjo pravega umetnika. G. Danila poznamo kot igralca petnajst let, videli smo ga v najrazličnejših ulogah, a nikdar nam ni tako ugajal kakor včeraj." (50)

Ko se je v zrelih letih ozrl na svoj mladostni opus, se zdi, da si je v resnici sam želel izpremembe, saj je v Spominih takole zapisal: "Dvajset in dve leti sem igral na našem odru osladne ljubimce predno sem prestopil prag "bonvivantskih" ulog." (51)

Leto dni zatem, ko je z uspehom odigral Starega Moora, je kot eden redkih igralcev praznoval 20 letnico zvestobe slovenskemu gledališču. Proslavljal jo je z naslovno vlogo v Egmontu. Tokrat se je slovensko občinstvo s tem delom prvič srečalo v celoti (odlomek iz njega pa je v naslovni vlogi pred leti predstavil Danilo na produkciji Šole Dramatičnega društva). Ocena te zahtevne vloge je bila za igralca izjemno ugodna pa hkrati protislovna:

"Sinoči se je Egmont na korist gosp. Danilu pri nas prvič predstavljal, in sicer razmeroma prav dobro. Naslovno ulogo je igral gosp. Danilo, katerega je občinstvo pri nastopu in tekom igre večkrat odlikovalo z živahnim ploskanjem. Gosp. Danilu se mora priznati, da je igral izvrstno in vnovič pokazal, da je sposoben tudi za težke dramatične vloge. Pogodil je značaj Egmontov prav dobro in ga logično izvedel, da pa ni govornik, ve g. Danilo sam." (52)

"Egmont je drama, katere lepoto občutimo predvsem pri čitanju, ki pa pri uprizoritvi izgubi zelo mnogo svojega poetičnega čara... - Na splošno moramo oceniti včerajšnji večer ne ravno neugodno. Naslovno vlogo je igral g. Danilo, elegantno in plemenito, kot se za grofa Egmonta spodobi. Resnično dramatično višino je ta sposoben igralec dosegel, ko so grofa Egmonta ujeli in v prizoru v ječi, je pa tudi v ostalem pokazal intenziven študij svoje vloge in dobro predstavo v njej, tako da je pokazal igro, ki jo je publika rada in često z velikim aplavzom sprejela. Kot je bilo znano, je imel g. Danilo včeraj svoj častni večer, kar je bil še nadaljnji povod za publiko, da ga je nagradila." (53)

Negativno oceno, ki je odklanjala njegov način odrskega govora, je Danilo v Spominih posebej komentiral. Komentar je zanimiv zato, ker nam razkriva odvisnost slovenskih igralcev tedanjega časa od nemških vzorov:

"Za slavlje svoje dvajsetletnice leta 1896 v aprilu pa sem proti svoji volji igral "Egmonta". Dasi nisem imel poguma, hotel sem le poizkusiti trdi oreh. Ocenjevalec mojega "Egmonta" pa je napisal v "Zvonu" to-le oceno:

--- Gospod Danilo, ki je igral Egmonta, bi bil morda še zadostil svoji vlogi, ako bi mu bil dan dar govora. Toda njemu se beseda ali zaletava ali pa zatika in da kaj takega ne pristojajo junaku, kakršen je Egmont, je jasno. Tako "Zvon".

Prav nič se mi ne zdi nenavadnega, da smo slovenski igralci kopirali in ustvarjali po nemškem vzorcu.

To, kar smatra "Zvonov" kritik za napako, je bil tedanji stil govora vseh nemških gledališč. Posebno gostje - umetniki svetovnega slovesa, ki so prihajali v Ljubljano gostovat, so imeli to metodo govora.

Dobro sem opazoval tako sunkoma pretrgano govorico in hitri izbruh, iz portamenta prehajajoči valoviti govor v šepetanje.

Seveda je bilo treba ta stil prilagoditi slovenskemu jeziku, medtem ko so nemški igralci imeli že iz šole nekako tradicijo, katere so se vsi držali. Sodil sem, da je to metodo prinesla potreba pri onih tiradah in onih dolgih mono- in dialogih v igrah tedanjega repertoira. In s tem so se igralci izognili ubijajoče monotonije in še danes se drži naša prvakinja, gospa Marija Vera, tega nemškega "stila." (54)

Zdi se vendarle, da je Zvonova kritika Danila opozorila, da s takšnim načinom interpretacije oziroma načinom govora nekaj ni v redu in ga usmerila v nova iskanja, saj so poslej številne kritike opazile kvaliteto v njegovem naravnem načinu govora.

"Jako dobra sta bila gospod Danilo kot Ferdinand in g. Verovšek kot predsednik... Gospod Danilo je zopet jedenkrat pokazal, da zna govoriti tudi naravno, brez nepotrebnega patosa in da zna tudi dobro igrati kadar hoče." (55) (F. Schiller: Kovarstvo in ljubezen)

Prav posebno nam je včeraj ugajal g. Danilo, ki je igral grofa Appianija. Rešil je svojo nalogu imenitno, ustvaril je v govoru in igri lep, plemenit značaj ter se je zopet zlasti v zadnjem prizoru drugega dejanja, ko mora skrivati pred Emilijino materjo dušni nemir, do najlepšega uspeha." (56) (E. Lessing: Emilija Galotti)

"Posebno nam je ugajal g. Danilo. Zlasti njegov izraz v govoru je bil imeniten." (57) (N.V. Gogolj: Revizor)

Njegovi igri ni pritrjevala le gledališka kritika, ampak se je nad njo navduševalo tudi občinstvo: "Danilov veličan, 'šlapca', je bil jako dober in je izzval na odprti sceni aplavz." (K. Weis: Ob svojem kruhu) (58)

Najpomembnejši dogodek tistega časa se zdi Daniloovo srečanje z Ibsenovimi Strahovi, saj jim je v svoji knjigi Spominov posvetil samostojno poglavje. V njem razgrne svoje priprave na vlogo Osvalda ter citira kritiko, ki mu je priznala izjemno dovršenost. Zanimiva je študijskost, s katero se je lotil problema:

"Ibsenovi 'Strahovi', leta 1899. 7. novembra, so bili na našem gledališču točka zase. Veliko zanimanje je bilo v Ljubljani za to predstavo, kajti pred 20 leti in še prej je zblestel Ibsen na gledaliških listih vseh gledališč in vsak igralec se je zanimal za ta problem. To zanimanje se je v široki masi pri nas podvojilo, ker je tisti čas strašil neki 'Bauernschreck'.

Srečno misel je imel Milčinski, ki je dal tisto dobo 'Strahove' na reportoir. Prevod je napravil dr. Göstl na Dunaju. Igro je Milčinski sledeče zasedel: gospa Alvingova - Danilova, Oswald - Danilo, Pastor - Inneman, Engstrand - Verovšek, Regina - Polakova.

V velikih skrbih sem bil pri študiju te vloge, kajti oder ima svoje meje in predstavljati paraličnega človeka in graduirati paralizo do izbruha blaznosti, je zelo kočljiva zadeva, ker se je igralcu treba zelo ekonomično prilagoditi arhitekturi igre.

Absolutno pa je treba medicinskega nasveta in presojaati je treba, kakšen vtis napravlja v svoji okolici depresija, ki vodi končno do katastrofe.

Sekeda se ti odrski blazneži ne morejo vedno osredotočiti na klinična pravila ali vsak resen igralec stremi, da se jim približa z medicinsko verjetnostjo.

Sicer sem že v starem gledališču igral blaznega človeka v igri 'Marcel' de Valgranda, ki je vzbujal pozornost. Gospa Borštnikova pa je napisala neko satiro na to ulogo.

Dokler pa nisem bil osredotočen o patologiji Osvalda, tudi nisem mogel v tej smeri igre ugotoviti. Dr. Göstl mi je z Dunaja pisal dolgo pismo s svojo razlago.

Hotel sem biti popolnoma siguren in da bi zvedel za mnenje psihiatra, sem šel k dr. Pleiweissu, primariju norišnice, z 12 vprašanji, katera sem si napisal iz igre. Dr. Pleiweiss se je smehljaj početkoma, toda hipoma je postal pozoren, ko je videl mojo resnost in ker ga je ta materija zanimala, mi je razložil marsikatero vprašanje. Obljubil mi je nadalje svojo pomoč in končno sem mu zaigral napad, ki ugonobi Osvalda. Pa pravi: 'Ako vas zanima, vas vzamem jutri seboj na Studenec in vam pokažem paralitike vseh vrst.'

Peljala sva se ob 8. jutraj v norišnico ter obšla mnogo oddelkov s temi nesrečneži... Videl sem hojo teh ljudi, eden je stopical vedno po eni deski, drugi je grizel nohte, tretji zvečil papir itd. Da bi pa katerega vpeljal v kakršnokoli govorico, se mi ni posrečilo...

Svetovali so mi mnogi, ki so se zanimali za predstavo in ki so jo že videli na tujih odrih, to in ono, ali jaz sem se držal točno Ibsenovega teksta in iz tega sem črpal in razbiral življenje tega paralitika. Po treh tednih mučnega dela sem bil s študijem gotov. Predstava pa je bila na viku in Danilova je z menoj vred žela velike uspehe.

Kritika je pohvalno omenjala posamezne scene in utise, ki jih je naša igra izzvala. Tako piše Narod:

"Pred vsemi nam je pohvaliti gospoda D a n i l a , ki je igral Osvalda. Malokdaj smo bili z g. Danilom tako zadovoljni kot sinoči. Bil je to njegov večer. Osvald je veletežavna vloga, ki ne zahteva le, da se je igralec nauči, temveč ki hoče, da se ne osmeši. In gosp. Danilo se je učil kot vesten dijak za težak izpit. Nemara je hodil celo na Studenec študirat blazne - tako istinita in prirodna je bila njegova igra. Njegov bledi, izmučeni, izžiti obraz z boleznimi, trudnim izrazom, mirna, naravna, tu in tam - vedno ob pravem času - vzkipevačja govorica, pretresljivi, obupni jok, ono nervozno, značilno grizenje nohtov, drgetajoči živci in končno grozno realistični krč, ki mu je izpremenil vso zunanjščino - to vse je bilo tako lepo in popolno, da smo vzkliknili: g. Danilo vendar mnogo vé in on je temeljit igralec! Prav od srca mu čestitamo na sinočnjem popolnem uspehu!" (59)

Ob Ibsenovih vlogah se je Danilo spomnil nekaterih kreacij, ki sta jih z Borštnikom oba igrala - prvi v Ljubljani, drugi v Zagrebu:

"Po Osvaldu sem večkrat predstavljal Osvaldovega starejšega sotrpina dr. Ranka v Ibsenovi 'Nori'. V tej igri sva z Borštnikom žela priznanje in še danes je moj dr. Rank pri starejših prijateljih našega gledališča v dobrem spominu...

Borštnik mi je tudi priznal, da je svojega Osvalda študiral v norišnici in v nekem prizoru sva oba enako kreacijo postavila na oder." (60)

Znano je, da so ob ljubljanski reprizi Strahov povabili v goste Borštnika v vlogi Osvalda, tako da sta praktično igrala to vlogo v alternaciji; Danilo je tako lahko primerjal svojo zasnovo z Borštnikovo. Kljub temu, da bi z Borštnikom lahko gledala drug na drugega kot rival rivala, so bili njuni odnosi korektni, celo prijateljski. Borštnik je Danilu organiziral gostovanje v Zagrebu:

"Čez leto in dan po Borštnikovem odhodu v Zagreb, je ostavila naše gledališče tudi gospa Borštnik-Zvonarjeva in sprejela angažman v Zagrebu.

Ta selitev naših prvakov ni ostala brez vpliva name in je Borštnik na moje vprašanje, ako bi mogel v Zagrebu gostovati na angažma, odgovoril, da bo on uredil to zadevo. Igrala bi skupaj v drami 'Valenska svatba' in, kateri sva z Borštnikom dosegla največji uspeh, prav tako pa tudi Slavčeva in Borštnik-Zvonarjeva leto prej v Ljubljani.

Gostovanje je postalo perfektno in upravnik Mandrovič me je pozval v gostovanje za 4. aprila 1. 1894.

Takrat so iskali v Zagrebu igralca za salonske in mladostne ljubimske vloge.

Smatral sem za svojo dolžnost, da to gostovanje javim Dramatičnemu društvu, čeprav nisem imel te obveznosti. Pa sem povedal g. notarju Plantanu, ki je bil odbornik in je vodil tisti čas agende našega gledališča, da grem gostovat v Zagreb.

Odbornik Plantan je imel navado, da je svojo inteligenčno noto in odvažnost podčrtaval s tem, da je nagubancil čelo ter preko očal ostro pogledal. Imel sem vtis, da nisem prav storil, da sem mu javil gostovanje. Štiri dni pred mojim gostovanjem mi piše upravnik Mandrovič, da je iz gotovih vzrokov postalo moje gostovanje nemogoče.

Dr. Tavčar, ki je bil predsednik Dramatičnega društva, je preprečil to gostovanje z motivacijo, da ljubljansko gledališče ni šola, da bi dajala svoje moči zagrebškemu gledališču.

To vse sem izvedel v Zagrebu od Borštnika in upravnika Mandroviča.

Skoro dvanaest let so bile prekinjene prijateljske vezi med Zagrebom in Ljubljano." (61)

Ta anekdota hkrati dokazuje, da je bil Danilo dragocen, če ne že kar nepogrešljiv umetnik slovenskega gledališča. Zato ga vodstvo gledališča za nobeno ceno ni hotelo izgubiti tako kot pred njim že nekaj prvih moči. Odnos med umetnikoma (Borštnikom in Danilom) ilustrira tudi Borštnikova čestitka Danilu ob 25 letnici njegovega dela: "Slava edinemu vernemu sinu naše slovenske Talije" (62).

V letih med prelomom stoletja in prvo svetovno vojno je bil Danilo na vrhu svojih ustvarjalnih moči. V ljubljanskem gledališču je bil angažiran za "bonvivantske, karakterne in šaržirane vloge" (63), v poletnih mesecih je bil vodja igralskih turnej po širnem ozemlju današnje Jugoslavije (o tem bomo podrobneje spregovorili v posebnem poglavju), sodeloval je pri prvi slovenski gledališki razstavi v korist "penzijskemu fondu" (64), z Verovškom sta hodila v Berlin snemat gramofonske plošče k družbi "Deutscher Gramophon Gesellschaft" (65) za izseljence, po pripovedi Silve Danilove pa jih je snemal leta 1908 tudi v Ljubljani. Tokrat naj bi snemal besedila, ki jih je sam napisal in tudi izdal v samozaložbi leta 1911 pod naslovom Predtržani, Prešeren in drugi svetniki v gramofonu (spisal in govoril A.Cerar Danilo.). Lotil se je prevajanja gledališkega dela (Njen Teophil francoskega avtorja Sonala posredno prek nemškega prevoda), pa tudi že samostojnih dramatisacij: Dimež, strah krajske dežele (Ljudske igre, 1911), Miklova Zala (1910) in v zadnjih letih pred drugo vojno je opravil svoje prve režije v Deželnem gledališču. Pred tem se je uril v režiji zunaj matične hiše: sam pripoveduje v Spominih o delu pri čitalnici v Šentvidu, znano je tudi, da je rad priskočil na pomoč snovanjem Rokodelskega odra, pa tudi pri najrazličnejših javnih prireditvah. Manj je znano, da je bil Danilo vnet ljubitelj gora - bil je celo krajši čas predsednik društva Izletniki - predhodnika Slovenskega planinskega društva v času, ko so ta snovanja imela velik narodnoten pomen kot protiutež nemškemu društvu. (66)

Če pomislimo, da je ta vsestransko dejavni gledališčnik vsako sezono preigral blizu dvajset, v najuspešnejših sezonah pa tudi blizu trideset vlog, je razumljivo, da kritike niso mogle mimo nekaterih pomanjkljivosti. Ob sicer številnih superlativnih kritikah zasledimo tudi manj navdušene ocene. Čeprav mu priznavajo trud, mu ne morejo priznati tudi popolnega uspeha:

"G. Danilo, čigar kostum pa zlasti za tretji in peti čin ni bil posebno primeren, trudil se je pošteno, da reši svojo ulogo. Verovšek... niti on niti gosp. Danilo nista mogla vspeti tako visoko, da bi prizor prišel do polne veljave." (67) (J.Jurčič: Veronika Deseniška)

Seveda je kritika tistega časa skromna, premalo analitična in pogosto nestrokovna, zadržuje se pri pavšalnih sodbah, ki spominjajo na učiteljevo ocenjevanje z redi v šoli. Značilna je ocena igralcev v Shakespeareovem Romeu in Juliji:

"Z veseljem nam je zaznamovati živo lestvico po kateri so se sinoči vidno razvrstili vsi naši pridni igralci: Rückova - presladka Julija; Deyl - izboren (dasi ne vseskozi konsekventen in v bistvu prejakav) Romeo; izvrsten interpret vezane besede Dobrovoljni, jako lepo porabni Kovačič, posebno dobra pl. Katanina (čeprav je bilo na njej preveč matrone in premalo podle klepetavosti), predobra gospa Danilova in res dobra Ogrinčeva, potem divji Tybalt Boleškin (predivji in zato premalo razločen, a sicer prav uspešen), prav dobri Danilo (preplemenit in premalo "Geck"), Jamnik, ki je prav naravno in neprisiljeno govoril, Polašek, ki je sicer prepozno nastopil, a ulogo dobro izvel, Orehek in Perdan prav humorističen sluga, Povhe (ki je pa kot godec v delikatni sceni bil pretemperamenten), potem gg. Pavšek, Nučič, Tavčar, Ivanovič in Juvan - pokazali so ta to oni ono dobro lastnost, vsi pa posebno hvalevredno, pobožno vnmemo za umetnost in naravno igro." (68)

Tako v nekaterih kritikah zasledimo nezadovoljstvo ali negodovanje brez razčlenitve pomanjkljivosti: "Trgovca Antona je igral g. Verovšek in ustvaril iz svoje uloge simpatičen, nekoliko premil značaj, pa tudi z gg. Danilom in Lovšinom smo bili, čeprav ne v vsakem oziru, zadovoljni." (69) (W.Shakespeare: Trгоvec beneški)

Tu in tam je zaslediti očitke o napačnih oz. pomanjkljivih čustvenih poudarkih:

"Glavno ulogo je igral g. Danilo (polkovnik Črničev). Videli smo, da se je g. Danilo mnogo trudil, da bi izvršil lepo svojo ulogo dostojno. Če bi bil nekoliko mirnejši ter bi gladkeje govoril, bi mu ne imeli ničesar očitati. Igral je elegantno ter je ustvaril pristen značaj ruskega vojaka. Vendar je spletkarsko stran premalo markiral ter se omejil bolj na ljubezenske maneuvre." (70) (J.Werther: Vojni načrt)

"Malo več širskosti bi želeli g. Danilu (Pajcu), več meščanske samozvesti." (71) (W.Shakespeare: Vesele ženske windsorske)

Zasledili pa smo tudi neustrezen tempo v Madame Sans Gêne: "Vstrezala sta docela tudi g. Dragutinič in gospod Danilo, dasi sta včasih zadrževala tempo. Storila pa sta vse, kolikor moreta, zato sta vobče ugajala." (72)

Občasno mu ocenjevalci nestrpno, pa kar žaljivo očitajo pomanjkljivo znanje vloge in pešanje spomina: "Barona je igral Danilo prav dobro, le uloge ni znal dovolj." (73) (A.T. Linhart: Matiček se ženi)

"G. Danilo je postavil na oder najboljšo figuro. Znal ni seveda nič." (74) (Sofokles: Antigona)

"G.Danilo ne zna govoriti stihov! Tudi spomin ga je zapuščal." (75) (W.Shakespeare: Sen kresne noči)

Seveda nas takšni spodrsaljaji ob naglici, s katero so v tistem času pripravljali gledališke predstave in izjemno velikem številu vlog, ki jih je v vsaki sezoni oblikoval Danilo, niti ne preseñečajo, tudi ne zapis, ki ponuja sodbo, da je spogledovanje s suflerko že kar značilno zanj in kritik ob splošno ugodni oceni posebej pohvali tiste njegove nastope, v katerih ni imel težav s spominom:

"Pastorja Hesterdingka je igral g. Danilo s hvalevredno preciznostjo, preprosto in naravno, torej ne da bi padel v tisti pridigarski ton, h kateremu pogosto teže igralci pasiona. K taki

figuri spada vsekakor posrečena igra in g. Danilo se od začetka do konca trudi zanjo. Ker je zadovoljil tudi ostalim zahtevam, predvsem z ozirom na svojo bolno točko, na mnemoniko, mu gre vse priznanje." (76) (H.Sudermann: Dom)

Zapisi tistega časa, ki ocenjujejo njegove igralske dosežke, pa se po drugi strani več ne ogibljuje priznanjem, da gre za umetniško izdelane like: "Gosp. Danilo je bil v vlogi grofa Moora tako izvrsten, kakor še nikdar prej. Sploh igra g. Danilo Moora z uprav umetniško dovršenostjo." (77) (F.Schiller: Kovarstvo in ljubezen)

Neredko je dobil oceno odlično: "Odličen je bil g. Danilo, ki je predstavljal bivšega aristokrata, ki je propadel in je postal hudodelec in žganjar, a vendar ne more pozabiti svojega pokolenja." (78) (M.Gorkij: Na dnu)

Zlasti pogosto je zaslediti poudarek, da je uspešen interpret karakternih vlog:

"Skoraj prekosil je gospo Danilovo včasih g. Danilo. Simpatičnost in eleganca, pa tudi lepi uspehi v izgovoru so bili sinoči značilni za njegovo igro, ki je dokazal ž njo sposobnost za take karakterne vloge. Seveda naj takoj dostavim: ko bi bil Schiller Dudleya tako izkoristil, kot bi bila to dramatika prav za prav zahtevala, potem bi igralec ne bil več za to ulogo, ker bi ljubimec stopil v svoje pravice. Tako pa je napravil Danilo v torek izvrsten utis. Prizor med Mortimerjem in Dudleyem se je obema igralcema jako posrečil." (79) (F.Schiller: Marija Stuart)

"Prav dobrega Dolfi vstvaril nam je gosp.Danilo. Igralec vedno bolj kaže tisto, kar smo pri njem že pred davnimi leti v Bisernici izpoznali: da so značaji njegova domena. Gosp. Danilo ima za te jako veliko vnmemo in se ne straši ne truda ne stroška, da vstvari primeren značaj. Naj mu bo izrečeno priznanje." (80) (F.Govekar: Deseti brat)

Pravkar navedena sodba ob praznovanju Govekarjevega Desetega brata je ocena ene izmed najuspešnejših Danilovih vlog zadnjega desetletja pred prvo vojno. Mimo te, je bila prava uspešnica tudi njegova kreacija Obloškega Tončka v Govekarjevih Rokovnjačih. Kritike teh vlog v zadnjih predvojnih letih so nedvomno proglasile za njegove najdobrejšie igralske dosežke oziroma jih uvrščali med najbolj znane in priznane kreacije, v katerih naj bi dosegel svoj ustvarjalni vrh:

"Danilova najboljša vloga je zapiti graščakov brat Dolef. Postaren človek, zanemarjen na zunaj, ki pije in pije in se spominja veselih dijaških let s pivsko sentimentalnostjo, trajaajočo eno ali dve minuti in nemudoma spet tonečo v veselju ali zaspanosti. G. Danilo igra tega simpatičnega človeka, ki mu žubore po glavi stare klasične besede kakor odmevi neke lepše in sijajne dobe s tako realitiko, da človek ne vidi pred sabo igralca, temveč Dolfi samega." (81) (F.Govekar: Deseti brat)

"Gospod Danilo je igral Obloškega Tončka, eno izmed dobro znanih in priznanih svojih vlog." (82) (F.Govekar: Rokovnjači)

"Prav posebno je treba omenjati g. Danila kot Obloškega Tončka. Kdor zasleduje zgodovino našega dramskega umetnika, mora priznati, da je v karakteristiki ulog alla Dolef in Rajtguzen prispel naravnost do vrhunca. Boljše moči si ne moremo želeli in bi je pač ne bilo lahko najti." (83) (F.Govekar: Rokovnjači)

Prav te vloge se zdijo za Danila najbolj karakteristične tudi Viktorju Smoleju, avtorju gesla Danilo v Slovenskem gledališkem leksikonu, ker naj bi se "njegova romantično-realistična igra najbolj ujemala z besedilom" (84).

Zaradi izjemno dobrega sprejema vloge pri občinstvu in kritiki si je Danilo to vlogo izbral tudi za proslavo 25 letnice dela. Ta dogodek je spremljal ves slovenski tisk in javnost, pa tudi ljubljanski nemški časopis in na hrvaškem govornem področju. Številni ocenjevalci so skušali zarisati Danilovo prehojeno umetniško pot. Navajamo odlomka iz dveh najbolj karakterističnih zapisov:

"Danilo je nastopil v teh 25 letih v najrazličnejših vlogah, a vselej s krasnimi vspehi. Vendar so bile njegove najsijajnejše vloge ljubimske in mladostne, kakršne je zastopal skoraj 20 let na slovenskem odru. Pozneje je bil bonvivant ter se ednako vseuspešno lotil tudi resnih značajev. In smelo trdimo, da še nismo imeli igralca - samouka na našem odru - vsaj domačina ne - ki bi znal tako srečno pogoditi najraznovrstnejše značaje, kakor jih je pogodil vselej Danilo. Zado- stuje, ako omenimo njegove vloge O s v a l d ("Strahovi"), stari M o o r ("Razbojniki"), dr. R a n k ("Nora"), D o l e f ("Deseti brat"), Obloški T o n č e k ("Rokovnjači") itd. Kdor je imel priliko gledati Danila v kateri teh vlog, mora priznati, da igra s čustvom in srcem ter zna iz svojih junakov vstvariti popolne, vprav neprekosljive tipe. Nadalje se je odlikoval Danilo tudi še v naslednjih vlogah: Egmont, grof Leicester, Ferdinand ("Kovarstvo in ljubezen"), Jonel ("Valenska svatba"), Boris Menski ("Kinematograf"), Jurež ("Bisernica") itd. Danilo pa je tudi sam prevedel in predelal igro "Ljubezen z naskokom", ki se je igrala v stari čitalnici. Jubilant Danilo je dandanes najstarejši član, pa tudi eden najmočnejših stebrov slovenske drame v Ljubljani." (85)

"Danilo je igral izpočetka ljubimce in mladostne junake; kasneje je prestopil na polje bonvivan- tov in se končno z vnmemo in s srečo oprijel resnih značajev. Dasi je Danilo s svojo agilnostjo, uglajenostjo vedenja in zunanjo eleganco prav dober bonvivant, vendar je glavno njegovo torišče pri značajih. Njegov O s v a l d ("Strahovi"), stari M o o r ("Razbojniki"), dr. R a n k ("Nora"), D o l e f ("Deseti brat") in Obloški T o n č e k ("Rokovnjači") so glavni doku- menti njegovega igralskega daru. V teh ulogah je najlepše dokazal, da je misleč artist, ki zna ustvarjati originalne tipe ter jih opremiti s karakterističnimi detaili. Nadaljnje vloge, v ka- terih se je odlikoval, so predvsem: Egmont, grof Leicester, Ferdinand ("Kovarstvo in ljubezen"), Jonel ("Valenska svatba"), Boris Menski ("Kinematograf") in Jurež ("Bisernica"). Vrhunec svoje

umetnosti pa je dosegel v karakterizaciji originala D o l f a , ki si ga je izbral tudi za svoj jubilej. Danilo je danes najstarejši slovenski igralec; njegove zasluge za našo dramo so neoporečne. Dolgih 25 let je zvesto vztrajal pri slovenskem gledališču. Ostavil ga ni vzlic opetovanim krizam in večkrat neznosnim razmeram doslej, ko slavi p r v i 25 letnico nepretrganega delovanja pri slovenski drami." (86)

Opis slavnostnih dogodkov ob Danilovi 25 letnici dela nam ponuja ugotovitev, da je v resnici Danilova slava in priljubljenost v četrstoletnem gledališkem ustvarjanju preseгла lokalne meje:

"V znak vsestranske priljubljenosti je dobil naš jubilar D a n i l o od vseh strani brezštevnih srčnih čestitk v pismih, dopisnicah in brzojavah, izmed katerih omenimo: režiser zagrebskega gledališča, ravnatelj praškega "Narodnega divadla" Slukov, Borštnik, bivši intendant zagrebskega gledališča dr. Miletic, Inemann, Dimitrijević, Prejač, Stefanac, Ljerka pl. Šram, Deyl, Nikola Milan..., društvo v Trstu, upravitelj zagrebskega gledališča Mandrović..., Slov. akademsko društvo "Slovenija", cela vrsta zasebnikov, prijateljev itd. itd." (87)

Prav v tem času so bile Govekarjeve narodne igre s petjem velike uspešnice, zato se ni moč čuditi navdušenju občinstva in kritike, ki ga razbiramo iz ocen jubilejnega nastopa:

"Po drugem dejanju se je slavljenec poklonilo na odru vse oboje ter mu izročilo vpričo občinstva vnovič vence ter darila. Občinstvo mu je pri tem priredilo prisrčne ovacije. V "Desetem bratu" je igral ulogo D o l e f a g. Danilo s priznano spretnostjo in živahnostjo; ravno ta uloga lahko zapelje, da igralec zaide v pretiranost, ker je gotovo, da bi z efektirano igro žel pri našem občinstvu še večje odobravanje, in zato moramo pohvaliti g. D a n i l a , ki je igral mirno in prav nič karikirano." (88)

G. Danilo je bil prav srečne roke, da je izbral ravno "Desetega brata", to tako priljubljeno narodno igro za svoj slavnosti večer. Burno odobravanje in viharno ploskanje po vsakem dejanju mu je bilo dokaz, kakšne simpatije da živi pri našem publiku." (89)

Vloga Dolefa v Govekarjevem Desetem bratu je bila tudi Danilu samemu silno pri srcu, saj je ni le izbral za svoja gostovanja, pač pa je z njo proslavljal kasneje 50 letnico dela v Celju (1926) in na Ljudskem odru, v ljubljanski Drami pa je posebej zanj Desetega brata na novo dramatisiral P.Golia.

Med jubilejnimi zapisi leta 1903 je že zaslediti tudi ugotovitev, da njegove turneje niso ostale brez odmeva: "Mnogo je storil g. Danilo za slovensko dramo tudi s predstavami na deželi." (90)

Danilo je imel tedaj za seboj nad tristo vlog, v slovensko gledališče pa je vstopal tudi mladi Ivan Cankar s svojimi dramskimi prvenci. Danilu je bila dodeljena vloga domala v vseh krstnih uprizoritvah Cankarjevih dram: bil je Kremžar v komediji Za narodov blagor, Dacar v Pohujšanju in Damijan v Lepi Vidi in v vseh žel priznanje:

"Puhlega intriganta, dostojanstvenega lumpa, profesorja Kremžarja, to vlogo g. Danilo uvrsti med svoje najlepše. Odlikoval se je predvsem, ko je hotel Gornika pridobiti zase, čisto poseben filister, ki dela politiko na svoje roke..." (91) (I.Cankar: Za narodov blagor)

"Imenitna figura tako po maski kakor po res izborni igri je bil Kremžar g. Danilo, ki nas je snoč prav presenetil." (92) (I.Cankar: Za narodov blagor)

"Nad vse pa nam je ugajal g. Danilo kot dacar, najmanj prihuljeni grešnik šentflorjanski." (93) (I.Cankar: Pohujšanje v dolini šentflorjanski)

"Vloge so se razdelile po željah pisatelja, reči se mora da na sploh srečno. Kvečjemu da sta menjala g. Nučič in g. Skrbinšek, bi bila naloga najbrže obema olajšana. Isto bi rekel g. Verovšku in g. Danilu... Najugodnejše zaokroženo je bilo prvo dejanje, ki je napravilo po vsi priliki na občinstvo največ vtiska, dočim je bilo drugo mučno dolgo. Mirni tihi Poljanec (g. Skrbinšek) in mladi vedri dijoniž (g. Štrukelj) sta nas uvedla v zadušno ozračje stare cukrarne, mrak je in fantastično daljavo prinesel stari večni romar Damijan (g. Danilo) s seboj in tesnobo in smrt zapiti Mrva (g. Šimaček)... Gosp. Danilo je interpretiral Damjana po svoje dovršeno - malo več mističnosti bi bil mogoče lahko položil vanj..." (94) (I.Cankar: Lepa Vida)

V Cankarjevem času je izoblikoval tudi nekaž znamenitih podob v delih svetovne sodobne klasike:

"Nad vse pričakovanje nam je ugajal g. Danilo v vlogi dr. Ranka: v prizoru, ko razkrije postarši, smrti določeni hišni prijatelj Nori svojo ljubezen, in v zadnjem, ko jemlje slovo od nje za - večno, podarivši ji rdeč nageljček v spomin. Fina poteza to!" (95) (H.Ibsen: Nora)

"Dva posebna značaja sta stari Bernd in ženin Rozin... Prvega je prav dobro pogodil g. Danilo: vseskozi resen, veren protestantski starina, ki neomajno veruje v poštenost svoje hčere, roko bi zanj vtaknil v ogenj, a ko zve o njenem zločinu, takrat (v 5.dej.) se v njem vse poruši." (96) (G.Hauptmann: Roza Bernd)

"Slaven je bil g. Danilo (Bratsberg). Zlasti od tretjega dejanja nadalje je fasciniral; bil je ves čas na višku, izčrpal je s pravim igralskim instinktom vse momente situacije, njegov Bratsberg je kreacija, ki se vseka v spomin." (97) (H.Ibsen: Zveza mladine)

Poleg karakternih vlog, ki so mu prinesle slavo, je bil Danilo znamenit interpret takoiimenovanih "bonvivantov":

"Della Torre g. Danila je bil izvrsten tip vedno dvorečnega zaljubljenega marquisa. Takšni eksaltovani bonvivanti so prav posebna specijaliteta g. Danila." (98) (I.Vojnovič: Psyche).

Danilo je nastopal z enakim uspehom v delih sodobnih svetovnih dramskih ustvarjalcev kakor v delih klasičnih dramatikov preteklosti:

"D a n i l o . Simpatičnost in eleganca, pa tudi lepi uspehi v izgovoru so bili sinoči značilni za njegovo igro, ki je dokazal ž njo sposobnost za take karakterne vloge. Seveda naj takoj postavimo: Ko bi bil Schiller Dudleya tako izkoristil, kot bi bila to dramatika prav za prav zahtevala, potem bi igralec ne bil več za to ulogo, ker bi ljubimec stopil v svoje pravice. Tako pa je napravil Danilo v torej izvrsten utis. Prizor med Mortimerjem in Dudleyem se je obema igralcema jako posrečil." (99) (F.Schiller: Marija Stuart)

"Danilo je bil kot Robert Dudley, grof Leicester posebno v zadnjem prizoru na mestu. To pot je znal z mirno premišljeno igro dovesti vlogo do veljave." (100)

Mimo likov v Govekarjevih dramatizacijah - narodnih igrokazih s petjem - je žel največ priznanja v vlogi Povodnjaka v Hauptmannovem Potopljemem zvonu. Ocenjevalci različnih časopisov so prepričani, da ne zaostaja za najboljšimi tujimi interpreti:

"Najbolj karakteristično za to gledališko dobo je bila uprizoritev Hauptmannovega "Potopljenega zvona".

Najboljše je igral Danilo; v tej vlogi se lahko kosa z najboljšimi uprizoritelji "Nickelmanna". Taborsky je topot preveč akcentuiral, Taborska je bila dobra. Splošno se je čutilo, da igre niso doumeli." (101)

"D a n i l o v Povodnjak pa ni prav nič zaostajal za Nickelmannom Lewinskega. Krasno, kako je hreščal svoj koaks, koaks. To treba slišati, tisti posebni timbre njegovih a-jev v nižini. Tudi maska izborna." (102)

Manj srečna je bila po sodbi spremljevalcev tedanjega gledališkega življenja postavitev Shakespeareovega Julija Cezarja v celoti; tu je Danilo oblikoval naslovno vlogo, ki so jo gledališki zgodovinarji često omenjali s posebnim poudarkom. Kritika Slovenskega naroda sodi, da je bila uprizoritev tega dela preuranjena, ker da nimamo za to primernih pogojev - ta očitek je bilo pogosto slišati ob naših uprizoritvah Shakespeareovih dram - kljub temu pa kritik Danila omenja med tistimi igralci, ki so odigrali svojo vlogo z omenbe vrednim uspehom:

"Gotovo je vse hvale in vsega priznanja vredno, da se je slovenska drama lotila poskusa vprizoriti tako veliko in težko dramo, kakor je "Julij Cezar". Poskus se pač ni posrečil, ali stremiljenje samo, že ambicija igralcev na sebi je lep pojav. Za dostojno in dobro vprizoritev Julija Cezarja nima naše gledališče še predpogojev: nima dekoracij, nima moči in nima ensemblov. Izmed igralcev se je vsekakor najbolje izkazal g.Nučič in poleg njega so se po svojih močeh potrudili g. Danilo ter gg. Bohuslav in Skrbinšek." (103) (W.Shakespeare: Julij Cezar)

Med številnimi kritičnimi zapisi je moč zaslediti tudi pohvalno oceno njegovega nastopa v opereti Mam'zelle Nitouche: "G. Danilo je odigral svojo vlogo (Fernanda) s sigurnostjo rutiniranega igralca in je zelo dobro uspel s pretvoritvijo pevske v govorno vlogo." (104)

Priznali mu niso le izjemnega učinka na gledalce, zlasti v komičnih vlogah: "Kot prvi nam je g. Danilo podal odlično figuro, ki je doprinesla dobršen del k permanentnim izbruhom veselosti pri občinstvu" (105) (Vražja misel). "Famozen je bil g. Danilo v svoji vlogi... Njemu se je občinstvo smejalo največ" (106) (Na letovišču).

Pač pa so opazili tudi njegov vidni vpliv na soigralce: "G. Danilo zna, če hoče, in včera je hotel in je šel zato sveže na delo in potegnil ostali personal za seboj" (107) (Vražja misel).

Prav presenetljiv pa je bil uspeh v danes preziranem ali pa vsaj pozabljenem Raupachovem Mlinarju in njegovi hčeri, kjer je v vlogi Konrada briljiral že polni dve desetletji in ga je kritik prijetno domače ogovarjal kot "našega starega ljubega Konrada": "G. Danilo, naš stari ljubi Konrad in gospa Borštnikova, Marica našega odra prejšnjih let, sta izvedla svoji vlogi resno in dostojno." (108) (Raupach: Mlinar in njegova hči)

Dolgoletne izkušnje so Danila uvrstile tudi med režiserje že pred prvo vojno. V izjavi iz leta 1927, ki ji je Govekar pripisal "Potrjujem" in se podpisal, je Danilo svoje napredovanje takole opisal:

"Na podlagi strokovnih in pripravnih študij za režisersko mesto na našem gledališču sem bil pod upravo gospoda upravnika Fran Govekarja leta 1907 povišan za režiserja. Svojo spretnost in strokovno znanje pa sem eklatantno dokazal 8.feb.1905 pri dramatizaciji in režiji dr. Ivana Tavčarja romana Izza kongresa, pri kateri je sodelovalo 125 oseb." (109)

Danilo je tudi shranil oceno prireditve, ki naj bi bila nekaka generalna za njegov režiserski začetek:

"Gospod Danilo, član tukajšnjega slovenskega gledališča, se nam je o priliki velike Ciril-Metodove veselice "Izza kongresa" pri aranžiranju slavnostnega dohoda veličanstev pokazal kot tako neumoren, požrtvovalen in nadvse spreten mojster - veščak v kostumiranju, aranžiranju in vodstvu velikih skupin, da se čutimo tudi mi aktivni udeleženci izprevida prijetno dolžne izreči mu na tem mestu odkrito priznanje in najtoplejšo zahvalo." (110)

Enega svojih večjih uspehov pri režiji lastnega besedila zunaj Deželnega gledališča pred prvo svetovno vojno popisuje Danilo sam v svojih Spominih:

"Torej leta 1911., meseca aprila je izšla igra: A.C.Danilo: Dimež, strah kranjske dežele. Ljudska igra s petjem v 6. slikah. Založila Katoliška bukvarna. Premiera se je vršila še isto sezono na "Ljudskem odru" z velikim uspehom, kakor sploh moja dela, ki imajo vedno uspeh. Gledališče je bilo tri dni pred premiero razprodano. Jaz sem vodil tudi skušnje in predstavo. Po prvem dejanju pa je bil velik aplavz, toda prof. Robida je spustil takoj železno kurtino, aplavz pa je valovil dalje po dvorani in igralci so s silo dvignili kurtino. Mene so pograbili in dvignili na ramena ter me ponesli na oder in me počastili z velikim vencem in napisom: "Režiserju Dimeža". (111)

V matičnem gledališču pa je po podatkih, ki jih posreduje gledališka zgodovina, med letom 1908 in prvo svetovno vojno opravil nekaj več kot deset režij. V glavnem je postavljaval dela, ki danes v naših gledaliških niso več uprizarjana, morda velja omeniti njegovo režijo tedaj silno priljubljenega Raupachovega dela Mlinar in njegova hči, v katerem je Danilo že dolga leta pred tem briljiral v vlogi Konrada.

Zdi se, da je režija v tem času imela večji pomen v gmotnem kot v umetniškem pogledu, vsaj Govekar je menil, da je s povišanjem igralca v režiserja bistveno izboljšal njegovo finančno stanje:

"S pomnožitvijo predstav je nastala potreba, da imamo več režiserjev. Pokojnega Verovška in A.Danila sem torej imenoval za režiserja, hkratu pa sem jima omogočil, da sta opustila svoji obrti in se popolnoma posvetila igranju." (112)

Anekdota, ki jo pripoveduje M.Skrbinšek v svojih spominih, pa priča, da je bilo tedanje pojmovanje režije bistveno drugačno od današnjega:

"Pri neki vaji sem na primer doživel to, da sta imela Avgusta Danilova in Verovšek sama daljši dialog, pa se je režiserju Danilu na nekem mestu le zdelo, da bi glede igre obeh moral nekaj pripomniti, a ga je Danilova skrajno začudeno pogledala in ogorčeno dejala: 'Kaj ti pa je? Pusti naju vendar pri miru! To bova že sama napravila!'" (113)

Ta dogodek ni bil osamljen primer. Način priprave gledališke predstave je bil tedaj precej drugačen od današnjega; igralci, režiserji in gledališka kritika, vsi so režiji pripisovali manjši pomen in vlogo, kakor danes. D.Moravec je natančno določil mesto režiserja v procesu oblikovanja predstave:

"Njihovo delo je bilo po sodbi nekaterih ocenjevalcev zelo poenostavljeno: kazali so igralcem, kje morajo nastopiti in kje oditi, angažirali so skupinske prizore in določali rekvizite, zane-marjali pa delo z igralcem pri oblikovanju značajev in prirejanju enotnih, harmoničnih predstav; to naj bi bila poglavitna naloga režiserja, naloga gledališkega vodstva pa, da bi mu preskrbelo potrebna sredstva za to." (114)

Glede na Danilov celotni režijski opus, pomenijo leta pred prvo vojno pripravljajalno dobo za čas med vojno, ko je bil v Malem gledališču edini režiser, pa za prvih nekaj let po prvi vojni, ko se po številu režij v sezoni uvršča med poglavitne režiserje.

V zadnjem letu pred prvo vojno je Danilo praznoval 35 letnico dela (1913). Tokrat je odigral še nepreizkušeno vlogo. Kritika je zlasti poudarila njegov občutek za mero in skrbno pretehtano izbrana izrazna sredstva. Kaže, da slovensko gledališče tedanjega časa še ni opravilo z romantičnim patosom, zato pozdravljajo Danilov način igranja, ki se spretno ogiba te interpretacijski zablodi:

"Gospod Danilo je nastopil burno aklamiran. Njegovi 35 letnici na čast se je nabrala do malega polna hiša ljudi. Po prvem dejanju so ga obdarovali igralci, dramatično društvo in drugi. Prejel je dvojce velikih vencev s trakovi in več različnih darov. Tudi po drugem in tretjem dejanju je moral vedno znova na oder, da se pokaže in zahvali publiku za bučen aplavz. Igral je starega slepca Arhibalda. Vloge celega poema so take, da preti zlasti našim igralcem, ki povečini ljubijo patos, na vseh koncih in krajih s tem, da zaidejo v afekt. Gospod jubilant se je držal do bro in dosegel zlasti koncem drugega dejanja, kjer zadavi Fioro, lep in resničen uspeh. Interesanten je ta konec zlasti v tem, ker se bori v njem barbarizem s krščanstvom. Barbar ima ponos in osveto, kristjan odpušča. V očetu (Arhibaldu) še utripa divja samozvest dedov, sin je vzgojen v krščanskem zrduhu. Fiori, svoji nevesti, ki ljubi drugega, bi odpustil. Oče ve to in jo zadavi sam..." (115)

Pri pregledovanju umetnikovega opusa pa so jubilejni zapisovalci mimo tistih vlog, ki so jih omenjali ob njegovih 25 letnici, dodali nekatere stvaritve zadnjih let: naslovno v Shakespearovem Juliju Cezarju, Povodnjaka iz Hauptmannovega Potopljenega zvona in Reinholda v Halbejevi Reki. (116)

Kmalu po Danilovem proslavljanju 35 letnice dela je slovensko gledališče začela pestiti kriza, ki se je stopnjevala do ukinitev te tako pomembne kulturne institucije. Kljub vnetim prizadevanjem entuziastov, ki so gledališče hoteli ohraniti za vsako ceno - med najvnetejšimi je bil Danilo - se je zaključevalo tudi v Danilovi umetniški biografiji dolgoletno plodno obdobje. O njegovem umetniškem profilu tega časa je najbolj avtentično stnil misli Hinko Nučič v svoji avtobiografiji Igralčeva Kronika:

"Danila je poznala vsa Ljubljana. Njegova popularnost je bila nepopisna. K o n r a d iz Raupachove žaloigre "Mlinar in njegova hči" je spremljal Danila prav iz njegovih mladih dni vse do prve svetovne vojne. Vse tovarniške delavke, kuharice in hišne bele Ljubljane so nestrno pričakovale pisk njegove piščalke. Prav tako je Danilov simpatični P a v e l v Morrejevi ljudski igri "Revček Andrejček" nosil še iz Borštnikovih časov leta in leta svoji bolni Franici rdeče jagode iz planine vse dotlej - dokler ni leta 1909 prevzel to "težko" nalogo Rudolf Bukšek. - Danilov R a j t g u z e n v "Rokovnjačih" je žl splošno priznanje v vseh gledaliških krogih. A prav tako njegov odlični D o l e f v "Desetem bratu". Danilo pa ni dominiral samo v ljudskih igrah. Njegova domena je bila pravzaprav s a l o n : bonvivani, lahkoživci vseh vrst v vedno novih izdajah. Omeniti moramo tudi njegove zanimive kreacije: L e i c e s t e r (Maria Stuart-

Schiller), Dr. Rank (Nora - Ibsen) in Poldnerjak (Potopljeni zvon - Hauptmann). V poznejših letih je ustvaril celo galerijo interesantnih tipov v maskah in kostumih. Danilo je imel prav poseben dar za maskiranje in kostumiranje. Posvečal je izredno mnogo pažnje karakteriziranju svojih vlog. Edino, z leti je postal precej šibek v memoriranju teksta, kar je večkrat precej motilo. Toda njegova publika je bila tega vajena in ker ga je imela rada, mu je to hibo oproščala." (117)

Danilu je Nučič pripisoval osrednjo vlogo v tedanjem gledališču, saj je ob Borštniku zapisal: "Ignacij Borštnik je bil prvi slovenski profesionalni dramski gledališki umetnik. Bil je z Antonom Danilom glavni steber vsega repertoarja." (118) Pomeni, da je Danilu dajal prednost pred prizanim umetnikom Ignacijem Borštnikom.

Gledališki zgodovinar Dušan Moravec je v uvodnih razmišljanjih, s katerimi je nakazoval kontinuiteto snovanj Danila predvojnega časa v čas med vojnama, strnil pglavitne značilnosti Danilovega portreta obravnavanega obdobja:

"Na vseh teh odrih je igral vse, kar mu je 'veleval stan' in kar so terjale domače razmere; bil je enako prepričljiv bonvivan - kakor so takrat temu rekli - iz francoskega ali angleškega salona, kakor gorenjska grča v domačih ljudskih igrah ali posebej iz ruskega življenja 'na dnu'; preigral je množico vlog, ki nimajo uglednih oznak ne v svetovnem ne v domačem repertoarju - od nemškega Konrada v otožni grozljivki o mlinarju do domačega strica Dolefa v 'Desetem bratu', pa tudi znamenite postavbe iz velike klasiike, saj je bil naš prvi Julij Cezar in prvi Egmont; in še junake iz modernih evropskih dram, kakršne so bile na primer Ibsenove, pa čeprav ob prvih slovenskih uprizoritvah ne več nove. Ob tako raznorodnih Danilovih stvaritvah se je veliko govorilo o širokem razponu igralčevega daru, četudi je bila ob zahtevnejših kreacijah priznanju ponavadi pripisana opomba 'ampak...'. Danilo se je, tako kakor Verovšek (dolga leta sta bila edina veljavna domača igralca ob čeških), toliko časa prilagajal ravni ljubljanskih desk in nezahtevnega avditorija (nemara ne bi bilo pretirano, če bi tudi njega imenovali žrtev takratne gledališke vzgoje?), da so ostajali živi sledovi njegovih najbolj popularnih vlog zaznavni in nepreseženi tudi takrat, ko mu je bila naložena odgovornejša naloga: ob njegovem Osvaldu je kritik sicer priznaval 'umetniško premišljenost', obenem pa se mu je včasih zazdelo, kakor bi poslušal Obloškega Tončka iz malo prej uprizorjenih 'Rokovnjačev'." (119)

Danilu ne prizna prvega umetniškega mesta, vendar pa mu ne more odreči daru in iznajdljivosti; oznaki daje pečat ocena splošnih gledaliških razmer tedanjega časa, o katerem gledališka zgodovina nasploh sodi, da nosijo obeležje prehoda od amaterizma v profesionalno institucijo:

"Danilove temeljne značilnosti je naša gledališka zgodovina že opisala: zanesljiv čut za poljudno tipizacijo karakternih figur, bister opazovalni in posnemovalni dar, improvizatorska iznajdljivost in osebna dovtipnost, realistična, na gledališki učinek premišljena maska; res, Danilo ni bil prvi in veliki umetnik tega razdobja, pač pa 'tipični igralec prehoda iz amaterstva v profesionalizem, pravi reprezentant nezamotane, priljudne in učinkovite čitalniške teatra-like.'" (120)

Ob stoletnici Danilovega in Borštnikovega rojstva je VENO skušal opredeliti stilno razlikost posameznih vodilnih moških moči tedanjega časa, pri tem pa izrazito poudaril tudi vsestranskost Danilove ustvarjalne osebnosti ter dolgoletno zvestobo slovenskemu gledališču. Mimo Danila in Borštnika je v primerjavo vključil tudi tedanjega slovenskega igralca in režiserja Antona Verovška:

"Za razliko od Borštnika je bil Danilo ves domač, četudi se je že zgodaj privadil gibčnostim mladih elegantov svoje dobe, in docela zrasel z Ljubljano in njenim slovenskim gledališčem. Če je bil Borštnik predstavnik slovenskega igralstva na evropski ravni in je bil Verovšek po njegovem odhodu prispejatelj za slovensko gledališče v prvobitni domači podobi, je bil Danilo nedvomno posebljena nemirna, živa neugonobljiva resničnost slovenskega gledališča." (121)

B. IGRALSKÉ TURNEJE (1899-1914)

Ob prelomu stoletja je Danilo postal vodja turnee slovenskih igralcev, ki so v tedanji Avstriji zanesli slovensko umetniško besedo na obrobje današnje Slovenije in zunaj nje, po ozemlju današnje Jugoslavije. Gostovanja posameznikov in skupin so bila v navadi že dolga leta, saj se Danilo spominja svojega prvega gostovanja še pod Borštnikovim vodstvom:

"Prvo naše gostovanje, katero je še Borštnik aranžiral, je bilo leta 1886. v Škofji Loki ali pravzaprav pri Dolencu. Tam je bilo zbirališče igralcev in škofjeloških diletantov. Vse pa je vodila njegova sestra, režiserka Jerica, kajti tukaj smo se tudi krepčali za predstavo, katere se je vršila v znanih zgodovinskih 'čitalniških' prostorih. Zelo zanimivi prostori, ki so bili podobni trdnjavi." (122)

V tistem času naj bi ljubljanska gostovanja pomenila prva srečanja podeželja s slovenskim gledališčem in sčasoma pomenila pomembno vzpodbudo lokalnim prizadevanjem diletantov. Gostovanja posameznikov poslednje nise bila redkost, vendar so vezana na tiste kraje, kjer so bila živa snovanja diletantov - zlasti pogosto je bilo takšno sodelovanje med Ljubljano in Trstom v prvem desetletju našega stoletja. Primer zgodnjega sodelovanja med Ljubljanci in Tržačani popisuje Janko Traven:

"Mnogo spodbude je prvim tržaškim diletantom dalo gostovanje ljubljanskega gledališča, ki je bilo pod Borštnikovim vodstvom dne 9. februarja 1889 v gledališču 'Fenice'. Predstavo je priredilo Tržaško podporno in bralno društvo v Trstu. Igrali so Morrejevo ljudsko igró s petjem 'Revček Andrejček'. Vendar so poleg ljubljanskih igralcev - mladega Borštnika, Danila, Verovška,

Zvonarjeve, Gostičeve, Nigrinove itd. - nastopili v nekaterih vlogah tudi tržaški diletanti: Negode, Kobalova, Grebenc (Borovščakov), Slavik." (123).

Gostovanja celih igralskih skupin pa so bila mogoča tudi v vseh drugih krajih, tudi tistih, ki se z gledališko umetnostjo še niso srečali. Ob teh turnejah se je ohranilo nekaj fragmentarnih dokumentov, pa časopisne kritike, polemike, spominski zapisi in ocene gledaliških zgodovinarjev, ki podrobneje pojasnjujejo pobude za turnee, organizacijo, navajajo kraje, ki so jih obiskovali, imena udeležencev turnej, okoliščine, v katerih so nastopali, odmeve v tisku, skušajo oceniti pomen in kulturno, umetniško in politično poslanstvo takšnih gostovanj, hkrati pa ovrednotiti Danilova organizacijska prizadevanja. Poleg Danilovih spominskih zapisov so najpomembnejši sestavki udeležencev teh turnej Hinka Nučiča in Pavla Rasbergerja, skopo dokumentirana ali nedokumentirana časopisna poročila, ki so se ohranila v SGFM v Danilovi zapuščini, pa jubilejni zapisi o Danilu izpod peresa gledališkega zgodovinarja Janka Travnja.

Popolnega pregleda nad temi turnejami nimamo, kajti spomin je nezanesljiv, največ podatkov pa pravzaprav prinašajo rekonstrukcije v spominskih zapisih.

Splošno oceno je zapisal na kratko Janko Traven ob Danilovi stoletnici rojstva:

"Že kmalu je uvidel, da je zaradi domačih političnih razmer treba gledališče popularizirati na našem podeželju, pri čemer je uspel z vrsto gostovanj članov Slovenskega gledališča, ki jih je v začetku našega stoletja takoj po koncu sezone vodil po raznih slovenskih krajih. Propagandistična žilica v njem ga je osvojila tako, da je raztegnil gostovanja tudi na hrvaško Primorje, Slavonijo, Bosno in Srbijo z Beogradom, gostovanja, ki so pomenila njegov organizatorični višek." (124)

Pregledna je tudi izjava Danila iz leta 1927 (10.okt.):

"Gledališka potovanja

Pod vodstvom Ant.Cerar-Danila v letih 1899-1914.

Za časa vsakoletnih gledaliških počitnic sem potoval z igralci kolegi iz narodnovzgojnih ozirov po vsej Sloveniji in prirejal gledališke predstave ter s temi potovanji budil zanimanje za slovensko gledališko umetnost. S temi predstavami sem dajal malone pobudo za današnje gledališke odre po deželi, dalje po Goriškem, v Trstu in okolici in po štajerskem celo v Gradcu. V letih 1910 do 1912 pa sem s tovariši prepotoval Hrvatsko, Bosno, Ercegovino in Srbijo, v namenu zblivanja Slovencev, Hrvatov in Srbijske." (125)

V gostovanja so gledališke igralce silile predvsem gmotne razmere, saj je po besedah L.Drenovca: "Tisti čas slovenski igralec prejemal le 6 do 7 mesecev plačo, ostale mesece v letu pa je bilo treba iti s trebuhom za kruhom". (126) Tudi Hinko Nučič, udeleženec teh turnej, ni skrival, da je Danilo z organizacijo igralskih turnej v poletnih mesecih reševal položaj slovenskih igralcev, ki so tedaj bolj životarili kot pa živeli:

"Naše gmotne razmere so bile tako obupne, da nam je onih 5 kron, ki smo jih dobivali na roko kot honorar za vsako gostovanje od našega "direktorja" Danila, bilo kakor blažilen obliž na skleto rano. Že zaradi tega dejstva si je pridobil naš Danilo velike zasluge, ker je širil slovensko besedo, slovensko gledališko umetnost po slovenskih pokrajinah, ki so jih tuji hoteli zase - in ker je s takimi gostovanji obenem lajšal slovenskim igralcem njihovo bedo." (127)

V tedanjem času so bile prometne zveze skromne - komedijanti so nemalokdaj potovali iz kraja na lojtrskem vozu:

"Pravcata posebnost je bila naša vožnja od Bos.Kostajnice preko Like in Velebita na lojtrskem vozu. Stresli smo iz sebe vse svoje "grehe" - prejšnje in prihodnje - in zaslužili smo z njo še najmanj 10000 let "odpustkov". Na tem starodavnem revnem lojtrskem vozu so bile pritrjene tri deske, na katerih smo sedeli in se oklepali drug drugega "člani slovenske Drame z Danilom in z Danilovko skupaj." (128)

Marsikje na podeželju se z gledališko umetnostjo še niso srečali, po kar se da neudobnem potovanju pa so si igralci sami morali improvizirati prizorišče, kajti dvorane, primerne za gledališke predstave so bile redkost; tako so si priredili oder v jedilnici hotela na Plitvicah:

"Oder - brez odra - na kakršnem dotlej še nisem nastopal. Hotel ni imel odra. Igrati smo morali v dvorani, kjer smo opoldne z drugimi gosti obedovali. Mize smo odstranili, postavili smo šest vrst stolov, a ob stenih, ki je imela izhod; smo ogradili z debelo vrvjo in z zelenjem prostor za igranje in gledališki oder - b r e z p o d i j a - je bil gotov. Nekaj foteljev, zofa in miza - to je za silo zadostovalo za enodejanke, ki smo jih igrali. Na takem odru - brez odra - sem igral prvič in zadnjič v življenju - na Plitvicah - z Danilom. - " (129)

Zadovoljili pa so se domala z vsakim prizoriščem:

"Pod Danilovim vodstvom smo nastopili tudi pod kozolcem. Spominjam se, da smo leta 1904 gostovali nekega nedeljskega popoldneva v Šentpetru na Krasu. Ker ni bilo primerne dvorane z odrom na razpolago, smo se morali zadovoljiti z velikim, širokim, pokritim kozolcem, ki nam je imenitno služil kot prostorna gledališka dvorana. Na širokem plató vozu, imenovanem "parizar", smo pa improvizirali oder z dvema petrolejkama. Seno in slama in razno poljsko orodje, ki je obkroževalo "avditorij", ni prav nič motilo niti občinstva niti nas igralcev, ki smo s tem doživeli "nov" gledališki oder pod kozolcem. - Prav enak slučaj se je kmalu natc ponovil tudi v neki slovenski vasi pri Pliberku na Koroškem, kjer smo še v večjem kozolcu servirali "slovensko besedo" našim koroškim bratom, ki so jo prišli poslušat v ogromnem številu. Obe gostovanji pod kozolcem sta odlično uspeli - samo - "v dvorani" je bil p r e p i h , ker se vrata niso dala zapreti." (130)

Podoben vtis o načinu popotovanja in uprizoritvah pod milim nebom pušča pripoved Pavla Rasbergerja:

"Po končani - moji tretji - sezoni (sezona se je takrat končala že koncem marca) pa sem srečal nekega dne v Tivoljskem drevoredu (današnja promenada) Antona Danila, ki me je vprašal, če bi šel z njim na turnejo. Seveda sem takoj pristal. Poleg Danila in Danilo ve smo bili v tem ansamblu še Vida Kočvarjeva, Adolf Dobrovolny in njegova soproga, Hinko Nučič, Josip Molek in jaz. Naslednje leto pa tudi Julij Betetto in Hijacinta Vugrinčičeva. Ne bom našteval vseh krajev, kjer smo igrali, imenujem pa predvsem Maribor, kamor so tudi poznejša leta prihajale skupine ljubljanskih igralcev in uprizarjale predstave v Narodnem domu. V Šmihelu pri Pliberku na Koroškem, kamor smo prispeli že skoro v mraku, pa so nam v pozdrav goreli kresovi in pokali možnarji. Pri sprejemu sta bila navzoča tudi pisateljca Fran Ks. Meško in Vatroslav Holz... Ker smo potovali tudi z vozovi, je bilo potovanje zelo naporno in je vzelo tudi veliko časa. Turnejo leta 1903 smo nameravali zaključiti na Jesenicah, igrali pa smo dan prej še v Kobaridu. Odpeljali smo se iz Kobarida v navadnim vozom, ki je imel po dolgem okroglo streho - že takoj po končani predstavi preko Bovca, Predila na trbiško postajo, kamor smo dospeli drugi dan popoldne. Le kolikor smo se zaradi obeda ustavili, smo počivali. Na Jesenice smo se pripeljali še pravi čas, da smo dospeli na neki vrt, kjer je bil postavljen oder in kjer se je občinstvo že začelo zbirati. Uprizorili smo igro "Bisernica". Takoj po predstavi smo se odpeljali v Ljubljano, kjer so se že v nekaj dneh začele vaje v gledališču. Drugo leto je napravil Danilo turnejo po Hrvaškem in Bosni, kasneje je šel celo v Srbijo, za kar je bilo potrebno takrat že malo korajže. To potovanje sem opisal zaradi tega, da poudarim, kako se je tedaj potovalo po Goriškem, ko še ni bilo železnice Jesenice-Gorica. Pač pa smo videli, kako so baš tedaj zabijali količke in pripravljali teren za novo železnico..." (131)

Nemalokdaj je gostovanje potekalo v sodelovanju s podeželskim izobraženstvom:

"Veliko priznanje pa gre učiteljstvu, ki nam je šlo na roko in je organiziralo občinstvo in odre, ter se trudilo, da smo zmogli potne stroške in pripomogli do različnih ugodnosti, ki so bile neprecenljive pri našem podjetju. In ne samo na Kranjskem, v Primorju in štajferski deželi prav tja do Gradca. Akademsko društvo nas je povabilo v Gradec, da smo sodelovali pri neki obletnici. Čitalnice z učitelji na čelu so pripomogli do zelo uspešnih predstav in do kruha igralcem v počitniških mesecih." (132)

Mimo gmotnega uspeha igralcev ni moč prezreti dejstva, da so bile te turneje neredko pobude za lastna snovanja podeželskih ljubiteljev:

"Marsikatero društvo na deželi se je radi naših gostovanj zgibalo in pričelo delovati na dramatičnem polju." (133)

Čeprav je gostovanje v resnici narekovala eksistenčna nuja, pa je Danilo v svojih spominih opozoril na vsestransko koristnost teh potovanj za igralce udeležence: razgledali so se po svetu, spoznali kraje, ljudi in običaje, kar v tistih časih ni bilo dano vsakomur, za mlajše igralce pa je bila to hkrati pomembna gledališka izkušnja, ki so jo ob vrnitvi v gledališče s pridom uporabili. Ne le, da so se na turneji izurili, nemalokdaj so prav tu dobili vlogo, ki je v matični hiši zaradi lastne neizkušenosti ne bi dobili, jo uspešno interpretirali in s tem opozorili na svoje sposobnosti in spretnosti v tolikšni meri, da so se jim odprle po vrnitvi domov povsem nove možnosti za delo:

"Naša gledališka gostovanja širom naše domovine so bila gibanja, ki so izšla iz mladega hotenja, da spoznamo našo domovino. Moja osebna želja pa je bila izvežbati mlade moči in jih uvesti v vse tajnosti igralske umetnosti in družabnega življenja. Saj se umetnik mora razvijati... Hinko Nučič je šele v Trstu v igri "Deseti brat" pokazal svoje zmožnosti, da so mu v Ljubljani verjeli in zaupali večje vloge. Thalerjeva je morala v Gorici kreirati "Mamzelle Nitouche", da je v Ljubljani briljirala v tej ulozi. Hočvarjeva, mlada pevka in igralka si je šele radi naših gostovanj po slavoslovnih mestih priborila angažman subrete v Osijeku itd. Naš prvak Betetto je našel v naših svojega protektorja barona Bergerja, ki ga je priporočil dvorni operi na Dunaju. To so nepobitni uspehi gostovanj v prid mojim kolegom." (134)

Pripovedi, ki osvetljujejo razmere na gostovanjih, bi mogle danes zavajati, ko bi se ne bil ohranil Danilov polemični odgovor na uničujočo časopisno kritiko, ki je domnevno leta 1908 (časopisni izrezek v Danilovi zapuščini ni natančno dokumentiran, navaja le letnico 1908), očitala Danilovi turneji nesposobnost, nepripravljenost in dobičkarstvo. Danilo je v časopisu v obsežnem sestavku zavračal kritiko kot neutemeljeno, hkrati pa razgrinjal nekatere zanimive in pomembne podrobnosti o pripravi na gostovanje:

"Lansko leto napravili smo več izletov in gostovali po slovenski domovini in ta gostovanja so bila povsod z navdušenjem sprejeta. Visoka vlada za Kranjsko podelila mi je letos koncesijo za prirejevanje predstav na Kranjskem in enako visoka vlada v Trstu za tržaško okolico, Goriško in Primorje.

Slavni odbor "Dramatičnega društva" pa mi je dal dovoljenje za prirejanje predstav sploh, pod firmo: "Družba slovenskih igralcev iz Ljubljane".

Na podlagi teh koncesij raztegnil sem torej letos gostovanje na štajersko, koroško, trst, Goriško in Primorsko. Povsod so pozdravljala društva in občinstvo z navdušenjem to gostovanje in vse je hvalilo to idejo. Da pa precej dokažem, da se ta gostovanja niso vršila iz dobičkarije, navedem, da so potovalni troški znašali v Maribor in Ljutomer K 146, v Šmihel K 169.90; zadnja progla čez Soško dolino K 194. Nevšteti so troški za odre, plakate, godbo, tamburaške zборе, prtijago, prenočišča, ognjegasc, bolniško blagajno, koncesije, korespondenco, naprava repertoarja, prepis ulog, za garderobo ter revizite.

Ako se bori vedno z deficitom ljubljansko "Dramatično društvo", ki je subvencionirano in ima predstave dobro obiskane, ter ni treba društvu od predstave do predstave potnih stroškov plačevati, potem razvidi pač vsakdo, ki je le nekoliko poučen o gledaliških razmerah, da se taka gostovanja ne morejo računati med podjetja iz dobičkarije, vsaj tu na Kranjskem ne.

Glede repertoarja mi je omeniti, da je igro "Alfonz" popravil g. režiser Dobrovolny in lokaliziral za slovenske odnose, istotako je igro "Huzarji" jezikoslovno popravil gospod Vrabl, igro "Brez denarja" pa priredil gosp. Lier. - ...

Vprizorila je družba 11 iger: "Ženski Otel", "Huzarji", "Poljub", "Kdor se poslednji smeje", "Dobro došli", "Srečno novo leto", "Ker se je žene bal", "Snubač", "Brez denarja", "Deseti brat" in "Bisernica". Med vsemi tu navedenimi igrami so pa najbolj ugajale "Ženski Otel", "Huzarji" in "Dobro došli"...

Čez 16 listov se je pohvalno izreklo o našem gostovanju. Igra "Ženski Otel" se je v Nabrežini predstavljala štiridesetič, edina ta igra je doživela na slovenskih odrih 45 uprizoritev...

Sicer so pa nastopale v družbi slov. igralcev vse bivše prve moči slov. gledališča: gospod Dobrovolny, prvi režiser, gospa Danilova, gospa Dobrovolna, gospod Lier dvakrat, gospod Verovšek enkrat in naš domači slovenski naraščaj gospoda Nučič in Molek ter gđc. Hočevarjeva. Družba je tudi razpisala nagrado 50 kron za domačo izvirno igro iz kmetskega življenja za 7 do 8 oseb in brez rekvizit, računajoč na mala odra po deželi.

V istini so se nam predložile tri igre, a žalibog za naše razmere neprikladne...

Bile so i s t e o b l e k e , katere so igralci imeli v L j u b l j a n i pri "Ženskem Otelu", kakor tudi p o vseh drugih krajih..." (135)

Pod sestavek, iz katerega smo nanizali nekaj značilnih odlomkov, se je Danilo podpisal: "Danilo, koncesijoniran voditelj družbe slovenskih igralcev". Verjetno najdragocenejši vir za rekonstrukcijo krajev, v katerih so gostovali, seznam udeležencev turnej, pa tudi uprizorjenih del oziroma nastopov po posameznih krajih pomenijo posamezna poglavja v Nučičevih treh zvezkih avtobiografije Igralčeva kronika (I.-III.). Nučič se je pod Danilovim vodstvom redno udeleževal turnej v letih 1903-1908 in za njim tudi sam prevzel vodstvo, tako, so njegove rekonstrukcije dogodkov dragocene tudi zategadelj, ker avtentično pripoveduje o vzdušju med igralci in reakciji občinstva. Pričevanja so raztresena na različnih straneh in v različnih zvezkih Igralčeve kronike, zato jih velja nanizati strnjeno in urejeno po kronološkem zaporedju gostovanj:

"Po zaključku sezone, ki se je končala 5.IV.1903. l., je sledilo prvo gostovanje slovenskih igralcev v naši Gorici: Takrat še ni bil sezidan naš ponosni "Trgovski dom". Gostovali smo 2. in 3.VI. pod vodstvom Antona Danila v majhni dvorani "Slovenske čitalnice", ki se je nahajala v prvem nadstropju hiše poleg slovenskega učiteljskega. Gostovali smo dva večera. Prvi večer smo igrali igrokaz v treh dejanjih "Ženski Otel" (A.Dumas) z Avgusto Danilovo v glavni vlogi. V ostalih vlogah so sodelovali: Dobrovolny, Danilo, Molek, Nučič, Dobrovolna in Kočevarjeva. Drugi večer smo nastopili z veseloligo v štirih dejanjih "Huzarji" (Pl.Moser) z istim ansamblom, ki je bil popolnjen še s tovarišem Rasbergerjem. - Odbor "Slovenske čitalnice" v Gorici je izdal goriškemu občinstvu na posebnih tiskanih vabilih sledeči apel: "Goriški Slovenci! Dokazite svoje iskrene simpatije našim ljubljanskim gostom kot gojiteljem in pospeševateljem slovenske dramatike s prav obilno udeležbo!" - Dvorana je bila oba večera nabito polna hvaležnega slovenskega goriškega občinstva, ki je bilo presrečno, ko je slišalo slovensko besedo z odra v srcu Gorice. V zahvalo nas je odlikovalo z ogromnim lovorjevim vencem s prekrasno slovensko trobojnico. Goriški slovenski fotograf Jerkič je v navdušenju zaželel, da drugi dan ovekoveči ves naš ansambl s tem mogočim vencem, kar mu je tudi uspelo. Ta slika še danes glasno govori, da smo slovenski igralci iz Ljubljane opravili s tem gostovanjem važno pionirsko delo, da smo med prvimi budili slovenstvo v Gorici, ki je pozneje, ko je bil dograjen ponosni naš "Trgovski dom" na "Corso" - vsestransko vzcvetelo v najširšem smislu.

Pred tem gostovanjem v Gorici smo gostovali 30. in 31.V. v Trstu na povabilo tržaškega Dramatičnega društva. V soboto 30.V. smo igrali v Narodnem domu v Barkovljah igro "Ženski Otel", a v nedeljo 31.V. smo sodelovali posamezni člani v Jurčič-Govekarjevi igri "Deseti brat" v gledališču "Fenice". Agilna odbornika Dramatičnega društva v Trstu Franjo Štoka in Matevž Žužek - oba vodilna njihova igralca - sta aranžirala gostovanje osmih članov ljubljanske Drame, da bi z njihovo pomočjo tržaški diletanti mogli uprizoriti "Desetega brata" v Trstu. Od ljubljanskih igralcev smo sodelovali: Dobrovolny (Martin Spak), Dobrovolna (Manica), Danilo (Dolef), Nučič (Kvas), Rasberger (Vencelj), Danilova (Neža), Kočevarjeva (Fرانica) in Molek (Matevžek). V ostalih vlogah so nastopili igralci tržaškega "Dramatičnega društva" z Žužkom na čelu, ki je vodil režijo in igral vlogo Krjavljaja. Ta kooperacija je bila pravo slavlje slovenske besede v Trstu. - Omenjam, da sem igral prvič vlogo Kvasa pri tej prireditvi. -

Generalna vaja, ki je bila že v petek 29.V. zvečer v tem ogromnem amfiteatrskem gledališču, je trajala do polnoči. Tako nas je navdušila in razgrela, da smo vračajoč se v noči na svoje domove v strnjjenih vrstah glasno prepevali slovenske pesmi, "Naprej zastava Slave" in "Hej Slovani", da je močno odmevalo po tržaških ulicah. Trst je bil namreč takrat najmočnejša slovenska postojanka - s svojimi Narodnimi domovi pri Sv.Jakobu, pri Sv.Ivanu, v Rojanu in v Barkovljah - pravzaprav največje slovensko mesto, ker je v njem in v njegovih predmestjih živel 80000 Slovencev - medtem je Ljubljana takrat štela komaj 40000 prebivalcev. -

V nedeljo, 31.V. zvečer, je bila pa predstava "Desetega brata" v "Theatro Fenice". Zavedno slovensko občinstvo je napolnilo gledališče do zadnjega prostora. Pri predstavi je bilo 2000 obiskovalcev, ki so sprejeli igro s takšnim navdušenjem, ki so nas - goste - pozdravljali z brez-krajnimi aplavzi tako pristrčno, da smo bili vsi zadržno prepričani, da je Trst n a š , da bo v doglednem času postal g l a v n o mesto vseh Slovencev.

Pod vodstvom A.Danila smo 21.VI.1903 gostovali tudi v Idriji s tremi enodejankami: "Poljub" (Rossi), "Kdor se poslednji smeje" (Knauf) in "Srečno novo leto" (Trifković). Igrali smo v pritičnem starem gledališču z ložami, ki ga je dala sezidati še cesarica Marija Terezija za rudniški kolektiv pod naslovom "C. kr. rudniško gledališče v Idriji". Avditorij z ložami je bil zelo podoben petjskemu gledališču po prvi svetovni vojni. Pozneje je to staro gledališče doletela kruta usoda: najprej je služilo kot "Gasilski dom", a še pozneje kot "skladišče". - Gostovali smo potem tudi v Sežani, v Šentpetru na Krasu, v Planini, kjer smo si ogledali zverinjak kneza Windischgrätzja, v Postojni in v Vipavi. Najzanimivejše je bilo gostovanje v Vipavi. Zaradi prevelike vročine je Danilo odločil, da se bo gostovanje vršilo na prostornem grajskem dvorišču. Oder je bilo seveda treba postaviti. Ali kako napraviti podij? Iz hotela so nam posodili osem praznih pivskih sodčkov. Sam graščak, lastnik vipavskega gradu, grof Lanthieri, nam je posodil deske s sosednjega dvorišča. V beli platneni obleki s širokim slamnikom na glavi nam je sam pomagal valiti sodčke in nositi deske, na katerih smo improvizirali odreček s kulisami vipavske "čitalnice". Celo zastor je precej dobro funkcioniral, a dve veliki viseči petrolejki sta razsvetljevali oder in avditorij. Občinstva je bilo mnogo. "Ženski Otel" je bil sicer podoben operi "Bajazzo" - ali se je vse brez krvi končalo, ko smo potem do jutra sedeli pri izviru Vipave.

Tudi v Cankarjev rojstni kraj - na Vrhniko - je ob koncu turneje Danilo popeljal svojo ekipo. Gostovali smo v lepi čitalniški dvorani, ki je bila v prvem nadstropju. V pritličju je bila simpatična restavracija s kavarno. Po uspehi predstavi - kljub zanimivemu intermezzu, ki se je dogodil proti koncu igre, ko je neki gledalec iz avditorija razburjeno zaklical zoprni kreaciji lahkoživca A.Danila: "Lump! Ven ga vrzite!..." (136)

"Spomladi leta 1904 sem s svojimi ljubljanskimi tovariši - pod Danilovim vodstvom - gostoval po Hrvaški, Bosni in Liki. Prišli smo v Zagreb proti večeru... Drugi dan smo gostovali v Karlovcu (Zorin dom), potem smo nadaljevali turnejo vsak dan v drugem kraju: Delnice, Ogulin, Sisak, Petrinja, Topusko, Hrv.Kostajnica. Do tu smo potovali po železnici. Po severni Bosni pa nas je vozil Turčin Mujo iz Bosanske Kostajnice v narodni noši s svojim revnim lojtrskim vozom. V Bosni smo nastopili v Krupi, v Bos.Novem in v Bihaću. Potem so sledila Plitvička jezera, Otočac, Gospić in Karlobag. Do Karlobaga smo potovali še vedno na lojtrskem vozu, vendar nismo mogli gostovati zaradi pomanjkljivega odra in dvorane. Turnejo smo zaključili v Senju, v Crikvenici in končno v Kraljevici. Za nas so bila na tem potovanju najbolj zanimiva Plitvička jezera, turške pokrajine, Velebit in Hrvaško Primorje..." (137)

"Nekaj let pozneje smo pod Danilovim vodstvom gostovali v Mokronogu. Igrali smo tri enodejanke. Gostovali smo 14.V.1904 leta celo v nemškem G r a d c u (Graz), v "Steinfelder Bierhalle" o priliki petletnice obstanka graškega slovenskega društva "Naprej", z dvema enodejankama - "Kdor se poslednji smeje" in "Pri vratarju". Sodelovali so: A.Danilova, V.Kočevarjeva, A.Danilo, A.Ve-rovšek in H.Nučič. Julij Betetto je zapel Viharjevega "Mornarja" in "Pita dušo". Društvo "Na-prej" je nastopilo s svojim pevskim zborom in tamburaškim zborom. Bil je zelo animiran večer. Velika "Bierhalle" je bila polna slovenskega občinstva. Takrat je bilo v Gradcu še na tisoče Slovencev." (138)

"V začetku aprila 1908 smo člani slovenske Drame zopet gostovali pod vodstvom Antona Danila v naši sončni G o r i c i . Dali smo devet predstav: "Tat", "Dva srečna dneva", "Ob svojem kruhu", "Velika srenja", "Pohujšanje v dolini šentflorjanski" (dvakrat), "Na smrt obsojeni" in "Mam'zelle Nitouche" (opereta - dvakrat). Predstave so bile od 4. do 14. aprila v gledališki dvorani slovenskega "Trgovskega doma". Predprodajo vstopnic je prevzel slovenski knjigarar Andrej Gaberšek v Trgovskem domu. Stanovali smo v slovenskem hotelu "Zlati lepen". Najlepše trgovine na "Corsu" so bile takrat v slovenskih rokah. Vse predstave so bile zelo obiskane. Ve-liki goriški dnevnik "Soča" je vsak dan poročal o naših predstavah. Vsi smo se počutili v Gori-ci, kot da smo doma. Ničhe od nas, a jaz najmanj, ne bi niti pomislil, da Gorica ni slovensko mesto in da ne bo naša. Z istim repertoarjem smo gostovali v maju najprej v C e l j u (5 predstav), potem v M a r i - b o r u (5 predstav), v P t u j u, v š m a r j u p r i J e l š a h, v R a d o v - l j i c i in drugod. Gostovanja so bila celo v juniju in v začetku julija." (139)

"V maju 1908. leta smo pet večerov zapored gostovali v nemčurskem Celju na odru "Narodnega doma" pod vodstvom Antona Danila. Uprizorili smo sledeče igre: "Pohujšanje v dolini šentflorjanski", "Ob svojem kruhu", "Velika srenja", "Na smrt obsojeni" in "Mam'zelle Nitouche", - Uspeh je bil v vsakem pogledu zadovoljiv." (140)

Tako po Danilovi pripovedi v Spominih kakor po pripovedi Nučiča v Igralčevi kroniki, je po končani sezoni 1909/10 za kratek čas prevzel vodstvo turnej Hinko Nučič. Ker je bil med udeleženci tudi Danilo, velja navesti tudi opis teh gostovanj:

"Po končani sezoni se je začela že 2.aprila turneja članov slovenske Drame pod mojim vodstvom v G o r i c i , kjer smo odigrali e n a j s t raznih predstav: "Moralna gospe Dulske", "Gdč. Josette - moja žena", "Ljubezen bdi", "Izgubljeni", "Črni madež", "On in njegova sestra", "Re-volucijska svadba", "Sebastijan, veliki knez georgijski", "Svet brez moških" in "Dramski in pev-ski večer", na katerem smo uprizorili enodejanko Milčinskega: "Brat Sokol". - Predstave v Gorici smo igrali v gledališki dvorani "Trgovskega doma". Predprodaja vstopnic se je vršila zopet v knjigarni Andreja Gabrščka. Naša hvaležna goriška publika je polnila gledališče. Dnevnik "Soča" je vestno spremljal naša gostovanja in naša prizadevanja. V splošnem je vsa turneja po-tekla v zadovoljstvo publike in kritike. Razen G o r i c e smo obiskali še T o l m i n (3 predstave), Ajdovščino (2), Vipavo (1), Postojno (2), Ilirsko Bistrico (2), Podgrad (1), Pazin (2), Pulo (2), Maribor (3), Ljutomer (1), Slovensko Bistrico (1), Ptuj (1), Št.Jurij ob juž.železnici (1), Žalec (1), Celje (3), Trbovlje (1), Novo mesto (3), Metliko (2), Bakar (2) in Volosko-Opatijo (3 predstave). Pod mojim vodstvom je bilo torej odigranih 48 predstav v času od 2.aprila do 17.junija 1910. - V Opatiji je bilo gostovanje zaključeno. Vseh dramskih članov, ki so sodelovali na tej turneji, je bilo petnajst, - sedem dam in osem gospodov: Bukškova, Kandlerjeva, Wintrova, Thalerjeva, Iličičeva, Vera Danilova, Danilo, Nučič, Povhe, Bohuslav, Bukšek, Iličič, Molek, Habič in sufleza." (141)

Po Nučičevem odhodu v Zagreb leta 1912, je po podatkih Janka Travnja organiziral popotovanje po podeželju Milan Skrbinšek, na pragu prve svetovne vojne pa je vodstvo znova prevzel Danilo:

"Spomladi 1914 so igralci pod umetniškim vodstvom Milana Skrbinška priredili ene svojih največ-jih turnej po slovenskih deželah, ko pa se je po njihovi vrnitvi s turneje pokazala vsa negoto-vost nadaljnjega obstoja slovenskega gledališča, je del osebja pod vodstvom Antona Cerarja Da-nila krenil na novo turnejo po slovenskem podeželju. Ta gostovanja, med katerimi sta bili posebej naznanjeni predstavi igre "Greh žene" za 4.julij v Kamniku in 5.julij v Domžalah, pa so bila odgojena zaradi splošnega žalovanja, ko je bil 28.junija 1914 v Sarajevu ustreljen avstrijski prestolonaslednik Franc Ferdinand. Nadaljevala so se s 16.julijem 1914 na Vrhniki z dramskimi in komičnimi večeri, ki naj bi imeli "za vse-bino bogat izvirni spored". Nameravana so bila gostovanja na Vrhniki, v Borovnici, Idriji, Lo-gatcu, Planini, Cerknici, Ložu, Starem trgu pri Ložu, Prezidu, Čabru, Ilirski Bistrici, Proseku, Opčinah, Trstu, Tolminu, Vipavi, Ajdovščini itd. Kakor omenjeno, se je teh gostovanj udeleževal le del osebja, med katerimi so bili poleg Danila še Bukškova, Molek, ki se je vrnil iz Maribo-ra, kjer je vso sezono 1913/14 vodil predstave ondotožnega Dramatičnega društva, in Rudolf Bukšek, nekdanji član Slovenskega deželnega gledališča v Ljubljani, ki pa je bil zdaj angažiran

v Osijeku, in nekateri drugi, toda brez Pečka, ki ni pristal na to, da bi se moral v največji naglici učiti vlog. Med posameznimi točkami sporeda bi bilo omeniti enodejanko "Po plesu", ki jo je napisal Anton Cerar-Daniilo po snovi Straussove operete "Netopir", in razne pevske točke, med katerimi je pel Bukšek Vilharjeve skladbe. Gostovanje je pretrgal izbruh vojne oziroma mobilizacija." (142)

Gostovanja slovenskih igralcev so pogosto odmevala v časopisju. Poročevalci so jim namenili obsežne članke. Nekateri je Danilo izrezal in nalepil v družinski album, vendar so skopo dokumentirani. Navaja le letnico gostovanja in kraj, ne pa tudi datuma in naslova časopisa, ki je objavil sestavek. Za slovensko podeželje je bilo srečanje z ljubljanskimi gledališniki prazničen, če ne kar slovesen dogodek. Zanimivejša sta zapisa o gostovanju Danilove skupine v Postojni in Planini:

"Iz Postojne se nam piše: Zabavalo nas je društvo ljubljanskih igralcev dva večera že prav imenito, danes pa beležimo: "F i n i s c o r o n a t o p u s". Igrice "P o l j u b", "K d o r s e p o s l e d n j i s m e j e" in "S r e č n o n o v o l e t o!", so bile srečno odbrane, napraviti nam zelo vesel, kratkočasen večer, polen zadovoljstva, živega odobravanja in burnega priznanja vrlin te izborne, neutrudljive družbe. V prvih dveh igrakah nas je zopet ga. Danilova, še posebno pa v drugi s svojo dovršeno, živahno in temeljito igro umela navduševati za gledališke predstave, kar prave salve živahnega ploskanja spremljale so izborni nje igro. Žive-la! G. Danilo nastopil je v poslednjih dveh igrakah in se je prav temeljito prikupil s svojo premišljeno igro in elegantnim kretanjem ter s krepko izkušeno roko ohranil zaokroženo skupnost obeh teh igrac. Gospa Dobrovolna pa je v tretji igraci dokazala s fino svojo igro in naravnim čuvstvom, da je tudi ona ena prvih sil odlične igralske družbe. G. Dobrovolny je nastopil v prvi in tretji igraci in je imel separatno že s šegavo svojo igro in izvrstno uporabo situacij-je poslušalce na svoji strani, bil je obakrat v pravem svojem tiru. Naraščaj: mlada gospica Kočevarjeva, ta brhka "hišna" in g. Nučič, v vseh treh igrach, popolnjevala sta ensemble. Mi pa se z veseljem pridružujemo ob koncu večera s prisrčnimi vskliki: "živeli!" in "na svidenje!" Čast in hvala! Želimo podjetnemu vrlemu g. Danilu povsod najboljši uspeh." (143)

V Planini:

"Postojnski "Sokol" je nastopil ta dan prvič s svojo ponosno zastavo. Točno ob 4.uri prikorakal je "Sokol" v Planino; pri slavlolu ga je pozdravil odbornik čitalnice, v imenu narodnega ženstva pa je govorila gospica Gartnerjeva. Gospice so pridrile trak na zastavo, dekleta pa so delila šopke med izletnike. Z godbo na čelu med burnimi "živio" klici, odkorakal je Sokol iz gornje v spodnjo Planino, ki je bila vsa z zastavami okrašena. Po odmoru ob 1/2 6.uri pričela se je telovadba. Izurjeni telovadci proizvajali so razne vaje na drogih in bradlji elegantno in eksaktno. Med telovadbo je neumorno igrala godba. Po 8.uri vršila se je gledališka predstava na vrtu g. Lavriča. Predstavljala je družba slov. igralcev primerno igro "Dobro došli - kedaj pojdet domov". Gospod Danilo je izvrstno pogodil dolenjskega kmeta, vse njegovo kretanje nam je pričalo, da imamo pred seboj umetnika, ki razume posnemati življenje. Gospa Danilova je bila kot "špelca" živa podoba brhke kmetice. Igrala je ta umetnica to svojo ulogo tako živo in istinito, kakor igra sicer svoje kraljice. Gospica Kočevarjeva je bila v maski zelo ljubka, žal da ni bila konsekvantna in dovolj izrazovita. Gospod Nučič je bil v maski premlad in preeleganten, a vendar kaže veliko nadarjenost in gotovo postane sčasoma odlični član slov.gledališča. Med točkami je udarjal tamburaški zbor postojnski. Za vso to zabavo pa se imamo zahvaliti g. Ogrizku, ki se je z odborom na vso moč trudil, da vspe ta slavnost kolikor mogoče veličastno. Pozabiti ne smem tudi narodnih gospoc in deklet, na čelu jim gospica Mara Gartnerjeva, ki so se neumorno trudile v različnih ulogah. Končno se zahvaljujem sl. odboru "Čitalnice" in občinstvu v Planini za ljubeznjivi sprejem in jim kličem krepki "Nazdar". (144)

Po mnogo letih so bila Danilu najbolj pri srcu gostovanja v Gorici. V Spominih jih je popisal s posebno ljubeznijo:

"In kaj bi pa rekel o prečudni nevesti - Gorici, katero smo toli vzljubili! Saj smo romali k nji kakor ajdne na jug, solncu nasproti. Dvanajst let sem vodil kolege v Gorico, ko še ni tekla Bohinjska železnica. Tedaj smo se vozili z breki v Vipavo in Tolminko dolino. Igrali smo najprej v Gorici v stisnjenih prostorih čitalnice. Saj je bila senzacija, ko smo prišli prvokrat v Gorico. Predsedoval je čitalnici profesor Šantel. Sprejeli so nas z mehki rokami in gorko ljubeznijo. - Tu so pač bili drugi ljudje. - Pozneje v Trgovskem domu smo bili pa kar doma. Predsednik dramatičnega društva je bil tedaj dr. Gradnik, Jakše pa blagajnik, ki je blagajnal zelo nam v korist. Najboljše igre, ki so imele v Ljubljani uspeh, smo uprizorjali v Gorici, še celo opereto. Firma Medved nam je mnogokrat pomagala celo z reviziti, posebno pa z garderobo, zato smo v hvaležnost in pa v reklamne svrhe nosili njene pomarančaste svrtnike ob promenadnih koncertih. Občinstvo pa je bilo sila gostoljubno, mnogokrat smo bili vabljeni na joure ali večerje. Dr.Vošnjak je dejal: "S tem, da nam prirejate predstave, smo postali velikomestni, ker imamo vsak dan teater." Obiskovalci gledališča pa so bili mnenja, da jim krajšamo večere pa tudi spanec, kajti ko nas ni bilo več, so rabili štirinajst dni, da se zopet naspše. Edini, ki mu ni bilo žal ne časa ne spanja, je bil dr. Podgornik, kateri zastopa danes goriške Slovence v Rimu. Sin podgorskega župana Evgen Klančič, jurist, nas je mnogokrat povabil v briška brda, drugi v Oslavljje, kjer danes ne stoji več ne koča, ne drevo in trta nima solze za naše fante, ki so izkravali na njenem poboju v svetovni vojni. To so bridki spomini. - In goriška okolica nas je prav rada vabila v svoje naročje. Gostovali smo po večkrat v Tolminu, Ajdovščini, Vipavi in vseh bližnjih krajih Gorice in vračali se zopet pod goriško okrilje. Saj smo se ves spomladni mesec solnčili pod goriškim podnebjem. Pa tudi izlete na Sv.goro, Videm in celo v Benetke si je marsikdo privoščil v prostih dnevih. Ogleдали smo si po večkrat grobnico francoskih kraljev, kjer sem si v svoji samopašnosti nadel kraljevsko krono na glavo." (145)

Nemalokdaj so gostovanja slovenskih igralcev izzvenela v narodno manifestacijo, kar daje turnejam tudi politični pomen. Na Slovenskem je zlasti v nemških in nemškutarskih trdnjavah vzdobujal k slovenski samobitnosti, na gostovanjih po Hrvaški, Bosni in Srbiji pa je slavje po predstavi izzvenelo v zavesti južnoslovanskega bratstva. Nemci in nemškutarji po štajerskem in Koroškem so se

nemalokdaj oglašali na gostovanja slovenskih igralcev kot na nezaželeno provokacijo in s tem tudi sami priznali politični pomen nastopov slovenskih igralcev. Seveda je bilo v celoti snovanje slovenskih zanesenjakov, ki so postavljali temelje slovenski gledališki kulturi v stari Avstriji narodnoprobnega, če ne narodnoobrambnega pomena in je gostovanje na podeželju pomenilo le podaljšano roko dogajanj v središču. Danilo v svojih Spominih mimo prijetnih doživljajev in toplih sprejemov rojakov popisuje tudi neljube nestrpne reakcije narodnih nasprotnikov:

"Na Koroškem v Pliberku si je učitelj Gobec nakopal veliko sovraštvo, ker je propagiral dve gledališki predstavi in kjer so po predstavi nestrpni Nemci streljali z revolverji na nas, ker niso mogli prenesti te slovenske manifestacije.

Gobec je zbožnal ljudi od daleč in blizu, celo nemški kmetje so se udeležili predstav. Saj je bilo v tem velikem kozolcu, kjer je stal oder, prostora za stotine in stotine ljudi. Ko je občinstvo po drugi predstavi odšlo in žandarmerija odkorakala, - je ta sovražna druhal iz zasede pričela streljati na kozolec. Gobec pa je bil za slučaj pripravljen in je sam oddal nekaj streliv v temno noč. Ko je nastal mir, smo se potegnili v šolo brez večerje, ker ni bilo varno iti v vas.

Po nekaj letih pa sva se sešla z Gobcem v Ljubljani in pripovedoval je, da se ljudje še danes pogovarjajo o naših predstavah v okolici Pliberka.

V Mariboru so nam pobijali šipe v Narodnem domu, zapreti smo morali glavna vrata. Posetnike predstav pa so odvracali od gledališča.

V železnikih smo hoteli prirediti tudi predstavo na tamošnjem odru, pa me vpraša neki odbornik: "Koliko pa boste plačali, da pri nas - igrate?"

Začudil sem se vprašanju in na odru stoječ, sem najprej globoko vzdihnil in počel razlagati:

"Vidite, to je tako: mi smo člani deželnega gledališča v Ljubljani, za katerega tudi vi plačujete davek in četudi samo pol krajcarja. Da pa veste, zakaj plačujete in ker ne prihajate v Ljubljano, nas je deželno gledališče poslalo k vam, da vidite, kako igramo in pojejo in da veste, čemu plačate tega pol krajcarja davka!"

Do predstave na tem odru ni prišlo, pač pa so nam napravili oder na nekem lepem vrtu naprednjaki. - In med predstavo pa so pobje lučali kamenje na oder, dokler ni žandarmerija pregnala paglavcev. - Iz Gradca pa smo pri zadnjih vratih dvorane, odhiteli na graški kolodvor. To so bili za slovenske igralce življenjsko nevarni časi. Tako se je godilo pred 40.leti; danes je v tem pogledu bolje - ne mečejo več kamnov na igralce in tudi ne streljajo nanje." (146)

Danilo je skrbno shranjeval časopisne izrezke iz Varoždinu, Vinkovcih, Zagrebu, Osijeku, Karlovcu, Sarajevu, ki pričajo o izredno toplem prijateljskem sprejemu. Domala vsa poročila imajo politični predznak južnoslovenskega bratstva, sodbe glede umetniškega vtisa njihovih uprizoritev pa dajejo slutiti, da so bila gostovanja temeljito pripravljena in predstave dobro obiskane. Zanimivo je, da je slišati jasne besede o tem, da jezikovne pregrade niso odigrale nobene vloge; nasprotno, želeli so si zbliznati s slovenskimi brati. Medsebojno spoznavanje je poglabljalo zavest o bratstvu južnoslovenskih narodov in poglabljalo težnjo, ki je imela programsko osnovo v Jugoslovanski ideji. Kritični zapisi o gostovanjih po območju današnje Jugoslavije so zanimivi tako zaradi dolžine kakor zaradi vsebine. Ocenjevalci so poročali obširno, z vidno nalonjenostjo, zato velja nekatere navesti v celoti:

"Slovinci u našem gradskom kazalištu. Petorica članova slovenskog kazališta u Ljubljani, i to gg. Danilo, Nučić i Rasberger, onda gdja. Danilo i gdjica. Kočevar, poduzeše duži umjetnički put s namjerom, da pokažu Hrvatima napredak slovenske Talije. Gdjica Kočevar je medju aktovkama pjevala arije iz opera i opereta, onda gdjekoji couplet, a na klaviru je pračase g. Rasberger. Repertoire bijaše dakako malen, sastojeci gotovo od samih dramica u jednom činu - cijela družina sastojase od 5 osoba, koji bijahu u gdjekojem komadu svi zabavljeni. Svrha svakako plemenita i rodoljubna.

U Varaždinu završiše dne 31.kolovoza i 1.rujna t.g. naši Slovenci svoje gostovanje, a zaključiš ga sa znatnim moralnim i materijalnim uspjehom. Prve večeri dobiše gdja. Danilo i gdjica. Kočevar po kitu cvijeća od našeg dramatskog društva. Povladjivalo se i pljeskalo mnogo, vrlo mnogo. Jedan dio toga pljeska pripadaše braći Slovencima; no moramo priznati, da je taj mali slovenski ensemble pružio slušateljstvu i ugodne umjetničke zabave. Duša te družinice bijahu supruzi Danilo, okretni i vješti glumci. U "crvenom talaru", koji nam prikazaše u skraćenom obliku, istakao se u ulozu suca i g.Nučić.

Kako i naš svijet voli pjevanje, osobito je izazivao mladu gdjicu. Kočevar, koja je najbolje uspjela u coupletima. Ona je i dobra naivka. Dobra bijaše pratnja g. Rasbergera na klaviru. Kako su se sada stvorile veze između Varaždina i Ljubljane, nadamo se, da ćemo buduće jeseni vidjeti na našoj pozornici kao gosta kojeg slovenskog umjetnika iz bijele Ljubljane." (147)

"Slovensko kazalište u Vinkovcima. U petak nam dodjoše rijetki mili gosti - članovi bratskog slovenskog kazališta, - koji se knama navratše sa gostovanja iz Osijeka, da prirede i ovde dvije predstave. Mile goste dočekao je na kolodvoru odbor hrv.čitaoice sa predsjednikom na čelu, hrv. sveučilištari i nešto građanstva - i odveo ih je k "crnom konjicu", gdje su odsjeli. Zanimanje za braću Slovence u našem gradu je bilo veliko, što je potvrdio obilni posjet jučerašnje predstave, koju posjetiše najodličnije ličnosti našega mjesta. I to su Slovenci i potpuno zaslužili jer su nam pružili rijedak umjetnički užitak. I pjevanje i predstava oduševila je općinstvo. G. Betetto pobrao je radi svojeg lijepog pjevanja burno odobravanje, isto i gdja. Danilo. Gdjica. Kočevar osvojila je sve umilnom pojavom i ljubkim glasom, a g. Danilo je svojom izvršnom glumom upravo zadivio publiku. U obće čitava predstava je tako razdragala publiku da su si mnogi odmah osigurali ulaznicu za večeras." (148)

"Slovenski umjetnici u Zagrebu. U subotu i u nedjelju u večer priredili su slovenski umjetnici, članovi ljubljanskoga kazališta, na svom putu u Bosnu, u građanskoj Streljani, dvie umjetničke večeri, gdje smo imali prilike uživati u njihovoj vrstnoj igri i pjevanju. Program su izpunjavale u obje večeri birane koncertne piece zajedno s izvršnim aktovkama. Pjevačke partije su izvodili gdjica. Kočevar i g. J.Betetto, pa su osobito u narodnim pobjevkama ili na narodnu udešenim (Parma) izazvali upravo zanosno odobravanje. U gdjice. Hočevar ima uz izvršno školovan glas, koji se osobito dojmljve u pianissimu i u čurlicima, još i živa, naravna igra. Gosp. Betetto ima ugodan dubok bas, pak je već prvom pjesmom osvojio občinstvo. Osobito se iztakao ariom Kecalja iz "Prodane nevjeste". U aktovkama, što su davane ("Tko se posljednji smije", "Poljubac" - udesbe g. Danila prema njemačkim i talijanskim originalima - Čehovljevi "Medvjed" i

"Silvestrovo"), upoznali smo vještu igru i gdje. i gosp. Danilo, u kojih ima osobitog temperamenta za ovakove stvari. Za nas su bile te stvarce još od večega čara, jer su se izvajale milozvučnim slovenskim jezikom. Prostorije građanske streljane bile su obje večeri dubkom pune občinstva, koje je ne samo burnim odobravanjem pratilo pojedine točke vješto izvedenoga programa, nego je cijelo vrieme upravo bilo u iskrenom i srdačnom kontaktu, kao što je to uvijek, kad osjećamo u svojoj blizini braću Slovence. Zahvalni smo ljubljanskim umjetnicima za ove užitke, pa im želimo također liep uspjeh u njihovom daljnjem gostovanju." (149)

"Uz slovenskoga pjevača i pjevačicu natjecali su se u predstavljanju gdje. D a n i l o v a i g. D a n i l o . Njihova živa igra, podpuna okretnost na pozornici osvaja. Ako i nismo svaku slovensku razumili, ali igra nam oda je cijeli čin tako, da smo se zanieli na zagrebačku hrvatsku pozornicu." (150)

V Osijeku 1904:

"Ljubljansko kazalište. Mala družba, ali složna, zabavila nas je jučer u dvorani Rajalova svratišta. Znali smo i po čuvenju, a mnogi i iz iskustva, da su braća Slovenci i kao pjevači i kao glumci vrlo okretni, nu jučer smo imali prilike podpunoma se uvjeriti o njihovoj podpunoj sposobnosti, okretnosti... U prvom komadu "Tko se posljednji smeje" iztakli su se osobito gdje. D a n i l o v a i gosp. D a n i l o , dočim je u drugom komadu "Poljubac" uz g. D a n i l a ubrala podpuno priznanje gdje. K o č e v a r . Uz njih je i g. Betetto učinio svoje kao glumac." (151)

V Karlovcu 1904:

"... 14. i 15. o. m. j. mi smo ugodnu sgodu naužiti se vrlo uspješnim prikazivanjem i pjevanjem članova slovenskog zemaljskog kazališta iz Ljubljane, koji su na svojoj turneji po Hrvatskom Primorju i Banovini počastili svojim posjetom i naš Karlovac. Uz prkos već prilično velikoj ljetnoj vrućini, napunila se velika dvorana "Zorindoma" mnogobrojnim občinstvom iz svih slojeva građanstva, a svi ti mnogobrojni posjetioci bili su vrlim umjetnikom od srca zahvalni za ovu ugodnu promjenu u malomjestašskoj jednoličnosti, te su srdačnim povladjivanjem nadarili mile slovenske goste za njihov trud i pohvalno nastojanje, da upoznaju hrvatski svijet sa slovenskom umjetnosti. Mala ova družba polučila je, kako čujemo u drugim mjestima, tako i u Karlovcu krasan uspjeh, koji je u punoj mjeri zaslužila. Supruzi Danilo dobri su tumači modernih karakternih uloga, a kao "Stric" u "Poljubcu" izazvao je gosp. Danilo pravu buru smeha i veselja, dočim je gdje. Danilo u vrlo uspješnom komadu "Tko se posljednji smije, najbolje se smije" svojiotmenimi kretanjima i finom igrom začarala občinstvo. Gdjica. Vugrinčić, za koju čujemo, da je Hrvatica, prava je sladka naivka, a uz to posjeduje ljubki glas. Gosp. Betetta, mlad čovjek, ima snažan basbariton, kakvog se ne čuje svaki dan. Frenetičan aplaus popratio je svaku njegovu pjesmu, te ne ima sumnje, da ovaj mladić imađe veliku budućnost. I gosp. Nučić vrlo je vješt i simpatičan glumac, koji odlično pristaje uz svoje drugove. I tako su nas braća Slovenci preliepo iznenadili, a zahvalno občinstvo zadržati će ih u ugodnoj uspomeni, te im uz iskrenu želju i nadu, da će svojim putem svagdje samo simpatično biti primljeno kliče od srca: "Hvala i do skorog vidjenja!" (152)

V Sarajevu 1905 (pripis: Rasberger ne več - odšiel v Bakar 1905):

"Iz Sarajeva. Člani slovenskega gledališča v Ljubljani so priredili na svojem potovanju skozi Bosno dne 21. in 22. junija v Sarajevu dve predstavi, kateri sta popolnoma uspeli. Občudovali smo stara znanca gospo Danilovo in gosp. Danila. Videli velik napredek pri obeh, a do pičice premišljena in detaljirana igra, točen in nenavadno čist izgovor ter graciozen nastop gospe Danilove so nas kar presenetili. To je nekaj dovršenega in mislimo, da se ne motimo trdeč, da bi se ta naša umetnica lahko merila z mnogimi silami, ki delujejo pri večjih gledališčih. Seve, da je tudi g. Danilo kos svoji nalogi. In gospdč. Vida Kočevarjeva! Tako zveneč glas, tako dražestna, večkrat poredno naivna igra in pa tako prikupljiva ljubka postava. Takoj v prvem hipu si je osvojila naše simpatije in želimo ji, da bi ji vedno cvela najlepša sreča na slov. odru. Tudi postranske vloge so se povoljno rešile. Koncertne točke je spremljal na glasovirju g. kapelnik H. Benišek. Imel je malo prilike pokazati svoje sposobnosti, a že v tem se je videlo, da je pravi umetnik in razumljivo nam je sedaj, da se je pod njegovim vodstvom slovenska opera tako razvila. Na repertoarju so bili samospevi enodejanke: "Kdor se poslednji smeje", "Poljub" in "Medved" ter krasni dvospevi narodnih pesem, ki so občinstvo kar elektrizirali. "Slovensko omizje" v Sarajevu, je poklonilo gosp. Danilovi in gdč. Kočevarjevi velika šopka." (153)

Med zanimivejše opise slavlja po predstavi v Karlovcu sodi odlomek iz Nučićeve Igralčeve kronike:

"Po predstavi, ki je v vsakem oziru lepo uspela, je sledilo pravcato bratstvo Slovencev in Hrvatov. Na banketu je koncertiral izvrsten zbor hrvatskih pevecv, ki so nam v čast prepevali samo slovenske pesmi in v večini takšne - okrogle in lepe - ki jih mi Ljubljančani dotlej še n i - k o l i nismo čuli. Spoznali smo jih šele od Hrvatov v Ogulinu." (154)

Takšni dogodki so nedvomno politični epilogi gostovanj, ki pa niso značilni le za popotovanje po Hrvatski. Po pripovedi Danila so imela potovanja v Srbijo ne le moralno, ampak tudi materialno podporo, ki jo je zagotovila srbska vojska; na drugi strani pa je avstrijska policija budno spremljala te nezaželene akcije. Danilo je tako v rokopisni izjavi (4.1.1936), ki jo hrani SGFM, ponovil pričevanje v Spominih:

"Zadržali so nas v Srbiji nekoliko tednov in menim, da smo bili v Beogradu pod strogo avstrijsko policijsko kontrolo, saj smo dvignili precej prahu s svojim gostovanjem v Beogradu in po vseh većjih krajih Srbije." (155)

Čeprav je razumljiva opreznost avstrijske policije, je verjetno manj znana direktna politična pobuda srbske vojske, o kateri Danilo nedvoumno zapiše takole:

"Omeniti moram, da so to naše potovanje srpski oficiri dirigirali iz Beograda, in da je avstrijska policija nadzirala naša pota in uspehe po Srbiji pod nadzorstvom poslanika Gieselnaja v Beogradu." (156)

Avstrijska policija se je jasno zavedala nevarnosti, ki jo za obstoječi red pomeni vedno bolj prisotna in priljubljena Jugoslovanska ideja.

Na dvojnost obravnave Danilovih turnej, ki jih je narekovala različna politična orientacija, je posebej opozoril Lojze Drenovec in Spominski besedi častnega predsednika ZDUS na proslavi v Drami (5.jul. 1958) ob Danilovi stoletnici rojstva:

"Danilo je prvi vodil tudi v Srbijo svoje igrance in pevce. Kdor je poznal sovraštvo rajne Avstrije do naših bratov v Srbiji, mora priznati dalekosežnost in hrabrost Danilove pobude. Potrebna je ugotovitev, da mu je vlada kraljevine Srbije nudila za gostovanje vse ugodnosti, brezplačni prevoz v državi in drugo, medtem ko mu je avstrijska oblast, katere državljan je bil Danilo, odklonila vsako pomoč." (157)

Danilu samemu se je zdel prodor slovenskih igralcev v Beograd že tedaj posebej pomemben dogodek, saj je po vrnitvi domov v Slovenskem narodu objavil obsežno poročilo, ki ga je naslovil: Slovenski igralci v Beogradu. Sodelovanje s srbskimi oficirji, tiskom, prosvetnim ministrstvom, pa simbolično sodelovanje pri otvoritvi Jugoslovanskega kluba, kar popisuje Danilo v svojem sestavku, utemeljuje odločitev, da njegov zapis ponatisnemo v celoti:

"Listek. Slov.igralci v Belgradu. Opisal Danilo.

Misel, naj posetimo Belgrad, gojil sem tri leta in pri tem me je vodil namen, da se seznanimo z našimi jugoslovanskimi kolegi, in da se odpre pot slovenskim igralcem do Belgrada in srbskim kolegom do Ljubljane.

Slovenski igralci imamo edino le ljubljansko gledališče, naš delokrog je omejen le na Ljubljano in na gostovanja po čitalniških odrih, in to je tudi en vzrok, da nimamo naraščaja. Vsako približevanje jugoslovanskim bratom zna biti koristno tudi slovenski dramatični umetnosti.

Moja triletna potovanja po slovenskem jugu so nas seznanila s Hrvatsko, s Slavonijo, z Bosno, s Hercegovino, Dalmacijo in Srbijo.

Naša Kranjska je med južnimi Slovani komaj znana. Doživel sem večkrat, da so me inteligentni ljudje vprašali: "Kje pa biva vaš narod, saj govorite naš jezik in vaše pesmi poznamo." Naloga, sestaviti dostojen repertoar za tako potovanje je bila težavna. Naša gledališka literatura nam ne nudi izvirnih komadov, s katerimi bi se dalo nastopati dostojno na malih odrih, vrhutega se je pa bilo ozirati tudi na igralski material.

Važno vprašanje je tudi bilo, ako nastopimo z igrari, v katerih se rešujejo duševni problemi, nas li bode občinstvo radi jezika točno razumelo ali ne.

Posegel sem torej po igrar, v katerih je mnogo dejanja. Sestavil sem repertoar po načelu, naj spoznavajo južni bratje naše umetne pesmi, naše narodne pesmi, našo konverzациjo, našo vezano besedo in naj nas igrance vidijo tudi v burki.

Naš repertoar je vzbujal senzacijo, kajti s šestimi igralci in pevci smo imeli repertoar za dva večera in vsak obiskovalec naših predstav je našel nekaj, kar ga je lahko zadovoljilo.

Dospeli smo v Belgrad brez vsake večje reklame. Prijavil sem se pri prvih belgrajskih časopisih, pri občini in napravil nekoliko formalnih vizit, tako pri ministru prosvete in drugod.

Reklama se težko napravi v Belgradu, ker ni nikakih kioskov za prilepljanje plakatov. Edino časopisje naznanja pojave gledaliških družb, umetnikov, orfejev itd. Taka naznanila gledaliških družb so v Belgradu vsakdanja stvar, saj je tam pet gledaliških odrov in ravno toliko dvorani. Najpopularnejša gledališka dvorana je "Dobrotvor-Kolarac". Odločil sem se torej za prvo belgradsko dvorano, ki je stala za en večer s koncertnim glasovirjem in medglasbo 270 frankov.

Časopisje se je šele zadnji dan zavzelo za naš nastop in predstava je bila vsled tega tudi precej slabo posečena.

Imeli pa smo pri predstavi vso belgradsko elito. Posetili so našo predstavo poslaniki, atašeji ministri, vojaštvo, umetniki, žurnalisti, profesorji, advokati; še dvor je bil zastopan po knezu Luju Vojnoviću, odgovornemu prestolonasledniku. Navzoč je bil šef pressbureaua in dramaturg kraljevega srbskega gledališča.

Lepa vrsta vseh tu navedenih me je čakala po predstavah, da mi čestita na našem umetniškem uspehu. - Ono ledeno skorjo, ki so jo provzročila neka pisma iz našega rodnega kraja, je naša igra in pesem popolnoma razdrobila in stajala, ter nam odprla srca do brezmejnega gostoljubnosti, ki jo edino le pozna Jugoslovan. Korektni in umetniški nastop naš priporil nam je prvi večer prijateljstvo prvih dostojanstvenikov Belgrada in drugi dan je pisalo trinajst časopisov o našem pojavu.

Dan na to mi javlja oficier du jour, da naj sestavim kratek program in da smo vabljeni v častniški dom. Program je obsegal pet točk, drugih pet točk pa je izvrševala gardna godba, ki je imela v programu samo slovenske pesme. - Na poziv intendantata kr. srpskega gledališča g. Jankovića, da se predstavimo intendantci, smo se peljali v gledališče in bili predstavljeni dramaturgu, režiserjem in kolegom. Tretji dan je bil koncert v oficirskem domu ob polu 8. uri na večer.

Da smo se skrbno pripravljali na ta nastop, je ob sebi razumno. Za njega veličanstvo sem pri prvi trdki dal kaligrafirati iztis našega programa.

Ob 1/4 8 pridejo častniki z ekvipažami po nas, dame v belih toaletah, mi v fraku, zasedemo voze in v petih minutah smo v kazini, kjer nam odkažejo sobo, v kateri nas je čakalo okrepčilo.

Točno ob polu osmi uri se postavijo častniki v veliki uniformi v prostorno "avlo", pričakujoč kralja. Dame so čakale stoje v dvorani. Ekvipaža se pripelje in gardni oficir naznani, da se kralj oprošča in da ne more priti h koncertu. Koj na to se je pričela predstava.

Prvo točko je imel naš bariton Ourednik, ki je žel prave salve aplavza za Parmovo pesem "To sladko, zlato vince", istotako Vida Kočevarjeva za svoje ljubke narodne pesmi. Zadnjo točko je imela Danilova. Deklamacijo "Domovina" od Gregorčiča na zahtevo g. podpolkovnika Vukasovića. Po tej deklamaciji izbruhne živahen aplavz ter klaci, in kapitan garde vroči Danilovi krasen buket s trakovi.

Po koncertu so nas peljali v veliko dvorano in pričelo se je igrati "kolo", katerega smo se morali udeležiti. Ob tej priliki smo bili predstavljeni raznim oficirjem in dostojanstvenikom ter njih damam.

Končno je bil skupen obed z oficirji in njih damami. Ob sebi sedečega podpolkovnika g. Vukasovića vprašam, kako naj se zahvalim za čast vabila v to častno družbo, in ali naj napijem kralju in vojski. Tega pričakujem od vas, mi odgovori. Bila je to najvažnejša naloga mojega gledališkega delovanja in to brez "suflerja". A rešil sem to nalogo častno in korektno, kakor mi je pozneje zatrjeval g. podpolkovnik. Po končanem govoru in napitnici je zaorelo po dvorani, godba je zasvirla "Naprej zastave slave" in klicanja "Živeli slovenski umetniki! Živeli ni bilo konca. Slovencii!"

Nato sem bil povabljen k mizi, kjer je sedela generaliteta z damami. Gosp. Sava Paunović, polkovnik in komandant konjiške divizije, se je zahvalil za moj govor ter mi ponudil pobratimstvo, objel in poljubil, ter rekel, da s tem poljubom poljublja ves "slovenski narod in da naj poročam slovenskemu narodu njegov srčni pozdrav". - Zahvalil sem se, dejal, da sem ponosen, biti "ambasadeur" te častne naloge. Potem sem bil odveden v pisarno, kjer mi je bil vročen zlat dar.

Dolžnost naša je bila, da sem se zahvalil v imenu kolegov tudi slovenskemu rojaku gospodu podpolkovniku Ivanku Vukasoviću, komandantu žandarmerije, za aranžma večera. Gospod Vukasović uživa v Srbiji največjo popularnost in simpatije, njegove prsi diči polno redov in svetinj, in ako bi ne imel tako obokanih prsi, ne bi bilo prostora zanje.

S tem je bil oficialni večer gotov. Prišel se je na novo ples v veliki dvorani in je trajal do jutra, nakar nas povedo častniki v ekipaže, s katerimi smo se čez Kali-megdan peljali v svoj hotel. Še naš sluga Ivo je ponosno sedel na kozlu.

Gospica Nadežna Petrović, ravnateljica višje dekliške šole, nas je prišla osebno vabit, da priredimo gledališko predstavo in koncert v dvorani višje dekliške šole. Dvorana je bila natlačena mladih gospic, ki so nas obsipale s cvetjem za vsako pesem in igro. Nato je sledila mala južina v družbi učiteljic.

Končno smo imeli čast sodelovati pri otvoritvi novih prostorov "Jugoslovanskega kluba". V teh elegantnih prostorih se je zbralo polnoštevilno članov in prijateljev, in tu je došla depeša, da nas "Kragujevac" vabi prirediti predstavo.

Vožnjo po Srbiji za brzovlak smo dobili od direkcije srbske železnice brezplačno. Pri vseh naših nastopih nas je spremljal časnikiar g. Plut.

S tem poročilom izpolnjujem dolžnost napram srbskemu narodu, obenem pa desavoiram dopis tega lista, ki je spomladi vzdignil v tukajšnjih gledaliških krogih glede mojega umetniškega potovanja toliko prahu." (158)

Ko se je med vojnama Danilo spominjal svojega potovanja v Srbijo, je zapisal, da se je slovenskim igralcem zdelo potovanje v Beograd kot potovanje v Meko; pomeni, da je tudi po mnogo letih to zanj pomenilo organizacijski vrh.

Kljub nepopolnosti ohranjeno gradivo o Danilovih turnejah dopušča nekaj osnovnih zaključkov. Nedvomno je ta del Danilove dejavnosti vreden posebne pozornosti, saj gre za dolgoletno kontinuirano delo z zgodovinskimi razsežnostmi: mimo tega, da je reševal ekonomski položaj tedanjih slovenskih igralcev, je pomembno, da je širil tudi v najbolj odročnih krajih zanimanje za gledališko umetnost in pobudil lastna snovanja, politično razsežnost pa jim daje predvsem gostovanje po nemško usmerjenih slovenskih krajih v tedanji Avstriji in po krajih zunaj meja Avstrije, po ozemlju današnje Jugoslavije; zdi se, da je Danilo zavestno podpiral Jugoslovansko idejo.

Nedvomno so bila Danilova organizacijska prizadevanja velikopotezna, kajti čeprav posamezni slovenski igralci med Srbi (Vela Nigrinova) in Hrvati (Borštnik, Borštnikova) niso bili povsem neznan, nasprotno, bili so prvaki njihovih osrednjih gledališč; pa tudi njihovi igralci so zašli v naša gledališča (Dragutinović, Fijan, Vavrova, Strozijeva), je vendar res, da slovenska gledališka zgodovina ne beleži zgodnejših popotovanj naših ansamblov zunaj meja tedanje Avstrije. Pomen, ki ga nedvomno Danilo ima v slovenski gledališki zgodovini, dobiva v okvirih slovenske nacionalne in politične zgodovine širše razsežnosti prav tako zaradi uspehov, ki jih je dosegel z organizacijo turneje slovenskih igralcev v času pred prvo svetovno vojno.

I I . M E D P R V O V O J N O (MALO GLEDALIŠČE)

Ko so se politične in gospodarske razmere tik pred prvo vojno do skrajnosti zaostrile, je tudi slovensko gledališče v Ljubljani zamrlo. V poslopu Deželnega gledališča so ustanovili Kino Central, gledališki delavci pa so se znašli na cesti; mnoge so ob začetku vojne vpoklicali na fronto, drugi pa so se razšli. Avgusta Danilova se je v teh razmerah odločila za pot čez ocean. S seboj je vzela najstarejšega sina, petindvajsetletnega Rafaela, Danilo pa je ostal doma z odraslimi triindvajsetletno Vero, igralko in dvajsetletnim Danilom ter doraščajočimi sedemnajstletnim Marvricjem, petnajstletno Miro in enajstletno Silvo. Medtem ko je Avgusta v Ameriki iskala stike z izseljenci in tujerodnimi gledališkimi umetniki z namenom, da nadaljuje svojo kariero in zagotovi sebi in svoji družini sredstva za preživljanje, je Danilo zbral vse svoje organizacijske sposobnosti, da v vojni Ljubljani ne bi zamrla gledališka tradicija ter da bi našel zaslužek zase, člane svoje družine in tiste gledališčnike, ki so še ostali v Ljubljani. Organiziral je "Malo gledališče": pridobil je prostore v Mestnem domu, zbral sodelavce, organiziral pridobivanje finančnih sredstev, adaptacijo prostorov, izobilkoval repertoar, zanj pisal celo lastna besedila, vse predstave sam režiral, osnoval lastno revijo, jo urejal in vanjo pisal sestavke, spremljal finančno poslovanje, skratka bil je, kot je sam zapisal v izjavi 1927: "Leta 1914-1916 ravnatelj in vodja Malega gledališča v Mestnem domu, katerega sem s subskripcijo sam ustanovil in pri katerem je imelo deset igralcev skromen dohodek..." (159)

Podrobno je okoliščine, v katerih je nastajalo Danilovo Malo gledališče, že popisal Janko Traven v obsežnem sestavku, ki ga je objavil Zbornik MGL, njegov pomen pa je označil tudi D. Moravec v knjigi Slovensko gledališče Cankarjeve dobe. V našem sestavku se bomo ustavili le ob nekaterih osnovnih podatkih, ne da bi se spuščali v podrobnosti.

Citirali bomo le nekatere Travnove sodbe, ki se nanašajo na organizacijsko shemo, repertoarno podobo, seznam sodelavcev ter Travnove in Moravčeve sklepne misli o pomenu te ustanove:

"S svojih poučnih potovanj po nemških in avstrijskih mestih je poznal razne vrste gledališč in pri tem mu je spomin občil na berlinskem "Malem gledališču" (Kleines Theater). Pozneje je v propagandnih noticah zatrjeval, da je njegovo "Malo gledališče" "živa kopija" imenovanega gledališča v Berlinu..."

Med člane Malega gledališča je Danilo predvsem angažiral v Ljubljani še bivajoče slovenske igralce, ki jim je bila ustanova v glavnem namenjena. To so bili: Bukšekova, Vera in Mira Danilova, Gorjupova, Rakarjeva, Pretnerjeva, Čeko (Košček), Peček, Železnik, Trampuš, Trebar, Matelič in Cerar-Danilo. Ostali nastavljeni so bili: sufleza Gasparijeva, tehn.osebje: Srečnik, Mavricij Cerar in Navinšek. Blagajna in računovodstvo: Češarkova, Brgrant, Pretnar. Ker je primanjkovalo ženskih igralk, je Danilo angažiral Hrvatice Stela Lehotsko, ki pa je zdržala samo en mesec, ker ji ni bilo mogoče izplačevati dogovorjene gaže. Pomagali so si z gosti, med katerimi so bile: Hardt-Usternull, poročena Gromova, z nemškega gledališča v Ljubljani, ki se je nalašč za ta nastop priučila slovenščini, Hadžičeva iz Novega Sada, Lepuševa, pozneje por. Poličeva, subreta iz Trsta, in nekdanja članica ljubljanske opere Peršlova, s katero sta priredili poseben operetni večer, in naposled debutantka Novetova. Od igralcev je gostoval belokranjski rojak Paštrik, član nekega dalmatinskega gledališča. Nakljub vsemu položaj članov "Malega gledališča" ni bil zavidanja vreden, ker se gaže niso izplačevale redno. Občinstvo je sicer spočetka napolnjevalo gledališče, pozneje pa je začel obisk pešati...

V času svojega obstoja je "Malo gledališče" od 25.februaria do 6.maja 1915 poleg zgoraj omenjenih "Vojne idile" uprizorilo še naslednja dela: Arnold in Bach, Španska muha (prev. Železnik); Laube, žena polkovnika (Govekar); Körner, Maks v škripcih; Curiel, Hipnoza (Železnik); Bilhaud in Hennequin, Ha, moja žena (Govekarjeva); Žeska, Rendezvous (Skrbinšek); Neidhart, Favoritka (Železnik); Lang, V vojno mora (Kobal) ter dva izvirna sketca, od katerih je "Vražja divizija" (Vörös huszarök) imela le "pol dejanja" in sta jo napisala Potnik in Danilo, enodejanko "Rdeča maska" pa je napisal Danilo, skrivajoč se spočetka pod "nepoznanega pisatelja". Nučičevo izvirno tridejanko "Orkan" je prepovedala cenzura. Posebej so gostovali neznani "ljubljanški diletanti" z izvirno burko "Prekrščena teta ali protistrup", ki jo je napisal Vinko Berce. Nedvomno to ni bil literarni repertoar, toda repertoar, ki je ustrezal sodobnemu času v gledališčih, poslujočih brez posebnih literarnih pretenzij. Kritika je tudi razumela in podčrtavala vrednost tega "zasilnega" odra. Kobal se je povzel celo do nasvetov, ki so priporočali vodstvu, naj goji izključno lahko uprizorljive veselice in burke, zakaj o "umetnosti in estetskem prizadevanju bo mogoče šele tedaj govoriti, ko bo po končani vojni zmešnjavi dozorela rešitev vprašanja slovenskega gledališča..." Teh nasvetov se je Danilo v polni meri držal, računajoč z občinstvom, ki ga je bilo treba najti tudi med preprostimi, v Ljubljani bivajočim vojaštvom, in ga privabljati v gledališče tudi s prostimi vstopnicami in prav zato prirejenimi predstavami ...

Kljub občasnemu značaju in pomenu "Malega gledališča" je kritika pri večini predstav ugotavljala, da niso niti v enem pogledu zaostajale za podobnimi predstavami, ki jih je občinstvo doživljalo pod raznimi vodstvi v deželnem gledališču v predhodnih sezonah. Med mlajšimi igralci pa so se uveljavili zlasti Peček, Železnik in Mira Danilova. Primanjkljaj je znašal ob koncu 718 kron 92 vinarjev. Danilo ga je kril s prostovoljnimi doneski in z izdajami brošur o "Malem gledališču", za katere je nabral obilne oglašne raznih tiskov. To je še posebno poglavje: ob koncu sezone je najprej izdal poročilo o gledališkem delovanju z naslovom "Malo gledališče". Ob koncu decembra 1916 je izdal to poročilo pomnoženo s svojimi pisateljskimi doneski in obilnimi oglasi kot drugo izdajo pod naslovom "Theater" in naposled čez eno leto (1917) še tretjo izdajo z naslovom "To theatron", v kateri je priobčil svojo enodejanko "Rdeča maska" in svoj poziv za obnovo slovenskega gledališča "Preporod", ki ga je skrajšanega nato ponovil 1918 v "Jugoslovanu", ko se je že pripravljala vsenarodna akcija za obnovo gledališča...

Ne glede na to pa pomeni podjetje izraz posebne vrste samopomoči slovenskih igralcev v najbolj razrvani dobi slovenskega gledališča. Danilo se je skušal uveljaviti kot režiser in pisatelj, svojevrstna značilnost slovenskega igralca pred prvo svetovno vojno. Z vsem svojim delom za "Malo gledališče" pa je organizatorno premostil veliki paradoks v gledališkem življenju tega časa: navzlic dvema zaprtima gledališkima poslopjema je postavil nov gledališki oder in delno uresničil samostojno pobudo slovenskega igralca v najtežjih časih. Danilo se je v letih svoje polne življenjske sile izkazal kot gledališki organizator in povezal leta ponižanja slovenskega gledališča prav po svojem "Malem gledališču", neposredno z leti obnove slovenskega gledališča po prvi svetovni vojni..." (160)

"Četudi je prikladal Danilov teater k življenju vse prej boj za obstanek kakor umetniško hotelje, bi utegnili biti njegovo poslanstvo veljavnejše - predstave so ohranile raven prejšnjih sezon - ko bi ne segal zgolj po enodnevnih burkah zvečine nemških piscev brez imena. Pa kako bi zamerili tako početje v vojnem letu 1915, ko v prejšnjih, skorajda idiličnih letih nista mogla vzgojiti ljubljanskega občinstva ne Borštnik ne župančič? Še tako je obisk, spočetka zelo obetajoč, proti koncu sezone vse bolj upadal in sezona, ki se je zaradi mnogih ovir začela šele 25.februaria, je bila končana 6.maja brez upa, da se bo jeseni spet dvignila zavesa. Danilovo Malo gledališče, rojeno v izjemnih, neprijaznih razmerah, je ostalo epizoda brez večje umetniške veljave, vendar zanesljiva priča o iznajdljivosti in prizadevnosti slovenskih igralcev, ki se niso mogli in niso hoteli sprijazniti z usodo, kakršna je bila našemu gledališču določena že pred začetkom velike vojne in jo je ta vojna le še potrdila, rešitev pa odložila za vrsto let." (161)

Revija, ki jo omenja Janko Traven in je povezana z Danilovim snovanjem Malega gledališča je ne glede na kvaliteto zgodovinskega pomena. Slovensko gledališče pred prvo vojno ni imelo svoje revije. Edina izjema je enkraten poskus iz leta 1905, ko so ob uprizoritvi dela Bratje sv.Bernarda natisnili gledališki list. Danilova brošura o Malem gledališču Theater oz. To Theatron kljub skromnosti v bistvu pomeni prvo slovensko gledališko revijo s kontinuiteto, ki je navezana na določeno gledališče pri nas. Vsebuje domala že vse elemente današnjih tistinskih publikacij: poleg številnih komercialnih oglasov, ki so omogočali izhajanje, tu in tam navaja zasedbo vlog, objavi

memoarski zapis ob Verovškovi smrti, natisne uprizarjano besedilo, fotografijo igralcev, poročilo o delu in finalnem poslovanju, pa tudi že programske usmeritve. V njem ni le opredelil namen in cilj Malega gledališča:

"Malo gledališče se je porodilo v vojnem času z namenom, da se domačim igralcem omogočijo vsaj toliko prejemki, da jim ne bo treba od pomanjkanja poginiti. Kadar se konča vojna, bo na vseh kulturnih poljih nastal preobrat, in tedaj se bo moralo tudi naše gledališče postaviti na noge in pričeti z novo silo. Toda ne tam, kjer se je nehalo, marveč prav od jedra se bo moralo preosnovati." (162)

pač pa je sredi vojne, že po ukinitvi Malega gledališča objavil razmišljanje o slovenskem gledališču v prihodnosti, vprašanje sistema financiranja, umetniškega in upravnega vodenja gledališča, vloge in poslanstva umetniške ustanove in gledališke kritike, sistema izobraževanja mladih igral-skih moči, pa o tedanjem in bodočem stanju slovenske scenografije in konstumografije, ustreznosti repertoarne politike in gledaliških prostorov. Tu bomo navedli le nekaj temeljnih misli iz sestav-ka Preporod, izboljšano varianto, ki jo je objavil v Jugoslovani 1918. leta ob obnavljanju gledališ-ča kot svoj program, pa bomo v celoti objavili v poglavju, ki opisuje njegovo delo v gledališču v času med vojnima.

Programska beseda, ki jo je v svoji reviji To Theatron objavil leta 1917 pod naslovom "Preporod", odseva izkušnega gledališkega delavca, katerega snovanja so dobro premišljena in ne naključna, hkrati pa velikopoteznost načrtov in optimistični pogled na prihodnost ter jugoslovansko politično orien-tacijo. V sestavku je opozoril na osnovna vprašanja materialnega obstoja gledališča, ob tem pa poudaril, da je gledališče kot kulturna in umetniška institucija neogibno potrebna za identite-to slovenskega naroda.

"Proč s starim sistemom in na njegovem groblju, preporod "renaissance"..."

Preporod slovenskega gledališča se pa mora izvršiti le na bazi velikopoteznega načrta in kapita-la, ako se hočemo sedajni struji Jugoslavije prilagoditi. Ta naš prvi deželni kulturni zavod mora nastopiti popolnoma novo smer...

Naše gledališče naj bo forum naroda...

Gledališče naj bo svetinja našega naroda...

Treba se je žrtvovati, kajti le z žrtvijo in trdim delom vodstva in igralcev je postalo sloven-sko gledališče, kar je bilo leta 1910. in zopet z žrtvami in trdim delom se more dvigniti. In vi meceni slovenski, ki ste že davno obljubili svoje premoženje tej prvi instituciji sloven-skega naroda, imate zdaj najlepšo priliko in najvažnejšo nalogo morda svojega življenja, da po-magate dvigniti slovensko gledališče ter mu daste trdno eksistenčno podlago. Saj slovensko gledališče je vezano tako čvrsto s svojim narodom in narod brez gledališča ni kulturn narod...

Vodstvo naj bi podpiralo vse časopisje in prijateljsko svetovalo, s tem bi bili pisatelji sode-lavci pri dviganju naše Taliije. V slogi je moč in uspeh - v neslogi razpad in pogin. V tem je zgodovina našega gledališča znana, ki je z vrhunca razvoja strmoglavila ga v temo. Pač tragičen dokaz.

In za vodstvo gledališča pa ni bil nikdar igralec, ako tudi spreten, računar ni. Zgodovina uči, da se nikdar igralci kot ravnatelji, ne v Zagrebu ne na dvornem gledališču ne v Ljubljani niso vzdržali...

Za temeljit preporod slov. gledališča bi bilo pred vsem treba res dobre strokovne dramatične šole, a ne šole dosedanjih poizkusov...

In glede repertoarja: Ali se moramo res vedno in vselej naslanjati samo na nemškega? Ali ga ni mnogo v naših slovenskih plemenih najti in tudi slov. pisatelji se bodo povzpeli do svetovne literature.

Občutljiva točka našega deželnega gledališča je garderoba in scena...

Renoviranje gledališke dvorane in odra je pa itak bil že pred vojno namen našega deželnega gla-varja..." (163)

S svojimi prizadevanji za Malo gledališče je bil Danilo ob začetku nedvomno naš najbolj izkušeni in vztrajni vsestranski gledališki delavec - praktik, ki čuti utrip časa in se nanj odziva z ak-cijo. Revija in posebej njegov programski sestavek pa pričata, da se nikoli ni mogel pomiriti z ukinitvijo slovenskega gledališča, pač pa je imel svojo vizijo prihodnosti, ki naj bo pobuda so-dobnim in prihodnim rodovom. Ko so bile vse možnosti za delo pri gledališču med prvo vojno izčrpa-ne, se je začel preživljati s trgovino, takoj po končani vojni pa se je oglasil ponovno s svojim programom v Jugoslovani, se pridružil prizadevanjem za obnovev in že na otvoritveni predstavi poleg njega zasledimo tudi njegovi hčeri Miro in Vero.

I I I . M E D O B E M A V O J N A M A

Ob koncu prve svetovne vojne je bil Danilo star 60 let. Do upokojitve leta 1926 - po proslavi 50 letnega delavnega jubileja, ki je bil edinstven v slovenski gledališki zgodovini - ga je ločilo 8 let. Kljub razmeroma visoki starosti se je z vso vmeno na novo zagnal v tok gledaliških snovanj v novoustanovljeni jugoslovanski skupnosti, o kateri je tudi sam dolga leta sanjal. Med prvimi se je oglasil s svojim programskim zapisom - objavil ga je v Jugoslovani - se med prvimi pridružil igralcem in režiserjem, s seboj pripeljal tudi hčeri Vero in Miro, ki ju je Nučič že v prvi sezo-ni angažiral, začel uvajati tudi najmlajšo Silvo, svojemu ogromnemu opusu (nad 600 vlog in nad 20 režij) je dodal v času po prvi vojni nad 100 novih vlog in blizu 30 režij. (164)

Delal je v drami in opereti, nekajkrat odločilno posegal v organizacijska vprašanja (kot

predsednik Udruženja gledaliških igralcev Slovenije podprl poddržavljenje slovenskega gledališča, v letih krize predlagal župančiča za upravnika NG v Ljubljani), bil urednik revije Maska. Kot prvi slovenski igralec je praznoval 40 letnico in 50 letnico dela, dobil prva najvišja državna priznanja (1919 Red Sv. Save 5. stopnje in 1926 Red Sv. Save 3. stopnje), postal častni meščan Ljubljane (1926), po upokojitvi napisal Spomine in jih izdal v Samozaložbi (1930), odigral vlogu v filmu Triglavске strmine (1932) in do pozne starosti sodeloval honorarno s posameznimi nastopi v ljubljanski drami in opereti, pa tudi pri radiu. Dokončno se je poslovil od odra ob 80 letnici rojstva (1938).

Programski zapis v Jugoslovanu se zdi še danes v marsičem sodoben, predvsem pa ilustrira Danilovo vsestransko izkušnost, človeka z izdelanim programom in višjimi stremljenji, zato ga objavljamo v celoti:

"Kultura. Za preporod našega gledališča.

Slovensko gledališče! Ali ga je treba? Konjunktura za obisk in ugled slovenskega gledališča itak nismo izrabili. Vsi avstrijski narodi so šli skozi Ljubljano, pa niso videli niti ene predstave, po kateri bi mogli meriti naše kulturno stanje. Ko sem svoj čas v "Slov. Narodu" pisal o naši gledališki mizeriji in povdarjal, da bi to ustanovo morali podpirati "država, dežela in mesto", sem imel razgovor tudi s pokojnim dr. Krekom. In ravno on je bil tisti, ki je zastavil toplo besedo in zahteval, da naj dežela nakloni stalno podporo Dramatičnemu društvu, toda njegov predlog je padel v vodo vsled strankarske discipline. Ali naj bo v bodoče merodajno zopet in samo strankarstvo, ona mora, ki je vedno tlačila in zavirala razvoj slovenskega gledališča? Proč s starim sistemom in na njegovo grobljo preporod, renesanco slovenskega gledališča.

Ta preporod pa je le mogoče s pomočjo velikopoteznega načrta in kapitala. Duhu in potrebi časa primerno bodo morali sodelovati vsi kulturni delavci in zavodi, na drugi strani pa slovenski trgovci in denarni zavodi, kajti ti so danes poklicani vršiti to veliko narodno delo. Gmotna zagotovitev dobrega slovenskega gledališča je danes mogoča le na dobri trgovski podlagi. Poglejmo na Dunaj! Ali niso vsa tamošnja gledališča razen dvornih trgovska podjetja in vendar gojijo tudi umetnost. Vsa avstrijska gledališča služijo danes ogromne denarje, a pri nas še vedno to večno beračenje po umetnosti in v umetnosti. In ker niso hoteli po vzoru nemškega gledališča naših igralcev opustiti uniforme, imamo danes film.

Človeka mora biti že sram radi tega kulturnega škandala. In vendar je v nas toliko zdravih in krepkih sil, da si lahko ustvarimo novo dobo slovenske gledališke umetnosti. Treba je samo prave akcije in organizacije. Zavedati se moramo, da narod brez gledališča ni kulturne narod. Seveda bo treba precejšnjih žrtev, pa saj je po žrtvah in trdem delu igralcev in vodstva slovensko gledališče postalo tisto, kar je bilo leta 1910. Samo z žrtvami ga moremo oživit in dvigniti. Oživeti ga, dati mu trdno življenjsko podlago morejo samo slovenski mecen. Slišimo, da je takih mož že večje število, ki so pripravljeni pomagati. Skrbeti moramo, da se ne bo več ponavljalo, da bi od sezone do sezone morali beračiti za onih 4000 K, da se za silo skrpa ena sezona, da se igralcem na pol plačajo gaže, ob katerih komaj dihaajo, se jih spravlja v dolgeve in ob ugled, od njih pa zahteva mojstrsko igranje. Ali naj vedno znova doživljamo krize? Ali naj zopet padajo ravnatelji, ker je sezona slučajno končala s deficitom, brez ozira na njihovo novo delo in trud, v veliki meri radi zavisti. Menda je le res, ko je zlodej sejal zavist na zemlji, jo je vrgel polno perišče na slovensko gledališče. Drugače naj bi tudi naše časopisje umevalo svojo nalogo, vodstvu naj bi dajalo stvarne in dobre nasvete in tako bi slovenski pisatelji postali krepki sodelavci pri slovenski Taliji. Složno in sistematično delo od vseh strani, prežeto od potrebe gledališča in ljubezni do njega, bi naše gledališče vodilo vedno bolj kvišku, obenem pa tudi narod vodilo k višji narodni kulturi.

Nekaj besed o vodstvu. Zgodovina kaže, da igralec, če tudi spreten ali celo mojster, ni bil pravi vodja. Ne na dvornem gledališču, ne v Zagrebu, ne v Ljubljani se igralci niso držali kot ravnatelji. Igralec ima preveč posla sam s seboj, išče le enostranskega repertoarja, ni računar, se preveč udaja svojemu okusu brez ozira na občinstvo in blagajno. Igralec ima tudi preozke stike s tovariši, da ne bi uplivala nanj osebnost, simpatija ali antipatija. Zgodi se včasih, da igralec tovarišu ne privoščil vloge, v kateri bi se odlikoval, odtod tudi pri nas marsikatera slaba ali nepopolna vloga. Igralec naj bo več vodja posamezne dramatične stroke, odločilno besedo pa naj ima vodja, ki pozna vse ustvarjajoče sile vseh igralcev -

Za temeljit preporod slovenskega gledališča bi bilo predvsem treba res dobre strokovne delavce, a t i c h n e š o l e , a n e š o l e dosedanjih poskusov. Kocelj, Schmit, Odijeva in Graselci so bili prvi dramatični učitelji in imeli so lepe uspehe s posamezniki. Za njimi Borštnik s talentiranim naraščanjem. Toda tudi njegova šola je imela le svoje meje. Kar je bilo za tem, z malimi izjemami, je bil le "dril" za šta istarijo in hipen uspeh.

In repertoar? Ali se moramo res vedno naslanjati na nemškega? Ali nimamo dosti boljšega v naših slovanskih bratskih narodih? Občutljiva točka našega gledališča je njegova garderoba, prav tako scena. Naše kulise, ali linija in zopet linija. Na vsaki kulisi poje "dril" brez najmanjšega umetniškega duha. Naše kmečke sobe so ali češke, renesanca, barok, empir, meščanske sobe so večinoma brez stila in vendar so stale mnogo novcev. Za garderobo je treba mojstra veččaka, da reši petkratno nabavno vrednost naše garderobe, jo prenovi in spopolni ter reši, kar se da še rešiti. Garderoba se v teh letih brez igranja kvari, moli se pasejo v nji.

Scenograf bi pa dvignil naše pozorišče in tako olajšal delo režiserjem, katerim se je dosedaj slabo godilo, ker so se morali ukvarjati volji gledaliških mojstrov in nikdar mogli uresničiti svojih idej.

Napisal sem te kratke besede, obrise, ker imam za vse dokaz in iz najboljšega namena, saj sem preživel in pretrpel vse krize in zgodovino naše Talije.

Dana je prilika, da ustvarimo nekaj dobrega za slovensko kulturo. Narod pa, kateremu ni mar gledališča, ga tudi vreden ni." (1955)

Kot igralca srečamo Danila že ob otvoritveni predstavi kot Zavrnika v Finžgarjevem Divjem lovcu. V tej prvi sezoni je odigral 25 vlog (23 dramskih in 2 operetni) in režiral 12 predstav. Prve tri sezone je število njegovih sodelovanj v gledališču za današnje razmere neverjetno veliko. Poslej pa se je število vlog in režij nekoliko umirilo, vendar je vse do upokojitve in prvo leto po upokojitvi še vedno odigral vsako sezono blizu deset vlog in v prvih povojnih letih opravil nekaj režij med drugim tudi v ljubljanski opereti in v celjskem gledališču. Svojim znamenitim vlogam, ki jih je zdaj znova oživilj (Dolef, Duddley, Dr. Rank, Dacar - slednjo je oblikoval med vojna-ma kar dvakrat), je pridružil novega Cezarja - tokrat v Shawovem delu Androkles in lev. V Hamletu ni bil več Horacij, ampak Prvi igralec ali Kralj; v Trgovcu beneškem ne več Bassanio, temveč Stari Gobbo in Shylock pa Tubal; v Romeu in Juliji ne več Grof Pariz, temveč Drugi Capulet in

nekdanji Ljapkin Tjapkin v Revizorju je zdaj Zemljanika. Nekdaj Prvi Žid v Wildovi Salomi je dobil vlogo Heroda; v Namišljenem bolniku je bil ponovno Beralde, tako kot je bil ob našem prvem srečanju z Molièrom, zdaj pa je bil v Žlahtnem meščanu tudi Učitelj glasbe, znova Filip II. v Calderonovem Sodniku zalamejskem, odigral pa je tudi vrsto znamenitih postav v Cankarjevih delih. Nekdanji Koprivec je zdaj Župnik v Kralju na Betajnovi, Koželj ob krstni predstavi Jakoba Rude je režiral to delo in odigral naslovno vlogo, v Narodovem blagru je bil sicer tudi le Prvi občinski svetnik in v Pohujšanju Drugi gost, zato pa je bil Kalander in prvi ljubljanski postavitvi Hlapcev in Jereb v krstni uprizoritvi Romantičnih duš, pa Bradač v Skrbinskih dramatizaciji Cankarjevega Hlapca Jerneja. Danilo je bil hkrati še vedno nepogrešljiv interpret kmečkih postav v delih, kot so Govekarjevi Mrakovi - Janez Mrak, Jernejec v Golarjevi Vdovi Rošlinki, Matija v Finžgarjevem delu Naša kri in Sirk v Razvalini življenja. Ob teh je odigral tudi nekaj mogočnejših postav, kot so Geron v Tugomeru, Napoleon v Madame Sans-Gène, Aga Hasanaga v Hasanaginici, pa vrsto epizod in manjših vlog: Jodelet v Cyranoju de Bergeracu, Prvi morilec v Macbethu, Plešec v Divji raci, Prvi dvorjan v Hermanu Celjskem, Prior kartuzijskega samostana v Don Karlosu.

Proti koncu prve povojne sezone je Danilo proslavljal 40 letnico svoje umetniške ustvarjalnosti. 23. maja 1919 je bila premiera Schönherrjeve Zemlje v njegovi režiji, v njej pa je odigral tudi vlogo Starega Kremena. Kritika je kreacijo izredno toplo pozdravila:

"Gospod Danilo je Kremena opremil s izborno pogojeno masko in ga vseskoz dosledno uprizarjal kot grčavega korenjaka, ki tako trdno korenini v dedni grudi, da mu tudi smrt ne more do živenga. Ne samo izredno slavje, nego tudi vse nastopanje gospoda Danila je bilo povod, da je moral po vsakem dejanju nekolikokrat pred zastor prejemati zaslužen pohvalo." (166)

N.V. je v Slovincu izredno visoko ocenil Danilovo ustvarjalno silo, dajal mu je prednost pred vsemi drugimi interpreti:

"Kakor Kremen nad družino, je bil tudi Danilo - "ker je hotel" - visoko nad ostalimi, le Reza Juvanova mu je hodila vstric. Danilo nam je izklesal nekaj novega, čisto svojega, kar je vredno štiridesetletnice." (167)

Poročevalec -r- je zasledil v starem Kremenu simbolni pomen trdoživosti, ki naj bi bila značilna tudi za Danila:

"Zemlja, komedija življenja, ki si jo je izbral g. Danilo za proslavo svoje štiridesetletnice, in v kateri je nastopil prvič kot "Stari Kremen", je bila srečna izbira, pomembna za umetniško delovanje g. Danila. Kakor "Stari Kremen" v "Zemlji", tako je Danilo kluboval vsem, katerim je bil na potu in končno zmagal nad vsemi...

Izborno maskiran je predstavljal g. Danilo "Starega Kremena" z njemu lastno dosle nostjo, ker je tako vplivalo na mnogobrojno občinstvo, da je moral po vsakem dejanju večkrat pred zastor, kjer ga je občinstvo z veliko navdušenostjo in odkritosrčno pozdravljalo. Zlasti po zadnjem dejanju je žel g. Danilo dolgotrajne ovacije." (168)

Poročevalec Napreja je ob oceni Kremena skušal označiti tudi pglavitne poteze stila Danilove igre in temeljno vrlino njegovega značaja:

"Danilo ni patetik, njegov element je priroda in realizem. Delavstvo ga je videlo kot Mitriča v "Moč teme" in se divilo njegovi resnični večji igri, s katero je opremil svojo vlogo in zato želi temu igralcu, ki si je z lastno pridnostjo in naravnim talentom pridobil ugledno ime v slov. umetniškem svetu, ob njegovem jubileju vse najboljše in se nadeja, da bo še zabaval delavski narod s svojo pristno domačo umetnostjo. Zakaj Danilo se tudi kot igralec - človek razlikuje od marsikoga svojih tovarišev: on ne pozna zakulisnih spletk in intrig." (169)

Podobna tema dvema sodbama je tudi ocena N.St.:

"26 nastopov v mesecu in poleg tega še sodelovanje v opereti ne zmore vsak igralec. Danilo je umetnik, ki vstvarja, kateremu je igranje na odru življenjski poklic... Danilo ni samo odkritosrčen umetnik, ampak tudi odprt človek, ki ne pozna raznih spletkarij za kulisami." (170)

Slavnostni govornik v gledališču je bil tedanji direktor gledališča Hinko Nučič; govor je v celoti objavil Slovenec. (171)

Slavlencu so ljubitelji gledališča napisali tudi vrsto jubilejnih zapisov, tako Glonar v Ljubljanski zvon (172), N.Velikinja v Slovenca (173), slavil ga je tudi Večerni list (174), Naprej (175), Slovenski narod (176) in Slovenec (177) pa so mu posvetili kar po več člankov. Enega najobsežnejših in najtoplejših sestavkov je napisal Fran Govekar. Mimo znanih vlog prejšnjega obdobja, ki so jih poudarjali sestavljalci jubilejnih zapisov že ob njegovi 25 letnici in 35 letnici dela, je avtor članka v Slovincu kot posebno uspele poudarjal tudi nekatere vloge prve povojne sezone: Hauffe v Vozniku Henschlu, pa Mitriča v Moči teme. Govekar se je spominjal njegove impresivnosti v vlogi Barona Trenka, ki naj bi se mu živo vtisnila v spomin, Nučič pa je celo izjavil, da je prepričljivost Danilovega Pavla v Revčku Andrejčku odločila njegovo poklicno pot.

40 letnica dela v gledališču je bila za naše razmere povsem nekaj nenavadnega, v slovenski javnosti se je začela oblikovati zavest o zgodovinskem pomenu, ki jo je imela za usodo slovenskega gledališča zvestoba ustvarjalcev, kakršen je bil Danilo: "Danilu se imamo zahvaliti za kontinuiteto in možnost razvoja slovenskega odra, ki sta bila tolikokrat ogrožena." (178)

Mimo umetniških kvalitiet pa so tudi posebej poudarjali tudi uspehe v njegovih organizacijskih prizadevanjih:

"Danilo se je znal povsod uveljaviti ter je izluščil iz svoje vloge vse nujne značilne poteze v svoj prid; toda ne samo tekmoval, tudi organiziral je svoj čas uspešno slovensko dramo ter pridobil izvrstne, še danes ustvarjajoče talente." (179)

Slavnostne besede in superlativne ocene niso bile le vljudnostna fraza, saj so tudi druge kritike prihodnjih let pisane z vidno naklonjenostjo njegovim kreacijam - govorijo o nepogrešljivem

umetniku, o njegovi samoniklosti in užitku, ki ga nudijo njegovi umetniški dosežki, v katerih je ostal na višini svojih dosežkov preteklosti: "A.Danilo se je kot Bogatin razvil šele v drugem dejanju. Prizor za Velejo je bil čista umetnost." (180) (Novačan: Veleja)

"Značilna postava je Danilov zdravnik, tako izrazit in samonikel, da nudi resničen užitek." (181) (M.Arcibašev: Ljubosumje)

"A.Danilo je bil to pot doma, pomlajen, postavljen v prejšnje čase." (182) (I.Ogrizović: Hasanaginica)

Seveda je kritika tu in tam opazila pomanjkljivosti, kritičnim pripombam ob rob pa je ocenjevalec vendarle priznal, da boljšega interpreteta kljub temu nimamo.

"Pa vendar smemo govoriti o uspehu. A.Danilo je kot Herod zelo nevarno hodil ob robu, pa ni pal nikoli, vedno je hotel kvišku in kvišku in s svojo veliko spretnostjo lovil ravnotežje. Boljšega Heroda nimamo." (183) (O.Wilde: Saloma)

Če je kritika 1897. leta bila v Trgovcu Beneškem z njegovo vlogo Bassania zadovoljna, čeprav "ne v vsakem oziru" (184), je imela zdaj glede njegovega Gobba nekatere pomisleke, ki pa niso šli le na njegovo rovaš: "Humorja večina gledalcev ni niti razumela, igralec je bil preokoren in zato tudi Danilov Gobbo ni prišel do veljave, dasi je bil dober." (185) (W.Shakespeare: Beneški trgovec)

V svoji vlogi Dr. Ranka v Ibsenovi Nori je še vedno žel priznanje tako kot pred leti (leta 1907 je kritika zapisala, da je "ugajal nad vse pričakovanje") (186), saj je tudi zdaj ugodno ocenjen, le da je kritik tokrat sodil, da je vloga premalo poglobljena:

"Ibsen je doktorja Ranka preštudiral po knjigi, zato bi si ga bil tudi A.Danilo moral ogledati v teoriji in na zgledih, če bi bil hotel podati več kakor svojo vlogo. Naštudiran ni bil, dasi je bila vloga gladka; odhodni prizor je bil vendarle boljši kot samo dober." (187) (Ibsen: Nora)

Ob ponovitvi starih uspehov je moč zaslediti tudi vloge, ob katerih je kritika morala zapisati manj ugodne sodbe, ob njih pa ni toliko ošvrknila igralčeve pomanjkljivosti - temu je priznala kvalitete - kot neustrezno predlogo ali okus občinstva:

"P.Ločnik (Rogovilec) je svojega tihega grešnika spopolnil z veliko ljubeznijo in od vseh strani, toda pri A.Danilu so butali na dan vsi pogreški, ki jih ima na vesti slovenska priredba - pa prav brez njegove krivde, saj je on prvi, ki zna postaviti domačo figuro. Danilo si je po ljudski igri prikrojil podobo krojača - postopača, a m-d njegovim likom in besedami je bila velika razlika: človek je bil naš, besede ne." (188) (K.Ettlinger: Pritožne bukve)

"Zv.Rogoza Weiring je bil skrbno izdelana figura in tuji gospod A.Danila mirno odločen in zmer-no poudarjen. Žal le, da je vsaka finejša stvar zaradi vedenja občinstva, ki prihaja v gledališ- ca na red neke določene črke - nemogoča. Če jim oder ne poskrbi za smeh, smešijo oder." (189) (A.Schnitzler: Ljubimkanje)

O izjemnem uspehu pričajo tudi številne vloge, saj je od konca prve vojne do svoje 50 letnice dela, ki jo je proslavljajal, odigral novih sto vlog.

Praznovanje Danilove petdesetletnice dela je pripravil poseben odbor (Polonica Juvanova, Režika Thalerjeva, Osiip Šest, Milan Skrbinišek, Leopold Kovač in Lojze Drenovec) pod pokroviteljstvom Prizorja Tavčarjeve "na čelu ljubljanskega ženstva" (190). Ob tej priložnosti so v vabilu na prire-ditev v ljubljanskem gledališču opozarjali na Danilovo pionirsko vlogo in njegovo vsestranskost:

"Petdeset let odrskega dela! Pred nami vstajajo neštete njegove vloge in ustvaritve, ki so jih uživali še naši očetje in matere: zacvičkani Dolef, Obloški Tonček, irhovina, bogati in obubo-žani baroni, dolga vrsta velikomestnih figur in še večje število naših slovenskih ljudi, kme-tov, gruntarjev, Kalandrov, kovačev in velikih hlapcev. In ravno ti njegovi Slovenci so edin-stveni, večno živi, korenine, po naši zemlji dišeče. Ko bo zgodovina omenjala rodno dobo na-šega teatra, bo poleg Borštnika in Verovška predvsem častno navajala tudi Danilovo ime. Ti tri-je močje so bili tri zvezde - vodnice prve dobe našega gledališča." (191)

Odbor je iz tega jubileja hotel napraviti vseslovensko slavo, saj je vabil vse slovenske ljubi-telje gledališča, naj proslavljajo ta izjemni dogodek: "Podeželski odri! Žrtvujte en večer Vašega truda, eno predstavo Vašemu Danilu." (192)

Danilo si je za proslavo izbral eno svojih najuspelejših vlog iz časa pred prvo vojno - Dolefa v Govekarjevem Desetem bratu. Ker pa je po besedah Dušana Moravca: "Govekar odklonil uprizarja-nje svoje nekdaj uspešne, češ da stoji danes 'na dokaj revidiranem estetskem stališču'" (193), je tedanji dramaturg ljubljanske Drame P.Golia za Danilov jubilej pripravil novo dramati-zacijo Desetega brata.

Ocenjevalci jubilejnega nastopa se med sabo bistveno razhajajo. Prebrati je moč odklonilno oceno, ki brezkompromisno zavrača literarno predlogo in se ji zdi sprejemljiva le kot možnost ustreči želji jubilanta, da se predstavi v svoji nekdaj priljubljeni vlogi:

"Na Danilovo izrečno željo so nato igrali "Desetega brata", šestnajst slik po Jurčičevem roma-nu. Priredba je nova, od ravnatelja Pavla Golije. Ali je bila svoječasna Govekarjeva uporabnej-ša, ne vem več. Jurčič sam nam je danes že zelo obledel. Da bi se pa njegovi romani dali za da-našnji okus res dobro dramatizirati, se mi zdi nemogoče... Danilo bi bil rad ponovil svojega priznanega strica Dolefa, in ta namen je bil tudi dosežen v polni meri. Jubilantu je bila dana prilika do osebnega učinkovanja s tem originalnim značajem in priznanje, ki ga je ž njim žel-tudi ob svojem 50 letnem jubileju, mu je dalo prav. Nobepega ugovora zoper to, da se je jabol- tu vstreglo. Toda ni želeli, da bi šla ta dramatizacija tudi skozi abonmane." (194)

Prebrati pa je moč tudi ugodno sodbo, ki govori o Danilovi poglobljenosti lika:

"Izvezeti je seveda treba zlato srce gospoda Dolefa, ki mu je ob tej novi predelavi dal tudi A.Danilo marsikako novo, globljo potezo kakor pred petindvajsetimi leti, zlasti in bridkih trenutkih, kadar ga strese spomin. Tudi jubilej." (195) (P.Golia: Deseti brat)

Ohranil se je popis slovesnosti ob Danilovi 50 letnici, ki priča o pravem narodnem slavlju, ki so ga pripravili le izjemno priljubljenemu jubilarantu:

"Sobotna in nedeljska proslava 50 letnice gledališkega delovanja g. Antona Danila je lepo pokazala, kako res popularen, pravi ljudski umetnik je jubilar. Malo je naših zaslužnih kulturnih delavcev, ki bi bili deležni tako prisrčnega priznanja iz vseh delov prebivalstva in ki bi doživeli tako lepo moralno zaščeno. Danilu so se hoteli oddolžiti vsi, ki jim je pripravil toliko lepih ur prisrčnega smeha in dobročelnega razvedrila..."

Zvečer pred slavnostno predstavo so priredili ljubljanski pevski zbori g. Danilu podoknico, ki ji je prisostvovalo več tisoč ljudi. Prirejali so slavljenču prave ovacije in ga nato v slovesnem sprevodu spremili v opero, kjer se je vršila gledališka svečanost... Za Danilovo jubilejno proslavo se je drama preselila v prostornejšo opero. Toda še ta hiša ni mogla docela pogoltniti množic, ki so privrele." (196)

Pisci številnih jubilejnih zapisov so ob tem poudarjali najrazličnejše dosežke, vrline in zasluge, ki jih ima Danilo po 50 letih dela za slovensko gledališče. Ilustrirani Slovenec je poudarjal predvsem zvestobo in vsestranskost, vsidranost v slovenski kulturni prostor:

"Z Danilovim imenom je neločljivo združena vsa novejša zgodovina slovenske gledališke umetnosti, sodoživljaj je vse lepe in težke čase slovenske Talije, katere ni zapustil niti za hip tudi v njenih najbridkejših dnevih, ko so omagali vsi. Zato se ga ob tej priliki tudi s hvaležnostjo spominjajo vsi, ki čutijo res slovensko in kulturno. Njegovo ime je v vsej Sloveniji med najpopularnejšimi, saj je le malo naših podeželskih odrov, kjer ne bi pomagal na ta ali drugi način." (197)

Umetniški in človeški lik Danila je z literarno nadihnjeno besedo najlepše zarisal Ciril Debevec:

"Danilov igralski talent odlikujejo predvsem mladostni, vedno sveži in prožni temperament, naravno vedenje in govorjenje, na eni strani svetovnjaški elegantni nastop, na drugi pristna grčava domačnost, včasih šegava in drastična komičnost, vedno pa zdravi in neusahljivi humor. Njegova igra je prisrčna in nekomplcirana, njegova čustvena, malce udobna natura ne išče nikdar globokih razumskih zapletov, temveč se giblje vedno v rahlih mejah neposredne domišljajske intuicije. Podroben študij in psihološka razglabljanja mu ne prijata, svojo vlogo pogodi vedno podzavestno ali pa je sploh ne pogodi. Njegova preprosta prirodnost in velika sposobnost za prikazovanje slovenskih ljudskih obrazov podeljujeta vsej njegovi igri izvesten pečat skrajne simpatičnosti in splošne priljubljenosti.

Človek Danilo je povsem takšen, kakoršen je Danilo igravec: pošten in dobrodušen, preprost in židane volje, izboren družabnik in najboljši kolega, ki vsem rad pomaga in svetuje, kjer le more. Danilo v vseh svojih petdesetih letih ni imel nobenega sovražnika. Niti med kolegi! Tudi nad njimi je ležala težka roka slovenskih kulturnih razmer, tudi njega je davila lakot in mučila skrb za obstanek. Danilo pa si je prižgal cigaro in z dimom vred odpihnil razmere in lakot in skrb...

Edini Danilo, le on ni odhajal nikoli! On je ostal in verno prilival vedno sveže rdeče krvi tolikokrat usihajoči žili našega gledališča." (198)

Govekar je skušal zarisati glavne mejnike Danilove umetniške biografije:

"Danilo. Celih 22 let nam je igral plameteče ljubimce in polnokrvne junake, okoli 10 let elegantne bonvivane in končno zadnjih 20 let karakterje vseh vrst. Ž njimi se je povzpel čisto na resnično umetniško višino. Že od leta 1893 dalje ga prištevamo med resne umetnike..."

Kadar je mogel in hotel, je bil igravec, ki bi delal čast vsakemu odru." (199)

Ob umetniških dosežkih pa je Govekar poudaril tudi politični, narodno prebudni in narodnoobrambni pomen gledaliških snovanj Danila in njegove generacije:

"Biti v teh časih slovenski igravec, je pomenjalo pač biti zavedneje naroden, kakor je bila naša najboljša inteligenca. Ljubiti slovenski jezik so učili takrat naši igralci celo - narodne prveke! In med pionirji slovenskega narodnega ponosa in samozvesti je bil tudi g. Danilo. Večna zasluga naših prvih igralcev je, da so z odra učili ljubljansko občinstvo lepe, čiste slovenske in slovensko gledališče je poleg slovenske knjige in slovenskih novin iztrebljalo ljubljansko nemškutarstvo. Naš oder je bil učilnica slovenščine ter hkratu trdnjava, iz katere se je osvajala Ljubljana in vsa domovina." (200)

Danilo svoje 50 letnice ni proslavljaval le v osrednjem gledališču v Ljubljani, pač pa tudi na Ljudskem odru v Ljubljani, pa v Mariboru in Celju. V Ljubljani v Drami v Golčevi novi dramatisaciji, v Celju v preizkušeni Govekarjevi verziji Desetega brata v vlogi Dolefa, prav tako na Ljudskem odru v Ljubljani, kjer je delo tudi sam režiral. V proslavljanju so ga z zamudo povabili tudi Mariborčani. Njim je približal eno svojih sodobnih vlog - Tiburcija v Engelovem delu s simbolnim pomenom naslova: Večni mladenič. Celjani so predvsem pozdravljali izdelanost njegove vloge:

"Dolefa je dal g. Danilo z ono neizrazljivo barvo in polituro, kakršno ima staro vino, star igravec ali star klavir. "Das heulende Elend" sentimentalno pijanega inteliga s praznimi žepi v II.dejanju je podal vzorno. Ravno tako slinasto nerazločno govorjenje tekem težkega pota domov v IV.dejanju. Priboril si je tri vence iz nežnih rok, frenetične aplanze in (na uho povedano) glasen poljub od Manice." (201)

Mariborčani pa so ob oceni nastopa opozorili tudi na trajne vezi, ki so stlane med Danilom in njihovim gledališčem:

"Videli smo ga pač v krogu gledaliških umetnikov samih, ki so izšli večinoma z ljubljanskega odra in so imeli g. Danila za svojega učitelja in režiserja; videli smo tudi, da spoštuje v Danilu mariborska publika znanega slovenskega igralca, ki zre na petdesetletno dobo plodonosnega in požrtvovalnega umetniškega ustvarjanja; ni pa se primerno poudarilo, da pomeni Danilo tudi kos iz zgodovine mariborskega odrskega življenja, saj so se mariborski prireditelji, katerih nalogo je prevzelo leta 1909 Dramatično društvo, skoraj redno zatekali k njemu, brž ko so imeli težave s kako ulogo ali pa s celotno organizacijo predstave... Ponovno je bilo slišati, da si publika želi take igre in takega, res naravnega igranja..." (202)

Že po jubileju in upokojitvi (1. avgusta 1926) je dobil tako v kritiki kakor v izjavi upravnika gledališča, Kregarja, najvišje možne ocene:

"Poln starih vrlin je še Kalandar A. Danilo; to je njegova najmočnejša stvar." (203) (I. Cankar: Hlapci)

"Nad obema stoji to pot s svojim edinim nastopom A. Danilo kot Filip II. Zgodovinska podoba je tako presenetljivo stopila na oder, da je malone zaprla sapo." (204) (Calderón: Sodnik zalamejski)

"Omeniti moramo tudi presenetljivo podobo Filipa II., ki jo je podal A. Danilo." (205) (Calderón: Sodnik zalamejski)

Mimo konkretnih sodb ob posameznih nastopih, je upravnik Kregar zapisal splošno oceno v času, ko je bil Danilo že upokojen:

"V mlajših letih je igral ljubimske vloge, pozneje se je posvečal karakternim vlogam, v katerih honorarno še danes nastopa. Gospod Danilo je ljubimec ljubljanske publike in najpopularnejši sodobni slovenski igralec." (206)

Od gledališča se je poslavljaval postopoma. Najprej se je umaknil mlademu rodu režiserjev. Če je bil v prvi povojni sezoni s svojimi 12 režijami takorekoč drugi režiser v ljubljanski Drami - takoj za Nučičem, ki jih je opravil 13, se je v drugi in tretji sezoni število njegovih režij začelo manjšati predvsem v prid mlademu, naglo prodirajočemu Osipu Sestu pa Borisu Putjati in Milanu Skrbinšku. Čeprav se je poslej spoprijel tudi z operetno režijo in šel v goste kot režiser v Celje, pa na Ljudski oder, je vendarle res, da je svoje poglavitno režijsko delo v času med vojnama opravil v prvih treh sezonah. Mimo komedij (Nušič: Svet, Molière: Namišljeni bolnik) je dobil nekaj mladinskih oziroma otroških del (Špicar: Pogumni Tonček, Drinkler: Krojaček junaček, Görner: Sneguljčica in škratje, Pepelka; Bolten Baecfers: Trnjulčica), pa dela avtorjev, s katerimi se je ustvarjalno srečeval že pred prvo vojno. Med njegovimi režijami je zaslediti Ibsenovo *Noro* in Schillerjevo *Marijo Stuart*, pa dva Hauptmanna: *Bobrov kožuh* in *Elgo*; več del Cankarja: *Kralj na Betajnovi* in *Jakob Ruda*, Govekarjeve *Mrakove*; Finžgarjevo *Razvalino življenja* in *Milčinskega Mogočni prstan*, znova *Raupachovega Minarja* in njegovo hčer. Sodbe tega časa, ki ocenjujejo režijo, so skromne, vendar je moč iz njih razbrati, da je kritika ugodno ocenjevala njegova režijska prizadevanja:

"S to dramo smo praznovali Finžgarjevo petdesetletnico. Gotovo je, da iz vsake druge njegove drame zveni več akordov za slavnostno razpoloženje, kakor iz tega dela; to je drama, ki s težo lega na dušo, je vsa iz tal in ostaja pri tleh; vsaka zanesenost ji je tuja. Povrhu je uprizoritev Finžgarjevih del pri nas velika težava, že iz tistega razloga, ki je drugod lahkota: njegov živi narodni jezik, njegov ritem in njegov pravi zanos. To pri nas zmore edino A. Danilo in za njim še P. Juvanova. Zato celo pri malem številu oseb ni bilo mogoče drame zasesti tako, da bi imeli pred seboj živo celoto. Vkljub nagli pripravi je režiserju (A. Danilo) treba priznati, da je pripravil lep večer..." (207) (F.S. Finžgar: Razvalina življenja)

"Priznati moramo, da je uprizoritev Bobrova kožuha presenetila. Tako lepo zaokroženih predstav letos še nismo imeli mnogo." (208) (G. Hauptmann: Bobrov kožuh)

"Dober uspeh je dosegel Hauptmannov Bobrov kožuh v Danilovi režiji. Že izprememba repertoarja samega je prijetno vplivala. Dobro naturalistično stvar so tudi dobro podali. Seveda naš igralski realizem še ni opredeljen. Najbližja sta mu Danilo in Rogoz, pa tudi Wolfvka Avgusta Danilove je bila na višini." (209) (G. Hauptmann: Bobrov kožuh)

Čeprav nimamo na voljo številnih režijskih razčlemb tedanjega časa, si velja ogledati Danilov spominski zapis, ki odstira pogled v njegovo režijsko delavnico pri pripravi Cankarjevega *Jakoba Rude* v sezoni 1918/19:

"Povedati pa moram, da sem pred vprizoritvijo *"Rude"* imel velik respekt. Zaganjali so se vame naprej, češ *"Zakaj Rudo? Ruda je najslabše in početno Cankarjevo delo"* itd. Sedel sem noči pri knjigi ter premotoval vlogo in študiral režijo. Kaj naj pri Rudi podčrtavam, slabega trgovca, ali ljubezen do žene ali duševne nagibe tega slabiča. Hotel sem dati Rudi neko plastično obliko. Pa vprašam za svet profesorja Robido, ki je bil znan Cankarjanec. *"V kakršnikoli obliki ga igrate in vprizorite - raztrgali vas bodo."* Tako mi je odgovoril Robida. To pa je bilo merodajno. *"Raztrgali me bodo,"* seveda pri vseh teh dvomih ne more biti drugače in oprjel sem se tega problema. Saj mi je Cankar nekoč rekel: *"Jaz pišem - vi pa igrate."* To je bil najidealnejši avtor izmed vseh Slovencev. Vstvaril sem Rudo preprosto in tako, da ga je publika razumela. Po moji študiji je Ruda sanjač, ki nima poguma za življenje. Predvideno se pripravlja na smrt kakor na neko potovanje, od svoje hčeri jemlje slovo, tako vsakdanje, da misli: *"Jutri se povrne"*. Deputacija delavcev, ki predvideva polom njegove hiše, ni v stanu, da bi ga streznila. Tudi ne prijatelj, ki mu nasvetuje, naj si sam napravi konec. Igralec pri oblikovanju tega kompliciranega človeka zaide sam v neko depresijo, iz katere se more le z rafiniranostjo izmotati. Vse to sem občutil, vse to sem podal s svojo individualiteto in če bi bili gledalci opazovali vsa ta izražanja in doživetja teh različnih momentov ali pa da bi bolj poznali in se ugloboili

v "Rudo", bi mi morali priznati globoko študijo tega problema.

Priznavam, da so bili pogreški pri vpriporitvi tega dela in hotel sem tudi prikriti neke neplastčnosti, ali vpriporitev je bila moja in to ne slaba.

Jaz sem bil vedno realist in moji odskri tipi merijo na stotine dobrih, boljših in najboljših. V najlepši pšenici najdeš tudi ljulike.

Predstava je povsem uspela po mojih intencijah, čeprav je kritika opisala vpriporitev načeloma mlačno, kratko in brez razmotrivanja. Nič boljše kakor "Krojačka junačka". Ne prisvajam si sodbe, da sem vpriporil Rudo v Cankarjevem duhu ali pa da sem hotel Cankarjance, ki mu še vedno preiskujejo obisti, presenetiti." (210)

Po letu 1923 se je od režije poslovil, poslej se je posvečal le še igri.

Kljub vsemu je po letu 1930 moč zaslediti konec njegove gledališke kariere. Imel je nad sedemdeset let, vendar je bil še poln ustvarjalne energije, ki jo je po upokojitvi usmeril v literarno delo. Tudi na tem področju ni bil začetnik, saj je imel za sabo že vrsto feljtonov, ki so jih objavili najrazličnejši slovenski časopisi. Nekateri se odlikujejo po literarni dovršenosti. Mednje sodi njegov popis nočnega življenja velemesta, ki ga je objavil pod naslovom Berlinska gledališča v Slovenskem narodu (211), pa popis popotovanja ljubljanskih igralcev v Beograd, ki ga je objavil pod naslovom Slovenski igralci v Belgradu v Slovenskem narodu (212). Veščega gledališčnika in spretnega pisca izdaja tudi že navedeni sestavek v Jugoslovanu: Za prepoved našega gledališča (213). Sam Danilo je leta 1927 sestavil tudi bibliografijo svojih del, ki so doživela knjižno izdajo: Rdeča maska. Groteska v 1 dejanju. Samozaložba. Tisk Narodne tiskarne; Stava. Groteska v 1 dejanju. Samozaložba. Tisk Narodna tiskarna; Dimež, strah kranjske dežele. Drama v 4 dejanjih. Založba in tisk Katoliška tiskarna; Theater. Brošura Malega gledališča. Tisk Narodne tiskarne; Miklova Zala. Dramatizacija po povesti dr. Sketa. Založba Katoliške tiskarne; Na telefonu. Povest. Kranjska založba. (214)

Zdaj se je lotil avtobiografije, ki ji je dal naslov Spomini in jih izdal v samozaložbi 1930. leta. V njej je ob številnih osebnih doživetjih popisal tudi pomembna in zanimiva poglavja iz slovenske gledališke zgodovine. Poleg kulturnopolitičnih razmer razkriva tudi nekatere specifične gledališke zadeve, probleme in spremljevalne pojave, tako oblikovanje gledališke kritike, odrskega jezika, dilem glede repertoarja, popisal svoje turneje, svoje začetke pri gledališču, umetniško rast in razvoj, opozoril na nekatere vidnejše uspehe, razgrnil svoje pojmovanje gledališča in igrskega poklica.

Prav posebej zanimiva pa je njegova primerjava delovnih pogojev in dosežkov slovenskega gledališča skozi pol stoletja, v času, ko je vanj tudi sam tvorno posegal. Mimo že navedenega Danilovega spominskega zapisa o snovanju podobe Osvalda v Ibsenovih Strahovih, je poučen tudi njegov prikaz obravnave Egmonta. Zdi se, da vsi očitki, ki leta na račun diletantizma (v slabem pomenu besede) na tedanje ustvarjalce odrske kulture le niso utemeljeni. Študioznost, s katero so se lotili dela, kaže, da njihovih prizadevanj ne velja podcenjevati.

"Leta 1880. se je povrnil Borštnik s svojih študij z Dunaja in je prevzel režisersko mesto na našem gledališču. Prinesel je seboj nov impulz za naše delovanje. Tisti čas so mnogo vpriporjali na nemških odrih Goethejevega "Egmonta", kateremu je Beethoven napisal krasno glasbo. V stari čitalnici smo imeli skušnje in se tudi mnogo bavili z deklamacijo in vežbanjem glasu. Po skušnjah smo vedno posedali še kako uro, zato da smo poslušali Borštnikovo pripovedovanje o njegovih dunajskih študijah ali njegova predavanja. - Vsa mlada generacija se je zavzemala za vzgojo organa in za lepo izgovarjanje na odru. Tiraše, ki jih je moral igralec govoriti v tedanjem repertoaru, so zahtevale izvežban in doneč organ, drame pa povsem drugo napetost in nena- vadno silo.

Borštnik je kaj rad recitiral Egmontov monolog v ječi ali pa na primer samogovor Klarice. Prinašali smo seboj knjige in vsakdo je imel toliko dobre volje, da se je priučil nemški tekst na izust. Posebno gospodična Gostičeva je imela vse zmožnosti in polno nadarjenosti za Klarico, katero je tudi čez nekaj let kiral. To vse pa je dalo tudi povod za zgodovino in umevanje Egmonta. Nastale so debate, kdo je popolnejši umetnik: oni, ki vztraja z razumom in tehniko ali oni, ki doživlja svojo ulogo. To vprašanje je ostalo med nami nerešeno. To so bili večeri neskaljenih študij, polni navdušenja in ljubezni.

Kako dobri smo bili takrat!

Danes se ne kultivira toliko organa. Patos je odpravljen. Danes se oblikujejo duševni problemi. Nastala so nova pota, nov način izražanja. Moderne drame zahtevajo mnogo duha, da jih morejo igralci uveljaviti in obvladati. Vsaka nova doba ima svoje slog." (215)

Redke možnosti, razgledati se po svetu, so tedanji igralci s pridom izkoriščali, vendar so tudi na uspehe tujih gledališč gledali s kritičnim očesom; takšen ilustrativen primer je popis Danilovega potovanja v Berlin:

"Goethejevega Fausta prvi del sem poznal, drugega dela pa v onem času, ko sem požiral gledališke knjige včasih do jutra, nisem razumel in tudi ne videl, ker se je le redkokje vpriporjal. Pa sva si s kolegom Verovškom uredila svoje potovanje preko Dunaja v Berlin tako, da sva prišla pravčasno, ko se je vpriporjal pri Reinhardtju v "Deutsches Theater" Faust II. Theil. Takrat še Reinhardt ni bil tako v čislju; imel je le še majhno srenjo občudovalcev. Predstava je pričela ob 7. uri in končala ob tri četrt na 12. s premorom pol ure, da je moglo občinstvo večerjati v posebni dvorani. Vse je čitalo Fausta pri večerji. Videl sem Reinhardtja na oknu, ko je pozdravljaj svojo srenjo. Vse gledališče pa je bilo v temi. Sluga me je pod pazduho vodil v ložo. Zato so pa reflektorji razsvetljevali oder tako intenzivno, kakor če te fotograf obda z električno razsvetljavo pri snimanju. Pri tre Reinhardtovi režiji nisva z Verovškom imela prav nobenega užitka. Ves Faust je bil samo na eno točko koncentriran. Prav nič nisem poznal Fausta. Moissi pa je igral Mefista. Gotovo je prav, če se tako ogromno delo poenostavi, ampak da se črta kar samo na tri osebe, scenično pa na dva balkona in eno skrivljeno drevo in pet ur same filozofije, to je bilo preko našega strpljenja. Saj tudi to je bila umetnost, toda take ne vzdrži vsak Kranjec. Lačna in izmučena sva šla iz gledališča. Verovšek ni zinil besede, jaz pa sem namestu kupil Fausta, da ga zopet čitam. Toda po vseh treh tednih berlinskega bivanja ga nisem prečital. Literatura je v Nemčiji padla tako nizko, da za vsak pfenig kupiš ne samo Goetheja, Shakespearea,

Schillerja in Herderja, tudi v vsakem formatu in kar po več skupaj ti jih mečejo za teboj. - Še bodo potekale reke in vodovja, gore se pogrezale, predno bo kakšen Cankar, Prešeren in Župančič v vsaki hiši in za 6 para na prodaj. - Najslabšo, prav diletantsko predstavo sem gledal v "Schiller-theatru". (216)

Zdi se, da je bil Danilo tudi do lastnih snovanj in uspehov kritičen, da so mu bili znameniti nemški igralci kljub krizam, ki so jih povzročali in njem s svojo perfekcijo, njegov poglavitni vzor in šola:

"Toda leta 1886, gostuje dvorni igralec Robert Emerich v Ljubljani na nemškem odru v vlogi Egmonta. To je bila senzacija, ki me je gnala k predstavi. V nekem svetem pričakovanju sem sedel na svoje mesto. Nastop Robertov pa je bil očarljiv, izrazit, že njegova postava je predložila junaka, akopraj je že prekoračil 50. leto. Njegov izvežban organ je imel take nijanse, kakor valovito morje, kakor da poslušam "violo d'amour". Ali od nastopa do nastopa Robertovega Egmonta, se me je polasčala tolika malodušnost, da sem ves potr zapustil gledališče." (217)

Ko je kriza minila, se je le z večjo vnemo lotil dela. Spomini dokazujejo, da je bil Danilo že mlada povsem predan gledališču:

"Leta 78. smo uprizorili ponovno dramo "Nasledki skrivnostne prisege". Igral sem po Schmidu veliko vlogo Valentina. Za to vlogo sem se vestno pripravljaval in skušal sem napeti vse igralske sile, da dosežem smotreni višek te vloge! Vloga Valentina pa je zahtevala tudi vestnih študij in moj režiser I. Geceļj mi je pomagal z ljubeznijo dovesti to vlogo do zaželenega cilja, saj je bil moj učitelj in z veliko skrbjo me je hotel vzgojiti za prve ljubimске vloge. To je bil velik govor, neka povest, dolga šest in pol strani, ki je višek tretjega dejanja in za katero sem vadal svoj gibki organ kakor pianist klavijaturo, da je nisem več igral, nego živel in užival. Saj je bilo treba vložiti v to vlogo strast, ljubezen in obup. Mnogo mi je pa pripomogel tudi moj neugnani temperament. In tisti večer sem hvalil Stvarnika, da mi je dal vse zmožnosti za to kreacijo: glas, ki je šel kakor veter preko rožnatih poljan in ganil vsako cvetko, da je pokimavala in pripogibala svojo rošno glavico. In povest samo, ki mi je segla tako globoko v dušo, sem presadil v srce občinstva, ki je z menoj čutilo, drhtelo in se solzilo. Tedaj sem se čutil blaženega in dovršenega v svojem poklicu. Igralec poseduje tako fin čut, da ve, kdaj je zgrabil pravo struno na svoji harfi in pravi ton, ki spaja dušo občinstva z njegovo, da ga dviga preko vsakdanjosti in mu odpre vse tajne celice srca in dvigne poslušalca do vzvišenosti človečanstva. Ali ni to božanstven poklic? In občinstvo je hvaležno, vzhičeno te pozdravlja, z občudovanjem in žarečimi pogledi te spremlja, koder hodiš, saj dober igralec uči ljudi, da umevajo drug drugega, da pogledajo v tajnostne globine življenja, da odkrijejo v sebi svoj boljši jaz - da ljubijo in odpuščajo." (218)

Danilo se ne sramuje skromnih razmer, v katere so bili vključeni v prejšnjem stoletju, ves čas pa izpoveduje neverjetno voljo do dela, ki ji še tako neurejeni delovni pogoji niso mogli do živega:

"Če prelistavaš naš stari repertoar, vzbujáš ob njem spomine preteklih časov iz one dobe, ki nima s sedanostjo nobenih stikov več. Naše gledališke knjige, pisane s črnilom, ki je že obledelo in porumenelo, z režijskimi opombami, korekturami, na spodnjem koncu sledovi obližnenih prstov in podčrtanih stavkov suflerja, ki je imel nalogo paziti na kočljivih stavek, da ga v primernem času zaluča igralcu --- Semintja tudi pripisi igralcev ali pa suflerja, kolikokrat je dotično igro sufliral, ali pa igralce v eni in isti vlogi nastopal. V tem mrtvem materialu se nahaja marsikatera duhovita opazka pa tudi drastična kletvica. Ti rokopisi dokumentirajo "ero", ko smo imeli samo po eno knjigo za režiserja in suflerja. Inšpicijent si je moral sam napisati scenarij. Igre in vloge so pisane z roko, ker stroja še poznali nismo. - Marsikatera prečuta noč in truda-polen dan je vtisnjen v teh listih, pa tudi bridka solza prepisovalke - naše pokojne Bukšekove. Mnogokrat je bila bralna skušnjava za komaj na pol prevedeno igro, ki je v teku šest do sedem dni že morala stati na odru. S takimi neprilikami, katerih so bile krive časovne razmere, se je moralo boriti gledališče, igralci, režiser in sufler. Počitka nismo poznali, ne ure, ne živcev. Tu je bil neizprosni ukaz in nujna sila študija vlog, a skušenj ni bilo mogoče preložiti. Dnevi za slovenske predstave so bili strogo začrtani in predstava se je morala vršiti na določen dan, ker smo delili gledališče z nemškim teatrom. Po končani taki predstavi si hvalil Boga, ko je zaklical gledališki mojster: "Joše, flerenk tol." In če je predstava potekla brez hib, si se počteno oddahnil ter zbrisal šminko z obraza. Pozabljen je bil trud ter nevolja in z veseljem si se oprijel nove vloge." (219)

Zanimivo popisuje Danilo v svojih spominih iskanja odrskega jezika in poglavju Kako smo se pačili:

"Govorili pa smo Slovenci na odru različno slovenščino. Priporočali so nam gorenjsko govorico kot edino pravo odrsko izgovorjavo. Hodili smo po gorenjskih vaseh poslušat govorico in naglase: marsikatero smotko sem žrtvoval trdemu Gorenjcu, da se je z menoj sploh hotel pogovarjati; jaz pa sem ga poslušal, kot da razlaga evangelij. Prvi dramaturg, ki se je žrtvoval gledališču, je bil profesor Trtnik, pozneje prof. Levcevič itd. do "ere" Župana Hribarja, ki je posegel odločno v "švapanje". Postali smo afektirani, da se nam je kar gabilo. Saj je bilo prijetno poslušati inštitutke v "Zvezdi" in na promenadi, ali če si igral brkrega kmečkega fanta in si hodil, ljubil in plesal po odru in pretepal in pil in se pačil mnogokrat v zadregi, kako boš povedal stavek, ki je bil v nasprotju z govorico kmeta, si sam iskal neke blažilne poti iz te zagate. Gestirn pa je prevajal za oder v taki slovenščini, da si moralimeti gibčen jezik, da si brez hibe povedal kak kompliciran stavek. Seveda ta stari sistem ne spada več v naše moderno odrsko življenje in ne več v moderni repertoar.

Najprvo smo govorili na "v" - potem smo govorili na "l" - pozneje smo govorili celo na "u". Kristan in Župančič sta prirejala shode o blagodneči slovenski izgovarjavi. In ob dvajsetletnici obstoja našega gledališča leta 1912., 7. oktobra, pri otvoritveni predstavi "Sodnik Zala-mejski", so si bili Slovenci zopet v laseh radi izgovarjave na "v".

"Dan" je pisal: "Glede nove izgovarjave na 'v' pa smo odločno nasprotni in bomo povedali svoje mnenje..."

"Narod": "Slišali smo včeraj na našem odru tudi novo slovensko izgovarjavo na 'v', čisto pametno. Ljudstvo tako govori, naši govorniki tako govorijo, ne vemo, zakaj bi v gledališču trpeli tisto ... eljanje..."

Skoro tričetrto stoletja je moralo preteči, da smo prišli vendar do odrskega jezika..." (220)

Ob poznavanju razmer se seveda zastavlja vprašanje kvalitete, dosežkov tedanjega slovenskega gledališča. Ocene gledaliških ustvarjalcev, spremljevalcev in zgodovinarjev se med sabo razlikujejo. Dušan Moravec je inemannovo obdobje ob prelomu stoletja označil kot čas "prve evropeizacije", za obdobje med obema vojnama pa se je uveljavil pojem "evropeizacija slovenskega gledališča"; Danilo je v svojih Spominih zgodnja prizadevanja svoje generacije visoko ocenjeval in oporekal pretiranemu poveljevanju dosežkov časa po prvi svetovni vojni na škodo prizadevanj in dosežkov gledališnikov predvojnega časa, čeprav sta podoba slovenskega gledališča med vojnama tvorno sooblikovala tako Anton kakor Avgusta Danilova, vanj pa so vneto posegale že tudi njune hčere: Vera, Mira, Silva.

"Trstenjaku silno zamerim, da je v svoji knjigi "Slovensko gledališče" nekatere pomembne zgodovinske dogodke tako suhoparno in kronistično obdelal. Sodeloval sem tudi jaz pri tem delu, toda nisem se zavedal takrat, kolikega pomena bi imele take in enake podrobnosti za zgodovino našega gledališča.

Morda Trstenjak ni imel tistega čuta in se mu kot štatistiku ni zdelo važno, da bi posamezne izvanredne pokrete opisal.

Tako rado se zabrišejo v zgodovini konture, ki so včasih igrale važno vlogo.

Nikakor pa nisem mnenja ranjkega Putjate, češ, da Slovenci nimamo nikakršne gledališke tradicije in da je začetek naše tradicije zaznamovati šele v povojnem času.

Kaj pa naša šestdesetletna gledališka zgodovina, ki jo predstavljam deloma tudi jaz?

Seveda si sedanja generacija predstavlja gledališče iz prve dobe le kot borne dramatične poizkuse.

Pribiti moram, da je bilo naše gledališče že na visoki stopnji in če se v tem oziru nihče ni oglasil z besedo in peresom, si jaz prisvajam to pravico in dolžnost.

Kar se je preje o gledališkem pokretu premalo pisalo, ko še nismo imeli duhovitih kritikov, se sedaj nadomestuje; takrat še ni bilo stvarne kritike. Gledališke recenzije so bile po večini v prvih letih izročene neveščim rokam in zato povedo mnogo premalo o tedanjem gledališkem pokretu. Dasi so bile krive tudi politične razmere pri našem razmahu in nič manj omalovaževanje, da ne rečem nevednost poklicanih. (221)

In če nekaterniki imenujejo prejšnjo gledališko dobo dobo diletantizma, je današnja le nadaljevanje one. Z istimi težkočami, večnimi boji in istimi krizami.

Miloščine se nam tudi danes dele. - To potrjujejo še živeči intendant in odborniki s pristavkom, da je prejšnja igralska kvaliteta današnja nadkriljevala.

Ne more se oporekati, da je danes pri gledališču sila posla, ker je ansambl majhen, kar ima mnogokrat za posledico, da se marsikatera vpriporitev mora smatrati za ponesrečeno, za "kič" ali dekadentno, ker se igralci hitro izčrpajo.

Take brezbarvne predstave pa ubijajo tudi tisti uspeh, ki se je z veliko požrtvovalnostjo režiserjev in igralcev dosegel.

Kajti posamezni uspehi še ne pomenijo napredka, dokler jim manjka prava podlaga in vseobčega trdega in požrtvovalnega dela, pričenši pri Upravi in do zadnjega štatista.

Jaz opazujem vse to pehanje izza kulis, toda slutim, da se nam obeta nova doba in nova smer.

Ljubljana 1952. (222)

Danilovo slovo od gledališča ni bilo boleče, zadovoljen je bil s samim seboj in svojo dobo, pa tudi nove ni odklanjal, pač pa je videl v njej novo fazo v razvoju slovenskega gledališča; nanj je gledal trezno in umirjeno, zavračal je le mnenja tistih, ki bi hoteli razvrednotiti prizadevanja njegove generacije.

Resno je začel razmišljati o slovesu od gledališča tedaj, ko se je odločil prodati svojo gledališko garderobo, iz katere je črpal do konca svoje igralske kariere, pa tudi posojal kostume in rekvizite gledališču in posameznikom vsako leto ob maškeraadi. Ohranil se je seznam predmetov, ki jih je spomladi 1931 prodal ljubljanskemu gledališču za 16.300 din (223). Seznam obsega 359 enot in navaja moške in ženske kostume in uniforme, najrazličnejša pokrivala in krone, obutev, orožje in drobnarije, kot so gumbi, zaponke, epolette, rokavice in pasovi, posebej pa so navedeni kostumi iz Vdove Rošlinke in INRI-ja.

Formalno se je dokončno poslovil v operetni vlogi ob svoji 80 letnici rojstva. Bil je grof Scharndorff v Schubert-Berthéjevi opereti Pri treh mladenkah leta 1938. Ohranile so se spoštljive ocene:

"Svojo epizodko je odigral elegantno in gladko." (224)

"Uresničena želja ga je dejansko privedla pred številno zbrane gledalce - ganljiv je bil prizor, ko je v vlogi grofa Scharndorffa (v Pri treh mladenkah kojih uprizoritev pa je v kvaliteti zelo razmajana) v živahnih gibih in še vedno z mladostno svežino nastopil nekdanji ljubljenelec slovenske gledališke javnosti." (225)

Čeprav je gledališče zapustil, je ostal dejaven do pozne starosti.

Leta 1932 je sodeloval pri drugem celovečernem igranem filmu Triglavске strmine, ki ga je režiral Ferdo Delak, snemala pa sta ga Metod in Milka Badjura. Po pričevanju Slovenca so "Čop, Potočni in dr. Tomišek... s filmom proslavili 10 letnico plezanja". Morda ni naključje, da so k "prvem slovenskem visokogorskem filmu o mogočni triglavski Severni steni", ki prikazuje "skrajno nevarno, a vedno veselo življenje naših najboljših plezalcev in planincev" povabili tudi "veleturista Danila" (226), kajti Danilo je bil v mladih letih med prvimi člani, pa tudi predsednik društva Izletniki - predhodnika Slovenskega planinskega društva. Svojo vlogo je Danilo odigral

zgledno, tako da ni neutemeljen vzklík M.Golouhove leta 1963 v sestavku Papa Danilo v slovenskem filmu: "Kako dragocen dokument za mlade igralske generacije je njegov filmski nastop v Triglavskih strminah." (227)

Po pripovedi njegove najmlajše hčere Silve je nastopal tudi v radiu - med drugim pri upodobitvi izvirne operete Sreča pred vrati leta 1934, pri katere nastanku je sodelovala poleg A.Balatke baje vsa Danilova družina. Posnetki njegovih radijskih nastopov se niso ohranili, sam Danilo pa je v Spominih natisnil svojo pripoved o Ljubljani pred pol stoletja in jo naslovil: "Radioval št. 5707, 18.septembra 1928 ob 18.30 uri." Stare Ljubljane se spominja z rahlo nostalgijo:

"Ljubljana pred petdesetimi leti! Kdo jo še pozna?! To so bili lepi, primitivni časi. Sploh je bilo takrat vse primitivno, - najbolj primitivne pa so bile primitivne razmere v našem teatru. Ljubljana je bila primitivna, Slovenci, so primitivno živeli - in celo Avstrija je bila primitivna.

Ali zato pa je bilo življenje idealno lepo. Niti primere z današnjim.

Bilo je nekoliko društev, ki jih sešteješ na prste. Predvsem odlični nemški "Turnverein", katerega so na njegovem propagandnem izletu na Jančah pretepli in zastavonoši, popularnemu Dornigu, vzeli zastavo. V Ljubljani so pa fantje prepevali: "Dornig je bil osu - k je Nemcem fano nosu. - Hali halo, želoda več ne bo."

Nadalje "Veteranarji", ki so prosili za sablje, pa jim vlada tega špasa ni dovolila - in "Feuerwehr" s pozdravom "Gut Schlauch". Končno še Sokoli, ti so pa prinesli modo rdečih srajc. Vse je nosilo rdeče srajce, še ženske, samo mlade, seveda.

Namesto današnjih "Kopriv" je izhajal Alešovec "Brencelj".

Bencina in elektrike sploh poznali nismo in prav mirno si se okoli "Zvezde" in Šelenburgove ulice sprehajal; če si pa šel proti "Slonu" (tedaj so rekli "pri Mokarju"), se ti je še fijakar ognil. Znani študentovski fijakar Korl pa je zapel:

"Schlechte Strassen, guter Wein,
ja, es muss Verspätung sein." ...

Zato pa tudi ni nihče nikogar povozil, vse je šlo brez nesreč. Največje nesreče, ki jih zaznamuje Ljubljana v tistem času, so bile te-le: Na šmarnov praznik so se utopili pri Šentjakobskem mostu tri dekleta in dva fanta, ker so s čolnom zadeli ob most..." (228)

Še med drugo svetovno vojno je svoji najmlajši hčerki Silvii narekoval drugi del svojih spominov, ki pa doslej še niso bili objavljeni z izjemo drobcev, ki jih je prinašalo Jutro leta 1943. Tedaj mu je bilo 85 let.

V slovenski javnosti Danilo ni bil pozabljen. Spominjali so se ga z jubilejnimi sestavki ob njegovih visokih življenjskih jubilejih, prav tako ob smrti (1947) in stoletnici rojstva (1958). Nekaj temeljnih misli iz teh zapisov:

"Izredno velike ljubezni do slovenskega odra je bilo treba, da je kdo v razmerah, ki so vladale takrat, sploh zdržal pri gledališkem poklicu. Še pozneje, ko je bilo že ustanovljeno Deželno gledališče, niso bili igralci in drugi odrski tvorci gotovi najbornejšega, za golo preživljanje nujnega zaslужka. Angažma je dolgo vrsto let trajal vsako sezono le nekaj mesecev. Potem pa so bili igralci brez zaslужka in so morali dobesedno s trebuhom za kruhom, do pozne jeseni, ko se je spet pričela v Ljubljani nova sezona.

Delo v gledališču samo pa je bilo izredno naporno. Skoraj nobene igre ali drame niso igrali več kot dva- do trikrat, ker je bilo premalo obiskovalcev gledališča. Zato so morali igralci naštu-dirati vsak teden novo premiero, včasih celo po dve v enem tednu. Jasno, da je tako delo zahtevalo ogromno naporov in žrtev od vseh odrskih ustvarjalcev...

Oni, ki so ga poznali z odra in so imeli priliko videti več njegovih vlog, pripovedujejo, da je bil realist starega kova, prijatelj odrske poze in patosa v plemenitem smislu besede. Zlasti pa je posvečal ogromno nege in truda svoji maski in kostumu...

Anton Cerar Danilo (skoro vsi so ga imenovali papači) je z veliko energijo, voljo, veseljem, zanosom in z neomajno vero v lepše čase gledališkega ustvarjanja deloval dolgo vrsto let in po vsej pravici zasluži naziv pionirja slovenskega gledališča. Preigral je ogromno najrazličnejših vlog, od katerih se starejši ljudje prav dobro spominjajo marsikatere. Kdor pa ni imel prilike videti ga na odru, ga je poznal kot čilega in vedrega moža, saj je bil eden najpriljubljenejših starih Ljubljančanov." (229).

"Število Danilovih vlog je visoko. Prvič je nastopil v starem deželnem gledališču dne 11.novembra 1876 v vlogi barona Stenwortha v Birch-Pfeifferjevi drami "Lowoodska sirota". Takrat mu je bilo osemnajst let, a dotlej je že nekajkrat nastopil na odru društva rokodelskih pomočnikov in starem ljubljanskem knežjem dvorcu in na čitalniškem odru, kjer se je odkril in razvil njegov talent. Postopno se je vraščal v velike vloge v klasičnih dramah, tako je v novem deželnem gledališču za svojo igralsko dvajsetletnico odlično zaigral Goethejevega "Egmonta" in pozneje pokazal svoj vzpon kot Julij Cezar v Shakespearovi veliki žaloigri. Prav posebno ga je spoznala širša slovenska javnost kot dobrega komika in v vlogah takratnega "ljudskega", pravilno blagajničarskega repertoarja, zlasti kot Dolefa v "Desetem bratu" in kot Rajtguzna v "Rokovnjačih". Po prevratu 1918.leta se je zlasti uveljavil v vlogah, ki jih je režiral Putjata, nastopal pa je tudi v mladinskih igran in v opereti." (230)

"Danilo je preživel vse stiske našega gledališča, ustvarjal lastna gledališča, da bi vzdrževal tradicijo, ponesel slovensko besedo z gostovanji že pred 50 leti v Srbijo, potoval po vsej Sloveniji, da bi propagiral gledališče in njegove narodne in kulturne naloge, med prvim povzel besedo leta 1918 za prepoved in obnovo slovenskega gledališča, nastopil v prvem slovenskem filmu, napisal svoje spomine in dobesedno posvetil sebe in vso svojo rodbino našemu gledališču. Bil je prvi slovenski igravec, ki je živ praznoval 50 letnico svojega umetniškega delovanja, za kar se mu je oddolžil ves narod in mu priznal njegove človeške in igralske zasluge pri oblikovanju slovenske gledališke kulture." (231)

"... On in njegova žena Avgusta sta bila vidna graditeljja in stebra našega gledališča. Njune hčere Vera, Mira in Silva pa so bile in so vredne naslednice svojih staršev na polju gledališke umetnosti." (232)

ANTON CERAR DANILO

Il a été fidèle au théâtre slovène central pendant plus de cinquante ans et il est devenu un des créateurs de théâtre les plus universels, le metteur en scène principal et acteur principal, un organisateur, journaliste et auteur, il est apparu dans le film, à la radio et il a enregistré quelques disques. Il fut un des piliers de la culture de théâtre slovène au temps où il devenait professionnel graduellement.

1. J 1926, 21.2.
2. Danilo: Spomini, 1930, str. 13
3. Ibid., str. 11
4. Ibid., str. 30-31
5. Ibid., str. 14
6. Slovan 1903, str. 100
7. LdP 1958, 26.7.
8. SN 1880, 26.11.
9. SN 1903, 27.1.
10. LdP 1958, 26.7.
11. Dokumenti SGM 1967, str. 58
12. Ibid., str. 67
13. SN 1888, 27.1.
14. SN 1881, 8.11.
15. SN 1881, 23.11.
16. SN 1882, 7.1.
17. SN 1882, 3.2.
18. SN 1882, 6.3.
19. SN 1882, 6.3.
20. SN 1882, 4.4.
21. SN 1882, 24.4.
22. SN 1882, 11.12.
23. SN 1882, 11.12.
24. SN 1883, 20.3.
25. SN 1882, 2.11.
26. Arhiv SGFM
27. Arhiv SGFM
28. Arhiv SGFM
29. Arhiv SGFM
30. Arhiv SGFM
31. Arhiv SGFM
32. Arhiv SGFM
33. SN 1926, 21.2.
34. SN 1884, 5.2.
35. SN 1884, 18.11.
36. SN 1926, 21.2.
37. SN 1891, 3.9.
38. SN 1893, 23.3.
39. SN 1894, 15.1.
40. SN 1897, 2.10.
41. SN 1897, 21.3.
42. SN 1898, 19.12.
43. SN 1900, 22.3.
44. SN 1901, 4.1.
45. SN 1881, 10.12.
46. SN 1892, 2.12.
47. SN 1893, 12.1.
48. SN 1894, 2.11.
49. Arhiv SGFM
50. Danilo: Spomini, str. 32
51. Ibid., str. 102
52. SN 1896, 1.4.
53. Arhiv SGFM
54. Danilo: Spomini, str. 78, 79
55. SN 1898, 28.1.
56. SN 1898, 23.11.
57. SN 1899, 17.11.
58. Arhiv SGFM
59. Danilo: Spomini, str. 97-100
60. Ibid., str. 100
61. Ibid., str. 58-59
62. Arhiv SGFM
63. Letak za sezono 1900/1901
64. SN 1900, 19.2.
65. Danilo: Spomini, str. 108
66. Danilo: Spomini, str. 173-177
67. SN 1892, 30.9.
68. SN 1901, 4.1.
69. SN 1897, 2.10.
70. SN 1899, 3.3.
71. SN 1911, 27.12.
72. SN 1902, 1.10.
73. SN 1898, 19.12.
74. SN 1912, 10.1.
75. SN 1903, 2.3.
76. Arhiv SGFM
77. SN 1899, 16.1.
78. SN 1904, 26.10.
79. SN 1900, 22.11.
80. SN 1901, 1.3.
81. SN 1914, 9.2.

82. SN 1914, 2.3.
83. Arhiv SGFM
84. Slovenski gledališki leksikon, str. 112
85. Arhiv SGFM
86. Slovan 1903, str. 100
87. Arhiv SGFM
88. Arhiv SGFM
89. Arhiv SGFM
90. Arhiv SGFM
91. Arhiv SGFM
92. SN 1906, 14.12.
93. SN 1907, 23.12.
94. SN 1912, 29.1.
95. SN 1907, 11.12.
96. SN 1907, 14.12.
97. SN 1912, 12.2.
98. Arhiv SGFM
99. SN 1900, 22.11.
100. SN 1911, 7.2.
101. Arhiv SGFM
102. Arhiv SGFM
103. SN 1910, 7.3.
104. Arhiv SGFM
105. Arhiv SGFM
106. Arhiv SGFM
107. Arhiv SGFM
108. SN 1907, 2.11.
109. Arhiv SGFM
110. Arhiv SGFM
111. Danilo: Spomini, str. 112
112. J 1926, 21.2.
113. M.Skrbinšek: Mozaik I., str. 66
114. D.Moravec: Slovensko gledališče Cankarjeve dobe, str. 153
115. Arhiv SGFM
116. Slovenski ilustrirani tednik 1913
117. H.Nučič: Igralčeva kronika II., str. 81
118. Ibid., str. 82, 84
119. D.Moravec: Slovensko gledališče od vojne do vojne, str. 29
120. D.Moravec: Slovensko gledališče Cankarjeve dobe, str. 122
121. LdP 1958, 26.7.
122. Danilo: Spomini, str. 122
123. J.Traven: Pota slovenskega gledališča, str. 51
124. LdP 1958, 26.7.
125. Arhiv SGFM
126. GLD 1958/59, št. 4
127. H.Nučič: Igralčeva kronika II., str. 82
128. Ibid., str. 113
129. Ibid., str. 113
130. Ibid., str. 118-119
131. Mb V 1949, 24.8.
132. Danilo: Spomini, str. 131
133. Ibid., str. 131
134. Ibid., str. 130-131
135. Arhiv SGFM
136. H.Nučič: Igralčeva kronika I., str. 76-80
137. H.Nučič: Igralčeva kronika I., str. 112
138. Ibid., str. 118-119
139. H.Nučič: Igralčeva kronika I., str. 144-145
140. H.Nučič: Igralčeva kronika II., str. 120
141. Ibid., str. 32-33
142. Zbornik MGL 1952/53
143. Arhiv SGFM
144. Arhiv SGFM
145. Danilo: Spomini, str. 133-134
146. Ibid., str. 130-132
147. Arhiv SGFM
148. Arhiv SGFM
149. Arhiv SGFM
150. Arhiv SGFM
151. Arhiv SGFM
152. Arhiv SGFM
153. Arhiv SGFM
154. H.Nučič: Igralčeva kronika II., str. 112
155. Danilo: Spomini, str. 146
156. Arhiv SGFM
157. GLD 1958/59, št. 4
158. SN 1906, 8.8.
159. Arhiv SGFM
160. Zbornik MGL 1952/53, str. 33-36
161. D.Moravec: Slovensko gledališče Cankarjeve dobe, str. 297-298
162. Theater
163. Ibid.
164. Dokumenti SGFM, št. 36-37, str. 143-166

165. Jugoslovan 1918, 6.2.
166. SN 1919, 24.5.
167. S 1919, 27.5.
168. Arhiv SGFM
169. Naprej 1919, 19.5.
170. Arhiv SGFM
171. S 1919, 27.5.
172. LZ 1919, str. 374-375
173. S 1919, 22.5.
174. Večerni list 1919, 24.5.
175. Naprej 1919, 19.5. in 26.5.
176. SN 1919, 16.5., 19.5.
177. S 1919, 22.5.
178. S 1919, 22.5.
179. Arhiv SGFM
180. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame, str. 48
181. Ibid., str. 50
182. Ibid., str. 61
183. Ibid., str. 35
184. SN 1897, 2.10.
185. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame, str. 28
186. SN 1907, 11.12.
187. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame, str. 31
188. Ibid., str. 45
189. Ibid., str. 64
190. Arhiv SGFM
191. Arhiv SGFM
192. Arhiv SGFM
193. D.Moravec: Slovensko gledališče od vojne do vojne, str. 96
194. Arhiv SGFM
195. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 177
196. SN 1926, 23.2.
197. Ilustrirani Slovenec 1926, 14.2. (Tedenska priloga)
198. Razgled 1926 I.
199. J 1926, 21.2.
200. J 1926, 25.2.
201. Nova doba 1926, št. 42
202. Tabor 1927, št. 27
203. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 202
204. Ibid., str. 257
205. Ibid., str. 276
206. Arhiv SGFM
207. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 92
208. Ibid., str. 73
209. Ibid., str. 100
210. Danilo: Spomini, str. 221-222
211. SN 1911, 1.7.
212. SN 1906, 8.8.
213. Jugoslovan 1918, 6.2.
214. Arhiv SGFM
215. Danilo: Spomini, str. 76-77
216. Ibid., str. 107-108
217. Ibid., str. 77
218. Ibid., str. 51-52
219. Ibid., str. 219
220. Ibid., str. 82-84
221. Ibid., str. 29-30
222. Ibid., str. 28
223. Arhiv SGFM
224. SN 1938, 17.6.
225. Arhiv SGFM
226. S 1932, 8.12.
227. Delo 1963, 23.11.
228. Danilo: Spomini, str. 36-38
229. GLD 1946/47, št. 12
230. Tovariš 1947, št. 18
231. LdP 1958, 26.8.
232. GLD 1958/59, št. 4

UDK 792 (497.12):929 Danilo Avgusta

Avgusta Danilova

(1869 — 1958)

"Gledališki oder mi je bil svet, bil je zame vse veselje in življenje."
(A.Danilova: Igralska vzgoja in pouk v dramatiki, SN 1921)

A. V LJUBLJANI (1884-1908)

Igralka, režiserka, gledališka učiteljica in organizatorica, znana pod umetniškim imenom Avgusta Danilova, se je rodila kot četrtoorojenka Juriju Gostiču in Mariji rojeni Vonča v Ljubljani 24. avgusta 1869.

Ob svoji sedemdesetletnici je novinarju Prijatelja, ki se je podpisal s psevdonimom Artem, povedala nekaj podrobnosti o življenju v družini:

"Rodila sem se pod gradom, v eni izmed najskromnejših hišic v rebri... Jaz sem bila rojena za gledališče... Vem samo, da smo bili v Rebri zelo siromašni. Oče je bil skromen mestni uslužbenec, ki pa je z uborno pokojnino poskrbel, da smo vse tri hčerke in dva brata našli pravo pot v življenje. Danes mi živi samo še sestra in ta bi vam lahko potrdila, da sem že kot otrok, ko še v šolo nisem hodila, hotela venomer uprizorjati nekakšne pravljíčne igre. O, kako rada sem igrala kraljico - in kolikokrat sem jo potem na odru res morala igrati." (1)

Starši so jo vpisali v Mestno šolo pri sv. Jakobu (4-6 razrednic), zatem je eno leto obiskovala 6. razred pri uršulinkah, ki je veljala kot pripravnica za učiteljske, vendar je usoda življenjsko pot Gustike zasukala po svoje. Sama je ob 40 letnici svojega umetniškega dela popisala takole dogodke v rani mladosti, ki so ji določili poklicno prihodnost:

"Moj spomin sega daleč nazaj, ko sem bila stara šest let. Moj oče mi je pravil, da je bil moj ded iz stare ruske rodbine, pobegnil je iz Moskve, zaneslo ga je na Gorenjsko in v Cerkljah se je oženil s Kranjico. Često mi je pel ruske pesmi, ki se jih še spominjam. Pravil je o svojem odličnem rodu, ko je bil sam reven delavec in ta njegova pravljica je name tako delovala, da sem se kot otrok postavljala vedno pred zrcalo in igrala kraljice, grofice in sploh same imeitne gospe. Da bi jim bila tudi vnanje vsaj malo podobna, sem si privezala kuhinjski predpasnik svoje matere zadaj kot vulečko, hodila po sobi in deklamirala. Kaj sem deklamirala, tega pač ne vem več, toda zdi se mi, da sem takrat prvič čutila v sebi "teater". Pozneje sem v šentjakobski šoli nekoliko nadzirala součenke svojega razreda mesto obolele učiteljice. Še zdaj mi je živo pred očmi, kako ponosno sem stopila na oder! Pregledovala sem šolske naloge in popravljala součenkam napake. Če sem jim prav popravljala, dvomim, vem pa, da se mi je silno imenito zdelo, biti "učiteljica", biti nekaj več kot ostale učenke. Takrat sem drugič v svojem življenju "igrala". Lepega dne pa pride k nam sosedova hčerka z alarmantno novico in prošnjo, naj me puste ž njo v bivše nemško gledališče, kjer so igrali tedaj igro "Orfej v podzemlju" in rabili štatistov. To se pravi: deklic z dolgimi plavimi lasmi. Jaz sem jih imela in šla sem ž njo. Oblekli so me v modro obleko z našitimi zvezdami, občudovali moje lase in jih razpustili in tako sem postala angel. V velikem zrcalu v gornji garderobi starega gledališča sem se prvič samo sebe ogledala od glave do pete. In to v teatru. Bolj ponosna sem bila na svoj nastop kot prva operetna subreta. Takrat sem bila akutno inficirana od gledališča, prešlo mi je v srce in glavo in spoznala sem; da bo moje življenje tesno, najtesneje navezano na gledališče in nehala sem živeti za ves ostali svet. Po šoli sem hodila večkrat postajati in opazovat pred gledališče in v meni je ključvala sama ena misel: kako bi prišla noter..."

Ko sem bila stara štirinajst let, sem s sestro "pobegnila" z doma in štatirala sem v "Baronu Trenku". Tam me je opazil pokojni dr. Stare in me vprašal, zakaj ne grem v "Dramatično šolo". Menda je bilo to leta 1885 in šolo je vodil tedaj Ignacij Borščnik. Takoj pri prvi vaji mi je rekel, da imam "cmok v ustih". To mi ni bilo posebno všeč, začelo me je gristi, učila sem se in pilila glas in izgovorjavo, vsa prežeta od ene same želje: "Prvi cmok sem pogoltnila, drugega mi pa ne boš več serviral!" V par mesecih me je Borščnik pohvalil, kot svojo najboljšo učenko...

Leta 1886. sem prvič nastopila v igri "Na Osojah". Igrala sem sentimentalno vlogo Ane. Postala sem igralka Gusti Gostičeva. Zdaj pa je šlo zares. Odslej nisem več "igrala teater", ampak sem igrala v teatru: dolga vrsta glavnih vlog naivnih, sentimentalnih, karakternih in tragičnih se je vrstila okrog mene, vse kakor spričujejo gledališki lepaki in kritike.

Po dveh letih sodelovanja pri "Dram. društvu" se mi je posrečilo dobiti od deželnega odbora kranjskega prvo štipendijo za na Dunaj, kar mi je priskrbel takratni predsednik "Dramatičnega društva" pokojni dr. Ivan Tavčar. Pozneje mi je ob priliki, ko sem bila pri Tavčarjevih povabljen na kosilo, rekel, da sem čudovito hitro napredovala. S tem se je začela moja gledališka pot in umetniško delovanje.

Na Dunaju sem bila pozneje še dvakrat: v celem torej tri poletne sezone. Tudi v Pragi sem bila mesec dni na študijah. Pri vsem tem mi je pomagal "Dramatično društvo" in bivši deželni odbor kranjski." (2)

Danes ni moč ugotavljati podrobnosti o njenem statiranju, potrditi pa je mogoče podatke, da je ljubljansko slovensko gledališče uprizorjalo Barona Trenka aprila 1884, torej tedaj, ko je bilo Avgusti štirinajst let. Naslovno vlogo je igral njen kasnejši mož - Danilo. Pregled letakov nam narekuje majhno korekturo glede njene prve omembe vredne vloge: zdi se, da je šlo za vlogo Ane v Požigalčevi hčeri, o čemer priča fragmentarno ohranjeni letak z datumom 24. jan. 1884 (3) in ne za vlogo Ane v delu Na Osojah - to je igrala kasneje - na produkciji šole Dramatičnega društva leta 1888. Poročevalec je tedaj zapisal najbolj superlativno oceno prav njej:

"Brez ugovora najboljši bil je prizor iz znane igre "Na Osojah". Gospodična Gosticeva, ki se jako lepo razvija kot igralka, ki slednji čas ulogo za ulogo izvrstno pogaja, predstavljala je včeraj tudi dekle Ano s pravim razumom in naglasom, skratka jako dobro." (4)

Datum, ko je igrala vlogo Ane v Požigalčevi hčeri, so sprejeli za njen začetek tudi leksikoni. Tako npr. Primorski biografski leksikon piše, da "je prvič nastopila 24. jan. 1884 v Ljubljani... v SDG pa je bila angažirana od 24. januarja 1886". (5)

Z močno voljo in zgodaj prizanim talentom se je naglo prebila iz anonimnosti, saj že vsaj od leta 1886 dalje (Požigalčeva hči) njeno ime redno zasledimo na plakatu, pogosto pa tudi že v gledališki kritiki. Tako je kritik Slovenskega naroda že novembra 1886 ob uprizoritvi dela "Teške ribe" zapisal, da je "tudi gosp. Gostičeva... dobro predstavljala Tjaputkijevičevo soprogo". (6) Decembra 1886 pa ob uprizoritvi Schillerjevega Kovarstva in ljubezni, da je "Gospodična Gostičeva (Millerjeva soproga)... hvalevredno sodelovala". (7) Poročevalec marca 1887 jo tudi našteva med "predstavljalci, ki so vršili svoje vloge vsi jako dobro" (8) v predstavi "Zblaznela je". Izrazito pohvalna pa je kritika maja 1887, kjer njej in Zvonarjevi prizna, da "sta s svojo vrlo igro nadomestili kolikor delu Popolna žena nedostaja notranje vrednosti". (9) Takšna ocena igralki pripisuje že umetniško moč nadgraditi literarno predlogo. Zdi se, da je gledališka kritika delila mnenje z gledališkim vodstvom in gledališkim občinstvom. Tedaj so namreč prirejali takimenovane "benefice" - predstave, katerih izkupiček je bil namenjen najbolj obetavnim, najbolj uveljavljenim ali najbolj priljubljenim gledališkim umetnikom. In prva benefica je bila Gustiki Gostičevi (skupaj z A.Danilom) dodeljena že aprila leta 1888. Poročevalec je ob tej priložnosti zapisal:

"... Gospica Gostičeva, ki je prejela krasen šopek, je v kratkem času, odkar se je posvetila gledališču, napredovala sijajno. Zanimivo je bilo opazovati, kako se je razvijala, kako je prej, še tuja deskam, postala zmagovalka radi svoje izredne nadarjenosti." (10)

Tudi kasneje (1889, 1891, 1898, 1899) so Avgusti pripravili razmeroma številne "benefice", o katerih je na stara leta v radijskem intervjuju takole pripovedovala: "Takrat so bili gledališki obiskovalci ob takih priložnostih zelo velikodušni in so preplačevali vstopnino. S takimi beneficami smo si igralci včasih precej opomogli." (11)

Tako se je začela strmo vzpenjati umetniška pot Gustike Gostičeve, ki jo od leta 1890 dalje sledimo pod novim imenom Danilova.

Z deset let starejšim Antonom Cerarjem-Danilom se je srečala že ob svojih prvih nastopih, skupaj sta obiskovala tudi šolo Dramatičnega društva, ki jo je vodil Ignacij Borštnik. Ob njenem prihodu med "diletante" je imel Danilo za seboj že sedem ustvarjalnih let in blizu petdeset vlog v tedanjem Dramatičnem društvu. Družilo ju je delo, prijateljstvo je preraslo v ljubezen in 27. avgusta 1889 se jima je rodil prvorojenec Rafael (Ralf). Po poroki z Danilom (19.9.1890) je prevzela tudi njegovo umetniško ime - Danilova. Otroci so prihajali drug za drugim: Vera (29.jun.1891), Danilo (13.jul.1893), Mavricij (18.sept.1897), Mira (3.dec.1899), Silva (28.nov.1903), za Tončka, ki je, po pripovedi Silve Danilove, umrl v zgodnjem otroštvu, pa nismo zasledili podatkov o rojstvu in smrti.

Pregled njenih vlog v prvih dvajsetih letih njenega gledališkega ustvarjanja, ki jih je posvetila ljubljanskemu občinstvu, nas prepričuje, da Avguste Danilove nič ni moglo ustaviti na njeni umetniški poti. Če so otroci prihajali na svet poleti, je spomladi igrala do konca sezone, jeseni pa že nemoteno začela igrati takoj ob začetku sezone. Če pa se je otrok rodil sredi sezone, si ni privoščila niti meseca dni počitka. Mira se je npr. rodila 3.decembra, Avgusta je igrala še večer pred tem in še pred koncem meseca - 28.decembra - je z delom ponovno začela. Silva je rojena 28.novembra in Avgusto od 18.decembra dalje redno zasledimo na plakatih.

Nedvomno je ob tako številnih otrokih lahko uspešno vztrajala le igralka izjemnih darov in izjemno močne volje. Pogled v dokumente tistega časa priča, da nobena igralka ni mogla za dolgotrajno bolezen ali porodniški dopust pričakovati denarnega nadomestila. V pogodbi, ki jo je podpisala Avgusta Danilova 1895, je zaslediti določilo, ki pravi: "Če bi brez svoje krivde obolela, dobi skozi 14 dni celo, potem 14 dni polovico plače in ako bolezen dalje traja, ima društvo pravico gažo ustaviti do konca bolezni ali to pogodbo razveljaviti." (12) Dalje M.Mahnich navaja odlomek iz pogodbe med igralko in Dramatičnim društvom tistega časa, ki določa, da "za čas, če se igralka radi otročje postelje ali nosečnosti ne more udeležiti petja (igranja), ne dobi nobene gaže". (13)

Avgusta Danilova v gledališču nikoli ni le vedrila in oblačila. Nenehno je igrala, rasla in se izpopolnjevala tako, da ji je kritika nedvoumno priznavala osrednje mesto med igralkami, režiserji pa so ji dodeljevali naslovne in vodilne vloge v kar najrazličnejših delih domače in svetovne drame. Statistika pravi, da je vsako leto odigrala med deset in dvajset vlog, nemalokdaj pa tudi nad dvajset.

Ne glede na to, da je bilo število ponovitev majhno, ali pa prav zato, ker je bilo potrebno nove vloge osvojiti takorekoč čez noč, še zlasti pa zato, ker so Avgusti Danilovi dodelili veliko vodilnih, naslovnih in sploh zahtevnih vlog, že sam seznam njenih igralskih stvaritev vzbuja v nas občudovanje in sodbu, da je bila igralka neverjetne energije. Nastopala je v dramah, tragedijah in komedijah, vabili pa so jo tudi k interpretacijam operetnih vlog. Ob prelomu stoletja se je lotila tudi gledališke režije - sprva otroških pravljicnih del (Rdeča kapica, 1902) in se s tem zapisala v anale gledališke zgodovine kot prva slovenska gledališka režiserka.

Nemalokrat so kritiki zapisali sodbu, da je "gospa Danilova naša najboljša igralka" (1899 ob uprizoritvi Ibsenovih Strahov) (14); "Vsa čast in naše najodkritosrčnejše priznanje gospej Danilovi, ki je brez dvoma najboljša ženska moč naše drame" (Ob benefici, Testament, 1905). (15)

Kljub nenehnemu boju tedanjega slovenskega gledališča za obstoj, je bil to čas prvih načrtnih srečanj s svetovno klasiko ter čas načrtnih prizadevanj in prvih večjih uspehov pri oblikovanju slovenske izvirne drame ob navezovanju na sodobne evropske dramske tokove. Pretežna večina tedaj uprizorjenih del je danes pozabljena, kriteriji umetniške vrednosti so se močno spremenili, zato bi bilo današnjemu bralcu oziroma obiskovalcu gledališča nesmiselno navedati veliko število Avgustinih vlog. V celoti je preigrala nad petsto vlog, od tega do preloma stoletja okoli dvesto, do prve vojne blizu štiristo. Da bi približno ponazorili njen umetniški profil, bomo najprej navedli nekaj vlog iz današnjemu gledališkemu obiskovalcu oz. poznavalcu dramske literature znanih gledaliških del: v Schillerjevem Kovarstvu in ljubezni je bila Millerjeva soproga, kasneje Lady Milford; v Razbojnikih - Kozinsky; Mariji Stuart - Elizabeta; v Devici Orleanski - Kraljica Isabeau; v Shakespearovem Otelu - Emilija; v Hamletu - Gertruda; v Romeu in Juliji - Grofinja Capuletova; v Snu Kresne noči - Oberon; v Veselih ženskah windsorskih - Meg Pageva; v Komediji zmešnjav -

Adriana; v Goethejevem Egmontu - Ferdinand; v Lessingovi Emiliji Galotti - Grofica Orsina; v Gogoljevem Revizorju - Marja Antonovna in kasneje Ana Andrejevna; v Gorkega Na dnu - Vasilisa; v Ibsenovih Strahovih - Gospa Helena Alving, v Nori - Gospa Lindenova, kasneje Nora; v Strindbergovem Očetu - Lavra; v Wildovi Salomi - Herodijas; v Linhartovem Matičku - Rozalija in županovi Micki - Šternfeldovka; v Cankarjevem Jakobu Rudi - Marta, v komediji Za narodov blagor - Katarina, v Pohujšanju v dolini šentflorjanski - Županja; v Vojnovičevem Ekvinokciju - Jela, v Molierovem Namišljenem bolniku - Toinette. Ob teh je oblikovala številne kmetice, meščanke, kraljice, carice, županje; mladenke in starke, naivke in premetenke, pa sirote; matere, tete, hčere; razigrane in demonske ženske tudi v delih tipa Revček Andrejček, Mlinar in njegova hči, Danes bomo tiči, v Ljubljano jo dajmo, Lumpacij Vagabundus, Kozarec vode, Martin Smole ali kinematograf, Pri belem konjičku, Sneguljčica in škratje, Martin Krpan, Legionarji in drugih delih, na katera je sčasoma sedel prah in jim danes bodisi odrekamo umetniško vrednost ali pa so bolj ali manj pozabljeni: Fedora, Debora, Roza Bernd, Sappho, Prababica, Potopljeni zvon, Voznik Henschel itd. Domala vsako leto pa je bila povabljena tudi k oblikovanju operetnih vlog.

Nesmiselno bi bilo navajati podrobno preštevilne kritike, kajti le redki so kritični zapisi, ki se sistematično in podrobno ustavljajo ob posameznih igralskih kreacijah. Pogosto se ocenjevalci zadovoljujejo s pavšalno oceno - pritrujejo liku ali pa ga odklanjajo, ne skušajo pa ga analizirati, utemeljevati svoje sodbe oziroma razčleniti umetniške podobe interpretacije. Nedvomno prevladujejo pri Avgustu Danilovi superlativne ocene, ki pa so običajno silno skope. Tako lahko preberemo, da je bila v Razbojnikih (1895) "krasen Kozinsky" (16), ki ga je "v jedinem velikem in težkem prizoru, kateri ima, igrala s pristnim čustvom" (17), ob Kovarstvu in ljubezni (1898), da je "izborna igralka in je tudi vloga Lady Milford igrala z velikim uspehom" (18), naslednje leto (1899) je v tej vlogi "jako ugajala - bolj včeraj nego prejšnja leta" (19) - igrala jo je "s primerno zmernostjo, vendar s krepkim izrazom v govoru" (20) in 1908 jo "je podala z razumom in čutom" (21). Prav tako je bila "izvrstna" (22) v Gogoljevem Revizorju (1899), Gospo Linden je v Nori (1907) "kreirala z dobrim okusom" (23), njeno Gertrudo v Hamletu (1905) se zdi kritiku potrebno "prav toplo pohvaliti" (24), v Snu kresne noči (1903) je bila "dostojen Oberon" (25). Nič manj niso skope oznake njenih kreacij v krstnih upodobitvah Cankarjevih dram. V Jakobu Rudi (1900) je bila "izborna Marta" (26), ob Kralju na Betajnovi (1904) je bil kritik mnenja, da "ji gre priznanje" (27), v komediji Za narodov blagor (1906) je bila "izborna v svoji sicer majhni vlogi" (28), v Pohujšanju (1907) pa je bila "vrta soproga... čednostna gospa županja" (29). Nekaj več besed je posvečenih njeni Rozaliji v Matičku (1898): "Gospa Danilova je bila zanemarljiva baronica Rozalija, ki je igrala svojo ulogo z ono dostojnostjo in premišljenostjo, katere smo vajeni pri gospe Danilovi v takih in enakih ulogah." (30)

Tudi pregledovanje zapisov o tedanjih uspešnicah ne da bistveno drugačnih rezultatov. Tako je bila v Maškeradi (1895) "karakteristična huda žena" (31), v Legionarjih (1903) je skupaj s svojim partnerjem partijo "prav originalno in s humorjem izvedla" (32), v Knezu semberjskem (1905) "je bila izvrstna kot mati" (33), v Martinu Krpanu (1905) "je igrala cesarico s fino premišljenostjo in dosegla najlepši uspeh" (34) itd. Prav tako so spominski zapisi silno skopi, saj se Nučič v svoji Igralčevi kroniki spominja, da je Jelo v Ekvinokciju "virtuozno podala" (35), v Stebrih družbe je odigrala "interesantno vlogo" (36) in je v danes nam nepoznani Neznanki "vrhunsko vlogo" (37) Avgusta "mojstrsko kreirala" (38). Ohranjeni letak, ki napoveduje sezono 1900/1901 sporoča, da je Avgusta Danilova uvrščena med igralko, ki so angažirane za "salonske dame in karakterne vloge" (39).

Pogosto so kritiki opazili njeno "izbrano" (40), "dragoceno" (41), "okusno" (42) toaletno. Vedeti je treba, da so si v tedanjem času igralko same šivale gledališke kostume in jih same izbirale in Avgusta je veljala za posebej spretno pri tem. Pogosto so tudi ocene, da je "naša najboljša igralka" (43), pa celo "ena najboljših jugoslovanskih igralk" (44). Kljub skopim ocenam in splošnim ugotovitvam, da je bila nadvse spretna pri oblikovanju najrazličnejših vlog, se vendarle ponuja vtis, da so ji bolj ležale vloge s temnimi toni: veličastne ženske s tragično usodo, nesrečne a čuteče in strastne ženske, pretresljivi liki, ki jim je dajala dosleden realistični izraz. Na to nas navaja tudi njen izbor jubilejnih vlog: ob 15 letnici Elizabeta v Mariji Stuart (1902), ob 20 letnici Anisja v Moči teme (1906), ob 25 letnici naslovna vloga v Fedori (1911), pa tudi kritike, ki so se podrobno ustavile ob nekaterih njenih kreacijah: v Ganglovem Sinu (1898), Shakespearovem Hamletu (1899), Ibsenovih Strahovih (1899), Schillerjevi Mariji Stuart (1902), Gorkega Na dnu (1904), Hauptmannovem Potopljenem zvonu (1906) in Rozi Bernd (1907). (Nekaj značilnih kritik bomo navedli še na drugih mestih: sodbe o vlogah, ki jih je Avgusta poleg teh navajala kot svoje večje uspehe v prošnji za angažma v Zagrebu, pa ob jubilejih.)

"Gospa Danilova, katero smo močno pogrešali pri zadnjih predstavah, je bila kot Lady Milford res izborna in zasluži največjo pohvalo. Igrala je živahno in svojo ulogo tako fino nuancirala, da se ji nismo mogli prečuditi." (45) (F.Schiller: Kovarstvo in ljubezen)

"Gospa Danilova se je pokazala pravo umetnico v ulogi grofice Orsine. Vidi se, da se je resno učila, zakaj dosegla je včeraj najpopolnejši uspeh. Igrala je elegantno in dostojno, s temperamentom in s strastjo; nemirno dušo in vročo kri je izlila v besedo ter je vmerila svoji ulogi najprimernejšo igro. Zato ji izrekamo pohvalo in priznanje." (46) (G.Lessing: Emilija Galotti)

"Inemann... Poleg njega je bila izvrstna gospa Danilova v težki vlogi Helene. Vsako drugo igralko bi zavedla ta vloga v jokavi patos in v neslano sentimentalnost, toda gospa Danilova je znala i to ustvariti realističen tip ter je igrala s pravimi tragiškimi akcenti čustveno, dojmljivo, pretresujoče, predvsem pa elegantno." (47) (E.Gangl: Sin)

"Takisto izvrstna je bila tudi gospa Danilova kot kraljica Gertruda. Imponujoča vzvišenost je trepetala na njenih gestah, in veličanstvo ji je zvenelo v govoru. Izborno ji je uspel prizor s Hamletom ter smrt v zadnjem dejanju." (48) (W.Shakespeare: Hamlet)

"Gospo Alving je igrala gospa D a n i l o v a , naša najboljša igralka. Helena Alving živi dvojno življenje: življenje spominov, življenje sedanosti. To, kar je bilo, mora prikriti pred bolnim sinom, katerega se oklepa z vso ljubeznijo. To notranjo svojo bol, to globoko materinsko ljubezen, ta strah ob sinovi bolezn, ki se ji preliva v obup in v bolest, katerega ji izčrpa vse telesne sile in v zadnjem strašnem prizoru, je pogodila gospa Danilova tako realistiško,

tako mojstrski, da ji moramo izreči popolno priznanje. Njen uspeh bi bil še popolnejši, ko bi kazala v zadnjem dejanju ob gradaciji sinove blaznosti še več groze. To bo prihodnjič gotovo storila." (49) (H.Ibsen: Strahovi)

"Teško je Elizabetino stališče ob taki nasprotnici. Gospa D a n i l o v a je prav dobro prodrla. Njeni igri se je videlo v prvi vrsti, da se ji ni treba ozirati na glas, s tem lahko razpolaga igralka, kolikor le hoče, ne bo ji odrekel nikdar. Za ta krasni metal zavidal bi ji marsikak igralec. Gospa Danilova pa je za take uloge, kot je Elizabetina, tudi predestinirana, in z mirno vestjo lahko trdimo, da bi ona lahko v umetniškem oziru imela še večjih uspehov, in to z varčevanjem, s previdnim stopnjevanjem in razvitjem glasove moči na pravem mestu, in s tisto umerjenostjo, ki se posebno kraljici dobro poda. Igralka ima preveliko spoštovanje do krasno doneh besed; s tem pride patos, ki se ne oklepa vsebine govora, ampak vedno po vrhu plava, in pa deklamacija, kakor smo jo v gimnaziji kultivirali. Za kraljico ima gospa Danilova tudi krasno postavbo, in se v takih ulogah res lahko do mogočnosti razvije. Želeti bi bilo, da postane v tem oziru mogočen steber naše drame." (50) (F.Schiller: Marija Stuart)

"G. Danilova je slavila petnajstletnico svojega umetniškega delovanja na našem odru v tragediji "Mariji Stuart". V tej prelepi tragediji se vrši vsa tragika zgodovine dveh velikih žen Marije Stuart in Elizabete na realnih tleh, in baš radi tega deluje tragika še neposredneje na nas ter nas pretresa. Mi gospej Danilovi v tej ulogi za naše razmere nimamo ničesar pristaviti, g. Danilova je tu res umetnica, mi to lahko rečemo, ena najboljših jugoslovanskih igralk. Iz lastne moči kot rojena pristna igralka se je pospela kot diletantka polagoma do sedanje veličine svoje velike zmoglosti. V dobi 15 let nastopila je v najrazličnejših ulogah; res umetnica se je izkazala v zrelih ženskih ulogah, v resnih karakterjih. Po mojem mnenju je zadobila signaturo prave umetnice baš v včerajšnji vlogi in g. Alving v Strahovih. Mi si jo želimo še dolgo videti na našem odru v takih ulogah, v katerih moremo res uživati umetnost. Občinstvo jo je takoj pri prvem nastopu burno pozdravilo, jo odlikovalo ves večer ter jo obdarilo s šopki, venci in raznimi darili... Uloga Elizabete je ena najtežjih tragičnih ulog, v kateri se skušajo največje in najsigurnejše umetnice velikih odrov: malokatera je izvoljena, a gospa Avgusta je vsekakor..." (51)

Kljub tako laskavim ocenam se je po petnajstih letih zvestobe Ljubljani začela resno ozirati po svetu. V zapuščini Avguste Danilove se je ohranilo pismo, ki ga je naslovila na Adama Mandroviča, intendanta HNK Zagreb 30.8.1903, iz katerega je razbrati, da so jo ljubljanske razmere kljub navidezni uspešnosti močno utesnjevale, razmere v slovenskem gledališču se ji niso zdele nič kaj vzpodbudne, zato je prosila za angažma v Zagrebu. Čeprav prizadevanje ob tem času ni obrodilo sadov - zagrebški intendant je na njeno prošnjo odgovoril negativno (ni pa ji vzel upanja, da bi se mogla pri njih zaposliti v prihodnje, če bi jim manjkalo ženskih moči), je za nas zanimiv tisti del pisma, v katerem Avgusta dela obračun s svojimi dotedanjimi dosežki:

"Lahko smelo trdim, da mi je možno nastopiti na vsakem večjem odru v vsakojakih ulogah. Pridobila sem si tudi popolno priznanje i simpatije občinstva i kritik. Uzrok promeni mi je edina želja, poskusiti se izven domovine, svoj poklic vzviševati, in ker tu itak tudi ni nikake prihodnosti... Obljubljam pa, da se v najkrajšem času i najhitreje priučiti hrvatskega jezika, tudi imam največ veselja i ljubavi do tega, ker sem se vže lani počenjala učiti s to željo, da bi mogla dobiti v Zagrebu angažma. Med svoje najboljše uloge mi prištevaivo tukajšnji kritiki sledeče uloge: Marija Stuart - Elizabeta, Crveni talar- Janneto, Marijana - Marijano, Sablasti - Alving, Čarovnica pri jezeru - Jela, Povratek - Kaja, Sappho - Sappho, Čašo vode - Vojvodinjo, From. j. Risler sen. - Sidonijo, Arija in Mesalina - Arijo, Truli dom - Katja, Fedoro, Magdo. Poleg teh imam lepe kritike od salonskih dam ter tudi komičnih ulog. Porabna sem tudi v vsaki stroki vsakem ženskem značaju ali karakternih ulogah, razven mladostnih ljubink. O vsem tem pa bi se lahko prepričali pri vsakem, koji pozna Ljublj. gledišče, ter njegove moči, ter smelo rečem, da sem vedno bila največ porabna prva moč i igralka." (52)

V seznamu najuspešnejših vlog, ki jih navaja kot priporočilo za angažma, so z izjemo Elizabete v Schillerjevi Mariji Stuart našemu današnjemu obiskovalcu gledališča povsem neznana dela pozabljenih avtorjev. Velja si ogledati vsaj nekatere sodbe kritikov o teh vlogah, ki so ji bile bodisi posebej pri srcu ali pa so predstavljele priljubljene oziroma iskani deli repertoarja tedanjih gledališč.

"Gospa Danilova je imela kot Sidonija veliko srečnih momentov, osobito one s Fromontom, gospo Fromontovo in Francem; v drugem dejanju bi imela v občevanju z Rislerjem pokazati več oholega zamerljivega preziranja." (53) (A.Belot: Fromont mlajši in Risler starejši)

"Jako dobra, dostojanstvena in ponosna je bila gospa Danilova, podavša s svojo "Arijo" prelep tipus špartansko misleče Rimljanke. Baš njena uloga pa bi še mnogo pridobila, ako bi se na nekaterih mestih skrajšala, zlasti tistih prispodob in nenaravnih stilizacij." (54) (A.Wilbrandt: Arija in Mesalina)

"V obče je ugajala gospa Danilova, katera je svojo ulogo že večkrat igrala in kakor vselej, tako tudi včeraj iz nje naredila vse, kar zmore narediti marljiva in nadarjena igralka." (55) (F.Nissel: Čarovnica pri jezeru)

"Inemann... Takisto izborna je bila gospa Danilova, ki je igrala Katjo. Nje značaj je spoznal bralec iz vsega, kar smo povedali zgoraj. In gospa Danilova ga je pogodila tako, da je dosegla z imenitnim igranjem in s finim, premišljenim akcentom v govoru najpopolnejši uspeh. (56) (S.Tučić: Trhli dom)

"Gospej Danilovi je treba priznati, da je bil zanjo v tem žanru eden boljših uspehov, če ne najboljši. Seveda je drugo vprašanje naravna nadarjenost in dispozicija za to ulogo. Gospa Danilova prihajala je včasih kljub nadarjenosti in rutini svoji in kljub bogati modulacijski sposobnosti svojega glasu, ki je na našem odru kakor se kaže, posebnega upoštevanja vredna - skoraj monotona. Posebno ji pa manjka nekaj, kar je za verjetnost te uloge odločilne važnosti, in to je notranji, srčni čut. Ta se ne da nadomestiti niti s tožečim glasom, niti s tehniko, kajti strast

brez notranjega ognja je mrtva. Gospa Danilova je bila krasna prikazen, ki so jo tudi jako okusni kostumu posebno povzdignili." (57) (F.Grillparzer: Sappho)

"Ta pretresljiva tragedija je brezdvomno boljša polovica igrokaza in ima v sebi hvaležno žensko vlogo, katero je izbrno in umetniško izvršila g. Danilova, naša najboljša domača igralka, ki se je za svojo vlogo resno potrudila." (58) (E.Brieux: Rdeči talar)

Ob svojem visokem življenjskem jubileju je v intervjuju za radio Avgusta Danilova pojasnila, zakaj se je odločila prav za Zagreb. Tu sta se že uveljavila njena nekdanja tovariša Borštnik in Borštnikova, poleg tega pa je nekajkrat tudi sama uspešno nastopila:

"Leta 1894 sta odšla Borštnik in njegova žena Zofija Zvonarjeva v angažman v Zagreb. Borštnik mi je preskrbel gostovanje. V Zagrebu sem igrala z njim Hauptmannov "Bobrov kožuh" in imela sva tolikšen uspeh, da sva šla enajstkrat pred zastor. Rekel mi je: "Presneta Kranjca, danes sem pa ponosen nate!" (59)

Nismo mogli ugotoviti datuma tega gostovanja. Tudi nismo mogli ugotoviti, kdaj iz družinskih razlogov ni sprejela ponujenih angažmajev, o katerih je pripovedovala:

"Imela sem ponudbo za angažman v Zagreb, pa me uprava v Ljubljani ni hotela pustiti. Tudi dramatik Tucić me je hotel angažirati v Osjek, pa nisem mogla. Tudi družina je bila zadržek." (60)

Pač pa je Lipah ob njeni 40 letnici dela izbrskal nedokumentirano kritiko njene Jele v Zagrebu, ki vsebuje superlativno sodbo o njeni umetniški prepričljivosti. Takšni uspehi dopuščajo možnost, da so jo vabili in da so ji zunanje okoliščine preprečile odhod.

"Hrvatsko kazalište (Zagreb). Drugo gostovanje gdje. Guste Danilove. (Vojnović: Ekvinocijo.) U uloži Jele prikazala nam se cijenjena slovenska gošća na visini svoga umieća. Njezinu se prirodno, jednostavno i toploj igri nadaše u svakoj sceni prilika, da poluči krepke i duboke čuvstvene efekte. Ona umije zaoštriti dramski dialog magom uvjerljivosti, kojom se podaje svojim osjećajima... U ovakim ulogama ona je sigurno najugodniji gost na našoj pozornici." (61)

Moremo pa tem njenim trditvam verjeti, tudi zato, ker so znani spori med ljubljanskim in zagrebškim gledališčem - ljubljansko je zagrebškemu pogosto očitalo, da mu jemlje najboljše moči. Da bi odtok svojih igralcev preprečilo, je nemalokdaj ljubljansko gledališče celo onemogočilo gostovanja svojih članov v Zagrebu.

Znano je tudi, da so prav ob prelomu stoletja zaradi pomanjkanja lastnih moči - igralcev in režiserjev - v ljubljanskem gledališču angažirali številne Čeha in Čehinje. Ti naj bi nenadoma postali v slovenskem gledališču privilegirani, dotlej vodilni ustvarjalci slovenskega rodu pa naj bi bili nemalokdaj odrinjeni - o tem bo spregovorila v svojih spominih na odhod v Trst (leta 1908) tudi Avgusta Danilova. Verjetno je, da je bilo to dejstvo že leta 1903 razlog za Avgustino prošnjo v Zagreb.

Enega značilnih primerov navaja P.Rasberger ob 80 letnici Avguste Danilove. Vsestranska domača umetnica je dobila glavno vlogo šele potem, ko je češka obolela:

"... Kot skoro pri vseh slovenskih igralcih tedanje dobe, tudi pri Avgusti Danilovi ni bila možna kakšna specializacija za poedino stroko, temveč je igrala vse, česar je bila sposobna le vsestranska umetnica. Zato obsega njen repertoar klasično tragedijo, salonska dela, ljudske igre in komedije. ... Da poudarim njeno posebno umetniško sposobnost, njen veliki igralski dar, naj osvežim spomin na dogodek iz leta 1902, ko je na dan premiere nenadno zbolela igralka Kreisova in je Avgusta Danilova prevzela ogromno glavno vlogo v "Anatolovem dvojniku", jo od pol dneva do večera naštudirala in še isti večer igrala..." (62)

Avgusta je bila delavaljna in sposobna sprejeti takšne vloge, osrečevati pa je takšna dejstva niso mogla, čeprav je še vedno dobivala superlativne ocene, ki govorijo o izjemno širokem razponu in moči igralskega oblikovanja, sposobnosti prehoda v najrazličnejša čustva, stanja in razpoloženja, ki jih je ponazarjala s prefinjeno izbranimi sredstvi:

"Gospa Danilova je igrala divjo Vasiliso, ki skuša z vsemi ljubezenskimi zapeljivostmi Vasko pripraviti do tega, da bi jo rešil njenega moža. Gospa Danilova je značaj te prekanjene in vendar strašne ženske odlično pogodila in jo uprav rafinirano predočila. Bila je mila in zapeljiva, ko skuša Vasko ujeti v svoje zanke in ga odvrniti od svoje sestre, rezka in osorna, ko spozna, da se ji to ne posreči, in grozna, strahovita, ko pahne prejšnjega ljubimca v nesrečo." (63) (M.Gorkij: Na dnu)

"G. D a n i l o v a se nam je v soboto letos prvič pokazala v večji vlogi in sicer kot stara Jagababa. Škoda, da se ob sicer ne prav potrebni temi ni dovolj razločila njena krasna maska. Njena Jagababa je bila nekaj izvanrednega. Raskavost, odurnost, satanizem čarovnice - to je zvenelo iz njenega organa, da smo bili prav presenečeni. Vzorna figura, gotovo najdovrjenejša, kar jim ima g. D. na repertoarju. Menim, da se sploh ne da boljše narediti." (64) (G.Hauptmann: Potopljeni zvon)

"Nekaj izrednega pa je bila snoči gospa Danilova kot Berndova Roza. Nočemo se igrati s superlativi, a tu bi bili umestni, če bi hoteli primerno označiti njeno igro. Vse je živelo v njej, drhtelo in trpelo: gnev, ogorčenost, gnus nad življenjem, ljubezen in bojazen, ponos in sram, vse te čute je tako neprisiljeno predočevala, da ji mora kritika iskreno čestitati. Pač ena najlepših vlog, kar jih je kdaj igrala, če ne najboljša. Kakor da bi bila nje umetniška sila rastle od dejanja do dejanja, v zadnjem je bila naravnost občudovana." (65) (G.Hauptmann: Roza Bernd)

Nedvomno bi bil njen odhod za slovensko gledališče pomenil veliko izgubo; verjetno je sreča, da je Zagreb ni opogumil in je njen odhod iz Ljubljane za nekaj let odložil, pobudil pa njeno iskanje

rešitve razmer v oblikovanju lastnih slovenskih moči. V opombah k Cankarjevemu Zbranemu delu beremo, da sta Verovšek in Danilova začela skrbeti za sistematično vzgojo domačih moči. Pripravila sta

"jeseni 1905. leta javni nastop gojencev, ki so prejšnje mesece obiskovali njuno novo gledališko učilnico. Listi so pisali, da se je 'letos vendarle poskrbelo za dramatični pouk in oglasilo se je več gospodičen in gospodov,' pa čeprav to 'še ni dramatična šola v pravem pomenu besede' (SN 12. sep. 1905). Že dan prej je pisal Slovenec in ugotavljal, da je trajalo več kot enajst let, preden je 'slavni odbor Dramatičnega društva uradno priznal, da je le z domačimi močmi pridobiti in ohraniti slovensko dramo,' v tem pa je bila kajpada ena izmed mnogoštevilnih osti proti češkemu umetnikom, kakršne pogosto srečujemo v tem listu. Iz tega poročila tudi izvem, da je Verovšek skupaj z Danilovo 'iz lastne iniciative jel nabirati in vabiti mlade moči'. Nekateri od teh gojencev, ki so nastopili 7. septembra 1905 v popolnoma zasedeni areni Narodnega doma, so bili v naslednji sezoni že angažirani za manjše vloge, nekatera od teh imen pa so tudi ostala bolj ali manj zapazena v razvoju slovenskega gledališča: Kočvarjeva, Thalerjeva, Kozinova, Zupančičeva, Žagar in Koleša." (66)

Avgusta torej ni bila le zrela umetnica; v tem dejanju je moč zaslutiti njeno trdoživost, njeno samoiniciativnost in organizacijsko sposobnost, željo preseči razmere, ki niso sprejemljive; poudarila se je na umetniškem in pedagoškem področju. Vse te prvine svojega značaja bo kasneje uveljavljala v Trstu, med izseljenci v Ameriki, pa tudi po vrnitvi v Ljubljano med obema vojnama; usahnile ne bodo do pozne starosti.

Enega podobnih organizacijskih dejanj, pri katerih je Avgusta vneto sodelovala, pomeni tudi priprava "Gledališkega večera na korist penzijskega sklada slovenskega gledališča" leta 1900. Ob tej priliki je Avgusta pripravila fotografski oddelek prve slovenske gledališke razstave, o kateri so časopisi izrekli najodličnejšo oceno. (67)

Avgusta Danilova pa tedaj tudi ni bila več priljubljena le v Ljubljani. Nad njeno umetnostjo so se navduševali tudi po številnih krajih na ozemlju današnje Slovenije, pa v Trstu in najrazličnejših krajih tedanje Bosne in Srbije. Ob svoji 85. letnici se je gostovanj ljubljanskih igralcev v intervjuju na radiu takole spominjala:

"V tistih časih smo imeli igralci plače samo dokler smo igrali. To je bilo samo pozimi približno pol leta. Ostalih šest letnih mesecev pa smo morali gostovati po deželi, da smo si zaslužili za življenje. Vsa ta gostovanja je vodil Danilo. Hodili smo tudi v Zagreb, Sarajevo, Osijek, Beograd, Trst in Gorico in seveda v vse druge slovenske kraje." (68)

V zapuščini Danilovih se je ohranila vrsta nedokumentiranih ali deloma dokumentiranih časopisnih izrezkov, ki dokazujejo, da so bile njihove turneje sila priljubljene in cenjene, pa čeprav so potovali od vasi do vasi nemalo kladaj na lojtrskem vozu kot potujoči komedijanti in so pogosto zložili svojo kramo pod kozolec ter tako na najbolj neposreden način širili gledališko tvornost v oddaljene majhne kraje. Danes se bo ob tem marsikdo namrščil ali prizanesljivo nasmehnil. Morda je res, da vse predstave na teh turnejah niso bile takšne, da bi jih udeleženci turnee sami brez pridržka z navdušenjem ocenjevali, vendar je res da so maloštevilni igralci hkrati, ko so reševali svoje eksistencialno vprašanje zunaj sezone, tudi popularizirali gledališče in morda pobudili k snovanju dramatičnih društev tudi v manjših krajih med Slovenci. Nedvomno pa so po obmorskih in južnejših krajih današnje Jugoslavije - prišli so do Beograda - hoteli ali nehoti, zavestno ali nezavestno popularizirati Jugoslovansko idejo, saj je marsikatero gostovanje izzvenelo v manifestacijo srečanja bratov Južnih Slovanov. Ocenjevalci teh gostovanj so venomer dajali najvišja priznanja Danilovi. Sodb ne bomo posebej navajali, ker nekatere kritike v celoti navajamo v poglavjih o Danilu, vodji teh turnej na str. 17-26.

Letak 21. januarja 1906 je napovedal "Časten večer slovenske igralkice gospe Avguste Danilove, ki praznuje 20. letnico delovanja na slovenskem odru" (69) v vlogi Anisje. Spremljevalci gledališča so skušali orisati njeno prehojeno umetniško pot z veliko naklonjenostjo, spoštovanjem in priznanjem. A. Robida je v sestavku 20 let dela objavil njeno fotografijo in med drugim zapisal:

"Prvotno je bila naivka in sentimentalna, a kakor vsak slovenski igravec, ki mora biti nekaj 'univerzalni ženi', je morala ona že kot mlado dekle nastopiti v damskih karakternih vlogah. V teku časa se je pa razvila in danes je najboljša Ksantipa in seriozni karakter slovenske drame. Od humoristke do tragične junakinje, vso to trnjevo pot je prehodila vztrajno in neutrudno, zato se ji je izkazalo slovensko občinstvo tudi hvaležno in ji poklonilo nebroj šopkov in daril. ... Kjer je bila ga. Danilova v svojem elementu, tam je pokazala vso silo svojega talenta. Njene najboljše vloge so: Helena Alving (So že spet tu), Katja (Trhli dom), Elizabeta (Marija Stuart), Janeta (Rdeči talar) in Anisja (Moč teme). Slovensko gledališče je lahko ponosno nanjo, kajti dvajset let biti 'slovenski igravec' to govori več kot cele knjige." (70)

Njenega jubileja se je spomnil s sestavkom pod naslovom Dvajsetletnica umetniškega delovanja gospe Danilove tudi poročevalec Slovenskega naroda. Poudaril je predvsem njeno enkratno zvestobo slovenskemu gledališču, priljubljenost, umetniško zrelost in dal tudi že priznanje njenim pedagoškim prizadevanjem:

"Na slovenskem odru je že dokaj slovenskih umetnikov in umetnic pričelo svojo gledališko kariero, toda večina teh je obrnila slovenski pozornici hrbet, čim so se dvignili na ono stopnjo umetnosti, da so si lahko iskali priznanja in kruha drugod. Gospa Danilova je ena izmed redkih igralk, ki je pričela svoj gledališki debut na slovenskem odru in postala vsled svoje darovitosti in marljivosti, vztrajnega dela prva in najboljša igralka slovenska, ki je od svojega prvega nastopa pa do danes ostala zvesta slovenskemu gledališču. Ni naš namen, da bi obširno in podrobno razpravljali in ocenjevali njeno delovanje v dolgi dobi dvajsetih let in naštevati njene zasluge, ki si jih je pridobila za slovensko gledališče, naglašamo samo, da se je slovensko občinstvo v tem času naučilo ceniti gospo Danilovo ne samo kot najboljšo slovensko igralko, nego tudi kot prvo in edino vzgojiteljico slovenskega ženskega igralskega naraščaja. Ceneč njene zasluge za naše gledališče ji je 'Dramatično društvo' drage volje dovolilo časten večer, za katerega si je jubilarica izbrala Tolstovo narodno dramo Moč teme, ki se je igrala sinoči. Kako izredne simpatije uživa gospa Danilova v vseh slojih ljubljanskega slovenskega prebivalstva, je

pokazala včerajšnja predstava. Gledališče je bilo razprodano in mnogo občinstva je odšlo, ker ni dobilo prostorov..." (71)

Tudi njeni jubilejni vlogi je poročevalec Slovenskega naroda prisodil najvišjo oceno:

"Največjo pozornost je seveda vzbujala jubilarica, ki je igrala vlogo Anisje. V isti vlogi je nastopila že lani z velikim uspehom, ker je igrala res dovršeno. Pri včerajšnji predstavi pa je prekosila takorekoč samo sebe, zakaj igrala je s tolikšno umetniško bravuro in rutino, da nas je prisilila k občudovanju. Imponirala nam je zlasti v svojem sigurnem nastopu, v svojih kretnjah in v svoji umetniško zamišljeni igri, ki je bila vseskozi čustvena in polna lepih akcentov. Videlo se ji je, da se je v svojo vlogo vživela in vglasila, da bi iz nje ustvarila najboljši, čim najdovršenejši tip. To se ji je tudi v vsakem oziru posrečilo..." (72)

Tudi Ljubljanski zvon ni obšel njenega jubileja:

"Gospa Avgusta Danilova je izborna moč, ki smo jo vsekdar radi videli igrati. Nastopala je v najrazličnejših vlogah in vselej z uspehom. Njena glavna moč leži v karakterizaciji. To in pa njeni močni in prijetni organ jo usposablja zlasti za heroične vloge. Pridnost njena pa bi služila lahko marsikomu izmed naših igralcev za zgled. Kako jo občinstvo čisla, se je ta večer pokazalo na jasn način." (73)

Ob tolikšni pozornosti in hvalnicah pač ni bilo moč predvideti, da se Avgusta še vedno na tihem pripravljala na svoj odhod iz Ljubljane. Morda je čakala, da odrastejo otroci vsaj malo, saj se je ob nameravanem odhodu v Zagreb najmlajša hči Silva komaj rodila. Tudi Vera je do Avgustine 20 letnice že toliko odrasla, da jo je, petnajstletno, pripeljala v gledališče k intendantu Govekarju s prošnjo, naj jo angažira. Dobro leto zatem se je dokončno odločila. Opogumila se je, na vrhu svoje ustvarjalne moči, vzela s seboj devetletno Miro in petletno Silvo in odšla v Trst. Sem je prihajala redno v goste že mnogo let in venomer so jo navdušeno pozdravili, zato si je obetala lepše življenje in večje možnosti za delo.

Prve vezi med Trstom in Ljubljano so se stakle že v prejšnjem stoletju. Še preden se je v Trstu začelo snovati Dramatično društvo, so bili Ljubljanci dobrodošli gostje. Ohranjen je plakat, ki dokazuje, da je Gusti Gostičeva že 1889. leta gostovala v gledališču Fenice v vlogi Ane - ljubljanski diletanti so prišli v goste s priljubljenim Revčkom Andrejčkom. V letih 1904, 1905, 1907 in 1908 se je nekajkrat pridružila tržaškim diletantom in prevzela vloge v njihovih lastnih uprizoritvah.

Kritiki so takšna gostovanja vneto pozdravljali, kajti zdelo se jim je, da dobri posamezniki dvigujejo raven igre diletantov. Tako je npr. ob gostovanju Danila, Danilove in Verovška pri uprizoritvi dela V ječi (1908) zapisano: "Predstavi se je poznal nek boljši, sigurnejši timbre, ki je proizvod izbranejšega igralnega osebja." (74) Posebej o vlogi Danilove pa: "Ga. Danilova kakor Matilda je bila zelo živahna in zadela jako hvalevredno tisti nagajivi tekoči in resno-komični ton, ki je absolutno potreben za salonsko komedijo. Dobro bi bilo, da bi ji bili vsi igralci sledili v tem načinu proizvajanja, čemur je seveda v prvi vrsti potreba, da je uloga dobro in marljivo naučena." (75) Takšne ocene so bile Avgusti pobuda za trajnejše sodelovanje, sčasoma tudi razlog za negodovanje tržaških diletantov oziroma diletantk. Prav to je verjetno pomagalo pri njeni odločitvi, da se je po dveh letih in pol življenja v Trstu ponovno vrnila v Ljubljano.

Marca 1908. leta je ljubljansko časopisje objavilo (76), da je Avgusta Danilova sprejela angažma v Trstu. Od občinstva se je poslovila v predstavi Velika laž. Ob Avgustinem prihodu v Trst je tamkajšnje gledališče vodil Anton Verovšek. V njegovi režiji je igrala poldrugo sezono, po njegovi vrnitvi v Ljubljano pa je prevzela tudi režijo in umetniško vodstvo gledališča, hkrati pa je organizirala šolo za diletante in preigrala številne vodilne vloge.

B. V TRSTU (1908-10)

V letih 1908, 1909 in 1910 je v Trstu odigrala vsako leto blizu dvajset vlog - večinoma vodilnih in nekaj naslovnih (Debora, Nioba, Zaza, Nora, pa Jela v Ekvinokcijo in Anisja v Moči teme). Seveda ni mogla mimo vlog v Legionarjih, Rokovnjačih, Desetem bratu, Martinu Krpanu, Lumpaciju Vagabundu, pa Pri belem konjičku in podobnih; velik del vlog je ponavljala iz svojih prejšnjih ljubljanskih let. V letih 1909 in 1910 pa je poleg tega zrežirala še nad dvajset najrazličnejših del od otroških (Pepelka), prek Govekarjevih izvirnih narodnih iger s petjem (Deseti brat, Martin Krpan) do Strindbergovega Očeta in Ibsenove Nore, pa Vojnovičevega Ekvinokcija.

Ves ta čas pa tudi ni prekinila stikov z Ljubljano. Sama je "gostovala" v Ljubljani, najpogosteje v Nučičevih režijah, in vabila v goste ljubljanske kolege: Verovška, Slavčeve, Danila in tudi najstarejšo Vero, ki je že dobila angažma v ljubljanskem gledališču. Da bi popestrila podobo sezone, je Avgusta vabila v goste tudi zagrebške umetnike: Vavrovo, Fijana, Borštnika itd.

Nedvomno se je v tem tržaškem obdobju lahko najbolj na široko razmahnila njena celostna ustvarjalna osebnost. Trst je bil namreč tedaj pomembno slovensko središče z živahnim kulturnim dogajanjem. Njegov tedanji utrip je označil avtor članka ob stoletnici rojstva Avguste Danilove v Primorskem dnevniku:

"V Trstu je bilo življenje tisti čas gospodarsko in kulturno zelo razvito. Trst je bila velika luka mogočnega avstrijskega cesarstva in slovenski življenj je bil tu zelo številen in vpliven. Trst je bil kulturno močno razgiban in to ne samo tamkajšnja inteligenca in gospodarski krogi. Kulturno in politično se je razvijal tudi slovenski tržaški delavec. Zato so slovela predavanja med tržaškimi delavci, saj je prihajal mednje tudi Ivan Cankar, ki je zaslovel s svojim

znanim predavanjem v aprilu 1907. leta, v času, ko je kandidiral za državnega poslanca v volilnem okraju Litiija. V tržaškem delavskem domu je stopil pred tamkajšnje delavce na prošnjo Ivana Regenta in imel predavanje "Slovensko ljudstvo in slovenska kultura". Tržaškemu poslušalstvu je predaval tudi naslednje leto - leta 1908 - ob štiristoletnici rojstva Primoža Trubarja." (77)

V Slovenskem gledališkem in filmskem muzeju se je ohranil nedatiran rokopis Avguste Danilove, iz katerega so razvidne pobude za njen odhod v Trst, vtisi in doživetja, spomini na sodelavce, pa tudi že razlogi za odhod iz Trsta:

"Kolega Tone Verovšek me je povabil na gostovanje, a ne spominjam se več, kaj sem pravzaprav igrala prvič v Trstu. Skratka, ugajala sem tamošnji publiki in vodstvu novega Slovenskega gledališča v Trstu. Takoj so mi ponudili angažma. Rade volje sem sprejela ponudbo v Trstu, saj je bilo naše življenje v Ljubljani mizerno in ne preveč zanimivo. Čehinje je kar mrgolelo pri slovenskem teatru in igrale so vse kar glavne vloge; tudi sva bili z Zofijo Boršnikovo na isti stopnji, imeli enak repertoar in ker si človek v življenju mnogokrat zaželi izprememb, sem se naglo odločila za nekaj časa zapustiti Ljubljano. Tudi so se mi nudile krasne prilike v Trstu; mnogo obetajoča višja plača, pouk v dramatik in predstavljanje glavnih vlog. Ker se nisem specializirala, sem se udejstvovala v klasični tragediji, v moderni salonski drami, v ljudskih igrah resnega značaja in prav tako v komedijah. Sicer so me pa v Trstu že poznali izza Danilovih gostovanj, kjer smo pred leti nastopili v teatru "Fenice" kombinirano s člani "Dramatičnega društva" v Trstu in tudi v Barkovljah.

Do tedaj je vodil društvo in režiral tam domači režiser Žužek. Spoznali smo tudi gospoda Prunka, višjega uradnika in odbornika, ki je sodeloval v društvu, bil izboren pevec in tudi igral je izborno. Njegova soproga, pesnica znana pod imenom Utva, je iz prijaznosti suflirala. Nikdar ne pozabim, kako smo leta 1903 kot gostje igrali "Desetega brata" in kako je zapel g. Prunk "En starček je živel". Spominjam se tudi znanca Jake Štoka, pisatelja, ki je zaslovel po svojih enodejankah in gledaliških igrah, namenjenih manjšim odrom. Igrali smo vseprek in poleg dram in komedij vprižarjali tudi otroške igre. - Danilo je ostal v Ljubljani z otroci. Pri sebi sem imela deklet, ki sta tudi nastopali kot angelčki, škrti in podobno.

V društvu smo priredili za odrasle in otroke Miklavžev večer, združen z raznimi točkami ali enodejankami. Lepo smo živeli ob morju in si krepili zdravje. Ljubljanski igralci pa so hodili k nam v goste. Tone Verovšek je kmalu odšel nazaj v Ljubljano in prevzeti sem morala vodstvo gledališča sama. - Bila sem voditeljica, ravnateljica, učiteljica in režiserka. V Trstu so se pojavili novi igralci in gostje iz Ljubljane. Poleg Danila in Verovška, ki sta se pridno vozila v Trst, je prišel k meni tudi Valo Bratina, Edo Grom, Josip Gradiš-Daneš, ki je prišel iz Amerike. K pouku v dramatično šolo je prišel tedaj tudi mladenič Emil Kralj. Vsi ti so postali poznejši igralci in člani gledališča v Ljubljani. Meni je v Trstu na moč ugajalo. Otroci so hodili v slovenski vrtec, ki ga je vodila gospa Germekova. Pisali so vedno soprogu v Ljubljano, naj se še on preseli k nam, a Danilo je bil preveč ljubljanačan da bi se mogel odtrgati od Ljubljane.

V Trstu je izhajal dnevnik "Edinost", v katerem se je pogosto našlo ime "Utva". Etbin Kristan, znani publicist, pisatelj in dramatik v Trstu, je spisal mnogo slovenskih dram, ki so se dajale v Trstu kot v Ljubljani. Mnogo kritik je izšlo izpod njegovega peresa. Spominjam se tudi g. Rainer Hlacha, ki je nastopal z nami. Bil je uradnik pri dr. Gregorinu v Trstu, kateri je bil tedaj predsednik dramatičnega društva nekaj časa, pozneje dr. Mohar, in za njim Zorec. Gospod Gradiš-Daneš in Bratina sta bila angažirana za redna igralca...

Nikdar nisem mislila, da bom ostala dalj kot leto dni, pa so prilike nanesele, da sem ostala dve leti in pol in morda bi bila ostala še dalj časa, pa so me zvabili zopet v Ljubljano. Fran Govekar, tednji intendant, mi je pismeno ponudil angažma v Ljubljani. Poleg prijetnih spominov na Trst se ne morem ogniti tudi onim, ki so malce zasenčili to dobro stran. Morala sem marsikaj prebaviti, toda slabega se človek nerad spominja, kaj šele, da bi to opisoval." (78)

Pregled tržaških kritik kaže, da je v Trstu Avgusta Danilova vzbujala spoštovanje in občudovanje, hkrati pa tudi zavist in negodovanje pri nekaterih "diletantih". Navajamo nekaj značilnih primerov iz leta 1909:

"V nedeljo bo benefična predstava v prid režiserke gospe Danilove. Nedeljska uprizoritev bo med znamenitimi dogodki našega gledališča radi dveh okolnosti.

V prvo bo na našem občinstvu, da izkaže gospe Danilovi priznanje in hvaležnost na velikih zaslugah, ki jih ima kakor umetnica in se trudi kakor režiserka za naše gledališče. V veliki meri je nje zasluga za uspevanje letošnje sezone. V drugo bo nedeljska predstava znamenit dogodek po divnem umotvoru, katerega dejanje se vrši na naših tleh, na obali naše Adrije. Uverjeni smo, da v nedeljo ne bo samo časten večer Danilove, ampak tudi našega gledališča." (79)

"V svojem eksotičnem vrtu živi kraljica, škrtateljčkov in Vil, neko vrst "burbero benefico" in misli za tlačene čarovnica Valpurga (gospa Danilova). Umetnica, ki pozna dušo raznih junakinj. Katere ne pozna naša Danilova? Saj jo z zadovoljstvom srečavamo tako kakor mlado ciganko, kakor staro čarovnico, vedno odkrivajoči na njej nove sile, kakor da je ona sama vir stostrogega življenja, zrcalo, v katerem odseva stotina duš in značajev..." (80) (Pepelka, 1908)

"V Danilovki ima gledališče izborno moč, to je resnica, a to je tudi vse. A, da, pozabil sem, da je Danilovka - tujka. In to seveda tudi ni všeč - domačinkam, zlasti tistim ne, ki nastopajo pri šentjakovski čitalnici, ker so one gotovo veliko večje umetnice, kakor pa ta privandranka!" (81)

Ta kritikov zapis nedvoumno pojasnjuje nedorečeno misel Avguste, ki nas je navdajala s slutnjo, da so bile v Trstu reči, zaradi katerih je bila včasih zagrenjena in so pospešile njeno vrnitev v Ljubljano ob koncu sezone 1909/10.

Gledališka zgodovina kljub vsemu njenemu kratkotrajnemu delu v Trstu prizna pomembno vlogo:

"Za Verovškom je prišla Gusti Danilova. Cela tri leta je vodila tržaško gledališče z najlepšimi uspehi. Vstanovila je dramatično šolo, iz katere je izšlo nekaj dobrih moči. Polagoma so zginjali različni nedostatki, vprižarjati so se začela klasična dela in v tistem času se je vtrdila v tržaških Slovencih zavest, da je gledališče resna stvar in da gre navzgor brez prestanka." (82)

D. Moravec je ocenjeval delež Verovška in Danilove v Trstu skupaj:

"Verovšek in Danilova sta se sicer še ogibala klasične drame, uprizarjala pa sta prve tehtnejše moderne igre, posebej še slovanske in nordijske (Tolstoj, Šubert, Strindberg, Ibsen - predvsem "Nora" z Danilovo v naslovni vlogi). Tržaški repertoar se je spočetka v mnogočem še zgledoval po Ljubljani, se pravi po že pripravljenem "repertoarju" (prevedenih in razmnoženih besedilih), vendar so si usmerjevalci drugega slovenskega gledališča kaj kmalu zaželeli tudi samostojnejših prvin pri svojem delu. Taki primeri so bili npr. Šubertova "Drama štirih revnih sten", tisti čas znamenita socialno-narodna igra s snovjo iz rudarskega življenja, ki je Ljubljana ni videla, ali pa takrat še bolj sloveče delo največjega jugoslovanskega dramatika Iva Vojnovića (Ekvinokcij), s katerim so vsaj za eno leto prehiteli prestolnico; spet je dosegla Danilova kot režiserka in igralka časten uspeh, pomisleke je zbujala le zunanja zahtevnost dela, ki mu tržaški oder menda ni bil kos... Danilova in Verovšek sta dala gotovo mnogo poleta gledališki dejavnosti na Tržaškem. ." (83)

C. V LJUBLJANI (1910-1913)

Kmalu po vrnitvi v Ljubljano je Avgusta Danilova proslavljala 25 letnico svojega dela. Tokrat si je izbrala naslovno vlogo v Sardoujevi Fedori. Polna upanj in pričakovanj se je znova zagnala v delo. Leto 1911 je verjetno eno tistih, v katerem je odigrala rekordno število: 25 vlog. Mira in Silva (oz. 1. mala Danilova in 2. mala Danilova) sta vse pogostejši gostji ob treh Danilovih, zaposlenih pri ljubljanskem gledališču - mamici Avgusti, papačiju Danilu in starejši sestri Veri. Tudi v letu 1912 je njeno število nadpovprečno veliko (18), povabili so jo ponovno k opereti in celo k postavljanju našega prvega baleta - Ipavčevega Možička. Kritika ji je bila še vedno naklonjena, prav tako občinstvo. Navajamo nekaj značilnih kritik:

"Juliette, kot si jo je zamislila ga. Danilova, se nam zdi kot fino izklesan tip, ki mora prodrati tudi na najboljšem odru. Posebno dobra je bila v tretjem dejanju. Njena mimika nima tovariša na našem odru. Edino ona je, ki operira ž njo tako spretno, da jo moramo nehoti občudovati." (84) (D. Niccodemi: Zavetje)

"Gospa Danilova je pokazala bogato čustvenost in je z izrazom obraza in gibanj, z odtenki v glasu in z načinom govora uspeła podati tudi najintimnejše občutke mučene duše. Bili so trenutki z globoko dramatično silo, namreč tam, kjer izbruhne njena nikoli ugasla ljubezen do moža, kot tudi nič manj v njeni izpovedi o odločitvi, da se mu brezpogojno odreče in s tem obvaruje samomora in ga potem vidi srečnega ob strani druge žene." (85) (D. Niccodemi: Zavetje)

"Elizabeto, angleško kraljico, je izvedla do nijans eksaktno ga. Danilova. Pogodila je oni sestrsko-satanski značaj naravnost fino. Toalete njene so izbrane." (86) (F. Schiller: Marija Stuart)

"Simpatičen, razveseljav bil duo veselih žensk g. Šetrllove (Fordove) in ge. Danilove (Pajev-ve), ki speljeta na led širokoustneža Sira Johna Falstaffa." (87) (W. Shakespeare: Vesele ženske windsorske)

Gledališkemu zgodovinarju D. Moravcu se je zdelo posebej pomembno ustavljati ob njeni izjemni kreaciji Jele in Gervaise v tem obdobju:

"Poglavitna skrb je bila namenjena Ivu V o j n o v i ć u , saj je slovel ne le kot najpomembnejši hrvatski, temveč že tudi jugoslovanski dramatik. Srebrni jubilej njegovega dela je počastilo slovensko gledališče z uprizoritvijo "Ekvinokcija", ki je s svojimi silnimi prizori in še posebej s pretresljivo kreacijo Avguste Danilove, ki se je tisti čas vrnila iz Trsta, zelo močno vplival na premiersko občinstvo. Vendar, podoba Jele, fina in premišljena, je bila edina deležna vsega priznanja..." (88)

"... posebne naklonjenosti je bila deležna njena Jela v Vojnovičevem "Ekvinokciju", elementarna odrska stvaritev, ki jo je oblikovala malo prej, po svoji lastni zamisli, tudi v tržaškem gledališču. Res, to niso bila več leta neizsanjanih želja, zato pa toliko bolj trdno obdobje in žive skale klesanih postav, umirjenih in urejenih, pa hkrati prekipevajočih zrele ustvarjalne sile, odrskih postav, ki jih je oblikovala samorasla in samosvoja umetnica ponajveč ob besedilih velikih mojstrov evropskega realizma in med katerimi je imela izjemen čar njena perica Gervaise v odrski inačici Zolajevga romana." (89)

Vsi poročevalci ob njenem 25 letnem delovnem jubileju so ji peli slavospeve in popisali nepopisno slavo v gledališču. Poročevalec Slovenskega naroda med njenimi največjimi dosežki omenja "častno spremstvo kraljic, salonskih dam in priprostih žena; od Schillerjeve Elizabete do Hauptmannove Roze Bernd in Vojnovičeve Jele" (90).

V nedokumentiranem zapisu tega časa beremo naslednjo sodbo:

"Preigrala je vse stroke dramatične umetnosti, najivke, sentimentalne ljubimke, salonske dame, heroine, brezdvomno pa je najboljša interpretinja karakternih ženskih vlog. Do viška se je povzpela poslednjih pet let, tako, da njeno ime slovi danes po vsem slovanskem jugu. Z velikim uspehom je gostovala v Zagrebu, Belem gradu, Nišu, Kragujevcu itd. Njene najboljše vloge so bile: Sappho, Janette (Rdeči talar), Arija (Arija in Mesalina), Nora, gospa Alving (Strahovi), Elizabeta (Marija Stuart), Neznanka, Julietta (Zavetje), Zaza, Deborah, Sanda (Valenska svatba), Jela (Ekvinokcij) in mnogo drugih..." (91)

Ocenjevalec jubilejne vloge je navdušen nad njeno vlogo Fedore:

"In živa pred nami - Fedora, nepreračunljiva Rusinja divjega plemena, neukrotna v svoji maščevalnosti, strastna in ljubezni, ki se spremeni iz hladnokrvne maščevalke v požrtvovalno ljubimko, a pade naposled iz vročih objemov smrti in naračje. Zapeljivko s prežečimi očmi, ki prebada in preiskuje med poljubi dušo razvnetega ljubimca - in zopet žensko, ki jo je premagala moč ljubezni, preplašeno in trepetajočo za usodo ljubljeneža moža - mučeno od pekoče vesti - obupno zagovornico svoje krivice proti njemu - in nazadnje prostovoljno smrt žene, ki se je zapletla v situacijo brez izhoda - vse to nam je predložila gospa Danilova z živo prepričevalnostjo in silno sugestijo. S premišljeno ekonomijo je vladala svoja bogata izrazila od živahnega prvega nastopa do razburjene tragike zadnjega dejanja." (92)

Obširni superlativni oceni in podrobni razčlenitvi pa sledi nepričakovana sodba, da je za svoj jubilej izbrala malo primerno delo:

"Škoda le, da si ni izbrala za svoj častni večer kakega globljega dela, ki ne bi delovalo samo z vnanjo teatraliko in hladno rutino. Bolj nego kdaj sem občutil včeraj, kako teatralika ni in ni dramatika, kako puhla in prazna je ta umetnost Sardoua; prav nikjer ne poseže v skrivnostne globine človeškega srca, ne osvetli tajne življenja, ne odpre horizontov v daljine. Trenotni efekt - to je vse, pomembnosti preko odra - nič..." (93)

Razmeroma uspešnim sezonam je tik pred prvo vojno sledila najusodnejša kriza v zgodovini dotedanjega slovenskega gledališča v Ljubljani. Ko je dosegla vrhunec, so se njegova vrata zaprla; gledališko poslopje so namenili Kinu Central. Igralci so se razšli in kakor je rekel Janko Traven ob umetnišini 80 letnici, se je tedaj Avgusta odločila za "najbolj avanturistično" (94) pot od vseh tedanjih gledališnikov: oditi v Ameriko. Dogodke je ob svoji 85 letnici na radiu sama na kratko strnila v pripoved:

"Bil je kulturni škandal. Meni nič tebi nič so nas postavili na cesto. Stali smo dobesedno pred ničem. Naša sufleza Malovrhova mi je rekla: "Najbolje, če greš v Ameriko. Jaz ti posodim denar." - Moj sin Rafael je prišel tedaj s Poljskega, kjer je bil operater v kinu. In tako sem prepustila Danilu tri hčere in dva sina na skrbi, sama pa sem šla z Rafkotom čez veliko lužo z namenom, da jim bom pošiljala prisluženi denar." (95)

Avgusta Danilova je bila tedaj stara štiriinštirideset let, najmlajša hčerka Silva pa deset let. Odšla je v upanju, da ji bo kruha dajalo gledališče, tako je povedala Koblarju ob svoji 40 letnici dela (19. okt. 1928).

Svojo odločitev je sporočila javnosti - pripravila je poslovilno predstavo. Plakat se ni ohranil, ostali pa so zapisi kritikov, ki so slavili umetnico Avgusto Danilovo in zato izražali obžalovanje, da odhaja, upanje, da se premisli in obsojati tedanje razmere, ki so jo v to odločitev prisilile:

"Snoči je priredila gospa Danilova v gledališču "poslovilni večer". Tako je bilo na plakatih, tako pravi gospa Danilova sama, tako govore vsi, ki poznajo razmere... Sklep gospe Danilove, da gre v Ameriko... Zdaj odhaja Danilova, ki je prav zadnja leta tako dozorela, da smo pričakovali od nje še umetniških kreacij prvega reda... Morda odpluje ameriški parnik vendar še brez Danilove... Morda se vendar še posreči, da se reši letošnja sezona, četudi so težave ogromne, in tedaj bi upal, da se pred koncem sezone razmere bolje uravnava za bodočnost." (96)

Sestavek nemškega poročevalca se v prevodu glasi:

"Včeraj zvečer je bila na tukajšnjem deželnem odru poslovilna predstava ge. Avguste Danilove. Igrali so G. Rovette tridejanko Nepošteni v prevodu Etbina Kristana... Glavno zanimanje večera je bilo seveda osredotočeno na go. Danilovo, ki je v prvovrstno diferencirani psihološki igri odlično podala mlado zablodelo ženo, ki razdere družinsko srečo in privede moža do tega, da se spozabi, le neskladnost med njeno pojavo in v komadu zahtevano starostjo je motila. Gospa Danilova se je morala po vsakem dejanju ponovno zahvaljevati za priznanje, po prvem dejanju je dobila na odru velik lovorjev venec... Gledališče je bilo zaradi slovesa ge. Danilove z ozirom na čas počitnic in resni značaj dela odlično obiskano: parterni sedeži so bili zasedeni do zadnjega koticčka, lože so kazale večje vrzeli, prav tako je ostal tudi na balkonu in na galerijah še marsikateri sedež prost. Ves dobiček predstave ostane ge. Danilovi za pot, proč od kraja njenega 25 letnega delovanja." (97)

D. V ZDA V LETIH PRVE VOJNE IN NEKAJ LET PO NJEJ

Avgusta se je odločila za pot v neznano. Bila je iznajdljiva in domov se je vrnila šele po sedmih letih bivanja v Ameriki. Preživljala se je na najrazličnejše načine: kot izurjena šivilja (omenili smo že, da je bila to ena tistih spretnosti, ki so izrazito prišle do izraza pri njeni gledališki karieri), s snemanjem za družbo gramofonskih plošč, hkrati pa je iskala stike z gledališko oziroma kulturno dejavnostjo slovenskih izseljencev sploh. Sama omenja tudi sodelovanje pri tamkajšnjem nemškem gledališču in filmu. O tem obdobju njenega življenja se je ohranilo sila malo dokumentov. Najdragocenejše so njene spominske pripovedi novinarjem v poznejših letih življenja, pa nekaj katalogov družbe gramofonskih plošč in droben program izseljeniškega društva Slavec. Doslej nismo mogli izslediti gradiva, ki bi povedalo kaj več o delu Avguste Danilove v gledališču in filmu v Ameriki med leti 1913 in 1920.

Ob 85 letnici rojstva je v intervjuju na kratko strnila pripoved o svojih prvih ameriških letih. Navajamo odlomek iz pogovora z novinarjem:

"To je bilo za tiste čase zelo pogumno dejanje. Ali ste imeli kaka priporočila ali znanca tam? Najprej sem prišla v New York k Saxerju. Imel je veliko agenturo in tiskarno in je bil znanec mojega brata še iz Ljubljane. Pri njem sem spoznala neko mojo nekdanjo učenko iz Dramatične šole, ki me je priporočila v bogate hiše h gospem kot šiviljo. Spominjam se, kako sem prišla prvič v tako hišo. Vrezala sem blago, drapirala na gospej toaleta in zaslovela kot spretna, iznajdljiva šivilja z dobrim okusom. Potem sva z Rafijem štatirala v nekem filmu... in pozneje igrala v nemškem gledališču... manjše vloge. Dobila sem namestitev v nekem salonu, kjer sem izdelovala modele in dobivala za tiste čase dobro plačo - 90 dolarjev na mesec. Te modele je tvrdka pošiljala v razne kraje..."

Ali ste imeli takrat s Slovenci v New Yorku kake kulturne stike?
Seveda. Slovenci so imeli v New Yorku svoj klub in tam smo igrali in prirejali koncerte.

Ali niste takrat tudi peli slovenske pesmi na plošče?

Po kakšnem naključju! Nekdo, ki me je v Ljubljani slišal, kako prisrčno sem se nekoč smejala, me je po dolgih letih spoznal po mojem smehu v New Yorku; in ta me je priporočil, da sem pod imenom "Kranjica v Ameriki" pela slovenske narodne pesmi na ploščah. Naši rojaki so se zanje kar trgali, ker so jim bile ljub spomin na "old country" - staro domovino." (98)

Edini dokument iz tega časa, ki smo ga mogli izslediti in priča o dramskem delu Avguste Danilove v New Yorku v času njenega prvega bivanja v Ameriki pa je koncertni list, ki vabi na "Prvi letošnji koncert Slovenskega pevskega društva 'Slavec' 3.jun.1916 v New Yorku". (99) Napoveduje glasbeni koncert pevskega zbora in "glumo v enem dejanju": Kdor se poslednji smeje. Nastopili so: Avgusta Danilova v vlogi Gospe pl. Podgorske, gospica Blanche Rems - Henrijeta, gospod Ivan Adamič - Karol pl. Trnovski, gospod Rafko Danilo - Natakak.

Ohranili so se tudi podatki o ploščah, pa o družbi, za katero je snemala: dopis družbe Columbia Gramophone Company, International Record Department (15.jun.1918) (100), s katerim jo obveščajo o nakazilu honorarja, pa prospekt, iz katerega je razvidno, da je ta družba snemala izvajalce najrazličnejših etničnih skupin priseljencev v njihovem rodnem jeziku - predvsem ljudsko glasbo. Navedene so naslednje etnične oz. jezikovne oz. nacionalne skupine: "American, Arabic-Syrian, Armenian, Bohemian, Bulgarian, Chinese, Croatian (Servian). Danish, English, Finnish, Flemish, Franc-Canadian, German-Austrian, Greek, Hawaiian, Hebrew-Jewish, Hollandish, Mexican-Spanish, Norwegian, Polish, Roumanian, Russian, Ruthenian, Hungarian, Italian-Napolitan, Japanese, Jovanese, Lithuanian, Scotch, Servian-(Croatian), Slavish-(Slovak), Slovenian-(Krainer), Spanish, Swedish, Turkish, Welsh." (101)

Prospekt oz. cenik slovenskih plošč je napisan v lepi slovenščini; iz njega je razvidna dobra organiziranost tržišča, kar pomeni, da je Avgusta Danilova prek pesmi vstopila v številne slovenske izseljenske domove:

"Novi cenik Columbia slovenskih (kranjskih) govorečih plošč vsebuje vse do zdaj izšle napeve. Najboljši in najbolj priljubljeni napevi, plesne točke in narodne pesmi, svirane na raznih godbenih inštrumentih po vojaških in kmečkih godbah proizvedena na najboljši način, so navedena v tem ceniku. - Kupujte samo Columbia plošče, ker so najpopolnejše na svetu in jih lahko igrate na vsakem govorečem stroju. - Vsak mesec napravljamo nove govoreče plošče, katere objavljamo v to svrhu izdanih mesečnih nadodatnih imenikih, katerih nikari ne pozabite zahtevati od svojih trgovcev s to robo." (102)

Ni moč natančno datirati, kdaj je posnela posamezne napeve, ohranjeni pa so tiskani nedatirani seznami:

"Duet Avgusta Danilova, soprano, Mila Polančeva, alto, s premlejevanjem orkestra

E3258 Regiment po cesti gre
Sem slovenska deklica

E3259 Divja rožica
Vsi so prihajali njega ni blo

E3260 Slišala sem ptičco pet
Škrjanček poje žvrgoli

Karakteristični del: Proizvajanje gosp. Danila p.d. ljubljanski Girardi

E1826 Krsten boter
Rajbnšku ženitvanjsku pismu

E1827 Kohn na Balkanu
Cirkus "Zawatta" (z godbo)

E1828 Naše babnce!
Oj Prešern, kje je poezija tvojga časa!

E6121 Kako je Jerala "Frajtar" postal
Na shodu ljubljanskih (103)

Seznam julija brez letnice
(na naslovni strani Avgusta Danilova s pečo na glavi)

Augusta Danilova, soprano, Orch. Accomp.

E3852 Kranjica v Ameriki

Tam za laškim gričom

E3847 Dober nasvet za mlade može

Ljepa Marijanka Mazurka. Igra Tamboriško Društvo

Narodne pjesme

E3593 Barčica po morju plava. Duet: A.Danilova i M.Polančeva

Lušno naprej. Polka. Columbia Krajnska Kapela

E3594 Visoka je gora. Duet: A.Danilova i M.Polančeva

Ljubi Janez. Polka. Columbia Krajnska Kapela

E3595 Bratci veseli vsi. Duet: A.Danilova i M.Polančeva

Naprej v Ljubljano. Tanec. Columbia Krajnska Kapela

E3596 Ko sem k njej peršov. Duet: A.Danilova i M.Polančeva

Ti si mila moja. Valček. Solo na harmonike

E3741 Na planincih solnce sije. Duet: A.Danilova i M.Polančeva

Vesela Poskočnica. Polka. Harmonika duet.

- E3742 Otok Bleški. Duet: A.Danilova i M.Polančeva
Na plesu. Valček. Harmonika duet
- E3774 Vse mine. Duet: A.Danilova i M.Polančeva
Bom šla na Planince. Duet: A.Danilova i M.Polančeva
- E3775 Pojdemo na Štajersko. Duet: A.Danilova i M.Polančeva
Ljubca moja kaj si strila. Duet: A.Danilova i M.Polančeva
- E3846 Zora vstaja. Augusta Danilova, soprano
Ko pridem jaz po noč. Augusta Danilova, soprano (104).

Avgusta Danilova se je kasneje, pred drugim odhodom v ZDA v razgovoru z dr. Remcem spominjala, da je pela "same slovenske narodne pesmi. Celo s spremljanjem harmonike... Tu je ena s spremljanjem orkestra 25 mož. Vmesne besede in prizorčke sem sama priredila." (105)

Na novinarjevo začudeno vprašanje, kako da zña peti, je pojasnila:

"Spočetka, ko sem bila učenka rajnega Borštnika, mi je on večkrat rekel, da govorim, kakor bi imela cmok v ustih. Te kritike nisem prenesla in sem se vadila in vadila, dokler nisem dosegla čiste izgovorjave. Vsak vokal, vsak glas ima zame svoj glasovni kolorit. S petjem sem si glas najbolj izvežbala. V nekdanjih časih smo se igralci shajali včasih v "Narodnem domu" s profesorji, slikarji, pisatelji in drugimi kulturnimi delavci. Včasih smo dame kaj domačega zapele. Nekoč me je slišal gospod Hubad in mi priporočal, naj se temeljiteje vadim v petju, ker imam glas za to. Poslušala sem ga in ni mi bilo žal." (106)

Domotožje in dejstvo, da v New Yorku ni imela pravih možnosti za umetniško delo, ji je narekovalo vrnitev v domovino. Bilo je dve leti po koncu prve vojne.

I I. M E D V O J N A M A

A. V LJUBLJANI (1920-1922)

1.septembra 1920.leta je Avgusta Danilova podpisala z Narodnim gledališčem v Ljubljani pogodbo o angažmanu. Doživela je topel sprejem, saj je gledališki list (16.septembra 1920.leta) objavil najprej novico o njeni vrnitvi, zatem pa ji je intendant F.Juvančič posvetil obširnejši zapis, v katerem je seznanil gledališko občinstvo z njeno umetniško biografijo. Osvežil je spomin na njene začetke in njene največje dosežke ter ji izrekel dobrodošlico. F.Juvančič je spremljal ljubljansko gledališče že od časa pred prvo vojno, tedaj je bil tudi kratek čas gledališki intendant (po sporu okoli "Krpanske kobile", zato se je še spominjal njenih velikih dosežkov:

"Med njene najboljše vloge spadajo: Fedora, Nora, Sappho, Zaza in Elizabeta v "Mariji Stuart". Dalje pa je z odličnim uspehom nastopala v "Valenski svatbi", "Ekvinokciju" itd. Najboljša stran Avguste Danilove je, da se je znala vedno prilagoditi toku in duhu časa. Tako je klasična heroinja leta 1908 s krasnim uspehom nastopila na ljubljanskem odru kot Roza Bernd in istoimenski Hauptmannovi naturalistični drami. Roza Bernd smatram za njeno najboljšo vlogo. Po svojem povratku iz Amerike nastopi prvič v Ogrizovičevem delu "Hasanaginica". Bodi nam pozdravljena na rodni tleh." (107)

Toplemu sprejemu je sledila vrsta vlog tudi nekaj vodilnih oz. naslovnih: Roza Bernd, Elga, Elizabeta v Mariji Stuart, Gertruda v Hamletu, Boja v Knezu Semberjskem, Madame Sans-Gene. Njen nekdanji mlajši kolega H.Nučič jo je povabil v Maribor k oblikovanju njenih znamenitih vlog Hauptmannove Elge in Jele v Jovanovičevem Ekvinokciju. Nučič je v Zrnju pred gostovanjem zaneseno napovedoval njeno gostovanje:

"Odlična slovenska dramska umetnica Avgusta Danilova, je bila pred svojim odhodom v Ameriko (leta 1914) glavna moč dramskega osebja slovenske drame v Ljubljani, kjer je delovala nad 25 let... Uprava "Narodnega gledališča v Mariboru" je povabila odlično slovensko igralko Danilovo, da pokaže svojo umetnost tudi našim prijateljem gledališča, v eni svojih najboljših vlog, kot Jela v Jovanovičevi drami "Ekvinocijo". (108)

Tudi Avgusta je bila polna ustvarjalne vneme, o čemer priča pismo (25.5.1921) Nučiču pred gostovanjem v vlogi Elge:

"Ravno sem prejela Vaš brzojav! Naznanjam, da pridem v nedeljo zjutraj. V soboto igramo "Elgo" ako se nič ne spremeni. Torej moram oditi šele v nedeljo ob 5.uri ter prosim, da me kdo pričaka, ker mi je precej odtujen danes Maribor. Gremo lahko takoj k vaji... Ako pa se spremeni kaj repertoar za soboto, potem javim brzojavno prihod soboto opoldne, ker bi mi bilo ljubše ako bi mogla biti noč preje na mestu. (109)

Nedvomno so od nje še veliko pričakovali, veselili so se njene vrnitve in ji kazali spoštovanje. Tako je imela častno nalogo pozdraviti goste iz vse Jugoslavije, ki so prišli na Kongres udruženja jugoslovanskih igrancev v Ljubljano med 3. in 7.julijem 1921. (Nestor slovenskih igrancev, njen mož Danilo, je bil tedaj predsednik Udruženja.) Pozdravni govor Avguste Danilove je skupaj s programom prireditev v celoti objavila revija Maska 1921.leta. V njem je polno zanosnih besed o urenskični jugoslovanski ideji:

"Dobro nam došli!
Prvič sprejema danes bela Ljubljana vse južne brate, stoječe v službi Talijini. Dolgo so nas ločile umetne meje, ki jih je potegnil mogočni tuji svet med nas in vas: dvakrat ali trikrat so

rezale naše pokrajine, toda Save, ki je vezala in nizala naša glavna mesta na eno samo srebrno nit, ni mogla zajeziti nobena politika; in nobeno nasilstvo ni moglo ustaviti toka naših tajnih misli in želja, zakaj naš duh ni poznal, ni priznal pregraj. Od nekdanj smo vedeli, da smo eno, in mnogo naših rojakov je govorilo in pelo vaš jezik kakor svoj, in vi ste poslušali njih govorico kakor da vre iz domačih ust... naša organizacija potrjuje in podkrepljuje naše ujedinjenje; ona hoče izvesti popoln spoj vseh bratov in sestra, ki so istega rodu in so se posvetili gledališki umetnosti. Pripravi današnjim odrskim umetnikom dostojne življenjske prilike, uglediti pot njim, ki bodo hodili za nami, je naša sveta dolžnost. Samo tako bo mogoče naši umetnosti procvitati, kakor so si jo zasanjali najboljši naših tovarišev, katerih je toliko, ah toliko omagalo pod težkim bremenom svojega poklica; samo tako se bo mogla nekoč jugoslovanska gledališka umetnost kot enakovredna vrstnica postaviti poleg gledališke umetnosti vseh drugih narodov... Vsi vi južni bratje in sestre, ki stremite za istimi visokimi cilji, ki ste prišli s tem vzvišenim idealom med nas, pozdravljeni, pozdravljeni iz dna srca. Čutite se med nami kakor doma, zakaj mi smo eno." (110)

Prvemu obojestranskemu navdušenju - Avguste (da bo mogla spet živeti na domačem odru) in gledališke kritike - (da smo "Z. Danilova... v ženskem ansamblu izpopolnili vrzel, ki smo jo že dolgo čutili") (111), so sledila tudi drobna razočaranja. Superlativnim ocenam so se pridružili zapisi v zadržanem tonu, pa tudi takšni, ki dajejo slutiti, da je med Avgusto in slovensko gledališče med dolgotrajno odsotnostjo čas ostro zarezal. Avgusta je imela v zadnjih sedmih letih v Ameriki kaj malo možnosti za umetniško delo, v Ljubljani pa se je začel uveljavljati mladi rod, ki je ubral novo smer. Kljub temu, da skušajo biti kritiki spoštljivi, ni moč prezreti obzirnih namigov, da je njena igra stilno drugače zaznamovana in s tem opazna, da ne rečemo, preživela in zastarela.

"Upriporitev se je v režiji Z. Rogoza lepo posrečila. Hasanaginico je podala Avgusta Danilova z osamljeno tradicionalno igro prejšnje dobe; sultanija M. Šaričeve ji je držala nasproti diskretno oblikovno nasprotje, in vendar nam je bila ta aginica lepa, ker je bila naša domača." (112) (M. Ogrizović: Hasanaginica)

"Avgusta Danilova je preprosto, a ponosno aginico izoblikovala vzorno. S to osebo je krepkost zopet stopila na naš oder. Razpolaga z izrazno ekonomijo starejše šole, igra tragedijo v slogu, kot ga zahteva beseda. Drugače si Hasanaginice ne moremo predstavljati - dokler je pisana v verzih." (113) (M. Ogrizović: Hasanaginica)

"Z Avg. Danilovo smo zopet dobili, kar smo pogrešali: krepko, izrazito naturalistično igralko. Njena Volfovka ne more biti drugačna, kot je: grobo življenje, zunanje in notranje, se v močnih potezih razgalja in njena drzna volja ji vendar ohrani tisto dobro ime, ki ga že ima." (114) (G. Hauptmann: Bobrov kožuh)

"Hauptmannova Elga je pesem, sanje, izliv čustvene domišljije, zato o drami sami ni govora in naše gledališče ni izrazilo v nji umetnine, ki je stisnjena v sato sjanjski delirij; Elga je podala dokaz, da umotvora ni mogoče podati šablonsko - in A. Danilova ima svojo Elgo že za seboj." (115) (G. Hauptmann: Elga)

Avgusta ni mogla skriti razočaranja in v začetku sezone 1921/22 se je odločila posvetiti pedagoškemu delu. V Slovenskem narodu je v članku pod naslovom Igralska vzgoja in pouk v dramatikah izpovedala svojo odločitev, da dragocene izkušnje posreduje mlajšemu rodu. Ozrla se je na historiat slovenske dramske šole, da bi opozorila na resnost dolgotrajnega neurejenega pouka in vzgoje, pa tudi na svoje izkušnje in razložila svoj koncept.

"Vsa polna novih idej, novega stila za klasiko, muzikalno in moderno dramo sem se povrnila z nado, da pomorem dvigniti naše malomestne tradicije... Pa kako razočaranje!... Kolikor listov, toliko ugank! Za katerega kritika pa naj igramo? Danes res ne ve igralec v tej babilonski zmešnjavi, kaj bi še napravil iz sebe. Če te pohvali eden, te drugi raztrga na kosce. Pri tem si umetnik, pri drugem si šablonski, zastarel diletant in še manj... Ko bi me ne vodila moja muza, bi morala obupati. A čutil sem v sebi navdušenje zanjo in ker mi je žal, da bi se popolnoma ubilo veselje mladim talentom ter vidim tudi nujno potrebo za razvoj naših domačih moči in naraščanja, sem prevzela zopet gojence v svojo privatno dramsko šolo..."

V minoli gledališki sezoni se je po časopisju očitalo, da nimamo nobene strokovne dramske šole in zato nobenega igralskega naraščanja med Slovenci.

Očitek je bil upravičen ter me je dirnil. Po svojem povratku v domovino sem hotela osnovati, oziroma nadaljevati dramsko šolo, s katero sem morala prenehati v slabih finančnih razmerah tedanjega slovenskega gledališča. Prav zaradi takratnih razmer sem odpotovala v Ameriko...

Že več let pred vojno je takratni intendant Fr. Govekar opetovano prosil odločilne najvišje urade, naj bi se za slovenski igralski naraščaj vendar že končno ustanovila strokovna igralska šola. Vzdrževala naj bi jo država in takratni deželni odbor. Toda vse je bilo zaman. Ko se je leta 1918 zopet ustanavljalo slovensko gledališče, je zopet isti predlagal takratnemu konzorciju, da se mora predvsem ustanoviti slovenska dramska šola. Ker pa se je ustanavljal konservatorij, se je delo prepustilo ravnatelju Mat. Hubadu, gledališki konzorcij pa se je zavezal prispevati k stroškom.

Res se je ustanovil tak konservatorij v Ljubljani, toda igralske šole ni mogel vzdržati, ker ni bilo državne subvencije in ker je nedostajalo učnega materiala, a tudi učiteljev. Nesreča je hotela, da je Ignacij Borštnik, imenovan vodja igralske šole na konservatoriju naglo umrl, ko je komaj nastopil svoje mesto.

A da bi ta velekoristna in silno potrebna kulturna ideja ostala mrtva, mi je v resnici žal... Ko sem po večletnem delovanju pri slovenskem gledališču bila poslana s subvencijo od takratnega deželnega odbora na Dunaj v svrhu študij ter sem potem prevzela mesto učiteljice v dramski šoli, katero je vzdrževalo takrat gledališče samo, sem s ponosom zrla že prvo leto na svoje učence... V Ameriki mi je imponirala zlasti režija, scenerija in igranje ulog brez suflerja.

Gotovo je, da imamo Slovenci mnogo talenta za gledališki oder. A treba jih je učiti pravilno, jasno in smiselno govoriti, vokalizirati, poantizirati, ekonomično sopsti, smiselno pavzirati in gradirati. Jezik in govor sta glavno sredstvo dramske umetnosti, a pri nas je to sredstvo

njujo razviti in popolniti. Učiti je treba ljudi tudi vedenja in gest in kretanj, hoje itd., ker brez uka ni uspeha. Treba ljudem povedati, da ima v svoji dikciji vsak dramatik drug tempo in ritem, drugačen način govora in karakterizacije; treba je razložiti pomen maske in rekvizitov, vaj in glavnih skušenj, predvsem pa globljega razumevanja ulog z ozirom na vse dramate. delo itd. ...

Svoje dolgoletne skušnje dajem torej na razpolago vsem, ki čutijo v sebi resno ljubezen do dramatične umetnosti... Igralstvo ni zabava, nego težka umetnost, ki jo je doseči le s koncentracijo vseh duševnih in telesnih sil. Zato hočemo, da se posvečajo Taliji le resni mladeniči in mladenke. Naše gledališče jih potrebuje čimveč in čim dalje boljše!

Pouk za člane "Udruženja slovenskih igralcev" je prost ter se vrši 3 krat na teden, v torek, četrtek in soboto od 2 do pol 4. v dramskem gledališču v 2.nadstropju v poskusni dvorani, katero je dala Uprava narodnega gledališča začasno na razpolago. Privatnim pa dajem posebne ure po dogovoru v Beethovnovi ulici.

Vsa pojasnila in priglasila sprejema "Udruženje SHS v dramskem gledališču vsak dan od 3-4." (1)

Kljub razmeroma številnim vlogam - nad dvajset v dveh sezonah - in kljub temu, da je s produkcijo gojencev svoje dramatične šole uspešno zaključila svoje pedagoške načrte (14.jun.1922 je pripravila Benellijevo Ljubezen treh kraljev - ohranjen je tiskan plakat:

"Izredna predstava dramatične šole Udruženja gledaliških igralcev, mestni odbor Ljubljana, pod vodstvom gospe Gusti Danilove...

Gojenci:

Kumar, Sancin, Smerkolj, Bitenc, Smolej, Murgelj, Zbořilova, Bervarjeva, Devova, mala Smerkolova" (117)

Avgusta Danilova ni bila zadovoljna in je zopet začela pripravljati svoj odhod.

Najhujša zamera, ki ji je v veliki meri narekovala slovo, pa je na moč podobna tisti, ki jo je gnala iz Ljubljane že od preloma stoletja dalje: tuji v slovenskem gledališču. Takrat Čehi, tokrat Rusi. Ljubljansko gledališče je angažiralo vrsto ruskih igralcev, ki so prišli k nam v goste pod vodstvom Muratova v začetku sezone 1920/21. Vodilno besedo je dobival Putjata. Avgusta je svoje mnenje o slovenskem gledališču povedala dr. Remcu v intervjuju pred svojim odhodom:

"To bi moralo biti ognjišče naših oderskih umetnikov, matica, okrog katere bi se zbirale najboljše slove, ike igralske moči. Te naloge se naše gledališče ne zaveda. Domače ljudi odbija. Zdaj je po mojem mnenju tako: ustvaril se bo, če pojde tako naprej, ansambel v ansamblu. Gospod Putjata bo likal v svetovni oderski umetnosti svoje ljudi, ki jih bo on sam izbral. To bo nekaka višja dramatična šola. Ti igralci bodo seveda tvorili svoj krog, ki si bo vedno v svesti, da je boljše od drugih. Oni, ki ne bodo hoteli, ali ne bodo mogli na to svetlo sonce, bodo usihali iz njimi slovenska umetnost. Radovedna sem, kako bi Putjata igral slovensko domače delo na odru... Povsod pri drugih narodih se goji v prvi vrsti domača umetnost in se daje njena usoda v roke domačim umetnikom. Pri nas pa je meročajnim ljudem tem ljubše, čim bolj se goji slovensko neznatnost in pohlevnost in nezaupanje v lastno nemoč..." (118)

V poslovilnem intervjuju je izpovedala tudi namen svojega potovanja med izseljence:

"Moj namen je delati za kulturno propagando med našimi ljudmi tam za morjem. Predavanja, gledališke predstave, društvene prireditve. Tudi za film bi rada kaj slovenskega aranžirala. Glejte tu imam star letnik Dom in Sveta, ki nosi na prvi strani posvetitev urednika "Slovenski duhovščini in slovenskemu učitelstvu". V njem je epična pesnitev Antona Hribarja "Ljudevit Posavski". Vsak spev je slika zase, treba samo igralcev, kostumov, grupacije in imate najlepši film." (119)

Odhajala je zagrenjena, poslavljalja se je z mešanimi občutki:

Na vprašanje: "Ali se težko ločujete od Ljubljane?" je odgovorila: "Težko in lahko... Naš igralski naraščaj mi je bil tako pri srcu. Kako sem vesela, da so trije člani moje šole, ena gospodična in dva gospoda, angažirani! Saj druge večje želje nimam, kakor da bi vzgajala nove moči in bi mi pustili igrati moje vloge heroin. Ločitev od dramatične šole mi je težka. Druga pa odhajam s lahkim srcem čez morje. V Njujorku ni ljubljanskih teaterskih škandalov in afer. Tudi kritikov ni, ki bi očitali igralci mojih let na vsa usta, da se ne zna preoboro šminkati. Tudi nočem tega, da bi se zgodilo z menoj tako kakor z Borštnikovo. Sicer imam dobre živce..." (120)

Tolažila se je, da beži pred nevzdržnimi razmerami v kraje, kjer bo dobrodošla: "Šest mesecev dopusta sem dobila, napisali so mi lepa spričevala in priporočila, iz Amerike mi pišejo, da me pričakujejo z veseljem - ne strpim več v teh razmerah..." (121)

Odhajala je s konkretnimi načrti. Ohranilo se je rokopisno pismo B.Nužića (5.jul.1922), v katerem Avgusti Danilovi sporoča svoje načelno soglasje, da sme začeti prizadevanje za filmsko realizacijo njegovega dela: "Rado Vam ustupam pravo da možete moj komad "Knez od Semberije" izvesti na filmu pošto se dotična firma prethodno pogodi samnom." (122)

To pot je odšla s toplim priporočilom Ministrstva prosvete (5.jul.1922) Kraljevine SHS. V njem je tudi zapisano, da Avgusta odhaja v Ameriko "na poziv tamošnjih filmskih preduzečev" (123). Priporočilo se glasi: "Umoljavaju se sve kulturne i političke vlasti da Gospodji Danilovi u svemu i svaki prilici svoju pomoć ukažu." (124)

Pri svojih trinajsetih letih se je ponovno podala čez lužo. V njenih dokumentih se je ohranilo podatek, da je potovala čez Bremen na ladji Roosevelt in prispela v New York 28.julija 1922. (125)

Čeprav dokumenti pričajo (dopis M.Hubada Foreign Language Information Service 30.6.1922) (126), da je vzela le šestmesečni študijski dopust, so se ji v tujini možnosti za delo med izseljenci odprle v tolikšni meri, da je ostala med njimi polna tri leta. Svoj poklic je mogla opravljati zdaj v New Yorku, zdaj v Clevelandu, zdaj v najrazličnejših izseljenskih kolonijah. Načrtov okoli filma sicer ni mogla izpeljati, zato pa je bila lahko igralka, režiserka, vodja dramatične šole, priredila je vrsto koncertov in ponovno snemala gramofonske plošče. Jugoslovanski izseljenci so ji pisali topla priporočilna pisma, jo vabili medse in sodelovali pri njenih prireditvah, izseljenski tisk pa je pogosto pisal o njej z nedvoumno naklonjenostjo. Navezala je stike z znamenitim fizikom jugoslovanskega rodu M.Pupinom, z dramatikoma S.Tucičem in E.Kristanom, pa nekdanjim tržaškim igralcem R.Hlačo, J.Remsom ter z vrsto prujugoslovanskih društev in združenj; pogosto pa so jo vabili tudi k mednarodnim prireditvam izseljencev v ZDA. K sodelovanju je pritegnila tudi svojega najstarejšega sina Rafaela in povabila v goste najmlajšo hčer Silvo, ki je pred prihodom v Ameriko tudi že sodelovala v otroških vlogah pri predstavah ljubljanskega gledališča poleg očeta in starejših sestra Vere in Mire. V tem času v Ljubljani na plakatih sledimo tri imena Danilove družine (Danila, Vero, Miro) in v Ameriki druga tri (Avgusto, Ralfa, Silvo).

Od poletja 1922 do začetka leta 1923 nimamo podatkov o njenem življenju in delu v ZDA, slutimo, da je to obdobje iskanja stikov z izseljenci. Eden zgodnejših dokumentov tega časa je priporočilno pismo dramatika S.Tuciča v angleščini (1.feb.1923). S Tucičem sta se poznala še pred prvo vojno (Tucič se je leta 1913 prek Londona in Pariza preselil v ZDA in tam ostal do svoje smrti 1940) - zdaj je upala, da jo bo uvedel v gledališki svet Amerike. Tucič je pokazal izredno mero pripravljenosti, da ji pomaga. Napisal ji je priporočilno pismo v angleščini:

"Formerly Director General of the National Theatre in Sofia, Dramaturg of the National Theatre in Zagreb and Intendant of the National Theatre in Osiek

Madame Gusti Danilova, the noted Yugoslav actress, is known to me from my professional experience as playwright and Theatrical Director, and it gives me pleasure to certify that as a member of the National Theatres in Zagreb and Ljubljana she occupied a position of highest prominence, and that her art was appreciated equally by public and critic.

In some of my own plays Mme Danilova has created the leading female parts, and I owe that her splendid art was substantially responsible for the succes of the plays. (127)

Tudi Glas naroda (16.11.1923) je razgrnil njune skupne načrte:

"Gospa Danilova je pa s svojo brezprimerno vztrajnostjo premagala vse te ovire, in danes ima upanje, da bo v doglednem času igrala na ameriškem odru v angleškem jeziku jugoslovansko dramo. Za njeno umetnost se je začel zanimati načelnik najboljše gledališke družbe na svetu - Stanislavski.

Priporočil jo je znanima ameriškima impresarijema Gestu in Reinhardt. Imeni teh mož sta neločljivo zvezani z vsemi novejšimi in res kaj vrednimi prireditvami na ameriškem odru. Za svoj prvi nastop si je izbrala nedoseženo delo slavnega hrvatskega dramatika Ive Vojnovića "Ekvinokcij".

Dramo prestavlja sedaj pisatelj Tucič na angleški jezik. Kakor hitro bo prevod gotov - to se bo zgodilo v treh ali štirih mesecih - bo nastopila Danilova v New Yorku v glavni vlogi." (128)

Žal njuna prizadevanja niso obrodila sadov.

Prvo poročilo o nastopu Avguste Danilove v Ameriki je prinesel Gledališki list ljubljanske drame aprila 1923:

"Ga. Gusti Danilova v Ameriki. The Yugoslav Club of New York je priredil 17.februarja t.l. v "International Institute" večer, na katerem je nastopila ga. G.Danilova v Čehovem "Medvedu" (129)

iz tega časa je tudi zahvalno pismo, ki so ji ga izročili prek M.Pupina in se nanaša na njeno sodelovanje pri prireditvi 3.maja 1923:

"New York Music Week Association, Inc. 17.may 1923

On behalf of the New York Music Week Association permit me to express deep appreciation for your splendid cooperation and your generous assistances in the Inter-Racial Festival program on thursday evening May the third.

I am sure you rejoice with us in the success of the undertaking and of Music Week generally. Isabel Lowden, Director." (130)

Mihajlo Pupin je Avgusto povabil na dom in poslej sta ostala v pismenih stikih. Ohranilo se je nekaj njegovih pism Avgusti v srbohrvaščini in angleščini. Pupin ji izraža naklonjenost, hkrati pa obžalovanje v prepričanju, da ji ne bo mogel bistveno pomagati v umetniških krogih, ker z njimi nima vezi.

Jeseni leta 1923 se je podala v slovensko kolonijo v Forest City. Tokrat je že vzbudila pozornost izseljenškega časopisa:

"Slovenska umetnica v Ameriki... bo obiskala par naselbin ter priredila nekaj nastopov na slovenskih odrih. Najprej bo nastopila v Forest City Pa. Menda že 17.novembra. Iz zanimivega programa navajamo zaenkrat naslednje: "Pozdrav". Recitacija iz Cankarjevih "Podob iz sanj"; "Gospa" (vizija); "Pogled v nedolžno oko"; "Zaljublil se je vrabec"; "Soči"; "Narodni dom"; "Smrt Majke Jugovičev"; "Starka"; "Kosova devotka"; "Slepi guslar"; "Pastir"; "Narodne pesmi"; "Živ gramofon"; "Humoreske". Kot se vidi, je program zanimiv, obširen in raznovrsten. Vsebuje petje, deklamacije, nastope itd.

Iz Forest Cityja se bo umetnica najbrže podala v Pittsburg. Od tam pa dalje proti Clevelandu. Brez dvoma ji bodo šli rojaki v vseh ozirih na roke ter bodo nanjo opozorili tudi drugorodce.

To v polni meri zasluži, ker je naša največja gledališka umetnica, igralka po poklicu in po božji volji." (131)

Zdaj se je Avgusti Danilovi nenadoma začelo odpirati. Ena pot jo je vodila v Cleveland, kjer bo opravila najpomembnejši del svojega poslanstva, druga k družbi gramofonskih plošč, za katero bo, tako kakor že pred leti, snemala v slovenščini. Tokrat je njene plošče izdala družba Victor Records. Iz korespondence (med marcem in decembrom 1924) in prospektov je razvidno, kaj je posnela:

"Victor slovenski rekordi (Victor Records in Slovenian)

Pevski komad

72327 Zapoji mi, ptičica, glasno

Po gorah grmi in se bliska

725151 Se davno mračni

Kadar boš ti vandrat šel

73321 Micka na šrauf v Coney Island

Na maškeradi" (132)

Prav v teh letih so v Clevelandu slovenski izseljenci snovali ambiciozne načrte v okviru Dramatičnega društva, ki je tu že imelo svojo tradicijo in so se mu ob otvoritvi novozgrajenega Narodnega doma 2.marca 1924 ob številnih navdušenih članih obetale velike možnosti. O množičnem navdušenju tedanjega slovenskega življa ter o značaju te institucije sta spregovorila mnogo let kasneje v svojih spominskih zapisih tedanja člana Dramatičnega društva F.Česen in V.Grill:

"In tako se je dne 6.februarja 1919 zbralo 36 mladih ljudi v Birkovi dvorani, kjer so z velikim navdušenjem ustanovili dramsko društvo "Ivan Cankar". Pobudo za ustanovitev so dali igralci Finžgarjevega "Divjega lovca", ki je bil z uspehom uprizorjen za Jugoslovansko republikansko združenje; to društvo se je zavzemalo za ustanovitev republike Jugoslavije po prvi svetovni vojni..." (133)

Višek v številu, kakor tudi v kakovosti predstav pa smo dosegli, ko smo se leta 1924 preselili v nov Slovenski narodni dom, kjer je bil velik oder z ustreznimi kulisami, garderobo in sobami za igralce. Otvoritveno predstavo "Brat Martin", ki smo jo skrbno naštevirali, si je ogledalo nad 2000 ljudi, več sto pa jih je moralo oditi, ker ni bilo prostora. Zato smo jo ponovili naslednjo nedeljo ob skoraj enaki udeležbi." (134)

V.Grill je podrobneje popisal njihovo dejavnost:

"Že ob prvi predstavi smo sklenili, da bomo dobiček razdelili na tri dele: ena tretjina za S.N. dom, ki je bil takrat samo lep sen, ena tretjina za pomoč sirotam v Sloveniji po prvi svetovni vojni, ena tretjina pa za društveno blagajno oziroma za kritje stroškov... Igrali smo za S.N. čitalnico, za pomoč brezposelnim in stavkujočim, za slovensko umetnostno šolo S.N. doma, za Cankarjev spomenik v domovini, za Cankarjevo ustanovo v Clevelandu, med drugo svetovno vojno in po njej pa smo podpirali SANS." (135)

Ob otvoritvi novega Narodnega doma so amaterji dobili nov močnejši zagon in medse povabili Avgusto Danilovo. Za svoj nastop je izbrala Hauptmannovo Elgo. Izseljenci so si od te prireditve veliko obetali in organizatorji so dobro poskrbeli za publiciteto. Več mesecev dni pred njenim gostovanjem so o njej navdušeno pisali v svojem časopisju. Med pisce člankov je zaslediti tudi nekdanjega njenega tržaškega igralka iz časa pred prvo vojno - R.Hlača. Takole je zapisal:

"V Clevelandu pripravlja se predstava Hauptmannove mojstrske drame "Elga" in glavno vlogo bo v njej igrala Avgusta Danilova. S tem da je clevelandsko dramatično društvo pozvalo našo slavno slovensko tragedinko v goste, je počastilo samo sebe in vso tamošnjo kolonijo. Ob enem pa smejo s ponosom pokazati gospej Danilovi novo gledališko dvorano in odre, ki sta vredna visoke umetnosti naše Danilove." (136)

Hlača je opisal njeno biografijo in naštel nekaj značilnih vlog, sledila je oznaka:

"Umevno je, da repertoar Danilove je jako obsežen, ne le po količini iger, marveč tudi po značaju vlog. Toliko v klasični tragediji, v moderni svetovni drami, v izvirnih slovenskih dramah, kolikor v ljudskih igrokazih in v šaloigrah je Danilova ustvarila umetniško dovršene tipe, s kakršnimi bi si stekla uspeh na vsakem svetovnem odru. Od tragične junakinje do kakih pristnih slovenskih tipov, prepojenih z zdravim domačim humorjem, je gotovo velike razdalje: ali klaviatura njenega talenta je obsežna in ustvarila je najraznovrstnejše tipe, ki jih človek nikdar ne pozabi..."

Naj omenimo izmed domače literature zlasti njene vloge v vsaki izmed Cankarjevih dram. Njene kreacije v Govekarjevih dramtizacijah so postale merodajne za vse posnemovatelje. "Hasanaginica", "Ekvinokcij", dela Gorkija in Čehova in druge slovanske drame so ji ponudile priliko za izvrstne karakterizacije. Izmed klasičnega repertoarja naj imenujemo "Marijo Stuart", "Othello", "Romeo in Julija", iz modernejšega svetovnega repertoarja: "Rudeči talar", "Sappho", "Rosa Bernd", "Elga", "Fedora", "Nora." (137)

Gostovanje je napovedovala tudi Enakopravnost:

"Gostovanje gospe Auguste Danilove. S sodelovanjem dramatičnega društva "Ivan Cankar" priredi krasno dramo "Elga" dne 6.aprila.

Prišedi v Ameriko, skušala je oživiti slovensko dramo v New Yorku. Vse njeno delo je bilo brez uspeha, ker niso Slovenci tako kompaktno naseljeni, kot v naši naselbini. Nezmožna angleškega jezika, ni mogla realizirati svoje plemenite ideje, da bi uspostavila na ameriški oder slovenske, oziroma slovanske drame. Za to idejo je delala več let, komčno se ji je posrečilo

zainteresirati United Plays Corporation v New Yorku, za našo umetnost in naše drame. Rezultat večletnega dela je ta, da se sedaj prestavlja naša drama "Ekvinokcij" v angleščini in se bo uprizorila na ameriškem odru (Dramo je posodilo za prepis dramatično društvo "Ivan Cankar". Isto dramo bo naše društvo uprizorilo najbrže že v prihodnji sezoni).

Ker je drama lepa, in od početka pa do konca zanimiva, prehajajoč v burne prizore, bi želel, da bi ne bilo Slovenca, ki bi ne prisostvoval tej predstavi. Vstopnice se bodo prodajale že vnaprej dva tedna... Za natančno razlago igrate pazite naše lokalne liste ter Glas Naroda in Prosveto...

Gostovanje gospe Danilove bo podalo zopet priliko nekaterim ameriškim ljubiteljem umetnosti in pa tudi kritikom..." (138)

Organizatorji so občinstvo na ta gledališki dogodek temeljito pripravili, Avgusta Danilova sama pa je v programu k predstavi (6.apr.1924) objavila tople pozdravne besede:

"Bratje in sestre: Ob mojem prvem nastopu med Vami, Vas najiskrenejše pozdravljam, tako kot pozdravi sestra brata. Celo moje življenje bilo je posvečeno slovenski drami - slovenskemu odru - slovenskemu narodu. Gledališče je moj dom - svetišče naše drame. Z sodelovanjem Vas in onih, kateri ljubijo slovenski oder, bomo skušali povzdigniti našo dramo v Ameriki na mesto, katerega zasluži. Ne klonimo duha, ne bodimo v tem oziru preskrumni, temveč pokažimo svetu, da smo i Slovenci sposobni pokazati nekaj - umetniško dovršenega. Sprejmite moje najiskrenejše pozdrave in zahvalo za Vašo naklonjenost. Vam udana Avgusta Danilova, članica slovenskega gledališča v Ljubljani." (139)

Občinstvo, kritika in člani so enoglasno navdušeno sprejeli njen nastop. Ohranila se je časopisna ocena:

"Najbolj je seveda ugajala zvezda večera, ga. Danilova. Elga. Vsa življenja polna, s prešernim smehom, razposajena, razkošna, elegantna, je priskakljala na oder, kot bi padel meteor z neba, je privrčala in užgala vse okoli sebe, gledalce in svoje soigralce. Znala je vlti življenje vsej okolici, z njenim krčevitim jokom pa nam je tajala srca, da je marsikateri zastopnici ženskega spola, pa tudi moškemu privabila solze v oči. Tako igrati zna pač samo ona, o tem nas je prepričala že vedno v starem kraju. Posrečilo se ji je popolnoma zazibati v sen, da smo čutili Elgo in njeno dušo in njene bolečine. Burni aplavzi in krasen šopek, ki ji je bil poklonjen, vse to je pričalo, da se je pri publiku dobro upeljala in s svojo igro dosegla popolnen efekt." (140)

Nekaj dni po predstavi jo je Dramatično društvo v znak priznanja sprejelo za častno članico, ob koncu leta pa je z njimi podpisala šestmesečno pogodbo - angažirali so jo.

Ohranilo se je pismo Dramatičnega društva, pa tudi pogodba. Pismo predsednika Franka Macka in fin. tajnika Franka Kovačiča 9.apr.1924:

"Na naši zadnji seji dne sedmega aprila je brat Lois Truger omenil, da želite pristopiti k našemu dramatičnemu društvu. Takoj nato je brat Trbižan stavil predlog, da se Vas sprejme za častno članico dram.dr. "Ivan Cankar". Toda tega predloga ni mogel brat predsednik dati na glasovanje, ker je takoj po izreku brata Trbižana članstvo zaploskalo, in to je bil vaš sprejem." (141)

Pogodba (29.dec.1924 med D.D. "Ivan Cankar" in go. Avgusto Danilovo Frank Mack, Mary Grill, Henry Margon) se glasi:

"Dram.dr. "Ivan Cankar" angažira gospo Avgusto Danilovo kot učiteljico in režiserko odraslega oddelka in naraščaja za dobo 6 mesecev od 15.okt. 1924 do 15.aprila 1925, za kar jo honorira s svoto 200 (dvesto dolarjev) mesečno. Ga. Avgusta Danilova se zavezuje, da bo za zgoraj označeno dobo izvrševala svojo nalogo, kot učiteljica dramatike ter naučila po dve predstavi mesečno ter jih tudi režirala. Nadalje, da deluje skupno z upravnim odborom, ki ima popolno kontrolo nad predstavami, v procvit društva "Ivan Cankar", da povzdignemo dramatiko na mesto, katero zasluži." (142)

Tudi tokrat ji je tisk pripravil najtoplejšo dobrodošlico:

"Po večini naši diletanti dosedaj niso vedeli, kako naj goje dramatiko pravilno, kako naj vpri-
zarjajo predstave, da bodo služile narodu ne le kot zabava za preganjanje dolgega časa, ampak, da bodo kot zabava služile narodu za njegovo izobrazbo in duševni napredek. Večina naših diletantov pravzaprav sama ni vedela, zakaj vprizarjajo predstave; kakor narod ni vedel, zakaj jih gleda... Ona pa nam je pokazala, da ima gledališče umetnost tudi drug pomen, pokazala nam je ne samo Elgo, ampak tudi njeno - dušo. Dobrodošel moramo torej zvati njen prihod, dobrodošel nam, ki bomo imeli zdaj, kakor upamo, večkrat priliko uživati čar njene umetnosti, dobrodošel pa zlasti našim diletantom, ki bodo iz njenih bogatih izkušenj, ki jih je dobila tekom dolge življenjske dobe, imeli priliko črpati iz njene umetnosti vsaj trohico - spoznanja, katerega smo dozdaj na naših odrih pogrešali." (143)

"Po našim kolonijama. Danilova v Clevelandu. Prvo gostovanje Avguste Danilove v Clevelandu je bilo - kakor je bilo pričakovati - nad vse uspešno. Praviijo, da je okoli 2000 ljudi prišlo onega dne pozdravit in poslušati našo dično slovensko umetnico. Dramatično društvo "Ivan Cankar" kot da je napelo vse svoje sile, da bodi kos velikemu dogodku. Največji uspeh tega gostovanja pa je ta, da se je Clevelandčanom posrečilo pridobiti Danilovo za stalno sodelovanje. G.Danilova se je že preselila iz New Yorka v Cleveland, kjer je otvorila dramatično šolo in bo režirala predstave dramatičnega društva. Ta dogodek je velikanske važnosti za ves daljni razvoj gledališkega delovanja v Clevelandu in sploh za kulturno življenje tamošnje kolonije." (144)

Avgusta si je v Ameriki toliko opomogla, da je mogla v goste povabiti svojo najmlajšo hčer. Ohranilo se je jamstveno pismo, ki ga je morala podpisati zanjo (29.marca 1924 pred pričami. Priča je bil Joseph Rems). Jamstveno pismo je zanimivo, ker odpira pogled v Avgustin materialni položaj v ZDA:

"Da stanuje v New Yorku... da je bila prvič 6, a sedaj drugič da je 2 leti v Ameriki, da je bivša igralka Narodnega gledališča v Ljubljani, priznana od Ministerstva Prosvete v Belgradu kot kulturna delavka na gledališkem polju v propagando Jugoslavije, da ima \$ 1000.00 prihrankov in ... Silva Danilova... po poklicu gledališka igralka, želi priti v Združene države Amerike in živeti za časa svojega bivanja tukaj v smislu principov in institucij te dežele, da ona Avgusta Danilova želi in je v stanu sprejeti, vzdržati in podpirati imenovano hčerko Silvo Cerar Danilovo in da ima dovolj denarnih sredstev za pokritje vseh stroškov za imenovano hčerko iz Jugoslavije v Združene države, in tudi za pokritje vseh stroškov iz te dežele nazaj v Jugoslavijo za slučaj, da bi imenovana hčerka ne želela ostati v tej deželi, da je ona, Avgusta Danilova voljna storiti vse, kar je v njeni moči, da stori svojo hčerko srečno in zadovoljno v njenem novem okolišju in je pripravljena, ako se ji dovoli vstop v to deželo, sprejeti vso odgovornost in garancijo, da imenovana hčerka ne bo postala breme za Združene države, niti posamezne dežele Združenih Držav, niti okraja, mesta, vasi ali občine." (145)

Preden se je Avgusta Danilova dokončno preselila v Cleveland, je v New Yorku priredila gledališki večer, ki ni odmeval le v slovenskem izseljenskem tisku, ampak tudi v hrvaškem. Ta je zapisal, da sta Danilova in Hlača igrala na način "koji bi služio na ponos svako profesionalnoj pozornici na Broadwayu" (146). Pisec članka je glasno razmišljal o možnosti ustanovitve profesionalne igralske skupine v New Yorku:

"Otkrićem ovih sila, zar se samo po sebi ne namiče pitanje osnivanja jednog dramskog društva u New Yorku, koje bi težilo za umjetničkom izvedbom, a ne samo diletantskim nastupima." (147)

Časopisno poročilo 5.VII.1924 pa je ob pregledu dejavnosti med slovenskimi izseljenci prireditev podobno popisalo:

"10.maja je Jugoslovenski klub v New Yorku priredil gledališki večer, ki je moralno in materialno sijajno uspel. Prva točka je bila premiera "sokolinista" E.Kristana. Njegova enodejanka "Ob zadnji uri" (SGL navaja str. 349, da je bila prvič objavljena v Cankarjevem glasniku 1938. leta op. F.S.) je močna scena iz prevrata. Slika nam zadnji odpor umirajoče Avstrije v boju s klicami vstajajoče Jugoslavije...

Igra je bila dobro zasledena, saj je igral glavnega junaka Gornika avtor E.Kristan, njegovo ženo naša Avgusta Danilova, grofa Rauhenburga pa znani Tržačan Rainer F.Hlača... in železničarja Blaževca pa Ralph Danilo (najstarejši Danilo sin).

V Tucičevi "Amerikanci" sta tudi igrala naslovni vlogi ga. Danilova in g. Hlača. Kot zadnjo enodejanko so igrali šaljivo igrano "Miš". Predstava kluba je bila v umetniškem oziru taka, da se klub upravičeno lahko pretvori v stalno jugoslovansko gledališče v New Yorku. Občinstvo, ki se je predstave udeležilo v zelo velikem številu, je bilo razigrano in navdušeno. Duša vsega dela pa je seveda naša gospa Danilova, ki je doslej delovala v New Yorku kot režiserka in igralka." (148)

V Clevelandu so si slovenski izseljenci prizadevali, da bi Avgusti in njeni gledališki skupini zagotovili kar najboljše delovne pogoje za redno in kvalitetno delo z odraslimi in otroki:

"Dramatično društvo "Ivan Cankar" stremlji za izboljšanjem gledališke sezone. Dobilo je dobro učiteljsko dramo, gospe Avgusto Danilovo, ki je priznana kot igralka na gledališkem odru. Društvo se ne straši ne dela in poštrevnosti, niti stroškov. Nabavilo si je krasno scenografijo, kostume, ki stanejo lepega denarja, kajti, ker imamo dobrega učitelja, hočemo da bo vse tako kakor zahteva igra. Teškoče so, velike teškoče, ali člani upajo in so prepričani, da boste redno obiskovali naše predstave ter nam tako pomagali do viška, do katerega hočemo in želimo priti. Društvo bo vpriporilo vsaki mesec po dve predstavi, vmes pa otroške predstave. Malčki se neznansko vesele, ko bodo v decembru mesecu nastopili v krasni čarobni igri "Kralj Matjaž" in se zelo pridno uče. Zato rojaki pridite na vsako predstavo dram.dr. "Ivan Cankar". (149)

Avgusta je skušala gledališkim prizadevanjem amaterjev dati profesionalno podobo, vzgajala je nove moči, ker pa je pritegnila k sodelovanju tudi otroke, je s tem hkrati organizirala šolo slovenščine za otroke izseljencev. V programu h gledališki predstavi Nušić: Svet (27.3.1924) je zaslediti tole vabilo:

"Sedaj vodi ga. Danilova dramatično šolo. Ako imate veselje do odra, pridite. Sistem pouka ge. Danilove je zelo interesanten in zanimiv. Pouk se vrši ob večerih v Slov.Nar.Domu.

Dragi očetje in matere! - Gotovo je vaša želja, da ne odtujate vaše otroke jeziku, katerega ste jih učili v zibelki. Po 12.maju se bo pričela šola za mladino. Tam se bodo učili vaši mali slovenske govornice in iger in bodo nastopali na odru Narodnega Doma. In tako bo naš Dom služil namenu, kateremu je sezidan. Vpišete jih lahko že sedaj pri tajniku društva Ivan Cankar."

Da so njena prizadevanja rodila uspeh, priča vabilo k predstavi 14.junija 1925:

"Mladinska predstava v korist in zabavo učencev dramatične šole, pod osebnim vodstvom Aug. Danilove. "Čudežne gosli". Čarobna pripovedka s petjem in plesom v treh dejanjih. Glasbene točke priredila za to predstavo A.D. Nastopi 50 učencev. K tej predstavi vabi najuludnejše Avgusta Danilova." (150)

Sicer pa je Avgusta ostala v Clevelandu dobro leto dni in iz publikacije 10-letnice Dramatičnega društva Ivan Cankar je razvidno, da je tedaj le-to uprizorilo vsak mesec eno do dve predstavi. Uprizorjela je dela najrazličnejših avtorjev pretežno zabavnega značaja. Najštevilnejša dela so bila domačijska - Govekarjeva (Deseti brat, Martin Krpan, Legionarji, Rokovnjači), od južnoslovanskih avtorjev je uprizorila Tucičevo Golgota, za odhodnico si je izbrala Vojnovičev Ekvinokcij, od mladinskih je posredovala tiste s pravičnimi motivi: Janko in Metka, Kralj Matjaž, Poslednje Petrkove sanje, od preizkušenih tujih Mlinarja in njegovo hči, Ugrabljene Sabinke, Pri belej konjčiku, priredila je tudi nekaj manj znanih lahkotnih del, segla pa je tudi po Wildovi Pahljači lady Windermere. Zdi se, da ji je bil posebej priljubljen avtor Ebin Kristan, saj je v Clevelandu uprizorila njegovo Amerikanko in njegovo Voljo. Tudi Kristan je njenim uprizoritvam zaupal. Tako pravi v pismu:

"Kar se tiče "Volje", bi pač rad izpremenil nekatere reči, toda za to sedaj ni časa. Ko jo imate že na repertoirju, jo pač igrajte, kakor morete. Vem, da boste imeli težave, posebno scenične, toda Vaša rutina jih bo že nekako premagala. Vam in soigralcem srčna hvala za trud, ki ga vlagate v to stvar, ker sem prepričan, da storite najbolje, kar morete." (151)

Čeprav se je od Clevelanda uradno poslovila že aprila 1925 v "častnem večeru", h kateremu so napisali: "V tej pretresljivi igri je dosegla v vlogi matere Jele največje umetniške višine in priznanje vsega naroda v Ljubljani, Zagrebu, Trstu, Mariboru in drugje" (152), se je prihodnjo jesen ponovno vrnila mednje in jim pripravila umetniški večer. Zdi se, da ji je Cleveland prirasel k srcu in se je težko ločila od njega. Ohranil se je program prireditve 18.okt.1925:

"Program za umetniški večer, katerega priredi ga A.Danilova s sodelovanjem gg. Emilio Blažević operni pevec - Bariton in učitelj glasbe - v New Yorku Ivan Ribič koncertni tenor iz New Yorka Dr. W.Lausche pianist iz Clevelanda, Frank Šabec iz Indianapolis, Indiana v nedeljo 18.oktobra 1925.
Recitacija Augusta Danilova
Igra "Po polnoči" ekspresivna melodramska študija v enem prizoru. Napisala A.D.
Margareta, lahkoživka, luksurijsna zasebnica A.Danilova
Nje pokojni - nema prikazen - I.Ribič
Slavni pevec pesmi "Thou art near me Margareta", njen nevidni ljubimec - E.Blažević" (153)

Tudi rojaki v Clevelandu so jo ohranili v najlepšem spominu in so ostali v pisмениh stikih z njo do smrti. Kadar so prihajali na obisk v domovino, so jo pogosto obiskovali in obujali z njo spomine na čas skupnih prizadevanj. Vsi pregledni spominski zapisi o dramski dejavnosti slovenskih izseljencev v Clevelandu poudarjajo, da pomeni vrh dosežkov obdobje Avguste Danilove. Zlasti Vatro Grill in Frank Česen se spominjata, kako jih je podpirala v njihovi vnemi, prelivala vanje svoj ustvarjalni žar in jim posredovala svoje dragocene izkušnje. Tedaj so bili člani društva najštevilnejši - Česen navaja, da je imelo 75 članov, njeno dramsko šolo naj bi obiskovalo 40 učenec. (154) Število uprizoritev, kvaliteta izbora del in njihove uprizoritve naj ne bi kasneje nikoli več dosegle takšne višine kot pod njenim vodstvom. Vatro Grill pa je v svoji knjigi Med dvema svetovoma ocenil, da je bilo najpomembnejše delo, ki ga je opravila tedaj "V tem kratkem času... s tem, da je vodila mlade igralce S.N. doma; to je bil pravzaprav začetek slovenske šole". (155) Ob stoletnici njenega rojstva se je Frank Česen spominjal, da so "Njen vpliv in vzgojo... pri društvu še dolgo čutili". (156) Vatro Grill v svoji knjigi navaja, da je njeno učenko Frances Godnjavec /z veseljem sprejel clevelandsko polprofesionalno gledališče Playhouse in da so jo vabili tudi v New York (157), v zapuščini Avguste pa so tudi ohranjena hvaležna pisma njene gojenke Vere Eržen, ki je nekdanji učiteljici poročala o svojih igralskih uspehih po Ameriki. (158)

Z Avgusto sta v Clevelandu nastopala tudi njena odrasla otroka - Rafael in Silva. Silva se je po letu bivanja v ZDA vrnila v domovino, Rafael pa je ostal v Ameriki in si tam ustvaril družino. Čeprav mu gledališče ni predstavljalo kruha, je po pričevanju Vatre Grilla po materinem odhodu prevzel znatno število režij v Clevelandu.

Hkrati, ko je Avgusta vodila snovanja Dramatičnega društva v Clevelandu, je rada sprejela tudi vabila različnih prirediteljev. Tako se je ohranil program mednarodne prireditve 6.maja 1925 v Clevelandu, kjer je nastopila skupaj z Madžari, Nemci, Poljaki, Čehi in je vodila plesno skupino, 20.junija 1925 pa je sodelovala v umetniškem programu na proslavi 15 letnice hrvatskega prosvetnega društva Rodoljub v Johnstownu PA. Prireditve je pozorno spremljalo izseljeniško časopisje in o Avgusti so objavili članek s fotografijo, imenovali so jo: "One of the Principal Soloists... who is known throughout this country by the Croats, Slavs and Serbs, as a singer of the very highest type..." (159) Zanimivo je, da je na takšnih prireditvah običajno imela svoj pevski nastop. Tokratni program je bil takle:

"Zapoj mi ptičica (V.Parme), Pogled v nedolžno oko (H.Sattnerja) ob spremljavi klavirja prof. Hansa Roemerja; Ljubček moj po polju vriska (narodna), Na tujih tleh (Medveda); tudi ob spremljavi prof. Hansa Roemerja
Na Ozlju Gradu (F.S.Vilharja). Poje rodoljub s sopranom - solo in baritonom - solo.
Solista sta g. Avgusta Danilova, Cleveland O.
Prof. Žarko Savič iz New York City
Dirigira prof. Hans Roemer" (160)

Za naše izseljence v Ameriki je bil tedaj stik s slovensko besedo potreben kot kruh, njena priljubljenost pa je postala tolikšna, da jih je mogla počastiti že s svojo prisotnostjo. O tem priča pismo Franka Hrescaka, podpredsednika pevskega in dramatičnega društva Ljubljanski vrh Detroit Mich (2.jan. 1926):

"Naše vrle žene in dekleta so namreč sklenile napraviti veselico v korist našega Slovenskega doma tukaj v Detroitu in sicer v nedeljo dne 31.januarja... Želja žena in deklet je da ako bi nas Vi mogli posetiti ta večer. To pa ni samo želja teh, ki so pri tem društvu, ampak to je želja celega slovenskega naroda tukaj v Detroitu da bi nas Vi enkrat posetili... Ako bi vi prišli se vam družega ni potreba kakor napraviti mali govor, samo toliko da se pokažete občinstvu. Kolikor bode stroškov vam bode vse plačalo društvo..." (161)

Kljub vsemu pa se je v četrtem letu začela pripravljati na pot domov. Spomladi 1926.leta je priredila še poslovilno prireditev v New Yorku, ki jo je spremljal ves tamkajšnji jugoslovanski izseljenški tisk. Nekateri časopisi (Glas naroda 24.jul. 1926) so ji pisali tople poslovilne članke, Josip Rems ji je izročil nekakšno priporočilno pismo, ki ga je morda potrebovala tedaj, ko je pred slovesom zaprosila US Department of Labor Naturalization Service za ameriško državljanstvo (162); v njem poudarja, da njen odhod pomeni veliko izgubo za tamkajšnji življenj. Pri pripravi njene poslovilne prireditve v New Yorku 10.apr.1926 je sodeloval tudi Etbis Kristan. Zanj je napisal enodejanko Maščevanje (SGL navaja, da je bila prvič objavljena v Cankarjevem glasniku 1940/41). Pred uprizoritvijo je povabil njo in njeno hčer Silvo Danilovo na razgovor:

"Enodejanka, o kateri sem Vam govoril, je končana in preden jo prepišem, bi mi bilo zelo ljubo, če bi jo hoteli slišati... Najbolje bi bilo, seveda, če bi mogli kakšen večer priti k nam, in ker je vloga tudi za Vašo hčerko, bi bilo dobro, da bi tudi ona prišla." (163)

Jugoslovanski klub ni imel ustreznih prostorov za prireditve, kakršno so si zamislili, zato so jih morali najeti. V zapuščini Avguste Danilove se je ohranila prošnja - formular - iz katerega so razvidni osnovni podatki o kraju in načinu delovanja tega izseljeniškega kluba:

"Application for Use of Rooms, etc. in Public School Buildings
The Board of Education

Yugoslav Club of New York inc. ... To promote social, cultural and educational endeavors among Yugoslavs in the US... Stuyvesant High School, Manhattan... auditorium... Saturday April 10 1926... 8 p.m.-11 p.m. ... Theatrical production... Purposes for which proceeds will be devoted: towards the establishment of Cultural Fund Ivan Mladincov." (164)

Na prireditve je vabila tiskana vizitka Avguste Danilove v angleščini:

"Last appearance in America of Augusta Danilova under the auspices of the Yugoslav Club of New York Inc. Saturday, April 10, 1926 at 8 p.m. Y.M.C.A. Auditorium 318 West 57th Street, Near Eight Avenue." (165)

Natisnili so ji tudi program:

"Pesma jednog pokolenja (Zmaj Jovan Jovanović) - recitira A.Danilova

A group of Dances... Miss Vera Milcinovic. Dramatic dancer
Member of "Tanzbühne" in Berlin

Maščevanje (Osveta). Drama v enem dejanju. Spisal Etbin Kristan

Kneginja Trubnova - Augusta Danilova

Elma Woodcart - Sylvia Danilova

Katja - Sylvia Jorgensen

Milan Tresar - Miran

Ivan Nikolačević Čibjakov - H.Rajner

Profesor Frank Dressol - F.Cvetković

In May (Pantomime). Arranged by Sylvia Danilova

Sylvia Hude - Sylvia Jorgensen

Sylvia Danilova

Izvršna žena (Lakrdija u jednom činu)

Dr. Pavao Vega - N.Gvozdenovic

Tilda - Augusta Danilova

Stric Vega - H.Rajner

Minka - Sylvia Danilova." (166)

Avgusta Danilova je shranila nekatere časopisne izrezke, ki ocenjujejo poslovilni umetniški večer in med drugim razkrivajo zanimivo skrivnost, da je za psevdonimom Miran, ki je v enodejanki Maščevanje odigral vlogo Milana Tresarja - Etbin Kristan. Hkrati ti sestavki dokumentirajo prijateljsko sožitje naših narodnosti v Ameriki:

"Pod avspicijo Jugoslovanskega kluba v New Yorku je priredila gospa Avgusta Danilova gledališko predstavo, ki je - z umetniškega stališča - popolnoma uspela ... Takozvani "Pièce de resistance" pa je bila premijera enodejanke Etbina Kristana "Maščevanje". Dejanje se vrši v neki hotelski sobi ter ima za predmet duševne in ljubezenske težave kneginje Trubnove, katero je dovršeno predstavljala gospa Avgusta Danilova, slavljenska večera... Igranje je bilo dovršeno. Prvenstvo gre seveda gospej Danilovi, preizkušeni igralki. Ne preveč lahko vlogo je igrala z ognjem in prepričevalno silo, ki je lastna le pravi umetnici... Miran ni nihče drugi kot Etbin Kristan, ki je spisal enodejanko ter dovršeno igral vlogo Milana Tresarja." (167)

"Naši sunarodnici u New Yorku imali su retko zadovoljstvo da prisustvuju 10.aprila 1926 jednoj umetničkoj predstavi, koja je doista bila umetnička. U Auditoriumu Young Men's Christian Association, 319 West 57th Street, naša je izvršna umetnica gdja Augusta Danilova dala svoje oproštajno veče na način dostojan renomea jedne ličnosti, koja je tako usko vezana ne samo za povest slovenačkog pozorišta, već i za opštu kulturu savremene Slovenije, u najširem smislu te reči... Gdja. Augusta Danilova, u ulozi Knjaginje Trubnove, bila je nenadmašiva. Tešku ulogu jedne žene, koja je ceo svoj život i svoju snagu posvetila, da se osvesti, samo da napokon uvidi, da su sva njena dela bila izradjena na jednom strašnom nesporazumu, gdja. Danilova je odigrala sa savršenom veštinom, shvativši potpuno ovu složenost Knjaginje Trubnove." (168)

"Etbin Kristan je napisao jednu salonsku aktovku, koju su glumili naši jugoslovenski diletanti kao oprostnu predstavu slovenske tragedkinje, gdje. Danilove. G.Kristan je napisao do sada čitav niz slovenskih drama, koje su prikazivane u Ljubljani, Trstu i drugdje... Ova aktovka je bila napisana naročito za gdju. Danilovu. Prikazuje jednu od onih internacionalnih ekvivoknih ženskih figura, za čiju prošlost nitko pravo ne zna, a koje svojim hirima upropašćavaju ljude i porodice. Ova je od nepoznate sirote postala neka ruska kneginja, ostala udovica, pak zavoljela jednog profesora arheologije. Nu onda je otkrila, ili mislila da je otkrila, da je otac njegov bio zavodnik njezine matere i uprla sve sile da se ocu osveti na sinu, pak je natjerala profesora da se posveti slikarstvu, da priredi izložbu, na kojoj doživi strašan rug i poraz tako, te najposlije počinu samoubistvo, i to baš onda, kad se žena otriježni i kad u njoj nadjača ljubav i kada dozna, da nije njegov otac bio zavodnik njene majke. S tim tragičnim saznanjem svršava drama, koja je pisana u tehnici starije dramaturgije, ali vrlo vješto, i ako malo odugačko u dijalozima. Nu igra gdje. Danilove je iznjela stvar dobro. Na večoj pozornici i pred publikom više naviklom na ovakove scene, drama bi ostavila mnogo jači dojam." (169)

odšla je domov. Žal ostaja nepojasnjeno, kako je zvedel njen načrt filmati kneza Semberijskega pa Ljudevita Posavskega. Po vrnitvi je pojasnila, kje se je zataknilo, da ni prišlo do realizacije Ekvinokcija v angleščini, o katerem je poročalo že časopisje (glej str.57):

"Mlle Danilova may be starred by Moris Gest in "The Hurricane", a Slovenian drama in which she appeared in Europe.
Stanislavsky read the play and sent her to Gest. Gest was interested, but asked to see an English translation of the play before giving his final decision.
The translation has been made and will be submitted as soon as a copyright is obtained.
The scene of the play is on the shores of the Adriatic, among fisher folk." (170)

Prav tako pa je ostala skrivnost, kaj je bilo s filmskimi nastopi Avguste Danilove in njenega sina Rafaela, o katerih je pripovedovala na radiu ob svoji 85 letnici:

"Ali niste v Ameriki tudi filmali?

Da, jaz in Rafi, oba v manjših vlogah. Zanimivo pa je, da bi bila morala igrati z Al Jonsonom v njegovem filmu "Sony boy", ker sem prišla pri vsej veliki konkurenci kot mati prav jaz v poštev. Toda, ker bi se morala v izredno kratkem času naučiti vloge v pravilni angleščini, si je nisem upala sprejeti. Rok je bil prekratek." (171)

Zaključimo to poglavje njene biografije z zapisom J.Remsa, ki ji ga je izročil ob njenih pripravah na slovo od Amerike:

"Pismo - izjava Jos.Remsa (bivšega javnega notarja za državo New York)

Bivši predsednik in ustanovitelj pevskega društva "Slavec", predsednik podpornega društva "Orel", preds. "Slovenskega podpornega društva" v NY. Imel sem priliko zasledovati kulturno delo gospe Avguste Danilove od tistega časa, ko je prvič v New York prišla, do časa mojega odhoda iz Amerike dne 24.nov. 1926. Bila je pri vseh slovenskih prireditvah vodilna sila, ter se je udeleževala ne samo kot režiserka in igralka, ampak je bila tudi jako izdatna pomoč ne samo pri koncertih Slavca, ampak tudi pri koncertih Slovenske pevske zveze in sicer v Forest City, Država Pennsylvania in Johnstown, Pa.

Leta 1924 mudil sem se v Cleveland, Ohio... Martin Krpan... Pri tej igri izkazala je svojo spretnost v taki meri, da se je vse čudilo, kako zmore ena sama oseba z diletanti vpriporiti tako veliko in težavno igro. Vzgojila je s skrajno vnemo, pa tudi s skrajnim trudom v Clevelandu igralski naraščaj, kateremu ga med vsemi slovenskimi kolonijami ni enakega.

Njen odhod iz Amerike pomenja za mnoga tamošnja slovenska kulturna društva veliko izgubo..." (172)

C. V LJUBLJANI PO LETU 1926

V času svoje odsotnosti Avgusta Danilova nikoli ni povsem prekinila stikov z domovino. Gledališki listi so tu in tam prinesli vest o njenem delu, dopisovala pa si je tudi z vidnimi osebnostmi tedanjega slovenskega kulturnega življenja. Značilno je pismo Prunkovi-Utvi (5.sept. 1925), v katerem je popisala svoja občutja in načrte za prihodnost. Pogodba v Clevelandu se ji je iztekla, treba je bilo misliti na vrnitev v domovino. Tega si je neizmerno želela, hkrati pa jo je prevečala bojazen, da so slovenske gledališke razmere še vedno bolj prijazne tujcem kot domačinom.

"Za kramljanje, za jadikovanje in sentimentalnost ni nikdar časa. Večna borba za delom, za življenjem to Vas utrdi, malokdaj mi preostaja čas za sanjarije. A vendar je danes prišel dolgo pričakovani dan, da me popelje popelje nazaj - vsaj v sanjah - ali tudi - verujte s solzami v očeh so te prošle, preživete blažene in tako zelo zelo neutolažljive želje biti - doma - doma - ? ... Živim od svoje neizčrpljive energije, da se ohranim zdravo in močno na duhu in telesu, ki mi narekuje zdaj moraš to, zdaj to, vse sistematično. Delala sem težavno eno leto v Clevelandu, kar sem usejala, ima danes šele vidljiv in zadovoljiv uspeh na polju razvijanja kulture in dramatične umetnosti. V neizbrisen spomin mi ostane največ omladina, v koja srca sem zanesla ogenj za lepoto slovenske besede in zboljšanje olike..."

Danes pa pričakujem v New Yorku odločitve, ako se vpripori moja drama v angleškem jeziku in ali jo bom zmogla obvladati. To je Vojnovičev Ekvinokcij. Ulogo sem se naučila. Ali tu v New Yorku na odru angleščino pravilno izgovarjati je že malo več kot hruške peči... povrnem se v domovino spomladi, tako da imam slavje s svojim možem Danilom kateri obhaja 50 letnico. Za njegovim nastopim pa jaz za 40 letnico... Najbolj zvest domačemu odru je pa bil Danilo in da je morala Danilova v Ameriko, so bile nesrečne krize krive. Jaz pa sem v Ameriki tudi največ naredila mej Slovenci za Jugoslavensko gledališko umetnost. Jaz in Rajner Hlača... Zato pa upam draga Utva, da bodeš i ve zavedne Slovenke kar največ napravile po vaših listih in družbah, da se mi moja hrepeneča želja igrati zopet na slovenskem odru mej svojci in s svojim izbranim ansamblom, da se ta želja uresniči. Kadar bodem zopet doma in ako se bom tudi počutila doma, da so se one večne protekcije tujcem odnehale, potem bomo res idealno delali po domačih tleh." (173)

Ob vrnitvi je morala prošnjo za ponovni angažma nasloviti na Ministrstvo prosvete v Beogradu. V arhivu SGFM se je ohranil dopis, ki vsebuje njeno biografijo, v kateri posebej poudarja, da je "vodila naše rojake v narodni zavesti in narodnem delu" (174). Iz korespondence med Avgusto, upravo gledališča in Ministrstvom je razvidno, da je tedanje Prosvetno ministrstvo v Beogradu odločalo o angažmaju in napredovanju umetniškega in neumetniškega kadra v gledališču, o imenovanju in razporeditvi v kategorijo. Na predlog Ministrstva pa je uprava gledališča lahko uredila formalnosti glede zaposlitve. Gledališki list ljubljanske Drame (175) navaja podatke, da je bila Avgusta Danilova sprejeta v delovno razmerje 1.okt. 1926. Ministrstvo ji je dalo mesto "člana s pravima činovnika I.grupe II.kategorije" (176). Istočasno je npr. Mirko Polič napredoval iz "činovnika

3.grupe II.kategorije v činovnika 2.grupe II.kategorije" (177). Iz tega moremo sklepati, da je bila Avgusta zelo visoko cenjena.) Tudi slovenska javnost jo je sprejela z zanimanjem. Novinar Jutra je pripravil obsežen intervju, ki ga je naslovil: Ameriška in evropska Slovenija. V njem je Avgusta sporočala svoje ameriške izkušnje. Poleg znanih uspehov, ki jih je imela med slovenskimi izseljenci, je osvetlila tudi nekatere povsem nove stvari - načrte, ki jih ni mogla uresničiti. Pojasnila je tudi razloge, zaradi katerih nekaterih reči ni mogla speljati. S tem je ponazorila razmere, v katerih so živeli naši izseljenci in opozorila na svoje stike z znamenitimi gledališki-mi osebnostmi tedanjega časa:

"Tudi v Clevelandu sem mislila na propagando med Amerikanci. Hoteli smo vprizoriti v veliki dvorani "Public Auditorium", kjer je prostora za 25000 oseb (in kjer je vprizoril Reinhardt znani "Mirakel"), Nušičevega "Kneza Semberiškega". Na žalost bi nam bilo treba 1100 dolarjev samo za reklamo in tako se nam je izjalovil tudi ta načrt.

Med tem sem zvedela, da je Miss Copeland preložila "Ekvinokcij". Vrnila sem se v New York, da nadaljujem, kjer sem začela. Glavna težkoča je obstojala v tem, da naše drame nimajo srečnega konca, ki je Amerikancem predpogoj za dober uspeh. Druga ovira je bila, da nismo imeli dovolj denarja za prevod iger. Tako se nam je vse prizadevanje zlomilo ravno radi teh dveh vzrokov...

Ker sem bila že precej znana, so se vrstili pri meni managerji eden za drugim. Tudi ameriški igralci sami so prihajali k meni. Hotela sem ustanoviti potujočo igralsko družbo, ker na stalno gledališče v New Yorku brez večje vsote denarja ni bilo misliti. Ravnotako sem dobila zveze s filmskimi družbami "Cromptain", "First National". Bila bi že nastopila v filmu, da me ni brzojav nenadoma poklical v domovino." (178)

Avgusta je bila izredno dinamična, zato se ni omejevala le na stike s slovenskimi oz. jugoslovanskimi izseljenci. Seznanjala se je tudi z življenjem drugega življa, njihovimi delovnimi navadami, zlasti pa je zanimiva njena pripoved o ameriškem gledališču, pa položaju žene v družbi. Posebej izrazita so tudi njena opažanja o navezanosti izseljencev na matično domovino.

"Kaj naj vam še povem o Ameriki? O ameriški družini, ki je podobna naši? Obstojata le ena velika razlika; da tam mnogo več delajo kot pri nas! Tudi če je mož milijonar, je že zgodaj zjutraj pri delu. Tudi žena mnogo dela. Kajti delo se v Ameriki spoštuje, naj bo kakršnokoli, dočim se pri nas nekako zasmehuje. Zato si Amerikanci mnogo prihranijo, pri nas nam pa denarja manjka, ker se mi zdi, da ga razsijpljemo takrat, ko je to najmanj potrebno. Socialne razlike med moškim in ženo v Ameriki ni več, ker delata obadva. Kakor je bila nekdanj žena prva, zdaj ni več in tudi nekdanjega kavalirstva napram damam ni več. Poudariti pa je treba, da so Amerikanke pogumne in podjetne, da opravljajo dela, ki bi se jih pri nas moški ne lotili. Temu je vzrok njihova potrpežljivost. Naj omenim, da vodi elitno gledališče v New Yorku "Gild-theater", ki uprizarja dela umetniške kakovosti - ženska.

Gledališko življenje je v Ameriki čisto drugačno kot pri nas. Pristen Amerikanec živi le za veselice, revije, pantomime. Zato je razumljivo, da se je kino v Ameriki tako razširilo. Zato je imel Reinhardt s svojo "špektakel-komedijo" "Mirakel" velik uspeh. Rusi so imeli polna gledališča, ker so bili tuji. Z razumevanjem so jih poslušali mogoče le ameriški igralci, ki so jim dali Rusi posebne predstave. Edini, ki obiskujejo v New Yorku težke igre, npr. Shakespearea, so - židje.

Najboljši spomini, ki sem jih prinesla iz Amerike, so vtisi iz naše slovenske družbe. "Ameriška Slovenija" ni samo beseda, ampak tudi v resnici eksistira, četudi je raztresena po mnogih krajih, kjer so slovenske kolonije. Navdušenja za našo domovino in za našo besedo ni nikjer premalo. Četudi trdo delajo čez dan, imajo zvečer vedno časa dovolj za društvene sestanke, za pevske, oz. gledališke vaje. V New Yorku so npr. radi velikih razdalj ostali tudi brez večerje, samo da so se našli v prijetnem domačem razgovoru. Amerikanizacija pri mladini sicer hitro napreduje, toda kar je starejših, je treba pripomniti, da so bolj v duhu z nami kot si mogoče mislimo." (179)

Ko sta se z novinarjem dotaknila razmer v domovini, Avgusta ni mogla prikriti ponovnega razočaranja. Zdi se tudi, da je kot igralka začela omahovati in ponovno razmišljati bolj o svoji pedagoški vlogi, ki naj bi jo še opravila:

"Zdaj sem 6 mesecev v Ljubljani in če me vprašate, kako mi odziva evropska Slovenija, vam moram odkrito priznati, da se mi zdi strašno pri nas. Kakor da se ni nič spremenilo, nič zboljšalo. Ne vem, kakšna usoda me preganja, toda kakor hitro začnemo graditi, se nam že podira. Tako je bilo v Trstu, Ljubljani, Clevelandu. Ta večna kriza slovenskega teatra bo prešla že v pregovor. Tudi nad našim ansamblom visi neka čudna teža. Ali imajo naši igralci res premalo ambicije? Položaj je zelo kritičen in potrebna je večša roka nekoga, ki bi zrastel iz gledališča, ki bi ga vsakdo poslušal...

Kar se mene tiče: moja edina želja je, da dam občinstvu, kar nosim v sebi. Komu naj kažem svojo bol in svoje veselje, če ne občinstvu, ki je igralcu zrcalo? ... Mislim, da bomo našli med 300-400 vlogami mojega repertoarja vsaj nekaj takih, ki bodo vžgale tudi današnje občinstvo... Hrepenim po tragičnih vlogah, toda ne mislim se pokazati prevečkrat na odru. Prvič: da se ne naveliča občinstvo. Drugič: ker so za nami že drugi, naš mladi igralski naraščaj. In za vzgojo tega mladega naraščaja je treba napeti vse sile!" (180)

Značilno je, da je kritik že ob prvi njeni vlogi Mrs. Erlyne v Pahljači Lady Windermere prizanesljivo opazil (9.jan. 1927), da igri Avguste in ljubljanskega ansambla nista bili usklajeni:

"Če spregovorimo zdaj še o Avgusti Danilovi kot Mrs. Erlyne, ji moramo priznati njene stare vrline: jasen govor in stremljenje po močni karakteristiki; s tem je častno izdelala težko in nevarno igro. Edino kar čutimo pri nji, je to, da se še ni dobro ubrala s sedanjimi igralci, čeprav so ji že stari znanci." (181)

Čeprav je kritika njene Medeje ugodnejša, ni bila izrečena brez pridržkov. Ti se v glavnem nanašajo na njeno igro:

"Za gospo Germanovo iz skupine "Hudožestvenikov" se je lotila režije te tipične ženske grške žaloigre gospa Avgusta Danilova. Zdi se nam, da je vnanji efekt dokaj velik. Inscenator g. Vavpotič je dal na odru videz antičnega osredja z razgledom na sinje morje in na daljna obrežna mesta. Kostumi so bili historični, reflektor je bil ves čas še nekam preveč v funkciji, umetni oblaki so plaval nad odrom, zadaj je zdaj pa zdaj učinkovito zasvirala godba (g. Balatkà); celo vonj kadila je dražil čut in opajal tega ali onega z vizijami davno zašlih časov. Gospa režiserka je rešila vprašanje zbora tako, da je razdelila posamezne verze na poedine članice zbora, le na posebno važnih mestih je recitiral ves zbor. Recitacije so bile v glavnem čiste in jasne. Zasledba posameznih vlog pa je bila premišljeno izbrana. Naslovno vlogo je igrala ga. A.Danilova. Podala je mogočno, krvoločno in maščevalno ženo. Zdi se nam le, da je bilo v njeni igri premalo tonov nesrečne, do dna zagrenele žene. V igralškem glasovnem in recitacijskem pogledu pa je bila kreacija ge. Danilove delo izkušene in močne igralka. Ta tehnična dozorelost bi po našem okusu zahtevala še nekoliko večjo poglobljenost, mirnejšo, manj v geste in glas razblinjeno igro." (182)

"Avgusta Danilova je kot režiser videla svojo nalogo v tem, da nam predstavi Medejo kot trpečo ženo, ko jo spremlja zbor prijateljic - zato ni iskala opore njenim demoničnim nagibom in ni tičala za skrivnostjo ženske tragedije. Glavni znak uprizoritve je bila realistična ubranost in zmernost, nekaj estetičen klasicizem. Godba in menjajoča se svetloba tedaj nista bili organični del tako poudarjene uprizoritve, pač pa sta jo večinoma dobro podpirali. Tu opozarjamo na uprizoritev hudožestvenikov, kjer je Germanova prešla Evripidov dramski stil v ritmično mimično gibanje in so godba, govor in kretanja dobili svoj izraz v močni dionizični liniji. Tako je skušala igro približati odru in bogoslužju obenem. Tudi scena Iv. Vavpotiča je bila prelep in prejasen klasicizem, ves nov in čist; tako prizorišče ne hrani v sebi skrivnosti, pač pa podpira razumsko izoblikovano igro.

A.Danilova je v Medeji utelesila lepo junaško podobo prevarane in užaljene žene; vrh njene igre je bila bolečina matere; ta bolečina vzbuja živo sočutje; kot maščujoča se žena ni zastavila svoje igre v temni in strastni naravi na pol barbarske, na pol božanske ženske, marveč je ostala na koturnu klasične grške žene. Vse to daje značaj neke srednje poti, ki se je najbolje izkazala v dobrem besednem izrazu. V prizoru z Ajgejem (E.Kralj) je dobila igra globlji poudarek, tam se je rahlo razodel tudi misterij.

Uprizoritev je kljub neštetim pomislekom v celoti uspela in A.Danilovi od srca priznamo, da nas je tudi kot režiserka zadovoljila." (183)

"A.Danilova je Medejo uprizorila in igrala kot melodramo; v visoki ritmično mimični patetičnosti je zadovoljivo izčrpala vsebinske poudarke; dosegla je nadpovprečen uspeh." (184)

Ko je vskočila zaradi obolelosti igralka, ji je bolj pritrjevalo gledalstvo kot kritika:

"Sinoči 17.decembra smo po večletnem presledku pozdravili na odru Avgusto Danilovo. Namesto obolele C.Medvedove je igrala Babuško v Triglavski bajki. A.Danilova je očitno imela malo časa; čutila se je nekoliko negotova v besedi. Njena Babuška ima z domačimi realističnimi potezami precej poplemeniteni zanos, ko C.Medvedova stoji v umirjeni vzvišenosti. Občinstvo je A.Danilovo prisrčno pozdravilo." (185)

Tudi sicer so vloge, ki jih je dobivala, postale maloštevilne, kritike pa so kazale za njeno igro dosti manj navdušenja kakor občinstvo, zato je že spomladi 1927 ponovno skušala uiti - tretjič v ZDA pri svojih osemindesetih letih. 3.maja je naslovila na Ameriški konzulat prošnjo za dovoljenje za vstop v Ameriko:

"Application for Extension of Permit to Reenter the United States... I am the bearer of "Permit"... issued June 30.1926, valid for one year. I last left the United States on June 5.1926, and travelling from here to my former home in Yugoslavia, where I am visiting relatives. I am an actress by profession and have now received an invitation to play at the National Theatre in Ljubljana during the summerseason. As I wish to accept this engagement, which will last until the end of June, my permit will expire before I can arrive in the United States, and therefore I respectfully request an extension of about six months so that I can appear at this theatre before returning to the United States. I have declared my intention of becoming an American citizen and I maintain a home at the above adress. It is my intention to return there in November, 1927." (186)

Dovoljenje so ji podaljšali do 30.dec.1927.

Tokrat si je nameravala vnaprej zagotoviti delo. 26.maja 1928 je na Dramatično društvo v Cleveland naslovila pismo, s katerim je izseljence skušala navdušiti za svoj veliki načrt:

"Ali bi hoteli in ako morete prevzeti, ali bolje se udeležiti akcije za uresničenje te velepomembne jugoslovenske propagande za našo slovensko gledališko umetnost v Ameriki, s katero si pridobimo največji ugled in zaslužek. Naše narodno gledališče v Ljubljani je vpriporilo pred Veliko nočjo neprenehoma 20 predstav pri razprodanem gledališču, ter dobilo rekord s pasijonsko dramo I.N.R.I. (op. F.S. Repertoar navaja 50 ponovitev). Stvar ni tako verskega, temveč tudi zgodovinskega in idejnega značaja. Občinstvo in kritika vseh verskih in neverskih odličnih kakor tudi vseh drugih slojev, ter vsa inteligenca se je udeleževala predstav, ter bila globoko navdušena in ganjena kot še ne do zdaj. Ker pa jaz najbolje poznam naš narod, moje ljube rojake po Ameriki, s katerimi sem še vedno v zvezi, za katere gojim še vedno enako navdušenje na polju dramske umetnosti, bi jim to tem potem rada dokazala. Mislim, da uživam pri mojih ameriških Slovincih, znanstvenikih in merodajnih voditeljih naših mas, sloves dobre vzgojiteljske gledališča, zato sem si nadela nalogo, da poizkusim uveljaviti svojo veliko idejo. Zagotavljam Vam, da bi postavila z avtorjem igre I.N.R.I. tako uprizoritev kakršne Cleveland še ni videl. Igra je z mogočnim tekstom globoko učinkujoča, pretresljiva, vrhu tega jo še odlikuje ensemble od 100-150 ljudi s pestrimi zgodovinskobibličnimi kostumi, in s sceničnimi efekti. Poleg tega spremlja posamezne slike godba znamenitega Bachovega "Pasijona"... Autor g. E.Gregorin mi stavi sledeče pogoje: Da zberemo odbor za to akcijo; to so

Društvo Triglav, Društvo Cankar, ostale korporacije, voditelji Narodnih domov, odbori itd., ki naj prevzemo jamstvo in reklamo. Prostor za prireditev bi moral biti kot npr. "Public Auditorij" ali eno večjih gledališč z velikim odrom. Dali bi lahko najmanj 10 predstav; nadalje pride v poštev, da bi eventualno po teh uprizoritvah gostovali z ensemblom tudi na drugih odrih. Za to uprizoritev bi prišel g. Gregorin sam in gostoval v ulozi Kristusa, za režijo in vodstvo predstav pa A. Danilova ter igrala tudi ulogo Marije. Vse ostale vloge bi razdelila jaz sama med meni poznane igralke in igralce vseh društev, tako da bi vse ostale vloge zasedli z našimi ondohimi rojaki. Z vašo pomočjo upam pridobiti dosti vnetih pristašev za lepo stvar. Naštudirala bi igra sama z avtorjem vred, takoj po prihodu v Cleveland, v dobrih 14. dneh. Za avtorja g. Gregorina bi morala biti zjamčena vsota, in sicer: za delo, to je knjigo I.N.R.I., potem honorar od vsake predstave ter vožnja tja in nazaj. Istotako tudi meni za režijo in gostovanje z vožnjo vred. Tekst bi se dal prevesti v angleški jezik za Amerikance malih navadnih izvodih. Velike slike, fotografije bi se poslale od tu. Druge reklame za razstaviti pa bi napravili tam. Ker pa zamoremo to veliko delo le "United" izvršiti, pišem več enakih pism na več društev in njih voditeljem.

Članica rež. Kraljevega gledališča v Ljubljani

Prilagam vam istočasno tudi plakat premijere tukajšnje uprizoritve, nekaj posameznih scen in posnetke Kristusa. Pripis Gregorina." (187)

Kljub skrajni domišljenosti načrta, ki kaže na njeno izredno organizacijsko sposobnost, je iz Clevelanda dobila odklonilni odgovor. Pismo je sicer napisano v vljudnem, dobrohotnem in prijateljskem tonu, vendar pa je izražena tudi nedvoumna odločnost, da pri projektu niso voljni sodelovati. Dopis nosi datum 12. julij 1928, podpisala pa sta ga v imenu Slovenskega dramskega društva "Ivan Cankar" v Clevelandu predsednik Lui Truger in Ludvik Medvešek:

"Vaše cenjeno pismo od 26. maja t.l., kakor tudi oferto glede vpriporitve pasijonske drame "I.N.R.I." prejeli, ter je bilo o tej oferti razpravljano na letni seji našega dram. društva "Ivan Cankar", toda članstvo se ni moglo odločiti za to delo, kajti vpriporitev bi zahtevala preveč moči in dvomimo ako bi nam bilo to mogoče skupaj spraviti, da bi bil uspeh tudi zagotovljen. Ker ste v pismu omenili, da ste se obrnili tudi še na druge poznane osebe, smo z odgovorom odlašali, ker smo pričakovali, da se kedo drugi oglasi in nas pozove na sodelovanje, toda kot se vidi, se vsak straši tega dela, ker bi isto bilo za naše diletante in za naše razmere v splošnem preogromno... Želimo Vam kar največ uspeha na polju dramatike in tudi v splošnem..." (188)

Temu razočaranju je sledilo novo: praznovanju 40 letnice dela 20.10.1928 je kmalu sledil upokojitveni dekret. S tem se je izjalovilo še zadnje upanje, da bo njen delovni jubilej uvod v novo ustvarjalno obdobje.

Praznovanje 40 letnice dela je bilo častno, vendar boleče slovo od slovenskega poklicnega gledališča. V opernem gledališču so ji pripravili veliko slavlje, ki ga je spremljalo domala vse slovensko časopisje, pa tudi nekaj jugoslovanskega in izseljenskega tiska. Med čestitkami so bile izrečene visoke ocene in številne dobre želje znanih osebnosti, organizacij in prijateljev iz vse Jugoslavije pa tudi iz Amerike, slovesno pa ji je bilo podeljeno tudi visoko državno odlikovanje - Red sv. Save. Jubilejnim zapisom in kritikam predstave so se pridružili tudi številni intervjuji, iz katerih je moč razbrati ocene, njene dolge umetniške poti, pa tudi njena razmišljanja o tedanjem slovenskem gledališču, občutja, želje in načrte za prihodnje.

Najizrazitejše je njeno priseganje na realistični oder, realistični igralski izraz, predanost gledališču, brez katerega si ne predstavlja življenja, upi in navdušenje pa se prepletajo z bridkostjo številnih razočaranj v preteklosti, zato tudi razmišlja, da bi se v večji meri posvetila igralski vzgoji. Kljub nostalgicnemu oziranju po gledališču preteklosti, je verjela, da more biti prepričljiva tudi v sodobnem gledališču. Prepričana je bila v svoje znanje in moč, verjela je tudi v privrženost občinstva. Zdi se, da je v jubilejni vlogi hotela dobiti tekmo s časom. Čeprav so bili vsi časopisi slavnostno ubrani in so bili jubilejni članki polni zanosnih superlativnih ocen, so se pojavili dvomi, ali je pravilno izbrala svojo jubilejno vlogo. France Koblar jo je v intervjuju za Slovenca naravnost vprašal, zakaj si ni izbrala ene izmed vlog, ki jih je igrala tedaj, ko je bila na vrhuncu svojih umetniških moči, npr. Jelo v Ekvinokciju. Odvrnila mu je, da hoče razbiti iluzijo, da mora "igrati same hude babe in same Wolfovke". (189)

Kljub slovesnosti je njen jubilejni nastop gledališka kritika zavrnila:

"Stvar Makropulos je problematično delc. Ta komedija mnogo zaostaja za slovito R.U.R., dasi je zamišljena treznejše. Utopistična snov v docela realističnem slogu nam predstavlja ženo, ki si je nad tri sto let po čudnih navodilih svojega očeta Hieronima Makropula ohranila življenje in nastopala v raznih koncih Evrope kot znamenita pevka, zdaj s tem zdaj z onim imenom. Čapek hoče povedati, da dolgo življenje človeka ne osreči in da je življenje le toliko vredno, kolikor sami vplivamo nanj. Zato je življenje E. Marty postalo prazno, nepomembno zanj in tudi za tiste, ki jo ljubijo, kajti do svojega zadnjega ljubimca je hladna in mu je grozna. Življenje naj torej ostane tako, kakršno je. - Igra je v začetku snovno zelo zanimiva, toda kljub analitični zasnovi postaja od slike do slike bolj nezanimiva. Naslovno nalogo je igrala A. Danilova. Odkrito priznamo, da se jubilanтка v tej vlogi kljub svojim obljubam ni mogla razživeti; pokazala je mnogo tetnike, a duše in strasti, ki je moč njene igre, tu ni pokazala, ker je ni." (190)

Avgustu je bilo tedaj 58 let. Neusmiljeno je bilo spoznanje, da je v dolgoletni odsotnosti razkorak med njo in našim gledališčem postal nepremostljivo velik. Avgusta se načelno ni mogla pomiriti s stanjem v ljubljanski Drami in pri tem ni bila osamljena. Tudi med pisci jubilejnih člankov so se našli ljudje, ki so menili, da v ljubljanski Drami brezplodno eksperimentirajo na škodo živemu gledališču. Avgusta je postala zagrenjena, vendar pa odločena vztrajati pri svojem prepričanju, da je gledališče, kakršno zagovarja ona, pravo in da "se bodo vrnili na staro". Iz intervjuja z novinarjem Jutra in novinarjem Slovenca je nedvoumno izpovedala odločno privrženost realističnemu odru:

"Gledališče mi je življenje in za udejstvovanje na gledališču mi je bilo celo življenje en sam študij. Študij v tem smislu, v kolikor sem našla v študiju življenja, njega temnih in svetlih strani, večni užitek igralca, ki more dati le na ta način pravo umetnost iz sebe, iz svojega srca... izvajam še danes svojo zahtevo po našem nekdanjem naravnem teatru. Kadar je treba publiki pokazati srce, naj vidi to, kar vidi v življenju, kakor da odprem vrata v dogodivščine njihovih lastnih domov. Potrebno je, da vidimo resnico, in vpliva naj beseda, ne kulisa. Le z besedo, govorno odkrito in naravnost, bomo dosegli to, za čemer moramo danes stremeti: zvezo med publiko in igralcem. Odkriti moram, da mi ni baš posebno prijetno igrati med samimi zastori in da me to nekako ovira v svobodnem podajanju vloge. Mogoče pa so zastori le zastori naših slabih gmotnih razmer." (191)

"Jaz pravim, da bomo prišli nazaj na staro. Včasih smo delali vse iz svojih moči. Kar je bilo, je bilo naše. Dobro se počutim samo na realističnem odru. Biti mora vse, kakor da je res, in tudi moja oseba, ki jo igram, mi mora biti vsa kot je v življenju. Toliko časa živim z njo, da mi mora nasproti priti, da jo imam vso telesno pred seboj. Boste videli, prišli bomo nazaj na staro. Nekdaj so nas ljudje razumeli in čutili z nami. Ne vem, kake občutke ima gledalec, ko se tudi igralec ne znajde med zastori, kjer stoji npr. miza z litrom vina, a nad njim mrtvaška glava." (192)

Takšnim izvajanjem je s simpatijo pritegnil novinar Slovenskega naroda:

"Duh časa je potisnil pravo umetnost in z njo tudi jubilancko v ozadje... Dom, dom, dom, samo dom ji je zazvenelo zopet v ranjenem srcu in vrnila se je v domovino v drugič. Čakalo jo je še večje razočaranje. Čakala je šest mesecev na angažma. In ko je bila angažirana, niso vedeli, kakšno vlogo bi ji poverili. Pa tudi to je v redu; kako tudi bi našli ulogo za Avgusto Danilovo, umetnico, v "novem" slovenskem teatru, ki je padel na nivo cirkusa, tingeltangla, ki je postal plitev in banalen, kakor nikdar, odkar so igrali na odru "Shupanovo Mizko" in "Ta veseli dan ali Matizhek se sheni". Res v takem teatru je bilo težko dobiti primerne vloge za Avgusto Danilovo. Ni čuda, da si obstrmela, Avgusta Danilova, in obnemela, ko si se znašla med oboževalci jazza, kina in kiča, ti, ki si znala nekoč z vsem tebi lastnim "charmom" in vsem tebi prirojenim talentom pričarati občinstvu v srce in dušo večne lepote umetnosti... Nikar se ne osmeši, Avgusta Danilova, s svojimi starokopitnimi vlogami, kakršne si igrala v "Mariji Stuart", "Othellu", "Romeu in Juliji", "Elgi", "Nori" itd. Mi hočemo "Boljših gospodov" in "Fanny, tete, strici" in "Polnoči"... In če se v kratkem razmere ne zboljšajo, bo naš ansambel igral petim biljeterjem, dvema gasilcema in trem časopisnim poročevalcem, publika se bo prijetne zabavala pri Krapežu ali "Tinci"... (193)

Prav iz tega sestavka zveni tudi Avgustina trpkost ob upokojitvi: "Če bi imela sredstva, bi ustanovila svoje gledališče... Da, domovina, tako si mi zagrenila dušo... Ko dobiš dekret, da si upokojen, mora biti vsemu konec..." (194)

Domala v vseh intervjujih je izpovedovala močno željo po igranju, ki ji pomeni življenje:

"Želim še dolgo igrati. Do smrti, zakaj dokler bom igrala, bom v resnici živela. Igralec ne živi samo od telesne hrane, ampak predvsem tudi od vloge, ki jo oživlja občinstvu... Brez teatra ne morem živeti! Priznati moram, da sem trpela, ker se po povratku v svojo domovino nisem mogla tako udejstvovati, kakor sem želela. Vroča igralska kri ne zamre tako hitro in ne more živeti ob spominih, naj bodo žalostni ali veseli... Ne gre toliko za to, koliko sem stara, ampak kaj zmorem." (195)

V resnici je Avgusta po letu 1926 le redko še igrala in je bila zato njena razbolenost utemeljena. Med številnimi pregledi njenega dela in ustvarjalnih dosežkov se je tako zapisala tudi sodba, da:

"Po zadnjem povratku v domovino pa je gospa tako redko nastopala, da si je težko ustvariti zanesljivejšo in natančnejšo sliko njenega dozorelega talenta." (196)

Kljub vsemu sodbe Avguste Danilove ne vzbujajo vtisa jadikovanja, saj je pripravljena razmere spremeniti. Ni razmišljala le o lastnem gledališču, pač pa je bila pripravljena vzgajati mladi rod v duhu realističnega gledališča in s tem preseči danost, ki je ni zadovoljevala:

"Rekli so mi nekoč, da sem dobra učiteljica. Velika šola mi je bilo moje bivanje v Ameriki in veselo je bilo moje delo med ameriški Slovenci. Ne bi se rada vrnila mednje, če bi mogla pri nas doma uresničiti svojo željo: dati našemu gledališču skrbno vzgojo in z vero prepojen naraščaj... čutim, ... da sem močna dovolj, da poklonim naraščaju v svoji "dramatični šoli" vse svoje znanje in izkušnje dolgih let. Morda mi bo mogoče na ta način realizirati svoje želje po vstajenju našega naravnega teatra..."

Če se dotaknem problema našega gledališkega naraščaja, storim to v zavesti, da morem in moram spregovoriti po tolikih letih svoje gledališke realnosti strogo in ostro besedo, ki v danih razmerah ne more biti preostra. Naš naraščaj, ki doraščja, je prepuščen samemu sebi. Naš naraščaj, ki danes še igra, pogreša močne roke odličnega učitelja. Tu posebno občutimo hudo pomanjkanje vzornega moža na čelu uprave, moža z odličnim poznavanjem gledališke stroke in brezobzirne odkritosti napram času in sebi. Bolj kot kdaj potrebujemo danes ljudi, kakor so Stanislavski ali Tairov, ki so pregnetli sedanost in iz temelja dali novo dušo gledališkemu ustroju. In največ so ti žrtvovali baš za izbiro in oblikovanje naraščaja svojih teatrov." (197)

Kljub načrtom in slavnostnim besedam, da je "Vsa predvojna slava in delo našega gledališča... v tešni zvezi z imenom naše jubilanke" (198), da "je dober del razvoja, napredka in zgodovine slovenskega gledališča... zvezano z njenim imenom" (199) in je izseljenska Enakopravnost opominjala, da je "takorekoč žrtvovala vse svoje življenje" (200), se je vendarle z letom 1928 - z jubilejem in upokojitvijo - njen gledališki opus zaključil. Tu pa tam so jo sicer še povabili k sodelovanju - odigrala je nekaj vlog tik pred drugo vojno v drami in opereti - je v glavnem poslej spremljala gledališka snovanja le kot gledalka. Njena neizčrpna energija se je vedno znova manifestirala še v letih po drugi svetovni vojni, ko se je vedno odzivala še v visoki starosti vsem vabilom k delu pri

gledališču in filmu, pri radiu in amaterjih. Postopno se je Avgusta Danilova vdala v usodo. Misel na odhod v tujino je opustila. Upokojitveni dekret, ki ga je z dopisom Velikega župana ljubljanske oblasti dobila spomladi 1929. leta, jo je soočil s kruto resničnostjo, da zanjo ni več prostora v ljubljanski Drami, zato je poiskala možnosti drugje. Kakor je bila nekoč povezana s temelji slovenskega gledališča, je zdaj začela snovati pri novoustanovljenem radiu Ljubljana. Nimamo pregleda nad vsemi oddajami, pri katerih je sodelovala. Ohranilo se je nekaj dokumentov, ki dokazujejo, da je nastopala kot igralka v dramskem sporu, da so ji občasno zaupali pripravo tudi daljše oddaje, pa da je sprejela naloge radijskega režiserja. K radiu jo je najpogostejše vabil France Koblar, ki se je odločil, da da dramskemu sporu radija Ljubljana profesionalno podobo. Zanimiv je njegov zapis, ki odstira razmere, v katere se je vključila Avgusta Danilova:

"V začetku je velik del programa obstajal iz prenosov, zagrebških in beograjskih, deloma domačih. Te prenose smo omejevali, čim bolj smo uveljavljali izviren slovenski spored... V glasbi smo odkrivali že pozabljene slovenske skladbe, prirejali venčke narodnih pesmi, skrbeli za nove, boljše plošče in vedno bolj odpravljali prvotni diletantizem; v prosvetnem programu smo obravnavali narodno vzgojo in prosvetna vprašanja v raznih zaokroženih ciklih; v literarnem in dramskem sporedu smo uvedli pregled o slovenskem slovstvu (mesečno), zaokrožene recitacije, kjer so nastopali tudi pisatelji sami, na novo postavili kulturno kroniko in dnevnih napovedih in posebnih spominskih večerih ter gojili zlasti izvirno slovensko dramatik: ker je Narodno gledališče neupravičeno zanemarjalo slovensko dramo, smo jo s tem večjo vneto gojili v Radiu. Uprizorili bodisi v ciklih z uvodnimi predavanji ali posamezno skoraj vsa slovenska dela, tudi najbolj nepoznana in nepriznana, nekatera z velikim uspehom. Marsikatero pripovedno delo smo dramatizirali za mikrofon, razpisovali pa natečaj za izvirne igre pred mikrofonom. Dramski in literarni referat sem vodil sam in poleg ing. Pengova opravil največ režij. Posrečilo se mi je zlasti dvigniti govorno kulturo in urediti čim lepši in čistejši jezik.

Še preden sem leta 1935 prišel v upravo, se je bila namesto Ljudskega odra in Šentjakobčanov zbrala pod ing. Pengovom radijska igralska družina. To družino smo čim bolj izobrazili, da je postala prav uporabna in solidna opora za mikrofon. Ker sem hotel čim bolj iztebiti diletantizem, sem za recitacije uporabljal predvsem gledališke igralce, in sicer najboljše, za igre pa je bilo gledališče težko dobiti - neradi so študirali in za radio niso utegnili - zato smo z njimi uprizarjali predvsem tiste večje in primernejše igre, ki so jih naštdudirali že v Drami, le da smo jih za mikrofon posebej prikojili." (201)

Mimo fotografije pred mikrofonom se je ohranilo tudi pismo Franceta Koblarja Avgusti Danilovi z datumom 18. junija 1933 z naslednjo vsebino: "Lepo prosim, da bi za sredo 28. t.m. (Vidov dan) za literarno uro izbrali najznačilnejša mesta iz Vojnovičeve 'Smrt Majke Jugovičev' (za pol ure)." (202) Avgusta je shranila rokopisni koncept (203), ki navaja seznam rekvizitov za slušne efekte pri realizaciji te oddaje in si naznačila načrt dela. Naš val je v Programu 1934. leta prinesel tudi karikaturu "Skupine ge. Danilove v Turgenjevo dramo Tuji kruh". (204) Poleg Avguste so na nje Delak, Silva Danilova in Pengov. Iz tega je moč sklepati, da je imela v prvi radijski igralski skupini, ki jo omenja Koblar v svojih spominih, odločilno, če ne vodilno vlogo. Zdi se, da je bila dolga leta stalna radijska sodelavka. Srečanja z gledališkimi snovanji amaterjev so bila bolj občasna značaja. Zasedimo jo kot režiserko na Šentjakobskem odru, pri TKD Atene, pa v Prosvetnem društvu Sostro, pa pri najrazličnejših prireditvah, ki so jih prirejali: Društvo konservatoristov Igralska akademija v Unionski dvorani. Med zanimivejše dogodke sodijo njeni nastopi skupaj s klavirskimi improvizacijami mladega avantgardista Marija Kogoja, o katerih je poročalo dnevno časopisje z navdušenim pritrjevanjem. Brala je "odlomke iz najlepših slovenskih del (Župandič, Cankar) z ilustrativno spremljavo..." (205) pa ji je "sledil Marij Kogoj". (206) Nikoli ni bila osamljena še manj pozabljena. Ves slovenski tisk se je spominjal njene zlate poroke, pa sedemdesetletnice, petinosemdesetletnice, osemdesetletnice in petinosemdesetletnice življenja. V jubilejnih sestavih so mlajšemu rodu skušali predstaviti umetniško biografijo nekoč znamenite vsestranske gledališke ustvarjalke: igralka, režiserka, pedagoginja in organizatorke v Ljubljani, Trstu in med izseljenci v Ameriki.

Tu pa tam se jo je spomnil tudi kakšen režiser Narodnega gledališča v Ljubljani in ji dodelil vlogo. Kritike ob teh njenih poznih nastopih pričajo, da si je gledališko občinstvo še vedno želelo srečanj z njo na odru:

"K podobni Grantove družine sodi še Vidina mati, ki jo je igrala Avgusta Danilova; njena gospa Krinova je bila predvsem dostojanstvena čuvarica družinskega ugleda." (P. Kozak: Lepa Vida) (207)

"Posebnost te predstave je bila, da je v nji nastopila Avgusta Danilova, ena glavnih ženskih našega predvojnega gledališča in vneta odrska organizatorka doma in v tujini. Pri tej priliki se je videlo, da naše občinstvo zelo ceni to njeno delo, saj je igravko, ki je v pričujoči vesele igri igrala gospo Pričevo, navdušeno pozdravilo takoj pri prvem nastopu in jo tako pri premieri kakor pri reprizi bogato obdarovalo s cvetjem." (O. Scheinplflugova: Skrivalinice) (208)

Ob njenem poslednjem nastopu v opereti Caričine Amaonke leta 1937, ki jo je zrežirala njena hči Vera Balatkova-Danilova, jo je kritik postavljaj za vzor: "Ne smemo prezreti izvrstne pojave carice Katarine, ki si osebno ogleduje proslule Potjomkinove vasi. Njo je izborno zaigrala ga. Danilova, ki naj služi s svojo jasno izgovorjavo mnogim za vzor." (209) Zdi se, da v resnici ni mogla živeti brez gledališča, saj je še ob njeni petinosemdesetletnici novinar v jubilejnem sestavku zapisal, da "ne zamudi nobene predstave ne v drami ne v operi" (210), kadar pa je zopet dobila možnost, se je povsem vživela v svojo vlogo. O tem ne pričajo le kritike njenega povojnega nastopa v ljubljanski Drami v Lorcovi drami Dom Bernarde Albe (1950), ampak nas še danes navdušuje s svojo izjemno kreacijo v prvem povojnem slovenskem filmu Na svoji zemlji.

Po osvoboditvi so se Avgusti nenadoma odprle številne možnosti za delo v novem mediju, s katerim se je domnevno srečala že pred mnogo leti v Ameriki, v filmu. Nedvomno je bila izjemno dragocena sodelavka tudi tu, saj je ohranjena dokumentacija, ki priča, da so jo pogosto vabili k sodelovanju. Poleg številnih dokumentov o snemanju prvega poveljnega slovenskega filma Na svoji zemlji v režiji Franceta Štiglica so se ohranila pisma, s katerimi jo vabijo na poskusno snemanje za film Visoška kronika (30.6.1950 pismo direktorja Triglav filma Dušana Omahna) (211), ki naj bi ga režiral Bojan Stupica, pa celo k sodelovanju pri hrvaškem filmu (pismo Ferda Delaka 22.6.1950) (212). Nastopila pa je tudi v filmu Trst v režiji Štiglica v vlogi stare ženske skoro nad 60 let. Iz pogodb o delu, ki so se ohranile v njeni zapuščini, je moč razbrati zanimive podrobnosti o tedanjih delovnih pogojih pri slovenskem filmu, iz številnih kritik pa izjemno odmenstnost njene igrice in zgodovinski pomen, ki so ga temu projektu pripisovali spremljevalci umetnostnih snovanj.

"Krstna predstava prvega slovenskega umetniškega filma bo za nas nadvse pomemben in radosten dogodek. Za to vejo umetnosti, ki je pri nas šele v povojih, pomeni gotovo prav toliko kot Trubarjev nastop za našo književnost ali Linhartov za slovensko gledališče." (213)

Takšne oznake jo uvrščajo tudi med pionirje slovenskega poveljnega filma. V svoji skoraj nemi vlogi Obrekarice je Avgusta pokazala svojo izjemno ustvarjalno moč, ki je v visoki starosti ni zapustila. Skoraj osemdesetletna igralka je tudi v filmu prepričljivo zaživela in s tem dokazala neverjetno moč prilagajanja najrazličnejšim medijem. Avgusta je nekatere kritike shranila:

"Očka Orla igra slovenski igralec iz Sarajeva Miro Kopač. On in še posebno njegova žena Obrekarica (Avgusta Danilova) sta v tem filmu igralski podobi velikega formata. Ta dva slovenska človeka ne igrata, ampak živita. Nihče, ki je gledal ali bo gledal film "Na naši zemlji", ne bo pozabil prizora, ko pravi Obrekarica očku Orlu: "Sedem otrok sva imela... sedaj pa še tega pošiljaš v vojsko" in ji očka Orel odvrne: "Ana, to je pa naša vojska!" ..." (214)

"Pretresljivi, topli in dognani figuri sta tudi obe stari materi "Obrekarica" Avgusta Danilova in "Angelca" Mileva Zakrajškova. Kljub visoki starosti se je naša zaslužna igralka Avgusta Danilova presenetljivo dobro znašla pred filmsko kamero in lahko služi za zgled mnogim mlajšim tovarišem. Svoj višek je dosegla v sceni, ko umre zadeta od krogle fašističnega morilca." (215)

Zanimivo je tudi učenčevo pismo umetnici, ki se je ohranilo v njeni zapuščini:

"Dragi tov. Obrekarjevi..."

Ko sem gledal film "Na svoji zemlji", mi je zelo ugajala družina "očka Orla". Tov. Obrekar, vaša požrtvovalnost za osvoboditev svoje zemlje in ljubezen do svoje domovine, vaša podoba in podoba vaše žene Ane, ki sta žrtvovala že vse svoje otroke, mi ostanejo v trajnem spominu. Poglačnik Mitja, učenec II.raz.vadnice v Mariboru." (216)

Za to izjemno kreacijo je prejela nagrado predsednika vlade LRS Mihe Marinka (217), pa Zvezno nagrado vlade FNRJ za leto 1949 (218).

Kritike njene vloge v drami García Lorce Dom Bernarde Albe, s katero se je dokončno poslovila od gledališkega odra leta 1950 v režiji V.Molke, v nas zbuja slutnjo, da je v resnici morala prezgodaj zaključiti svoj opus v ljubljanski Drami. Njeno usodo prezgodnje upokojitve je kasneje delilo še mnogo slovenskih igralk - nemalokdaj je neusmiljeni uradni dekret prekinil umetnice in umetnike na vrhu ustvarjalnih moči in oblikovalne volje.

"V taki sceni je režiser povezal v realistično skupinsko igro igralko našega osebja, starejše preizkušene sile Marijo Vero, Avgusto in Miro Danilovo ter ostale mlade moči, ki se ob vzgledih bore za lastni, učinkoviti igralski izraz. Vlogo Bernarde Albe igra Marija Vera, gospodovalno, razen v trenutkih, kjer prevladuje mati. Svojevrsten lik podaja Avgusta Danilova, ki smo jo z veseljem zopet pozdravili na odru, z noro Marijo Jozefino z grozljivim poudarkom senilno sim-bolične želje po ponovni možitvi. Igralsko dragoceno podčrtuje Mira Danilova grdo nevesto Avgusto." (219)

"Avgusta Mire Danilove je odgovarjala smislu njene vloge. Vlogo Bernarde igra Marija Vera dognano; je dejanska gospodarica in mati, ki na zunaj trdega srca, čuva čast hiše po okrutni tradiciji še v nesreči. Prepričevalno naturalna je bila v prvih treh predstavah stare in zmešane Marije Jozefine, Bernardine matere, Avgusta Danilove." (220)

Iz enega jubilejnih zapisov ob njeni osemdesetletnici je moč zaključiti, da je v letih po osvoboditvi nastopala tudi še v ljubljanskem radiu:

"Malo je danes še Ljubljančanov, ki jo poznajo iz prvih let njenega udejstvovanja v deželnem gledališču v Ljubljani. Toda iz časov po prvi svetovni vojni še v marsikom živijo njeni igralski liki, dasi morda v tistih letih ni imela dovolj možnosti, da bi pokazala svoj igralski talent v tistih vlogah, ki so ji najbolj pristojale in ki si jih je najbolj želela igrati. Kdor pa pozna njen glas in zna ceniti pravilno uporabo glasu v najrazličnejših modulacijah, jo lahko še sliši, kadar se oglasi iz ljubljanskega radia, kjer še sodeluje." (221)

Prav njeni visoki življenjski jubileji so bili pobuda za poglobljeno analizo njenega umetniškega opusa in izraza. Zdi se, da je pismo Milana Skrbinška ob njeni 80 letnici hkrati priznanje umetnici in očitek tistim, ki so ji onemogočili delo, ali pa vsaj solidarnost s prizadetostjo, da so jo odrinili:

"Nepozabni so mi najini skupni nastopi in moje plodno režijsko delo z Vami, ki ste bila igralka po božji volji. Saj to je: rojen talent lahko brez pedantne šole ustvari velike umetnine, šolan brezdušen komedijant pa - ničesar, pa če se še tako trudi.

In Vaš talent je bil vsestranski, tako da ste ob svojih ustvaritvah segala v širino in globino. Vaši liki kmečkih žensk, delavk, navadnih meščanskih žena, visokih salonskih dam do kraljic, so bili vsi enako živi in prepričevalni. Vaša čustvenost je bila globoka, Vaš temperament zdaj neugnjan, zdaj estetsko zadržan, kakor je zahtevala vloga." (222)

Od številnih obsežnih jubilejnih zapisov velja navesti nekaj odlomkov iz sestavkov Janka Travnja, ki skušajo opredeliti stil njene igre:

"Od vlog naivk je prešla na večje vloge intrigantk, karakternih, junaških in salonskih dam. Njena igra se je z leti poglobila in v realističnem pojmovanju podajanja svojih vlog je Danilovala zlasti in ljudskih tipih dosegla tako naravno oblikovanje, da se je gledališkemu občinstvu močno priljubila. Tedanja kritika je ugotovila, da igra - če hoče - divje in strastno, toda tako naravno in s toliko umetnostjo, da publika nervozno in napeto zasleduje njeno igro." (223)

"Ves njen igralski razvoj nam nazorno kaže vse obeležje od nastajanja slovenskega gledališča do kasnejšega vzpona. Ko je začela nastopati, je bilo naše gledališče še v povojih. Po lastnem prizadevanju je našla pot od diletantizma do umetniškega oblikovanja dramskih likov. Njena elementarna igra je zavrgla staro pozo in patos ter našla pot v naravno podajanje človeških usod. Če je izjavila, da se dobro počuti samo na realističnem odru, bomo razumeli, da se je v dobi med dvema vojnama, ko je ljubljanski dramski ansambl šele iskal svoj izraz in včasih celo tratil svoje moči v raznih eksperimentih, ni mogla dobro počutiti." Že zgodnje kritike so hvalile njen močni in prijetni organ ter lepo in razumljivo memoriranje." (224)

Umrla je v svojem devetinosemdesetem letu 3. januarja 1958. Tedaj so nekateri pisci nekrologov skušali izmeriti njeno vlogo in vlogo njene generacije v slovenski gledališki zgodovini.

V radiu Ljubljana (8.1.1958) M. Slavčeva v Kulturnem pregledu:

"Avgusta Danilova je bila po rodu Gorenjka in njena življenjska pot nam lepo izpričuje, da ji je bila kos le s svojo vztrajnostjo in odločnostjo, da bo premagala vse ovire. Tudi sama je bila kakor iz kamna, kakor njena očja domovina. Vsaka njena odrska stvaritev je imela v sebi nekaj kamnite neizprososti, spomnimo se le njene mrzlo sovražne kraljice Elizabete, maščevalne Medee in okamenele strogosti Josefine v Bernardi Albi. Trdota, doslednost in eruptivnost so bile najbolj značilne poteze vseh njenih odrskih upodobitev in bodo kot take ostale v analih slovenske gledališke zgodovine in tudi v našem spominu zapisane na vidnem mestu." (225)

Janko Traven v Naših razgledih:

"Osnova igralske fature Avguste Danilove je zato bil realizem, ki ga je le v kratkem obdobju meglila nekakšna romantična patetika "kraljic" v soju odrskih luči, domala brez prepričljive in premagajoče osvajačice idejne podstat, bolj kot vaja in odrski efekt. V bistvu je Avgusta Danilova ostala zvesta realističnim podobam sodobnega repertoarja in je brez vsakršnega hudega naprežanja, in ne da bi se lomila njena igralsko izrazna faktura, prešla v naturalistično področje Ibsenovih dram. V soju odrskih luči in sodobnih življenjskih pogojev pa so nosile njene ibsenovske osebe prizvok njenega osebnostnega pojmovanja, ki je bilo tako blizu njenim občudovalcem, da so po njeni Nori v Slovenskem gledališču v Trstu in naslednjem gostovalnem nastopu laške igralk Grammatice ondod v isti vlogi domala soglasno dajali prednost slovenski Nori. Ugled, ki si ga je pridobila Avgusta Danilova s naturalističnimi vlogami moderne svetovne dramatike in sploh z vsestranskimi karakternimi vlogami krepkega realizističnega in naturalističnega sloga, je bil tolikšen, da so jo že pred prvo svetovno vojno šteli med najboljše igralka te vrste na vsem slovanskem jugu in oznaka njene igralske stroke v takratnem smislu kot heroinja je v prvi vrsti veljala umetniškemu poudarku takih njenih vlog. K tem je zlasti rada povzemala Hauptmanna in vzdrževala svojo prvobitnost tudi po prvi svetovni vojni v vseh teh vlogah, v katerih so se zaman poizkušale nekatere igralka iz naše pete igralske generacije.

Nemajhno vlogo v tem za Slovence izredno pomembnem času je imelo slovensko gledališče, potem, ko se je iz važnega orožja narodne samoobrambe mimo priložnostnega zabavnega torišča meščanstva razvilo v ljudsko igralsko ustanovo s posebnimi umetniškimi nalogami in uspehi.

Slogovno je prehajala njena igra od nadebudnega meščanskega patosa v realizem kot podlaga najpomembnejših uspehov našega gledališča." (226)

B. Kreft v Gledališkem listu:

"To pokolenje je bilo pionirsko v narodnem, kulturnem in umetniškem smislu... Našo prebujeno in dejavno ženo je Avgusta Danilova zastopala v gledališču, kakor jo je v literaturi Zofka Kvedrova, v upodablajoči umetnosti pa Kobilčeva..."

V človeku in osebnosti Avguste Danilove se vse življenje odraža vzporedno s stvariteljsko silo energija in samozavest prebujene slovenske žene, ki veruje v pomen in poslanstvo gledališča, ker veruje v svoj narod. Zanos je bil v tem pokolenju, v življenju in na odru, v njegovem ustvarjanju in stilu, ki so vsi izvirali iz njegove plameneče, velikokrat težko preizkušene ljubezni gledališke umetnosti in slovenstva..."

Ko se danes poslavljamo od Avguste Danilove, ki je še pred nekaj leti nastopila v osrednji slovenski drami kot Maria Jozefina v Lorcovi drami v donni Bernardi, ko je kot skoraj osemdesetletna upodobila pretresljivo partizansko mater v prvem slovenskem filmu "Na svoji zemlji", se poleg njenih velikih umetniških in splošno - kulturnih zaslug spominjamo vsega njenega pokolenja, ki z njo danes zemeljsko zamre, katerega pionirsko-umetniško delo pa ne bo nikoli zbrisano iz analov gledališke zgodovine ne iz naše kulturne zgodovine, kajti to pokolenje, ki se je gledališko šolalo pri Borštniku, duhovno in estetsko pa najprej pri Franu Levstiku, prvem predsedniku Dramatičnega društva, pozneje pa pri Etbinu Kristanu in Cankarju, je prvo začelo z vsem svojim pionirskim in umetniškim delom trajno uveljavljati Linhartovo spoznanje in izročilo, da brez narodne gledališke umetnosti, brez narodnega gledališča ni popolne narodne kulture. Avgusta Danilova je stala ves čas svoje dejavnosti v prvih vrstah tega pokolenja in nosi pri njegovih zaslugah levji delež kot slovenska gledališka umetnica, hkrati pa kot gledališka kulturna delavka, ki

je v gledališču častna zastopnica prvega pokolenja slovenske prebujene in ustvarjalne žene v takratnem našem kulturnem ustvarjanju in prizadevanju." (227)

V znak priznanja za pionirsko delo, nad 500 vlog, nad 50 režij doma in na tujem, za organizacijsko in pedagoško delo, narodno poslanstvo, za več kot polstoletno ustvarjalnost so ji "ob 40 letnici slovenske Drame" po smrti v tej osrednji slovenski gledališki hiši odkrili doprtni kip, ki ga je izdelal akademski kipar Boris Kalin.

AVGUSTA DANILOVA

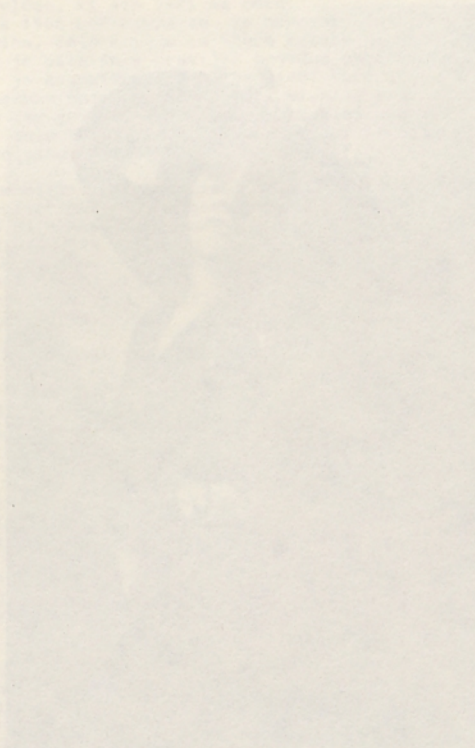
Une actrice fameuse slovène, la première femme-metteur en scène slovène, pédagogue au conservatoire de théâtre et excellent organisateur à Ljubljana, à Trieste et parmi les émigrés Slovènes aux Etats Unis, une collaboratrice précieuse à la radio, elle a interprété des rôles dans plusieurs films slovènes après la deuxième guerre mondiale et elle a enregistré plusieurs disques. Avec quelques intervalles, elle était présente dans l'art slovène pendant plus de soixante ans en atteignant de plus grands succès artistiques et d'organisation.

1. Prijatelj 1939, št. 10
2. J 1928, 19.10.
3. Arhiv SGFM
4. SN 1888, 27.1.
5. Primorski biografski leksikon, str. 256-257
6. SN 1886, 19.11.
7. SN 1886, 23.12.
8. SN 1887, 21.3.
9. SN 1887, 2.5.
10. SN 1888, 2.4.
11. Arhiv SGFM
12. Arhiv SGFM
13. Dokumenti SGM 1976, str. 32
14. SN 1899, 8.11.
15. Arhiv SGFM
16. SN 1895, 8.11.
17. Ibid.
18. SN 1898, 28.1.
19. SN 1899, 16.1.
20. Ibid.
21. SN 1908, 9.3.
22. SN 1898, 17.11.
23. SN 1907, 11.12.
24. SN 1905, 20.1.
25. SN 1903, 2.3.
26. SN 1900, 22.3.
27. SN 1904, 11.1.
28. SN 1906, 14.12.
29. SN 1907, 23.12.
30. SN 1898, 19.12.
31. SN 1895, 25.11.
32. SN 1903, 11.11.
33. SN 1905, 4.11.
34. SN 1905, 7.1.
35. H.Nučič: Igralčeva kronika II., str. 39
36. Ibid., str. 39
37. Ibid., str. 38
38. Ibid., str. 38
39. Arhiv SGFM
40. SN 1911, 7.2.
41. SN 1897, 8.11.
42. SN 1900, 24.9.
43. SN 1899, 8.11.
44. SN 1902, 3.3.
45. SN 1893, 12.1.
46. SN 1898, 23.11.
47. SN 1898, 22.12.
48. SN 1898, 29.12.
49. SN 1899, 8.11.
50. Arhiv SGFM
51. SN 1902, 3.3.
52. Arhiv SGFM
53. SN 1895, 12.1.
54. SN 1898, 5.2.
55. SN 1898, 24.1.
56. SN 1899, 14.1.
57. SN 1900, 24.9.
58. SN 1902, 24.3.
59. Arhiv SGFM
60. Arhiv SGFM
61. GLD 1928/29, št. 3
62. Mb V. 1949, 24.8.
63. SN 1904, 26.10.
64. Arhiv SGFM
65. SN 1907, 14.12.
66. Zbrano delo I.Cankarja, zv. XV, str. 304
67. SN 1900, 19.2.
68. Arhiv SGFM
69. Arhiv SGFM
70. Dis 1906, str. 125
71. SN 1906, 22.1.
72. Ibid.
73. LZ 1906, str. 123
74. Arhiv SGFM
75. Arhiv SGFM
76. SN 1908, 24.3., priloga; SN 1908, 28.3.
77. P Dk 1969, 29.8.
78. Arhiv SGFM
79. Arhiv SGFM
80. Arhiv SGFM
81. Arhiv SGFM

82. Maska št. 1., str. 3
83. D.Moravec: Slovensko gledališče Cankarjeve dobe, str. 248-249
84. SN 1911, 9.1.
85. SN 1911, 9.1.
86. SN 1911, 7.2.
87. SN 1911, 27.12.
88. D.Moravec: Slovensko gledališče Cankarjeve dobe, str. 219
89. Ibid., str. 240
90. SN 1911, 9.12.
91. Arhiv SGFM
92. SN 1911, 9.12.
93. SN 1911, 9.12.
94. Arhiv SGFM
95. Arhiv SGFM
96. Arhiv SGFM
97. Arhiv SGFM
98. Arhiv SGFM
99. Arhiv SGFM
100. Arhiv SGFM
101. Arhiv SGFM
102. Arhiv SGFM
103. Arhiv SGFM
104. Arhiv SGFM
105. S 1922, 30.5.
106. Ibid.
107. GL D 1920/21, št. 1
108. Zrnje 1921
109. Arhiv SGFM
110. Maska št. 1, str. 3
111. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 113
112. Ibid., str. 99
113. Ibid., str. 60
114. Ibid., str. 73
115. Ibid., str. 105
116. SN 1921, 4.12.
117. Arhiv SGFM
118. S 1922, 30.5.
119. Ibid.
120. Ibid.
121. Ibid.
122. Arhiv SGFM
123. Arhiv SGFM
124. Arhiv SGFM
125. Arhiv SGFM
126. Arhiv SGFM
127. Arhiv SGFM
- Gospo Avgusto Danilovo; ugledno jugoslovansko igralko poznam iz svojih poklicnih izkušenj dramatika in gledališkega direktorja in z veseljem potrjujem, da je kot članica Narodnih gledališč v Zagrebu in Ljubljani imela eno najuglednejših mest ter so njeno umetnost cenili kritiki in občinstvo. V nekaterih mojih igrah je gospa Danilova oblikovala vodilne ženske vloge in priznam, da je njena čudovita umetnost bistveno pripomogla k njihovemu uspehu.
128. Glas naroda 1923, 16.11.
129. GL D 1922/23, št. 27
130. Arhiv SGFM
- Dovolite mi, da vam v imenu "New York Music Week Association" izrazim svojo globoko hvaležnost za vaše čudovito sodelovanje in za vašo velikodušno pomoč pri programu prireditve Inter-Racial Festival v četrtek zvečer 3.maja. Prepričana sem, da se z nami veselite uspeha našega podviga in sploh uspeha prireditve Music Week. Isabel Lowden, direktorica.
131. Glas naroda 1923, 10.11.
132. Arhiv SGFM
133. F.Česen: Odlomek iz zgodovine St.Clair Avenue, str. 7-8
134. Ibid.
135. Ibid., str. 415
136. Kolo 1924, marec
137. Ibid.
138. Enakopravnost 1924, 6.3.
139. Arhiv SGFM
140. Arhiv SGFM
141. Arhiv SGFM
142. Arhiv SGFM
143. Arhiv SGFM
144. Arhiv SGFM
145. Arhiv SGFM
146. Arhiv SGFM
147. Arhiv SGFM
148. Arhiv SGFM
149. Arhiv SGFM
150. Arhiv SGFM
151. Arhiv SGFM
151. Arhiv SGFM
152. Arhiv SGFM
153. Arhiv SGFM
154. Arhiv SGFM
155. V.Grill: Med dvema svetovoma, str. 417

156. F.Česen: Odlomek iz zgodovine St.Clair Avenue, str. 7-8
157. V.Grill: Med dvema svetovoma, str. 418
158. Arhiv SGFM
159. Arhiv SGFM
160. Arhiv SGFM
161. Arhiv SGFM
162. Arhiv SGFM
163. Arhiv SGFM
164. Arhiv SGFM
Prošnja za uporabo prostorov, itd. v šolskih zgradbah Odboru za izobraževanje Jugoslovanski klub v New Yorku... Za pospeševanje družabnih, kulturnih in izobraževalnih prizadevanj med Jugoslovani v ZDA... Styvesant High School, Manhattan... avditorij... v soboto 10.aprila 1926... od 8.-11.ure zvečer... Gledališka predstava... Dohodki bodo namenjeni: oblikovanju sklada za kulturo. Ivan Mladincov
165. Arhiv SGFM
Zadnji nastop Avguste Danilove v Ameriki pod pokroviteljstvom Jugoslovanskega kluba v New Yorku v soboto 10.aprila ob 8.uri zvečer v dvorani Y.M.C.A. na Zahodni 57.cesti blizu 8.avenije
166. Arhiv SGFM
167. Arhiv SGFM
168. Arhiv SGFM
169. Arhiv SGFM
170. Arhiv SGFM
Gospa Danilova bo morda igrala v režiji Morisa Gesta, v Ekvinokcijo, slovenski drami, v kateri se je predstavila Evropi.
Stanislavski je igro prebral in jo posredoval Gestu. Gest je pokazal zanimanje, vendar je želel videti angleški prevod igre, preden bi se dokončno odločil. Igra je prevedena in bo izročena takoj, ko bodo urejene avtorske prevrice. Dogaja se med ribiči na obali Jadranskega morja.
171. Arhiv SGFM
172. Arhiv SGFM
173. Arhiv SGFM
174. Arhiv SGFM
175. Arhiv SGFM
176. Arhiv SGFM
177. Arhiv SGFM
178. J 1927, 9.1.
179. Ibid.
180. Ibid.
181. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 215
182. Arhiv SGFM
183. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 253-254
184. Ibid., str. 276
185. Ibid., str. 214-215
186. Arhiv SGFM
Prošnja za podaljšanje dovoljenja za ponovni vstop v ZDA. Sem nosilec "Dovoljenja"... izdanega 30.junija 1926, ki velja eno leto. Nazadnje sem odšla iz ZDA 5.junija 1926 in od tod potujem v svoj prejšnji kraj bivanja v Jugoslaviji, kjer obiskujem svoje sorodnike. Po poklicu sem igralka in sem zdaj dobila vabilo Narodnega gledališča v Ljubljani, da bi igrala v poletni sezoni... Ker želim sprejeti angažma, ki bo trajal do konca junija in bo mojemu dovoljenju potekla veljavnost, preden se lahko vrnem v ZDA, vljudno prosim za šestmesečno podaljšanje, tako da lahko nastopim v tem gledališču pred vrnitvijo v ZDA. Izrazila sem svojo namero postati ameriška državljanka in imam dom na gornjem naslovu. Tja se nameravam vrniti novembra 1927.
187. Arhiv SGFM
188. Arhiv SGFM
189. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 286
190. Ibid., str. 288
191. J 1928, 20.10.
192. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 287
193. SN 1928, 20.10.
194. Ibid.
195. J 1928, 9.10.
196. Arhiv SGFM
197. Arhiv SGFM
198. Ilustrirani Slovenec 1928, 21.10.
199. SN 1928, 18.10.
200. Arhiv SGFM
201. F.Koblar: Moj obračun, str. 155
202. Arhiv SGFM
203. Arhiv SGFM
204. Naš val. Program od 29.4.-5.5.1934
205. Arhiv SGFM
206. Arhiv SGFM
207. F.Vodnik: Kritična dramaturgija, str. 216
208. Ibid., str. 203
209. J 1937, 14.9.
210. Arhiv SGFM
211. Arhiv SGFM
212. Arhiv SGFM
213. S Por 1948, 16.10.
214. S Por 1948, 3.12.
215. Ld P 1948, 2.12.
216. Arhiv SGFM
217. Arhiv SGFM

218. Arhiv SGFM
219. S Por 1950, 21.12.
220. LdP 1950, 31.10.
221. S Por 1949, 24.8.
222. Arhiv SGFM
223. Tovariš 1949, št. 37
224. S Por 1949, 24.8.
225. Arhiv SGFM
226. NR 1958, 11.1.
227. GL D 1957/58, št. 8

UDK 792 (497.12):929 Danilo-Balatka Ver

Vera Danilova-Balatka

(1891 — 1971)

"Za boga, še tretji Danilo!"
Jutro 1930, 15.11

Drugorojenka in najstarejša hči umetniškega para Danilo, gledališka igralka in ena prvih slovenskih operetnih režiserk, bolj ali manj opazna v ljubljanski Drami in opereti skoraj četrt stoletja, je stopila v ansambl ljubljanskega slovenskega gledališča v letih pred prvo svetovno vojno, sodelovala pri Danilovem Malem gledališču in se uvrstila med najvnetejše igralko v času obnovitvenih prizadevanj po prvi svetovni vojni. Zvesta interpretinja mladostnih vlog, karakternih ljubimk, mladih žena in odurnih stark, navihank in sentimentalok, radoživih fantov in deklet, priljubljena operetna igralka in pevka, ki je po poroki z dirigentom češkega rodu Antoninom Balatko (1923. leta) nastopala tudi pod imenom Vera Balatkova, se je leta 1930 odselila na češko. Občasno se je vračala in kot gost režirala lahkotna operetna dela v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno, zatem pa opustila gledališko dejavnost in se posvečala le še kulturnopolitičnemu delu na češkem. Slovenski gledališki leksikon opozarja, da je ena naših prvih poklicnih igralk. (1)

V gledališče jo je pripeljala Avgusta Danilova. Petnajstletna Vera je imela za seboj končanih 8 razredov dekliške šole in leto in pol obrtne šole, pa nobene gledališke izkušnje. Ko se je leta 1930 poslavljala od Ljubljane, se je Govekar živo spominjal njenih začetkov:

"Čisto dobro se spominjam, kako neprijetno me je presenetila njena mati, gospa Avgusta Danilova, v intendantski pisarni s prošnjo, naj angažujem še njeno hčerko Vero. "Za boga, še tretji Danilo!" sem si mislil in se branil z vsemi izgovori... Drobno, neznačajno, kar nič mikavo dekletce se mi je zdelo Vera. Ali ima sploh kaj igralskega daru? Nikjer še ni nastopala in ničesar se ni učila! Pa me je njena majka prepričevala, da je Vera rojen igralski talent, da jo je sama učila in da doma igra dekle vse vloge, ki jih vidi na odru. Tako sem jo sprejel leta 1906 med komparze za honorar; leta 1907 je začela igrati epizodke, predstavljati stare ženice, celo matere in stare matere lastne svoje heroinske ljubimsko junaške majke, leta 1909 pa je bila že s pravilno pogodbo angaževana za pravnega dramskega člana. Prepričal sem se, da mi je Avgusta govorila resnico: Vera je bila močan, naraven talent največje ambicije. In bila je posebno uporabna, ker se ni branila prav nobene naloge, ni bila prav nič ničemerna in domišljava ter je z redko vestnostjo vselej storila svojo dolžnost, naj so jo posadili v burko, dramo ali celo v opereto, ji dali naivno, sentimentalno, karakterno ali komično, mlado, otroško ali staro vlogo." (2)

Zdi se, da se je iz anonimnosti statistov prebila v otvoritveni predstavi sezone 1907/08. 1. okt. 1907 je odigrala vlogo Grofice Mnizeh v Begovičevem delu Gospa Walevska, sredi iste sezone pa zasledimo njeno ime tudi že na operetnem letaku: 25. februarja 1908 je v Gejši dobila vlogo Mis Mabel Grant. Drobna in krhka, živahna in radoživka igralka je posledje nastopila v domala vseh - tedaj redko posejanih mladinskih oziroma otroških predstavah. Bila je: Korliček v Trnuljčici (1907, 1910), pa Mali vratar (1908) in Roza (1910) v Pepelki, Sneguljčica v Sneguljčici in škratje (1910, 1911), Pravica in škrat vratar v Kralju Matjažu (1911), Krojaški vajenec v Pogumnem krojačku (1912) in Janče v Zimski pravljici (1913).

Vera je dobila eno prvih kritikovih priznanj že na začetku, prav v predstavi namenjeni otrokom - Trnuljčici:

"Hvaležno ploskanje tudi popoldanskega občinstva je bilo treba zaslužiti. Zato bodi najprej omejenega vrlo naivna Trnuljčica gospa Kreisova ter dvorna kuharja Pavliček (g. Bukšek) in Korliček (gđč. Danilova)." (3)

Tudi v delih, namenjenih odraslim gledalcem, je v tem zgodnjem obdobju upodabljala najrazličnejše fante in dekleta - otroke in mladostnike - te vloge so ustrezale njeni otroški zunanosti, pa tudi njenemu temperamentu. Bila je neobremenjena, vedrega značaja, vedno nasmejana, nemirna, dinamična, vesela, zato so režiserji zgodaj opazili njen dar za komedijo in jo angažirali v operetah.

Popolnega pregleda njenih nastopov verjetno ni moč rekonstruirati, saj je nedvomno ob drobnih vlogah, ki jih je vse pogostejše dobivala, tudi statirala. Kadar ni igrala otroških in mladostnih vlog, je običajno oblikovala podobe neznatnih ljudi, socialno neopaznih položajev, ki bolj poslušajo, kot so poslušani.

Dogoček, ki verjetno ni bil majhnega pomena za njeno igralsko kariero, sega v leto 1909: kmalu po njenih prvih uspešnih honorarnih nastopih v slovenskem gledališču v Ljubljani, sta jo v Trst povabila Avgusta Danilova in Anton Verovšek, ki sta v tem času vodila tamkajšnje slovensko gledališče. V Ljubljani je Vera odigrala manj kot deset vlog, pa še te so bile neznatne, Verovšek pa ji je v Trstu dodelil vlogo Anjutke v Moči teme. Premiera je bila 7. marca 1909 in njen nastop je bil silno uspešen. Kritika je opozorila na navdušenje, s katerim je njeno igro sprejelo občinstvo: "Ovacij je bilo izredno veliko; oba gosta iz Ljubljane, gospa Dragutinovičeva in nadebudna gospica Verica Danilova sta bili večkrat aklamirani..." (4)

Ocenjevalec se je mnenju gledalcev pridružil in opozoril, da je Vera obetavna igralka:

"Poleg nje (Dragutinovičeve) kakor ljubljanski gost je nastopila g. ca Vera Danilova v vlogi male Anjutke. Njeno igranje zlasti v strašnem prizoru IV. dejanja je zbog njene mladosti vzbudilo občudovanje. Ta mlada sila ljubljanskega odra obeta zares veliko..." (5)

Po tem vidnem uspehu jo je nameravala Avgusta Danilova še večkrat povabiti v goste in ji s tem dati možnost, ki je tako pomembna za mlade igralko, da se uveljavi najprej zunaj Ljubljane, opozori nase in si s tem utre pot do večjih in pomembnejših, zahtevnejših vlog v matični hiši.

Njeno ime zasledimo na programski napovedi tržaškega gledališča za sezono 1909/10. Prišla naj bi v goste skupaj z drugimi igralki iz Ljubljane (Verovšek, Danilo, Slavčeva) in Zagreba (Vavrova, Pijan, Borštnik, Marković, Raic). Prav v začetku te sezone pa jo je tudi angažiralo ljubljansko gledališče, tako da zdaj ni nastopala več honorarno, ampak je bila redna članica, kar je za mlado

igralko pomenilo veliko radost, večje možnosti za delo, hkrati pa tudi večjo odgovornost, večjo obveznost. Nučič, režiser, ki ji je v tem času dodelil največ vlog, v svojih spominih Igralčeva kronika posreduje seznam tedanjih igralcev in igralk v ansamblu ljubljanskega slovenskega gledališča (prevladovali so Čehi) – njihova imena in razvrstitev v "fahe". Med navedenimi imeni je moč zaslediti podatke, da je bila Vera uvrščena med "naivke" (6). Prav tako se Nučič spominja (7), da je ob koncu sezone 1909/10 prevzel vodstvo igralske turnee v poletnih mesecih (ki jih je sicer dolga leta vodil Verin oče Danilo). Z enajstimi deli so gostovali v Gorici, Tolminu, Ajdovščini, Vipavi, Postojni, Ilirski Bistrici, Podgradu, Pazinu, Pulji, Mariboru, Ljutomeru, Slovenski Bistrici, Ptuj, Št. Jurju ob Južni železnici, Žalcu, Celju, Trbovljah, Novem mestu, Metliki, Bakru, Opatiji. Po Nučičevem pričevanju so odigrali med 2. aprilom in 17. junijem 1910. leta 48 predstav, sodelovalo naj bi petnajst igralk in igralk, med njimi tudi Danilo in Vera Danilova, pa Nučič in operetni režiser Povhe. Nučič navaja seznam del, ki so jih uprizorjali na turneji in zagotovo je moč rekonstruirati vsaj dve Verini vlogi – Hčerko Christine v Ljubezen bdi in Hišno Josette v Gdč. Josette – moja žena. To so bila dela, ki so bila v minuli sezoni na repertoarju ljubljanskega gledališča. Nedvomno so se Povhe, Nučič in Vera Danilova na poletni turneji delovno zblížali. V naslednji sezoni se je njeno število novih vlog opazno povečalo, preseglo število deset, njena polglavna režiserja sta bila Nučič in Drami in Povhe v opereti. Po ugodni izkušnji, ki jo je imel z Vero v Trstu, ji je nekaj vlog po svoji vrnitvi v Ljubljano dodelil tudi Verovšek. Kadarkoli pa sta se lotila režije Danilo in Danilova, sta jo običajno pritegnila k sodelovanju, tako da je do prve vojne imela za seboj že nad petdeset vlog, od tega nad deset operetnih.

Govekarju se je v poslovlilni besedi leta 1930 (8) zdelo vredno omeniti naslednje vloge njenega ustvarjalnega obdobja pred prvo vojno: operetne Mabel v Gejši (1908), Kornelijo v Baronu Trenku (1911), Korino v Nitouchu (1911), Arseno in Ciganu baronu (1911), Princa Orlovskega v Netopirju (1912), Izabelo v Boccacciu (1912) in Kupida v Orfeju v podzemlju (1912); mimo omenjenih je nastopila tudi v Gofu Luxemburškem, Jesenskem manevru, pa v Caričinih Amaconkah. Govekarju so se vtisnile v spomin tudi njene kreacije v otroških delih: Pepelka in Korliček v Trnjulčici (1907, 1910), Inko v Krojačku junačku (1912), od karakternih oziroma komičnih vlog pa Chispa v Sodniku zalamejskem (1912) in Lucienne v Namščljenem bolniku (1908). Za ilustracijo velja navesti nekaj drugih karakterističnih vlog: Sin Lojze v Hawelovih Tujcih (1909), Hčerka Christine v Flers-Caillavetov Ljubezen bdi (1909), Učenka v Engel-Horstovi Pereant možje (1909), devetletna hčerka Lina v Schnitzlerjevem Ljubimkanju (1910), Olaf v Ibsenovih Stebrih družbe (1910), Janko, otrok v Hawelovi Mati skrb (1911), Tonček, šolar v Peskovi Slepiljubezni (1911), Jurček, pastirček v Finžgarjevem Divjem lovcu (1912), Peter, vajenec v Skovrneckovi Št. 17 (1912), Izidor, sin v Birinskem Vrtoglavic (1911); pa Sherlock Holmesov sluga v Gilletovem Sherlock Holmesu (1908), Služkinja v Thomajevi Lokalni železnici (1910), Škornječec v Burnett-Hodgsonovem Malem lordu (1911), Sužnja v Grillparzerjevi Sappho (1911), Strežnica v Lavedanovem Kralju (1911), Grabljica v Jelenčevi Vaški romantiki (1911), Hišna v Molnarjevem Gardistu (1912), Krčmarica v Gogoljevem Revizorju (1912), Sobarica v Tolstojevem Živem mrtvecu (1912), Hišna pri Gavriču v Govekarjevih Rokovnjačih (1912), Dekla v Morrejevem Revčku Andrejčku (1912), Kontesa Bigottini v Wertherjevem Napoleonovem vojnem načrtu (1912), Perica v Busnach-Bertrandovem Ubijaču (1912). Presenetljive za njeno starost pa so vloge kakor starejša služabnica v Tolstojevem Vstajenju (1910), Vrtnarica vdova v Nestrojevem Talismanu (1911). (9) Morda velja kot zanimivost omeniti, da je bila Vera v ljubljanskem gledališču angažirana v letu debuta Milana Skrbinška; ta ji je tudi leta 1913 na začetku svoje režiserske poti dodelil njene zadnje vloge pred prvo vojno. Vera je igrala tudi v Schwyerjevem Redu iz npravnosti v predstavi, ki pomeni debut Osipa Šesta. Oba sta bila otroka: Vera Danilova – Hana, Osip Šest – Feliks. Skromnim Verinim vlogam do prve vojne je primerno skromna tudi gledališka kritika. Vera ni bila vselej zapažena, včasih so kritiki opozarjali na njene spodrslejaje in nezadostnost, vendar pa so ji tako v dramskih vlogah kakor tudi v operetih dali tudi nedvoumna priznanja: "... Kot princ Orlovski je nastopila gdč. Vera Danilova, ki je kot učenček, pa ji vendar že sili na dan sigurnost nastopa in tudi v netju se z uspehom poizkuša..." (10) (Ob Netopirju 1912. leta). "Ga. Bukšekova in gdč. Vera Danilova zaslužita priznanje: slednja je mestoma jako dobro posnemala značilno angleško maniro izgovarjanja." (11) (Psyche 1911. leta).

Čeprav v resnici do večjih vlog še ni prišla, pa je v letih odrasčanja in zorenja veljala za prizadevno, marljivo, obetavno in nadarjeno mlado igralko. To obdobje, ki ga je nasilno prekinila gledališka kriza ob bližajoči se svetovni vojni, velja za njena učna leta, vendar pa nosi že pečat temeljnih značilnosti njenega igralskega profila, ki se ne bo bistveno spremenil v letih njenega zrelega ustvarjalnega obdobja: njena domena so predvsem mladostni liki, epizode; komedija in opereta. Kljub temu, da so ji dodeljevali razmeroma majhne vloge, pa je njihovo število veliko, pa tudi njihova raznolikost je narekovala gledališkemu zgodovinarju Dušanu Moravcu ugotovitev, da je bil "široki razpon igralkinega daru" (12) že zgodaj prepričljiv.

I I . M E D O B E M A V O J N A M A

A. DO ODHODA NA ČEŠKO (1918-1930)

Prva vojna tudi Veri ni prizanesla. Po ukinitvi Deželnega gledališča jo je sprva pritegnil k sodelovanju njen oče Danilo v Malo gledališče, ko pa je le-to zamrlo, se je skupaj z Reziško Thalerjevo podala v Steyr in se zaposlila v tamkajšnjem nemškem gledališču. Govekar ocenjuje, da je bila ta avantura za njen igralski razvoj sila koristna, saj naj bi tam imela izjemne možnosti za delo. Po Govekarjevih besedah je nastopala skoraj vsak večer v drami, opereti ali celo v operi.

Ob koncu vojne pa jo ponovno zasledimo v Ljubljani že v otvoritveni predstavi: v Finžgarjevem Divjem lovcu je odigrala vlogo Špele v Nučičevi režiji. Dušan Moravec pripoveduje, da jo je Nučič

takoj angažiral za "subretsko komične vloge (13), Nučič pa se v Igralčevi kroniki takole spominja Vere Danilove, ko popisuje oblikovanje ženskega dela ansambla v času obnovitvenih prizadevanj leta 1918:

"Žensko osebje je bilo že takoj v začetku nekoliko močnejše. Sicer še nisem imel niti heroine niti glavne karakterne igralkine niti mladostne ljubimke niti naivke, vendar se mi je posrečilo angažirati tri domače zelo nadarjene in mnogo obetajoče karakterne igralkine: B e r t o B u k - š e k o v o , P o l o n c o J u v a n o v o i n V e r o D a n i l o v o . Vse tri so bile izredni talenti, vsaka po svoje - polne temperamenta in humorja. Vse tri so bile že prej - za mojih časov - priznane igralkine - toda do izrazito glavnih vlog še niso dospele. Moja naloga je bila omogočiti jim, da v prihodnji sezoni dosežejo ta cilj." (14)

V resnici se je tedaj za Vero začelo pomembnejše desetletno obdobje, v katerem je izoblikovala blizu sto dramskih, blizu dvajset operetnih in celo nekaj opernih vlog. Govekar, ki je tedaj slovensko gledališče spremljal le še kot kritični obiskovalec in ne več kot njen delodajalec, je izrazil opazil od operetnih: njeno Suziko v Piskrovezcu, Lizo v Grofici Marici, Dolly v Orlovem, Vando v Poljski krvi, Marietto v Bajaderi, Izabelo v Boccacciu, Grizi v Treh mladenkah, Mirabello v Ciganu baronu, Ciboletto v Beneških noči, Adelažo v Tičarju, Olgo v Dolarski princezi, Julietto v Grofu Luxemburškem; pa Dacarko v praizvedbi Bravničarjeve operne farse Pohujšanje v dolini šentflorjanski.

Pri ocenjevanju oziroma naštevanju pglavitnih dosežkov v njenem dramskem opusu tega časa je Govekar posebej izrazil pohvalil vlogo Peterčka in Princese Pampeliške v stihih, zatem pa zapisal naslednjo sodbo:

"Njen pristni temperament in njena naravna humornost sta ji pridobila srca vse mladine. Nepozabna je kot poredni vajenec v burki "Ulica št. 15". Igrala pa je tudi sentimentalke v veseloigrah, komedijah in dramah: Lucienne (Namišljeni bolnik), Pavlo (Ugrabljeni Sabinke), Hesjo (Moralna gospe Dulske), Abigailo (Kozarec vode), Francko (Veriga) idr. Še močnejša je bila v karakternih in komičnih vlogah: Klaskova (Laterna), Smrtulja (Zemlja), Mrmoljevka (Za narodov blagor), Tona (Razvalina življenja), Mrs. Parker (Jack Straw), Kalandrovka (Hlapci), Stana (Ploha), Spirinica (Narodni poslanec) itd." (15)

Opozoriti velja, da je z uspehom ponovila nekatere svoje predvoje vloge tako v drami kakor v opereti. Tako je v Mamzelle Nitouche ponovno dobila Corino, v Boccacciu Izabelo, v Molierovem Namišljenem bolniku Loison, v Krojačku junačku Fridolina; dobila pa je vrsto novih, opaznejših vlog, ki jim je bila tudi gledališka kritika izraziteje naklonjena in ji je zato posvetila več pozornosti. Že kmalu po vojni je Albreht izrazil mnenje, da "obeta postati vsaj interesantna, ako ne velika igralka". (16)

V prvi povojni sezoni je bila Vera Danilova domala pri vsaki dramski predstavi na odru (odigrala je blizu dvajset dramskih vlog), kar dokazuje, da vse besede o njeni obetavnosti niso fraze. Način dela je bil precej drugačen od današnjega, saj so bile premiere na teden dni, na štirinajst dni, pa tudi po dve na teden. V naslednjih sezonah se je število njenih vlog v Drami sicer zmanjšalo na polovico, vendar v letih 1924/25 in 1927/28 ponovno preseže število deset. Pretežno število vlog je takoj po vojni odigrala v Nučičevi režiji; prav v njegovi postavitvi Finžgarjeve Verige je kritiko opozorila nase v tolikšni meri, da je Nučič njen nastop imel za dosežek, vreden omembe v Igralčevi kroniki; A. Robida naj bi v Slovincu zapisal: "Vera Danilova kot Alena je kakor blagodejen dežek, pohleven in dobrodošel, razlila svoj naravni humor nad scene, v katerih ima opravka." (17)

Tudi v Nučičevi postavitvi Tolstojeve Moči teme je žela nedeljeno priznanje kritikov. Nučič je v svojih spominih citiral ocene Funtka: "Gospodična Vera Danilova je igrala Akulino kot top, zanemarjen stvor z naravno prikojenim drevenim govorjenjem in ponašanjem." (18) Jugoslavije: "Akulina gđč. V. Danilove je bila interesanten tip tope, zanemarjene žene." (19) in Večernega lista: "Vera Danilova me je s svojo dobro igro iznenadila. Akuline si posebno v prvem dejanju nisem mogel misliti bolje igrane." (20)

Tudi Dušan Moravec je svoje razmišljanje o tej igralki strnil v ugotovitev: "Pri tej predstavi je naša igralka, Akulina, uspešno tekmovala s prvo, Anisjo; tu pa tam se je zdela še bolj prepričevalna." (21)

Daru Veri niso odrekli, kvečjemu, da v svojo vlogo ni vložila dovolj truda. Takšni so očitki ob njeni vlogi Babulje v Schönherrjevi Zemlji - predstavi, s katero je njen oče Danilo proslavljajal 40 letnico svojega umetniškega ustvarjanja: "Gdč. Vera Danilova bi lahko pogodila boljso Babuljo, ker je v njej veliko igralskega talenta." (22) Nučič pa je prav ob tej priliki v slovesnem govoru Danilu posebej poudaril, da je Vera izredno talentirana in priljubljena igralka. Danilo ji je znova začel dodeljevati otroške vloge - v Pogumnem Tončku Šimna in v Krojačku junačku Fridolina, sicer pa je verjetno dosegla največje priznanje v njegovi režiji v liku Tone v Finžgarjevi Razvalini življenja (1920/21) (proslava Finžgarjeve 50 letnice). Tako kritik Slovencev kakor poročevalec Slovenskega naroda sta se ob njej posebej ustavljala:

"... Ga. Juvanova in gđč. Vera Danilova sta se vsekakor odlikovali. Toda Tona se nam vidi zamišljena kot močno, tudi zunanje zmagovito, Lenčka pa kot nežno, sanjarsko žensko bitje..." (23)

"Uprižoritev je bila v Danilovi režiji precej pospešena in kljub temu, da razdelitev vlog ni bila neoporečna, vendar še v celoti posrečena. P. Juvanova kot Lenčka, V. Danilova kot Tona in A. Danilo kot Sirk so podali pristne domače osebe. Žalostno pa je, da ne moremo slišati domačega dela v pristnem naravnem jeziku... Središče igre je bila kljub svoji skromnosti V. Danilova (Tona)". (24)

Moravec ugotavlja, da so jo "včasih primerjali s Polonco Juvanovo - obe da imata silen temperament" (25). Prav zaradi srečnega temperamenta se zdi, da se ni zlahka življajala le v svoje vloge, ampak tudi v svoje delovno okolje. Ko je uprava Narodnega gledališča v Ljubljani leta 1920

angažirala gostujoče ruske igralce, ker je povzročilo med nekaterimi Slovenci nemalo hude krvi, se je Vera med prvimi uspešno vključila v njihovo snovanje. Z njimi je nastopila v umetniškem večeru posvečenemu Čehovu, pa tudi z drugimi redkimi slovenskimi igralci v Beaumarchaisovem Figaro se ženi. V slednjem ji je kritika priznala uspeh: "Tudi slovenski igralci: Vera Danilova, G. Strniša in drugi s komparzerijo vred so se gibalno zanesljivo" (26). Od vlog, ki so jih ji dodelili tujerodni režiserji, velja omeniti Sonjo v Stričku Vanji (1919/20, rež. Osipovič-Suvalov) in Nerisso v Beneškem trgovcu (1919/20, rež. Osipovič-Suvalov). Za slednjo je Koblar sodil, da je bila Vera v njej "primerna, mestoma dobra" (27). Med razmeroma številnimi vlogami v Putjatovi režiji sta omembe vredni vlogi Marja Antonovna v Gogoljevem Revizorju (1921/22) in Dunjaša v Čehova Češnjem vrtu (1922/23). O sodelovanju Putjate in Vere Danilove je Fran Lipah ohranil anekdoto:

"Vera Danilova je igrala poglavarjevo hčerko. O tej kolegici bi mogel napisati samo to, da je bila vedno pripravljena za vsako šalo in da ji smeha ni nikoli zmanjkalo. Putjata jo je resno karal, ona se mu je smejala v obraz, toda samo z očmi. Putjata: "Vera, niti zmerjati te ne morem, ker se ti moram smejati." Vera: "Pa me pohvalite, stavim, da se boste potem ježno držali!" Putjata je bil uničen." (28)

V Putjatovi režiji se je soočila tudi z drugimi liki iz ruske literature: v Putjatini dramatisaciji Ane Karenine je bila Kneginja Mehka (1923/24), Idiota Adelaida (1925/26) in Stričkovih sanj Felisa Mihajlovna (1924/25).

Izjemno priznanje pa je Vera žela v Putjatini režiji Jacka Strawa (1922/23); ne toliko zaradi umetniške dovršenosti kot zaradi pripravljenosti sprejeti tudi manj atraktivne like:

"Vera Danilova zasluži častno diplomu. Dasi mlada, se ni vstrašila igrati ostudno staro parvenijko in si skaziti lice s hudobnim kljunastim nosom. Tako je prav! Vsaka igralka, če ima le zmoglost, naj bi rada prevzemala tudi stare komične vloge, saj je prihodnjič lahko zopet dražestna kakor gorska vila. To lice, ki je tako dobro označalo ordinarno in domišljavo babo, se mi je zdelo skoroma znano. Igrala je dobro, čeprav se v komiko takih vlog še ni čisto vglobila..." (29)

Za Vero je sploh značilno, da je v vseh obdobjih svoje igralske kariere oblikovala svoji starosti na videz malo primerne ali povsem neprimerne vloge. V dekliskih letih starke in v zrelih letih otroke; vendar pa so številni zapisovalci, med njimi tudi Govekar, dolgoletni spremljevalec njenege dela, vedno znova opozarjali na to, da se jih ni branila in jih vselej tudi z uspehom odigrala.

Pod šestovim vodstvom je dobila Vera vlogo Petrčka (1921/22) v Petrčkovih poslednjih sanjah, ki je ostala njena domena vse do njenega slovesa od Ljubljane. Poslednjič ga je igrala pri svojih sedemtridesetih letih v sezoni 1927/28. Pomembnejša so Verina srečanja s Shakespearom - Šest ji je dal vlogo Spaka v Snu kresne noči (1920/21), pa Uršulo v Mnogo hrupa za nič (1927/28); in z antično dramo: v Lizistrati ji je zaupal vlogo Lampita (1924/25). Dalje je sodelovala pri krstni uprizoritvi župančičeve Veronike Deseniške v režiji Osipa Šesta (1924/25). Tu je imela vlogo Gete. Čeprav ocena Verinega Spaka ni superlativna niti povsem jasna, kritik ne ve, na koga bi naslovil očitke neustreznosti - na igralko ali na režiserja - je vendarle pomembno, da je njena interpretacija vzpodbudila Koblarja k temeljitemu razmišljanju o tej osrednji vlogi:

"Glavna oseba, najaktivnejša sila je hudomušni Spak, znana travestivna ženska vloga. To bitje se nam za moškega igralca zdi skoraj nemogoče (čeprav so pri Shakespearu igrali samo moški), za žensko pa velika umetnost. Če hočemo temu nadnaravnemu bitju dati pravo lice, je toliko kot uravnnavati občutje komičnih zapletkov. Ali je Spak do ironije nebrzdana naturalna hudomušnost ali je ljubezniva, nedolžna porednost brez najmanjše hudomušnosti, o tem si igralec mora biti na jasnem. Te jasnosti smo pogrešali - in igralčevo hotenje se vendar mora v nečem razodevati! Videli smo sicer vsakega nekaj, največ seveda gibčnosti; po maski bi sodil, da je režija mislila bolj na grobo naturalno silo - pa tudi v tem se igra ni skladala. Spak Vere Danilove se mi je zdel, kakor da so v njem sami skoki, speljani z vsakdanjo človeško besedo in da v njem ni nič lepega, nadnaravnega pavlihca." (30)

Režiser Milan Skrbinšek, s katerim je sodelovala že pred prvo vojno in je v tem obdobju postal najznamenitejši interpret Cankarja, jo je zasedel tako v Romantičnih dušah 1922/23, kjer je po mnenju ocenjevalca Jutra: "Svojo težko vlogico Pavle... odigrala... veskoz nadarjeno in diskretno" (31), kakor v Hlapcih 1926/27, kjer je bila po mnenju Koblarja kot Kalandrova žena "dovršena" (32) (prvič je to vlogo igrala že v sezoni 1921/22). V Hlapcu Jerneju je 1927/28 prav tako v Skrbinškovi režiji interpretirala vlogo ženske in v Pohujšanju v dolini šentflorjanski v sezoni 1928/29. Ekspeditorico. S Pohujšanjem se je sicer srečala še dvakrat v vlogi Dacarke - pred leti v Šestovi režiji (1920/21) v ljubljanski Drami, v naslednji sezoni (1929/30) pa še v Operi - v Debečevi postavitvi Bravničarjeve operne farse v 3 dejanjih. Skrbinšek je Veri Danilovi dal oblikovati tudi nekaj povsem drugačnih vlog v delih tujih avtorjev: v Wildovi Pahljači lady Windermere je bila Lady Stutfield, v Idealnem soprogu Grofica Basildon (1927/28) in v Ibsenovi Divji raci Gospa Šorbyjeva.

Sodelovanje s Skrbinškom v Wiedovi satirični igri 2x2=5 poleti leta 1923 v zaključni uprizoritvi ljubljanske Drame sezone 1922/23 ji je utrla tudi gostovanje v Celju. V vlogi Otele Lustigove je decembra 1923. leta ponovila svoj ljubljanski uspeh v poslovilni režiji Rada Železnika, nekdanjega ljubljanskega igralka, ki je bil v prvi polovici sezone 1923/24 edini režiser celjskega gledališča.

Natančnejši pregled njenega igralskega opusa v ljubljanskem dramskem gledališču ponuja zaključek, da so jo režiserji redno vabili k oblikovanju najrazličnejših vlog v komedijah, veseloligrah, burkah, redkeje k tragikomeditam in dramam, nastopi v tragediji pa se zde povsem naključni, izjemno redko posejani, pa tudi vloge, ki so ji bile v tovrstnih delih zaupane, so neznatne; npr. vloga v zboru korintskih žena v uprizoritvi Medeje pod režijskim vodstvom Avguste Danilove.

Vsa leta je sodelovala tudi v opereti in nekajkrat je dobila celo operne vloge. Njen glas plakati različno opredeljujejo: kot mezzosopran (Vaška šola 1920/21, Pohujšanje v dolini šentflorjanski

1929/30) kot sopran (Vaška šola 1921/22) in kot lirski sopran (Grofica Marica 1925/26 - v alternaciji z Ivančo Ribičevič). Več let zapored je v tem času podpisala pogodbe kot dramska igralka, kasneje pa (26.sep.1930) zasle dimo v Starešinskem listu - dokumentu, ki uradno popisuje osebnostne in umetniške lastnosti članov Narodnega gledališča - izjavo, da je igrala v "opereti druge glavne vloge s prav dobrim uspehom" (33).

Ohranil se je tudi rokopisni dopis Otona Župančiča Veri Danilovi (31.jul.1930), z naslednjo vsebino: "Obveščam Vas, da bodeite v začetnih mesecih sezone 1930/31, to je v času od 1.avg. do 31.dec. t.l. zaposleni v Narodnem gledališču in sicer v opereti" (34). S sezono 1930/31 se je od Ljubljane poslovila. Ob slovesu ji je najtoplejše besede na pot posvetil Fran Govekar, njen prvi delodajalec in dolgoletni spremljevalec njenih igralskih uspehov. Mimo spominov na njuna prva srečanja in njene pomembnejše uspehe je zapisal tudi temeljno oznako njenega umetniškega profila:

"Še pred vojno je začela nastopati tudi v opereti, spočetka v manjših, po prevratu pa že v večjih in velikih vlogah, tako da je postala zadnja leta eden stebrov naše operete...

Razume se, da ni mogla biti povsod in vedno prav dobra. Toda nikoli ni odrekla, ničesar pokvarila. Zanj pa je bila najboljša dramatična šola, v kateri si je pridobivala največjo rutino in spretnost, da je zmagovala vsakršno situacijo.

Gotovo je, da je njeno glavno polje veseloigra, burka, groteska. Njena komika je neprisiljena, njen humor učinkovit, njena bliskovita govorica izredno efektivna. Ker govori vedno jasno in razločno ter je požadovala zdrav, lep glas, se je odlikovala v tem pogledu pred marsikaterim tovarišem. Zaradi njene vzorne marljivosti in mnogostranske uporabnosti, zrele rutine in inteligentne karakterizacije prav vsake vloge jo bomo vsekakor v našem ansamblu zelo pogrešali. Za komične dame v opereti pa sploh še nimamo namestnice." (35)

V tej oceni je čutiti Govekarjevo lastno naklonjenost igralki, opozarja pa tudi na njeno splošno priljubljenost pri kolegh in občinstvu; pa na njene osebnostne lastnosti:

"Ljubljansko občinstvo in tovariši pa so ji na izredno tople način izrazili svojo hvaležnost za neštete prijetne spomine, za premnoge resnične užitke in pa za njeno pošteno kameradstvo.

Triindvajset let je nastopala Vera na našem odru. Dolga doba težkih borb, grenkih, celo bridkih doživljajev, uspehov in kajpada tudi razočaranj. A vsa ta doba je bila tudi nepretrgana veriga dokazov njene uprav vzledne marljivosti, vztrajnosti in stremeljenja naprej in navzgor...

Morda njene gledališke karijere še dolgo ne bo konec. Saj je še mlada, zdrava, krepka in se je razvila iz nekdanje nežne punčke v jedrovito damo neusahle energije in podjetnosti." (36)

B. PO ODHODU NA ČEŠKO

Kljub Govekarjevi veri v njeno igralsko prihodnost je vendarle za Vero slovo od Ljubljane pomenilo postopno slovo od gledališča. Njeno češko obdobje je ob njeni smrti na kratko označil Dušan Moravec v Dokumentih:

"Leta 1930, ko se je preselila v Brno k svojemu soprogu, uglednemu češkemu glasbeniku in nekdanjemu kapelniku ljubljanskega opernega gledališča, Antoninu Balatki. Tam je sprva še nekajkrat nastopila, npr. kot Dotka v Dickensovem Cvrčku za pečjo ali v Stolzovi opereti Pepina; pozneje se je umaknila iz javnega življenja." (37)

V njeni zapuščini, ki jo hrani Slovenski gledališki in filmski muzej, so se ohranili nekateri dokumenti, na podlagi katerih je moč ugotoviti, da je v letih do druge svetovne vojne nekaj časa še ohranila stik z rodno Ljubljano. Tako je revija Naš val naznanila leta 1934 prihod čeških gostov:

"Iz Brna je prišel na počitnice v Ljubljano dirigent in režiser brnske opere g. Antonin Balatka, ki je pripravil prvo radijsko opereto v treh delih Sreča pred vrati... Z njim je prišla tudi ga. Vera iz družine Danilovih, ki jo ljubljanska publika prav dobro pozna iz ljubljanske drame in operete. Pohujšanje v dolini šentflorjanski, Romantične duše, Moč teme in nepozabne Petrkove poslednje sanje v drami, Grofica Marica, Tičar, Cigan baron, Boccaccio, Poljska kri, Netopir itd. v opereti, so bili le nekateri komadi, v katerih je ustvarila nepozabne kreacije. Pa tudi v Brnu nastopa v deželnem gledališču, kjer je dosegla največji uspeh s Cvrčkom za pečjo in opereto Pepina, nastopa pa tudi na družabnih večerih in akademijah in je redna sodelavka in organizatorica prireditev jugoslovansko-češke lige... V opereti Sreča pred vrati bomo slišali oba draga gosta." (38)

Jeseni istega leta je kot gost opravila svojo prvo operetno režijo v ljubljanskem Narodnem gledališču. Postavljala je Benešovo "veselo revialno igrslo s petjem in plesom v 3 dej. (16 sl.)" (39): Sveti Anton, vseh zaljubljenih patron. S tem se je uvrstila med prve slovenske režiserke - prehiteli sta jo le njena mati Avgusta Danilova s svojimi režijami v Ljubljani, v Trstu pred prvo vojno in med izseljenci v Ameriki ter Ljubljani med vojnami; pa Cirila Medvedova s svojo edino ljubljansko operno režijo Flotova Marte (21.maja 1933). Češko delo so dali Veri režirati zato, ker so verjeli, da bo, živeča med Čehi, najbolje zadela češkega duha. Kritika je njen režijski debut navdušeno pozdravila:

"Sveti Anton, vseh zaljubljenih patron

Prva češka opereta je dosegla pri nas največji uspeh in navdušen sprejem.

Dne 21.maja t.l. je Jar. Benešova vesela revijalna igra s petjem in plesom v treh dejanjih žela v Brnu na svoji premieri največji, resnično močan uspeh. Takoj je zavladal "Sv.Anton" tudi v Pragi, kjer ga igrajo zdržema večer za večerom, in v soboto se je z najboljšo udarnostjo imenitno uveljavil že v naši operi.

Kar nič ne dvomimo, da bo "Sv.Anton" kmalu ljub gost na vseh slovanskih operetnih odrih, da se mu odpro vrata preko domaćih mej v tujino, a prav gotovo bo v Ljubljani privlačeval občinstvo vsaj par sezon. Zakaj njegov uspeh na našem odru je bil izreden, vsestranski polno zadovoljuje, ter je potegnil za seboj celo duhove, ki so načelno proti operetam. Ne pomni več, da bi se bil naš operetni ansambl v celoti tako razigral, kakor se je v soboto zvečer; vladali so pravilni operetni tempi, vesela živahnost pri solistih, zborih, baletu, pestra zmes slovaških barvitih fantovskih in dekliskih ljudskih noš in elegantnih modnih toalet, pa vrsta gerlov in ljubke dece, krasne, v ušesih naglo ustaljene pesmi, mnogi vedno drugačni ognjevit plesi... razkošna naslada za posluš in pogled. Nič drugače ni moglo biti, kakor da je tudi naša publika od zadovoljstva vriskala in ploskala, ploskala... Jaroslava Beneša si bomo zapomnili, in morda se udomači pri nas še z drugimi operetami...

Glavna moč, ki vodi to opereto k odrskemu uspehu, pa je vendarle uprizoritev, nagla in zelo spretno vrteča se revija kar 16 slik, živahnih in bujnih, polnih izprememb, humornosti, veselih pesmi, ljubeznive muzike in burnih plesov, gibanja, barv in tonov. Razen češke in posebej slovaške ljudske melodi je v Benešovi glasbi precej efektne eklektičnosti po slavni vzorci; niti libreto nima razen zelo posrečenega miljeja, ljubkega domisleka s sv.Antonom in sejmom na božji poti, nič izrazito originalnega.

Ali vse je povezano v apetitno, prijetno zabavno in učinkovito igro, za katero ima resnične zasluge gospa Vera Danilova Balatkova. Izkazala se je za izvrstno režiserko. Dasi je prenesla le brnensko uprizoritev, kolikor je to pač mogoče, na naš oder, je treba priznati, da je opravila svojo težko nalogo vzorno. Ako bi bile vse naše operetne premijere tako živahne in okusne, bi bili lahko ponosni na ljubljansko opereto - seveda pa bi morala ostati take tudi vse reprize. Ga. Balatkova je bila opetovano pozvana pred rampo in je prejela mnogo pošteno zasluženega cvetja. Pokazala je, kako je mogoče doseči brez pretiravanja, karikiranja in modnih budalosti z opereto popolno zmago in nam potrdila vero, da more dober režiser tudi z našim, čisto težkokrvnim ansamblom ustvariti predstavo, ki jo lahko pokažemo razvajenim tujcem." (40)

Kritik Fran Govekar je svoj zapis zaključil z vzlikom:

"Da, takih predstav si želimo in poset gledališča se mora dvigniti. Naš ansambl zna in more, samo če hoče! V soboto je bilo gledališče natlačeno in še rezervnih stolov je zmanjkalo. Vsi smo bili zadovoljni." (41)

Iz poročil je razvidno, da predstavi ni pritrjevala le kritika, ampak je naletela na dober sprejem tudi pri občinstvu:

"Vera Danilova-Balatkova kot režiserka

Gospa Vera Danilo-Balatkova je z velikim uspehom zrežirala v ljubljanski operi Benešovo češko opereto "Sveti Anton, vseh zaljubljenih patron". Je to prva režija bivše članice našega gledališča, ki sedaj biva v Brnu, kjer je njen soprog, tudi v Ljubljani dobro znani in priljubljeni Ant.Balatka, dirigent deželnega gledališča. G.Balatkovo je občinstvo pri nedeljski premieri navdušeno pozdravljalo in ji izrekalo priznanje za uspešno režijo te učinkovite operete." (42)

Ob tolikšnem uspehu se zdi razumljivo, da so jo v Ljubljano ponovno povabili - k postavljanju otvoritvene predstave v sezoni 1936/37: Beneša "vesele revijalne operete v 3 dej." (43) Pod to goro zeleno. To postavitev je kritika sprejela z mešanimi občutki - nekateri so jo sprejeli z navdušenjem, drugi so jo odklonili.

Izrazito odklonil jo je le poročevalec Slovenskega doma H.R. v sestavku s suhoparnim naslovom Pod to goro zeleno...

"Predvsem je bila slaba režija. Sploh je bilo opazati, da nedostaja uprizoritvi enotnega vodstva. Tako se je zgodilo, da je bil v končni skupini pomaknjen glavni par Z.Župečeva in I.Gorškega na stran, medtem ko je tvoril sredino podrejeni par. Predstava je trajala tri ure in pol (!). To je nastalo zaradi tega, ker so v delo, ki je itak že dovolj dolgo, vtaknili marsikaj, kar je odveč. Čemu plesni aranžma v sredini 2.dejanja in raztrgani finale v 3.dejanju? Ali se gremo velemesto ali kaj - ? Upajmo, da bodo reprize skrajšane." (44)

Poročevalec Jutra ji je spominjajoč se njene prve režije, priznal enak uspeh pri drugem nastopu:

"Kakor "Svetega Antona", je tudi "Pod to goro zeleno..." zrežirala prav živo in gibljivo kot dobrodošla gostja g. Balatkova. Pomagala je tudi g. Golovinu tako, da smo v plesnem oziru videli v baletu marsikaj novega in prijetnega." (45)

Govekar je v poročilu, ki ga je prinesel Slovenski narod, že v naslovu poudaril, da je "Nova revijalna opereta iz češkega življenja... dosegla popoln uspeh", dalje pa je zapisal:

"Namen se je posrečil, ljudje so se dosti smejali, menda tudi iskreno zabavali; gotovo je tudi, da se jim je vstopnina obilno izplačala, saj se odrišče menjava kakor v kinu in predstava traja skoro do pol 24. Režija gospe Vere Balatkove iz Brna je nudila vse, kar je v naših razmerah in z našimi sredstvi ustvarljivo." (46)

Kritik Slovenca V.Ukmar je ocenjeval delež Balatkove v podobnem tonu kot Govekar - ob splošnem pritrjevanju postavitvi je izražal tudi nekatere pomisleke, vendar pa blagi očitki ne letijo toliko na režiserko kot na zasnovo dela:

'... Zrežirala jo je ga. Vera Balatkova, ki je s tem že vdrugo pripomogla s svojimi izkustvi do uspeha češkim operetam na našem odru. Stvari je izdelala privlačno lice, dala dejanju dovolj življenja in pomogla posameznim osebam do karakteristike. Dodatek ob koncu pa se ne zdi posrečen; bodisi, da je v učinku preslab za finale, bodisi, da je ob tako srečno zaključenem dejanju samem odveč." (47)

Morda je bil prav ta očitek pobuda za odločilen avtorski poseg v naslednje delo, ki ga je Vera Balatkova režirala v ljubljanskem Narodnem gledališču: otvoritveno predstavo ljubljanske opere v sezoni 1937/38. 11.sept. 1937 je postavila Parmove Amaconke. Delo, ki je bilo prvič uprizorjeno leta 1903 pod oznako "opereta v 3 dej." (48) libretista A.D.Boruma in skladatelja V.Parme je bilo zdaj uprizarjano kot "opera v 3 dej. in 23 sl." (49), plakat pa je navajal kot avtorja libreta Vero Balatkovno. Njeni predelavi predloge je kritika P.Š. dala skoraj večje priznanje kot odrski realizaciji:

"Premiera predelanih Parmovih "Amaconk" je za nami. Bila je dobro obiskana ter je žela mnogo odobravanja, kajti sodelujoči so se pošteno potrudili, da delu pomagajo do prodornega uspeha, kakršnega zasluži. Zasedba vlog seveda ni povsem posrečena in tudi marsikdo od igralcev in pevcev bi si bil gotovo želel drugačnega zaposlenja v tej opereti. Toda ga. Balatkova se je morala ozirati na tiste moči, ki so ji bile na razpolago in sodelujoči so se z razumevanjem celoti v korist požrtvovalno poprijeli svojih partij..."

Z vpletom novih ličnosti je ga. Balatkova dosegla vsaj v tretjem dejanju mnogo situacijske komike, ki ne prizanaša niti Društvu narodov! Zato pa bi bil delu v prid manj dolgovezen razvoj dogodkov v prvem dejanju." (50)

Čeprav pa je bilo delo uprizorjeno pod imenom skladatelja V.Parme, je kritik opazil avtorske posege tudi v muzikalni del predloge:

"Prepričan sem, da bi marsikoga izmed starejših izvirnik danes razočaral. Kajti g. Balatka je prav spretno spravil današnji šlaegerski ritem v Parmovo glasbo, s prekomponiranjem obilnega melodičnega materiala pa se je (kar v revijski opereti ni običajno) vendar približal opereti starejšega datuma, kar je libretu le v prid. Če se mi zdi instrumentacija deloma prebučna in mi uho zaželi recimo v uverturi, ki je obširen potpuri, po mestu, kjer bi se uho prijetno odpočilo ob intimnejših zvokih, je to končno moj osebni okus. Zato pa poslušajte, npr. znani marš "Mladi vojaki", ki uvaja tretje dejanje, kako krepko se razvija od skromnih Parmovih začetkov do strumne koračnice. Pa še mnogo drugih, bujnih muzikalnih točk v sedanjem delu. Zato kar odkrito priznam, da mi je glasbena plat novih "Amaconk" ljubša od dejanja samega, ki se ne da odčitati bistvenemu razpletu dogodkov v izvirniku. Temu pa primanjkuje stopnjevanja v komiki!" (51)

V celoti je ta zadnji nastop Vere Balatkove na pragu druge svetovne vojne v kritiki P.Šivica za beležen kot eden uspešnejših gledaliških dogodkov:

"V primeri z nekaterimi operetami, ki smo jih čuli v poslednjih letih, so "Caričine Amaconke" solidno glasbeno delo, ki bo vsakomur nudilo z bogato glasbo in v sedANJI izvedbi ter inscenaciji obilo užitka in zabave. In posrečilo se bo morda, na ta način rešiti nekaj Parmove glasbe, ki pozabljenja pač ne zasluži!" (52)

Čas po drugi svetovni vojni, ki ga je do smrti preživel na Češkem, je popisala v rokopisni nedatirani češki kratki biografiji. Odlomek iz prevoda A.Laha:

"Delovala kulturno v češkoslov.-jugoslov. društvih (Češkoslov. jugosl. liga, od 1945 Zveza prijateljev Titove Jugoslavije, po preimenovanju le-te v Družbi prijateljev Jugoslavije do njene ukinitve), v Družbi za kulturne in gospodarske stike s SZ (danes članica Zveze prijateljev SZ). Leto 1945 vstopila v KPČ (članica odbora kot zastopnica žen), od 1949 članica Češkoslov.ženske zveze, leta 1952 predsednica 6.skupine." (53)

Številni dokumenti pričajo o njeni živahni družbenopolitični dejavnosti, za katero se je sistematično usposabljala. Obiskovala je različne tečaje: Politični problemi mirnega sožitja, Mednarodni odnosi in še skoraj sedemdesetletna (potrdilo 17.3.1960) se je učila ruščine (54). Za svojo angažiranost je dobila medaljo Sveta mestnega ljudskega odbora ob 15 letnici osvoboditve Brna, Glavni odbor KPČ pa ji je podelil Spominsko medaljo ob 50 letnici KPČ. (55).

Umrla je 7.septembra 1971 v Brnu. V Dokumentih Slovenskega gledališkega in filmskega muzeja je tedaj Dušan Moravec opozoril na njen pomemben prispevek k razvoju slovenskega gledališča. Spomnil se jo je s kratkim komentarjem k ponatisu Govekarjevega poslovnega članka v Jutru 1930, hkrati pa natisnil delen, nepopoln seznam njenih vlog v slovenskem gledališču, ki ga je skušala Vera Danilova sama po spominu rekonstruirati. (56)

VERA DANILOVA

Elle a consacré plus de deux décennies de sa vie au théâtre slovene. Elle a interprété des rôles dans les pièces de théâtre plus ou moins pour la jeunesse, dans les comédies et dans les opérettes. Après son départ pour la Tchécoslovaquie, elle est revenue plusieurs fois comme hôte pour mettre en scène les opérettes et abandonna ensuite le travail pour le théâtre.

1. Slovenski gledališki leksikon, str. 38
2. J 1930, 15.11.
3. SN 1907, 30.12.
4. E 1909, 8.3.
5. E 1909, 13.3.
6. H.Nučič: Igralčeva kronika II, str. 98
7. Ibid., str. 32-33
8. J 1930, 5.11.
9. Letaki SGFM
10. SN 1912, 21.3.
11. Arhiv SGFM
12. D.Moravec: Slovensko gledališče od vojne do vojne, str. 32
13. Ibid., str. 32
14. H.Nučič: Igralčeva kronika III, str. 35
15. J 1930, 5.11.
16. D.Moravec: Slovensko gledališče od vojne do vojne, str. 33
17. H.Nučič: Igralčeva kronika III, str. 87
18. Ibid., str. 92
19. Ibid., str. 90
20. Ibid., str. 91
21. D.Moravec: Slovensko gledališče od vojne do vojne, str. 32-33
22. Arhiv SGFM
23. SN 1921, 1.3.
24. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 92
25. D.Moravec: Slovensko gledališče od vojne do vojne, str. 32
26. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 65
27. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 28
28. GL D 1939/40, št. 21
29. SN 1922, 22.10.
30. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 69
31. J 1922, 7.10.
32. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 202
33. Arhiv SGFM
34. Arhiv SGFM
35. J 1930, 15.11.
36. Ibid.
37. Dokumenti SGM 1972, str. 53
38. Naš Val 1935, 15.-21.7.
39. Repertoar slovenskih gledališč 1867-1967, str. 233
40. SN 1934, 10.9.
41. Ibid.
42. J 1934, 11.9.
43. Repertoar slovenskih gledališč 1867-1967, str. 236
44. Slovenski dom 1936, 7.9.
45. J 1936, 10.4.
46. SN 1936, 7.9.
47. S 1936, 5.9.
48. Repertoar slovenskih gledališč 1867-1967, str. 189
49. Ibid., str. 239
50. J 1937, 14.9.
51. Ibid.
52. Ibid.
53. Arhiv SGFM
54. Arhiv SGFM
55. Arhiv SGFM
56. Dokumenti SGM 1972, str. 53-60

Mira Danilova-Neffat

(1899 — 1979)

"To je moj drugi dom, torišče mojih želja, veselja in trpljenja."

Mira Danilova v intervjuju
(A.Jelačin: Nepozabno doživetje)

Mira Danilova, po poroki znana tudi pod imenom Neffatova, je bila igralka ljubljanske Drame od otroških nog. Pred prvo vojno je sodelovala občasno v otroških vlogah, leta 1918 je bila angažirana in poslej neprekinjeno članica tega osrednjega slovenskega gledališča do upokojitve (1952). Leta 1946 so jo povabili k sodelovanju na našo prvo visoko gledališko šolo - Akademijo za igralsko umetnost (kasneje Akademija za gledališče, radio, film in televizijo), kjer je vzgajala novi rod vse do leta 1965. Med njenimi učenci so prvaki vseh slovenskih povojnih gledališč.

Na začetku svoje umetniške poti je nekajkrat izjemoma nastopila v opereti, do konca svoje kariere pa se je rada pridružila snovanjem amaterjev in se udeleževala gostovanj. Odigrala je vrsto radijskih in TV vlog, pa le eno samo vlogo v kratkem filmu. Po upokojitvi je kot gost največ nastopala v ljubljanski Drami in Mestnem gledališču ljubljanskem.

Na videz je imela od vseh Danilovih najbolj mirno in ustaljeno življenje, zato pa je imela toliko bolj vznemirljivo umetniško biografijo. Od vseh treh Danilovih hčera je pri gledališču vztrajala najdalj in dosegla v njem največje in najvidnejše umetniške uspehe, za katere je dobila najvišja priznanja. Po nagnjenju inigralskem značaju je bila za razliko od sestra, ki sta po dedovali radoživi očetov značaj, smisel za humor in komedijo, bolj sorodna sicer nemirni in po svetu begajoči materi Avgusti, saj je kot igralka druge generacije odigrala vrsto vlog, katerih nosilka je bila nekda Avgusta. Po materi je povzela tudi pedagoški dar in žilico, v očetu pa je imela zgled ustaljenosti v ljubljanskem gledališču.

Sama je v zadnjih letih svojega življenja poudarjala odločilno vlogo staršev na njeno življenjsko in umetniško pot.

V pogovoru z V. Marinčič je kot nagrajenka z Borštnikovim pristanom spregovorila o pristnem gledališkem vzdušju v družini in o svojem otroškem odnosu do matere in očeta, ki sta jo s svojo zagnanostjo v gledališče:

"Kako se živi v družini, v kateri so sami igralci?

O, to je večer teater. Dolčas ni nikoli. Zelo malo smo višelimamico in očeta. Zjutraj sta šla na skušnjo, zvečer na predstavo. Mamico sem si vedno predstavljala kot damo z velikim klobukom... Najbolj srečna sem bila, če sem ji smela dati iztočnice; takrat, ko sem se naučila brati. Pri nas doma je bila večna nervoza in pogovarjali smo se samo o gledališču. Včasih smo se zmenili: zdaj pa naj pet minut nihče niti besedice ne zine o njem. Pa ni minilo pet minut...

Kadar ste gledali starša na odru, kakšna sta se vam zdela?

Vedno sem bila ginjena nad mamico, ginjena nad njenim glasom. Oče me je navdajal z veseljem. Ni bil samo komik, bil je bolj karakterni igralec, včasih so rekli bonvivant." (1)

V pogovoru z Miranom Sattlerjem je pojasnila, da je za otroke sicer skrbela stara mama in podrobneje razčlenila in določila vpliv očeta in matere na njeno otroško dušo in oblikovanje človeškega in umetniškega značaja; bila sta ji prvi vzor in trdna opora:

"Prvi vzor mi je bila mamica. Veliko mislim na mamico. Vsega me je ona naučila: poklica, gledališča. Oče, ljubi papači, me je naučil življenja. Otroke nas je crkljal...

Papa je na svoje otroke gledal s posebno nežnostjo in nam je kar po vrsti preskrboval otroške vloge. V Ljubljani so že vnaprej vedeli, da bomo vloge otrok v kakšnem delu igrali Danilovi." (2)

Kljub temu njena prva gledališka izkušnja v zgodnji mladosti ni bila prijetna, še manj uspešna. Ni se je sramovala in v intervjuju s Sattlerjem jo je doživeto popisala:

"Če pomislim na začetek svoje poti, me največkrat preseneti prizor, ko sem bila stara tri ali štiri leta. Igrali smo palčke in so nas skrili v posebne omare. Ko se je predstava že začela, ko so se na oder odprla železna vrata in je pred menoj zazijala tema tega odra, nisem nikamor mogla. Obšel me je nepopisen strah. Niti premakniti se nisem mogla. Tistikrat nisem nastopila. Predstavo sem gledala potem iz lože, iz naročja neke gospe. V naslednji predstavi pa je strah izginil, izginil tako, kot je prišel. Kaže, da mi je ta dogodek ostal najbolj temeljito v podzavesti." (3)

Tega dogodka nihče ni vzel tragično in ko je bil prvi led prebit, je njeno nastopanje v ljubljanskem gledališču postalo nekaj povsem običajnega. S. Škerl je leta 1928 zapisal misel:

"Da je takorekoč že od rojstva pri gledališču, ni treba posebej povdarjati: Danilova je. Če je kdaj potreboval režiser otroke na odru, je vzel seveda Danilove. Pa tudi sicer je rastla Mira med garderobo, kulisami in v vzdušju šminke. Kaj pa naj postane drugega kot igralka?" (4)

Vseh njenih otroških vlog pred prvo vojno verjetno ni mogoče registrirati, saj številni gledališki letaki imenujejo v seznamu nastopajočih tudi "malo Danilo", pri čemer pa ni moč ugotoviti, ali gre za Miro ali njeno mlajšo sestro Silvo; celo tedaj ne, kadar sta nastopili skupaj, saj ju ločijo med seboj kot 1. mala Danilova in 2. mala Danilova. Že leta 1907 in 1909 so jo starši vzeli s seboj na gostovanje v Trst, v času, ko se je Avgusta tja preselila, je s seboj vzela obe mlajši hčeri in jima tu in tam dala otroške vloge. Imeni Mire in Silve na plakatih izpišejo šele od leta 1912 dalje. Popisovalec vlog D. Škedl, ki jih je objavil ob Mirinem jubileju (5) - 35 letnici dela - je navedel sedem Mirinih vlog od leta 1912 do prve svetovne vojne, zgodnejših nastopov pa ni upošteval.

Ob začetku vojne je bilo Miri petnajst let. Iz osebnih dokumentov je razvidno (Uslužbenki list), da je Mira končala Mestni deklinski licej, zatem pa v šolskem letu 1915/16 obiskovala trgovski tečaj in opravila prvi letnik Obrtne šole v Ljubljani. (6)

Ko je ljubljansko slovensko gledališče presahnilo, jo je Danilo skupaj z Vero in Mavricijem in maloštevilnimi poklicnimi igralci vključil v snovanje Malega gledališča. Nastopila je kar v polovici

vseh uprizoritev te institucije, seveda v epizodah; ob imenih vlog je moč prebrati pripis: pisar, hišna, sobarica. Gledališka zgodovina pojmuje za njen uradni začetek leto 1918 (35 letnico dela je praznovala v sezoni 1954/55). To je čas, ko jo je Hinko Nučič uradno angažiral v obnovljenem gledališču. Na letaku otvoritvene predstave Finžgarjevega Divjega lovca zasledimo poleg Danila in Vere Danilove in drugih slovenskih igralcev tudi Miro Danilovo v vlogi Anke. Dušan Moravec je njen vstop v povojno gledališče takole označil:

"Nučič jo je sprejel kot "nadarjeno začetnico" in zapisal ob njenem imenu opombo "za ljubimске vloge". Ohranjene listine pričajo, da je bila od drugega septembra 1918 angažirana pri Narodnem gledališču, ki mu je ostala zvesta v treh obdobjih njegovega razvoja. Že prvo leto je odigrala dvanaest vlog, tudi Almo v "Jakobu Rudi"; naslovnih med njimi še ni bilo, pot do njih je bila tiste čase dolga in strma, začele pa so vendarle igralske pot ene največjih umetnic slovenskega odra prihodnjega in prihodnjih desetletij." (7)

V prvem desetletju je Mira počasi prehajala od otroških vlog k mladostnim. Njen napredek je bil vsaj kar zadeva število vlog, opazen, saj je vsako sezono odigrala po nad deset novih vlog, poleg tega pa je sodelovala pri ponovitvah predstav iz prejšnjih sezon. Na začetku ji je močno pomagala pri uveljavljanju njen oče Danilo, ki jo je zaposlil skoraj v vseh svojih režijah in tedaj niso bile maloštevilne. Vloge v mladinskih delih, ki jih je odigrala v tem času v Danilovi režiji, so jo spremljale do zrelih let; v Sneguljčici je sprva igrala naslovno vlogo, zatem pa domala pri vseh ponovitvah Kraljico. Zadnjič jo je oblikovala v Jamnikovi režiji le sezono pred svojo 35 letnico dela.

Prav tako je sodelovala domala pri vseh drugih otroških predstavah v času, ko Ljubljana še ni imela Mladinskega gledališča in je ljubljanska Drama opravljala tudi to poslanstvo. Pogumni Tonček, Peterčkove poslednje sanje, Krojaček junaček, Janezek Nosanček, Trnuljčica, Pepelka, Modri osliček Miško, Triglavská bajka z vsemi svojimi ponovitvami, so jo spremljale v povojni čas, sestavljalce seznama njenih vlog je navedel kar blizu petdeset takšnih nastopov v njeni igralski karieri. V tedaj priljubljeni opereti je le izjemoma nastopila - v Netopirju kot plesalka Ida (1919/20) in Mamzelle Nitouche kot igralka Lidijsa (1920/21). Ob svojem gostovanju v Šabcu je leta 1930 v intervjuju za Nedelne ilustracije dala izjavo, iz katere je moč razbrati, da jo vloga v mladinskih predstavah niso prav nič veselile (čeprav so ji utrle pot) in da je komaj čakala, da se jih znebi: "Prva večja uloga mi je Jelka u Nušičevom Svetu. Ranije sam igrala sve moguće i nemoguće Snežane i Pepeljuge." (8)

Omenjeno vlogo v Nušičevem delu je dobila v Danilovi režiji v prvi povojni sezoni.

V tajne Shakespearove dramatične jo je popeljal Šuvalov, ki ji je dal v Beneškem trgovcu odigrati Jessico (1919/20), zatem pa je v Šestovi režiji preigrala kar vrsto vlog v delih velikega renesančnega dramatika: Lucijano v Komediji zmešnjav (1921/22), Bianco v Othellu (1923/24), tudi v njegovi postavitvi Beneškega trgovca (1923/24) Jessico, pa Mopso v Zimski pravljici (1925/26). Poleg Alme v Danilovi režiji Cankarjevega Jakoba Rude (1918/19) je odigrala v Šestovi postavitvi Hlapcev Anko (1921/22), pa v Skrbinskih režiji Romantičnih duš Ivanka Vrančičevo (1922/23). Zdaj se je srečala tudi z nekaterimi avtorji in deli, ki so ji kasneje dali možnost najvišjega gledališkega izraza, vendar pa je bila pot do znamenitih vlog še strma. Odigrala je epizode in opazovala zrele umetnice ter se od njih učila umetnosti interpretacije zahtevnejših likov. Tako je v Vojnovičevem Ekvinočiju v sezoni 1918/19 odigrala le Tretjo snaho, do Jele pa bo prišla šele po osvoboditvi v radijski igri. V Gogoljevem Revizorju je le Korobkina, v Schillerjevi Mariji Stuart Jedert; šele med drugo svetovno vojno ji bo usoda naklonila srečo upodobiti mogočno Elizabeto Anglesko. S Čapkom se je srečala v R.U.R. v vlogi Sulle, po drugi svetovni vojni pa je v njegovi Materi odigrala svojo znamenito naslovno vlogo. Pa Angelika v Šestovi režiji Molièrovega Namišljenega bolnika (1921/22), je uvod v njeno izjemno kreacijo Elmire v Tartuffu, za katero je leta 1948 prejela Prešernovo nagrado. Miri je ljubljanski gledališče nudilo manj možnosti, kot si jih je mlada ambiciozna igralka želela. Zato je nastopila v vodilni vlogi na podeželju med amaterji. V njeni zapuščini se je ohranil letak uprizoritve Cankarjevega Pohujšanja v dolini šentflorjanski, ki dokazuje, da je 6. aprila 1924 odigrala Jacinto v Radovljici. (9) Nekaj mesecev zatem je na javni produkciji dramske šole Udruženja gledaliških igralcev (10. jun. 1924) uspešno zaključila pouk skupaj z nekaterimi drugimi kasneje uveljavljenimi umetniki njene generacije, npr. Slavkom Janom in Vido Juvanovo. V intervjuju s Sattlerjem leta 1973 je povedala, da se je veliko naučila od gledaliških praktikov, predvsem režiserjev, ki so poučevali v dramski šoli Udruženja. Mira se je spominjala treh učiteljev, ki so bili zanjo pomembni: "V dramski šoli Milana Skrbinška. Veliko me je naučil profesor Šest, govorne tehnike pa Matej Hubad." (10)

O šoli Udruženja, ki jo je Mira Danilova obiskovala, sta se ohranila dva zanimiva opisa udeležencev. Eden izpod peresa učitelja, kritika in gledališkega zgodovinarja, F. Koblarja:

"Ko je konservatorij zaradi premajhne državne podpore šolo opustil, je stanovska organizacija igralcev sprejela v svojo skrb tudi dramsko šolo; sodobno poročilo pravi, da je Združenje igralcev začela vznemirjati misel, "kaj bo in kako bo, če bomo naenkrat brez naraščaja, brez mladine, brez bodočnosti" (Zapisnik 4. občnega zbora 10. oktobra 1922.). Po letu 1921/22 je šolo najprej vodila Avgusta Danilova, na jesen 1922. leta pa so jo postavili na širšo osnovo. Vodstvo je prevzel O. Šest. Priglasilo se je 60 slušateljev, med njimi visokošolci, uradniki in dijaki. Po sprejemnem izpitu so bili po zmornosti ali po svoji želji sprejeti v splošnih specialni tečaj. Pouk je bil trikrat na teden po 3 ure. Predavatelji so bili: Oton Župančič, dramaturg Narodnega gledališča, prof. France Koblar, inž. arh. Rado Kregar, docent dr. Ivan Robida, zdravnik dr. Iv. Pintar in dr. Leon Travner, režiserja O. Šest in Fr. Lipah ter igravec Rado Železnik. Predmeti so bili: odrski govor in govorna tehnika, deklamacija, mimika, dramsko slovo, inscenacija, igra, režija in higiena. Poročilo za prvo leto 1922/23 pravi: "Z ozirom na resen, temeljit in dokaj globok pouk, kateremu vsi gojenci vsled svojih študij in zaposlenosti niso mogli slediti, je izostalo okrog 35 gojencev; sedanja šola ima resnih in zelo marljivih učencev 25, od katerih je deset gojenk." Leto se je zaključilo z javno produkcijo (prim. SN 1923, št. 141; J 1923, št. 144).

Drugo leto 1923/24 se je šola nadaljevala. Prejšnjim predavateljem so se pridružili ali jih zamenjali nekateri novi: J. Betetto, Marija Vera, prof. A. Robida, M. Skrbinšek, V. Vlček in Iv. Vavpotič. Od 56 vpisanih slušateljev jih je zaradi premajhne vztrajnosti 32 izstopilo, drugi so pokazali svoje znanje v treh javnih produkcijah. Po končanem pouku so slušatelji to leto dobili tudi spričevala. Na podlagi novega pravilnika je šola dobila od ministrstva za prosveto pravico javnosti, O. Šest pa za svoje vodstvo naslov profesorja. V načrtu za 1924/25 so bili naslednji predmeti: teorija igralske umetnosti, dramska igra, dramaturgija, režijske vaje, fonetika slovenskega jezika, veda o kostumih, scenografija, ples, higiena." (11)

Drugi izpod peresa slušatelja, kasnejšega igralca in režiserja osrednjega slovenskega gledališča S. Jana:

"V prizadevanju za našo gledališko obliko je stanovska organizacija igralcev poskrbela za šolanje mladih gledališčnikov. Njen Mestni odbor Udruženja gledaliških igralcev v Ljubljani je ustanovil pod pokroviteljstvom Njegovega Veličanstva - kralja Aleksandra I. dramatično šolo. Trajala je dve leti: sezono 1922/23 in 1923/24. Predavatelji so bili: Oton Župančič in Julij Betetto za fonetiko, dr. France Koblar in dr. Adolf Robida za literarno zgodovino, Osip Šest, Fran Lipah in Rado Železnik za dramsko igro in deklamacijo; O. Šest in Fr. Koblar tudi za teorijo gledališke umetnosti, arhitekt Rado Kregar in slikar Ivan Vavpotič za slog in inscenacijo." (12)

Mira ni bila zadovoljna s skromnimi možnostmi šolanja v Ljubljani.

Želela si je izpopolnjevanja v tujini, zato je na Dramatično društvo v Ljubljani 24. nov. 1925 naslovila prošnjo za štipendijo:

"Nižje podpisana igralka Narodnega gledališča v Ljubljani, si usoja ponižno predložiti svojo prošnjo za podporo v svrhu svojih študij na Dunaju. Meseca februarja leta 1926 nameravam vstopiti v zadnji semester gledališke akademije na Dunaju. Obenem pa imam priliko posečati gledališke predstave na dunajskih gledališčih.

Dosedaj nisem imela prilike dalje izobraževati se in razširiti si gledališko obzorje izven domovine ali ogledati si kakršnokoli svetovno gledališče. Ker pa sem prepričana, da mi bo obiskovanje akademije in posečanje predstav v dunajskih gledališčih velike koristi za razvoj mojega nadaljnjega delovanja na našem odru, si dovoljujem svojo prošnjo za podelitev podpore, slavnemu odboru ramatičnega društva toplo priporočati.

O uspehih svojih študij na akademiji pa bom predložila Dramatičnemu društvu spričevalo in moje nadaljnje delovanje boste imeli priliko sami premotrivati." (13)

Skrbni "papa Danilo" je skušal svojo hčer priporočiti s pismom (12.12.1925):

"Velecenjenemu gosp. nadsvetniku Govekarju

Moja hči Mira je prosila za primerno podporo, za nadaljevanje svojih študij na Dunaju za III. kurs gled. šole.

Ker ima Dramatično društvo v kratkem sejo, Vas prosim udano ako podprete nje prošnjo." (14)

Dva dni kasneje je odbor Dramatičnega društva poslal Miri Danilovi dopis z naslednjo vsebino:

"Na svoji seji 14. t. m. je odbor Dramatičnega društva v Ljubljani sklenil, da Vam podeli iz Rajka Arcetove gledališke ustanove študijsko ustanovo v znesku din 3000 (tritisoch). Ustanova se Vam izplača, kadar se podpisaneu tajniku izkažete, da imate pravilen dopust in da ste vpisana oziroma sprejeta na gledališki akademiji ali kakršnikoli renomirani, resni igralski šoli na Dunaju ali v Pragi." (15)

Sredi sezone je tako Mira odpotovala na Dunaj. Njeno študijsko izpopolnjevanje v avstrijski prestolnici pa naj bi bilo za njeno umetniško kariero odločilnega pomena. Čeprav je imela do odhoda na Dunaj za sabo že nad osemdeset vlog, med njimi ni bilo zaslediti resnejših oblikovalnih izzivov za mlado zrelo igralko. Po nekaj mesecih bivanja v kraju, ki je od začetka snovanja slovenskih gledališčnikov pomenil Meko za komedijante - najboljši vseh generacij so se tam učili in izpopolnjevali - se je vrnila prerajena. Čez noč so se ji odprle možnosti za delo, o katerih je mogla le sanjati. Režiserji so opazili v njej to, česar doslej niso slutili. Osip Šest, režiser, ki jo je poznal že od njenega prihoda h gledališču, in jo je vodil pri blizu dvajset projektih v kar najrazličnejših delih od Aristofana, Shakespeara, Molièra do Ibsena ter Maeterlincka in Pirandella v dramah, igrah, veseloigrah in komedijah, pa tragedijah, v domačih delih Milčinskega, Laha in mladinskih del Pavla Golie se je kasneje spominjal, da je šele zdaj opozorila nase. Ob 35 letnici dela je njeno prebujenje takole popisal:

"Visoka, stasita lepa žena, z uglasjenim organom je stala leta ob strani. Nevera, nezaupanje ali vrag si ga vedi kaj?

... Dunaj...

Vrnil se je nov človek, ki je znal iskati v sebi, v svoji duši, srcu vse ono hotenje, ki je skrivnost igralčevega nehanja... Nič več ni bilo treba režiserju opozarjati na tajne in med vrsticami zapisane opazke. Gospa Mira je postala umirjen, tih in skorajda skrivnosten tvorec, sodelavec, ki je pogostokrat zrasel nad raven predstave, tako da je bila režiserjeva dolžnost samo: Moderato..." (16)

Mira Danilova se je v pogovoru s Sattlerjem tudi sama spominjala, da je po vrnitvi z Dunaja (Akademie für Musik und darstellende Kunst) v resnici šele prav začela njena umetniška kariera:

"V mladosti sem zaradi svoje zunanosti igrala predvsem vloge sentimentalnih deklet. Prav lahko sem ugotavljala, kaj vse mi še manjka. Dobila sem štipendijo in odšla na Dunaj. Na tamkajšnji akademiji sem študirala noč in dan. Nato sem se vrnila v rodni kraj - Ljubljano...

Prva večja vloga, ki sem jo dobila po vrnitvi z Dunaja, je bila vloga lady Milford. Vida Juvanova je bila Luiza. S to vlogo se je praznaprav začelo moje igrilstvo." (17)

S to vlogo, ki jo je odigrala v Skrbinškovi režiji na začetku sezone 1926/27, so se začeli v Miri odpirati tisti registri, ki so odsevali umetniški značaj njene matere Avguste Danilove. Vloga Lady Milford je bila nekdanj znamenita vloga Avguste Danilove v letih 1887, 1893, 1898. Prav tako Oberon v Snu kresne noči: Avgusta 1903, Mira 1930/31, v Šestovi režiji; Gertruda v Hamletu: Avgusta 1899, 1905, Mira 1941/42 v Kreftovi režiji in 1947/48 v Gavellovi; Grofica Capuletova v Romeo in Juliji: Avgusta 1901, Mira 1940/41 v Kreftovi režiji; Elizabeta v Mariji Stuart: Avgusta 1896, 1900, 1911, Mira 1944/45. Čeprav kritika Miri ob tem nastopu še ni hotela priznati sposobnosti in oblikovalne moči tedanje vodilne tragedije v slovenskem gledališču, pa je vendarle v njeni kreaciji Kobar opazil poteze obetavne igralkice, ki ji po temperamentu ustrezajo takšne vloge in jih bo z večjo izkušnjo dovršeno igrala:

"Druga vloga Lady Milford M. Danilove je bila v marsičem srečnejša. M. Danilova je po enoletnem študiju prinesla z Dunaja mnogo oblikovnega znanja in temperamenta. Njena Lady je na dobri poti k slogu igre, čeprav ji za ta odrski lik še ne zadoščajo moči; učinkuje tudi s pravo zunanostjo, toda tiste velikodušne brodolomke ne vidimo v nji, kot je v igri Marije Vere." (18) (F. Schiller: Kovarstvo in ljubezen)

Prav s to vlogo je tudi po sodbi S. Škerlja odkrila sebi in gledališču, da so njena domena pravzaprav velike tragične vloge in ne tiste, ki jih je dobivala doslej:

"Morda je res tako in je Mira Danilova nastopala dolgo časa le zato, ker je bilo to nekako samo po sebi umevno, zlasti pa še, ker je ljubila gledališče s tako ljubeznijo, s kakršno se oklene občutljivo dete svoje oboževane mame. Toda z doraščanjem in dozorevanjem so prišla spoznanja. Stvar ni bila več tako sama po sebi umevna. Treba je bilo stopiti vase. Oglasila se je v Miri zavest, sprevidela je in odkrila vsaj v obrisih, kar je poprej čutila le nagonsko in iz vaje. Pol leta je prebila na dunajski akademiji in vrnila se je vsa drugačna, kot je bila odšla. Dunajska šola je tehnično ni izpopolnila, ker za dovršitev v tem pogledu je pol leta premalo časa. Pač pa je kratka doba, v kateri se je Mira resno posvetila sama po sebi, pripomogla mladi članici našega gledališča do tega, da se je našla. Odsorej Mira ni igravka samo po naključju, marveč z vso upravičenostjo, ki jo nudi človeku odkritje samega sebe, oziroma odkritje svojega poklica in svojih sposobnosti.

Kakor si od prvega časa svojega angažmana po vojni do te dobe Mira sama o sebi ni bila na jasnem, tako si tudi nihče drug pri gledališču - niti pri upravi, niti v režiserskem kolegiju - ni vzel muje, da bi skušal pravilno plasirati mlado igravko. Silili so jo igrati sentimentalke, ljubimke, princeze v otroških igrah - in vse to je igrala povprečno. O kakem pomembnejšem uspehu do njenega odhoda na Dunaj ne moremo govoriti.

Skrbinšek pa je imel zopet priložnost, pravilno uvrstiti mlad talent v ustroj gledališča. Pod njegovo režijo je odigrala kmalu po svojem povratku z Dunaja Lady Milfordovo v Schillerjevi igri Kovarstvo in ljubezen. Od tedaj je njena pot jasno začrtana. Mira se razvija za velike tragične vloge in le od njenega tehničnega razvoja, ki mora hoditi vspešno z njenim splošnim razvojem, je odvisna njena bodoča kariera pri gledališču.

Zaenkrat je še prešibka, da bi se mogla poskusiti v klasičnih ulogah, a v modernem repertoarju je že nekaj požela, obilo žetve pa jo še čaka. Pripune zunanosti, srednje velike postave, se odlikuje na odru po svoji prožnosti in svežini. Njen organ, ki je nekoliko zastrt, potrebuje še mnogo nege, vendar je že zdaj ugodna temna barva v njem, ki se obeta, da se ji glas razvije v zvočen alt.

Če se vodstvo gledališča zavzame zanj, če je ne silijo v vloge, kakršnih je žal v svojo škodo že premnogo odigrala, ampak če jo pravilno zaposli, nam postane Mira Danilova nekdanj nositeljica tragičnega repertoarja, da jo bomo vsi, ki ljubimo gledališče, lahko veselili." (19)

Mira Danilova je tudi sama že zgodaj izpovedala svoje občutje in nagnjenje. V intervjuju z novinarjem Nedeljnjih ilustracij je v Šabcu leta 1930 (na turneji slovenskih igrancev po Jugoslaviji) nastevanje priljubljenih vlog, Bele v Maeterlinckovem Stilmondschem županu in Yü Pei v Klubandovem Krogu s kredo zaključila s splošno ugotovitvijo: "Ama sve tragične vloge volim. Karakterne takode. Zatim intrigantske i sve temperamentne i opšte aktivne. One mi leže. U sentimentalne vloge ne ulazim iako mi ih daju." (20)

Novinar je v Miri opazil izjemno impresivnost - vobsežnem intervjuju je med drugim zapisal, da ga spominja na tedanje idol - Greto Garbo. Izjemna popolna predanost Mire gledališču pa izpričuje izjava, ki jo je dala temu novinarju na vprašanje, kaj ima še rada poleg gledališča: "Pozorišče. Bez njega nikako ne bi mogla." (21)

Vloga Lady Milford, ki jo omenja Škerl, je sicer prelomna v Mirini igralski karieri, vendar pa je sama ni navajala med svojimi najuspešnejšimi kreacijami. Bibliografijo svojih znamenitih ali najljubših vlog je pripravila v času, ko je zaključevala svojo pedagoško kariero na AGRFT in je svoj igralski opus imela že za seboj. Tisti del popisa, ki obsega njen opus do druge svetovne vojne, tudi ne omenja nobene vloge do njenega odhoda na Dunaj z izjemno Jacinte v Cankarjevem Pohujšanju v dolini šentflorjanski, ki naj bi jo bila odigrala v sezoni 1921/22. Zdi se, da gre za pomoto v dataciji, čeprav jo navaja tudi D. Škedi v popisu njenih vlog. Za to vlogo je ohranjen dokument, da jo je igrala leta 1924 v Radovljici, v ljubljanski Drami pa šele v Skrbinškovi režiji v sezoni 1928/29. Sicer pa je med blizu tristo vlogami (nekatero je oblikovala večkrat v različnih postavitvah) iz časa do konca druge svetovne vojne poleg Jacinte izbrala naslednjih štirinajst svojih reprezentativnih vlog (seznam smo dopolnili z imeni režiserjev, ki so jo pri teh kreacijah vodili, pa z oznako dramske zvrsti):

Milena, Cankar: Lepa Vida, 1928/29 (C. Debevec; drama v 3 dej.)

Princesa Eboli, Schiller: Don Karlos, 1929/30 (C. Debevec; dramska pesem v 5 dej., 16. sl.)

Viola, Shakespeare: Kar hočete, 1931/32 (B. Gavella; kom. v 5 dej.)

Melita, Krleža: Leda, 1931/32 (B. Gavella; ljubavna igra v 4 dej.)

Veronika, Kref: Celjski grofje, 1932/33 (O. Šest; drama iz življenja srednjeveških fevdalcev... v 5 dej.)

Lavra Lenbachova, Krleža: V agoniji, 1933/34 (B. Gavella; drama v 2 dej.)

Ivana, Shaw: Sveta Ivana, 1933/34 (B.Kreft; dramska legenda v 6 sl. z epilogom)
 Grušenjka, Dostojevski: Bratje Karamazovi, 1933/34 (C.Debevec; 8 sl. po romanu F.M.Dostojevskega)
 Regan, Shakespeare: Kralj Lear, 1936/37 (C.Debevec; tragedija v 5 dej.)
 Veronika, Župančič: Veronika Deseniška, 1937/38 (C.Debevec; tragedija v 5 dej.)
 Vida Grantova, Kozak: Lepa Vida, 1940/41 (B.Kreft; drama v 4 dej.)
 Gertruda, Shakespeare: Hamlet, 1941/42 (B.Kreft, tragedija v 5 dej.)
 Elizabeta Angleška, Schiller: Marija Stuart, 43/44 (C.Debevec; tragedija v 5 dej.) (22)

Danilova je razvrstila vloge po kronološkem zaporedju. Seznam ponuja nekatere skope ugotovitve: z izjemo nastopa v Cankarjevi farski Pohujšanje v dolini šentflorjanski in komediji W.Shakespeara Kar hočete, je navajala izključno vloge v dramah in tragedijah. Dalje je kljub temu, da je sodelovala domala z vsemi tedanjimi režiserji, svoje izbrane vrhunske vloge oblikovala le s štirimi ustvarjalci: z Debevcem, Gavello, s Kreftom in Šestom. Odločilni vpliv posameznih režiserjev na Mirino umetniško rast in dosežke po vrnitvi z Dunaja je njena sodobnica in prijateljica Maša Slavčeva ob umetničnem jubileju takole rekonstruirala:

"Ko se vrne Mira z Dunaja, najde svojo pravo igralsko pot s pomočjo režiserja Cirila Debevca. Dunajska akademija ji je dala potrdilo, da je "dramatična" in Debevec prvi spozna, da je to res. Tedaj se prične pot resničnih Mirinih uspehov: Britta v Strindbergovi Nevesti s krono, Yü Pei v Klabundovem Krogu s kredo, Grušenjka v Dostojevskega Bratih Karamazovih... Nato jo napravi Bratko Kreft za nosilko glavnih vlog v njegovih krstnih predstavah. Igra Veroniko Deseniško v Celjskih grofih, Bredo v Kreatorah, Gregoričko v Matiju Gubcu, Linhartovko v Krajnskih komedijantih. Razen tega pa ima velike uspehe tudi v njegovih režijah Wolijskih žensk na Niskavuriju, Shawovi Sveti Ivani, Galsworthyjevi Družbi in Družinskem očetu, kot Kraljica v Shakespeareovem Hamletu.

Po zaslugi prof. Šesta, svojega prejšnjega učitelja, zaživi v vlogah salonskih dam, kjer blesti tudi s svojim estetskim okusom pri izbiri toalet, ki so vedno dogodek za ženski svet. Nepozabna je v Šestovi režiji Büchnerjeve Dantonove smrti kot Marion, kot či v Pirandellovi drami Šest oseb išče avtorja...

Igra v režiji Milana Skrbinška, ki je bil tudi njen učitelj, v celi vrsti raznih psiholoških dram pa tudi v marsikaterem Cankarju - naj omenim samo Jacinto v takrat docela moderni režiji, ki je bila Skrbinškova zamisel...

Dr. Gavello jo odkrije za Krlježeve žene (Agonija, Leda, Vučjak). Pri njem igra v Molièrovih komedijah (Elmiro, Dorino) in Violu v Shakespeareovi komediji Kar hočete...

Potem pride obdobje Stupičevih režij: Šurek, Pesem s ceste, Škvarkin, Izpit za življenje, Labiche Florentinski slamnik, Bourdet, Svedrovci itd." (23)

Kljub njeni dramatičnosti so jo režiserji pogosto angažirali v komedijah, ki so bile pogosto na repertoarju ljubljanske Drame med vojnama. Od vlog v delih, ki jim danes še gre priznanje umetniške vrednosti, je mimo navedenih odigrala še naslednje vloge: v Šestovih postavitvah Shakespeara: v Mnogo hrupa za nič, Hero (1926/27), v Viharju Cerado (1929/30), v Snu kresne noči Oberona (1930/31), v Juliju Cezarju Porcijo (1937/38), v Komediji zmešnjav Adrijano (1940/41); v Kreftovih postavitvah Shakespeara pa poleg že navedenih tudi: Grofico Capuletovo v Romeu in Juliji (1940/41). Mimo že omenjenega sodelovanja z Gavello pa tudi z Debevcem - Jessiko v Beneškem trgovcu (1934/35) - tu je ponavljala svojo vlogo, s katero se je prvič srečala v šuvalovi režiji ob zaključku prvega povojnega desetletja - in Regan v Kralju Learu, ki jo je uvrstila med svoje pomembnejše kreacije. V Molièrovih komedijah je pred drugo vojno oblikovala še Marjano v Skopuhu v Šestovi režiji (1926/27), Dorino v Tartuffu v Gavellovi (1932/33), Lizeto v Ljubezen zdravnik (1938/39), v Šestovi in v Kreftovi Angeliko v uprizoritvi Georga Dandina (1939/40). Mira Danilova se tudi ni mogla izogniti komedijam prvega slovenskega dramatika: v Linhartovem Matičku je odigrala Nežiko v Gavellovi režiji (1934/35), v Županovi Micki pa v Kreftovi postavitvi naslovno vlogo (1939/40). Tudi tedaj, ko je kot tragedinja in izrazito dramska igralka žela najvišje priznanje gledališke kritike, je morala sodelovati v delih, kot so: Fanny, tete, strici; pa Turške kumare. Danes bomo tihi; Pri belem konjčku itd., o katerih se literarna in gledališka zgodovina izogiba izreki pohvalne sodbe. Seveda nastop v delu izjemnega avtorja še ni zagotovilo igralskega uspeha, kakor tudi neznatna vloga ne podlaga za sodbo o umetniški manjvrednosti in neprepričljivosti igralka. Prav pogosto se namreč zgodi, da umetniško oblikovana epizoda ostane bolj v spominu kot s hladno rutino izdelana osrednja vloga. Tudi igralka Mira Danilova sama je vključila v ožji izbor svojih znamenitih podob le dve iz Cankarjevih dram, čeprav je sodelovala domala pri vseh postavitvah njegovih del. Tako je mimo omenjene Milene v Lepi Vidi (1928/29) v Debevečevi režiji in Jacinti v Skrbinškovi režiji (1928/29) in tistih, ki smo jih navedli pred njenim odhodom na Dunaj, kar dvakrat igralka med vojnama Geni v Hlapcih. Prvič v Skrbinškovi režiji (1926/27), zatem pa v Debevečevi (1938/39), ponavljala pa jo je kasneje tudi po drugi svetovni vojni v Janovi režiji. V Kralju na Betajnovi je igralka Francko - zaupal ji jo je Debevec (1931/32); v Skrbinškovi dramatizaciji in režiji Hlapca Jerneja in njegove pravice pa je interpretirala vlogo Dekle. Da bi si po tolikih letih približno ustvarili sodbo o umetniški podobni igralki in njenem razvoju, je potrebno pregledati poleg preglednih ocen njenih sodobnikov (Slavčeva, Škerlj) poročila o njenih vlogah v tedanji dnevni kritiki. Seveda je tudi interpretacija gledališke kritike dokaj tvegana zadeva, saj se pri tem omejujemo na izbor karakterističnih zapisov.

Nedvomno je po prihodu z Dunaja opaziti večje zanimanje kritike za njene upodobitve. Ponavljajo se kratke ugotovitve o njenem vidnem napredovanju: "M.Danilova je kot Geni pokazala velik napredek." (24) (I.Cankar: Hlapci)

"Tudi M.Danilova se je na Dunaju močno razgibala in postala prikupna igralka." (25) (P.Barry: Ti in jaz)
 "Sofija, ki jo je predstavljala prav inteligentno in toplo ga. Mira Danilova, igralka, ki se jako lepo razvija." (26) (V.Jankovič: Brez ljubezni)

Ocene so sicer kratke, vendar pa brez oklevanja pritrjujejo njenim stvaritvam: "... in ga. Mira Neffatova je bila naturna, sveža Milena..." (27) (I.Cankar: Lepa Vida)
 "... Vsega priznanja vredni pa sta bili vedno lepše uveljavljajoča se ga. Mira Danilova - Neffatova kot krasen Oberon in kapriciozna Titanija, zmerom fina umetnica ga. Šaričeva. Scene izredne lepote in toplote!" (28) (W.Shakespeare: Sen kresne noči)

Nekajkrat se analitični kritiki ne morejo izogniti sodbi, da povsem še ne dosega zrelosti izkušnega dela ansambla ljubljanske Drame, vendar njeni igri prizna notranjo ubranost, kar je poglavita kvaliteta interpreteta umetniških hotenj: "May M.Danilove sicer ob izrazitosti drugih oseb ne koliko zaostaja, pa tudi v igri sami nima posebno hvaležnega dejanja. Njena igra pa je humoriistična." (29) (C.Dickens: Cvrček za pečjo)

Seveda tisti ocenjevalci, ki podrobneje razčlenjujejo njeno igro skozi dinamiko členitve po dejanjih, ponekod opažajo nihanje v kvaliteti, razpetost med različne igralske stile. Ocene zato še niso vselej superlativne, vendar pa dokaj ugodne in običajno izzvenijo kljub pomanjkljivostim, ki jih opažajo, v pritrjevanje:

"Igra M.Danilove je vlekla na dva konca: v prvem dejanju je bila groteskna zakotna zvodnica, ko je bila v drugem delu igre mirna realistična postava." (30) (A.Leskovec: Dva bregova)

"V II.dejanju - ki glasno dokazuje, da ni v pravem okviru - sta Peter (Sl.Jan) in Jacinta (M.Danilova) precej zunanje odigrala znameniti dialog, vendar je konec dialoga s prelomom: Govoril je moj brat, ki zdavnaj spi, našel globok odmev." (31) (I.Cankar: Pohujšanje v dolini šentflorjanski)

"Glavni vlogi sta igrala I.Levan in Mira Danilova... M.Danilova v I.dejanju ni mogla dovolj ogreti, njena nadaljnja igra pa je rasla v prisrčnosti in doživetju. Prav dobra je bila na koncu." (32) (H.Achard: Življenje je lepo)

Ocene kritikov se tu in tam razhajajo s mnenjem in občutkom igralk. Tako je moč pri vlogi, ki jo je imela sama rada in je bila z njo zadovoljna, vtisnila pa se je tudi v spomin Maše Slavčeve kot ena izjemnih podob, prebrati oceno kritike, ki ima v osnovi za zgrešeno, napačno koncipirano:

"Pogrešena se mi zdi igra M.Danilove. Absolutna pravljica hudoznost, še poudarjena s patetično ostrino, ni umestna. Yü-Pei je čisto človeška tekmovalka in si hoče pač pomagati tudi z zvijačo." (33) (Klabund: Krog s kredo)

Skladnejši sta mnenji kritika in Mire Danilove glede Princese Eboli, ki se je znašla na seznamu zgodnejših življenjskih vlog te umetnice:

"Ostali dve dvornici dobro igrata C.Medvedova in M.Danilova. Princeza Eboli M.Danilove je podana učinkovito in zanesljivo, v zvezi s Carlosom pa so končni prizori močnejši kot prvi." (34) (F.Schiller: Don Carlos)

Kmalu so prišli do izraza temni toni njenega umetniškega čustvovanja, ki so prišli posebej do veljave v obeh polih hudozne, neizprosne in dobrotljive žene s tragično usodo: "Brito, Matsovo sestro, neizprosno pravljico sovražnico, je igrala z živim ognjem Mira Danilova in dosegla z njo prav lep uspeh." (35) (A.Strindberg: Nevesta s krono)

"V nežnosti, dobroti in preprosti človečnosti je podajala M.Šaričeva tragično usodo markize Yorisa - ko je M.Danilova, kot ameriška milijonarka z značilno zunanostjo izražala civilizacijsko brezsrčnost zapadnega sveta." (36) (P.Frandaie: Bitka)

Nič manj ni obvladovala razsežnosti ženske duševnosti in delih, ki so ponazarjala disharmonične osebnosti, psihološko zahtevne večdimenzionalne značaje, ki se znajdejo v zapletenih življenjskih situacijah. V zahtevnejših likih je zato uspešno izpeljala lok čustvovanja tudi v tistih primerih, ko je bilo potrebno odstraniti tančice s posebno tankočutnostjo:

"Gibalo igre je sestra Waylandova, ki jo je prav dobro izoblikovala M.Danilova. Izrazito je podala dvojno stran svoje vloge: službeno neizprosnost in prikrito žensko čustvo." (37) (W.S.Maugham: Sveti plamen)

"Giga M.Danilove je lepa in jasno barvana; njena osnova je čisto ženska, zlasti v trenutkih najhujših stisk, ko stoji pred nami kljub vsem dokazom še nekaj nejasnega in nedogranega, dejal bi, da je v tem izčrpala največjo moč pisateljeve ustvaritve. Zato smo veseli, da se je igralka, ki med ženskim zborom nosi skoraj največji del bremen, po mnogih manjših uspehih dvignila tudi do velikega priznanja." (38) (M.Begović: Brez tretjega)

"M.Danilova ima težjo ulogo in mora s pristnostjo do življenja prepričevati. Priznati ji je treba zelo uspešno kreacijo. Njena izpoved o umoru lastnega otroka je bila zelo življenjska." (39) (F.Langer: Izpreobniten Ferdia Pištore)

Za Miro Danilovo je bila poleg dunajske šole pomembna izkušnja turneja po Jugoslaviji leta 1930. V njeni zupuščini se je ohranil tipkopis, ki povzema kraje gostovanja članov ljubljanske Drame med 4.junijem in 15.julijem 1930 "Osijek, Novi Sad, Šabac, Kragujevac, Skoplje, Titolj, Varaždin, Zagreb, Karlovac, Šibenik, Split, Hvar, Makarska, Dubrovnik, Kotor, Cetinje, Podgorica, Hercegnovi, Mostar, Sarajevo" (40). Podrobneje je gostovanje popisal Slavko Jan v Dokumentih (41). Mira je imela v na turneji uprizorjenih delih pomembne vloge: v Pohujšanju v dolini šentflorjanski je igrala vlogo Jacinte, v Golarjevi Vdovi Rošlinki Manico in v Begovičevem Pustolovcu pred vrati Kristino. Gostje so vsepovsod naleteli na prijazen sprejem, v Šabcu pa je bila v središču pozornosti prav ona:

"Ovih dana gostovala je u Šapcu drama Ljubljanskog Narodnog Kazališta, koja se već mesec i po dana nalazi na velikoj turneji po Jugoslaviji, sa velikim i plemenitim nacionalnim geslom šestog januara. Njihovo boravljenje u Šapcu i njegovoj okolini (Mišarski spomenik, Cer, Banja Koviljača, Gučevo) pretvorilo se u niz oduševljenih manifestacija čistog bratskog ljubavi i slovenačkoj poz. umetnosti koja je pružila svojom hudažestvenosti i disciplinom neizgladive užitke. U... ansamblu (koji nam je prikazao Golarovu Udovicu Rošlinku, Cankarovu Sablazan u dolini šentflorjanskoj i Begovičevog Pustolovac pred vratima) i koji je sastavljen iz podjednako talentovanih

i kulturnih umetnika, večinoma sa fakultetno naobrazbo, izdajajo se lepoto i otmenom igrom g-ca Mira Danilova, kći nestora slovenačke drame (slovenačkog Čika Ilije), oca Danila. Njena simpatična pojava i zavodljiva gluma načinili su je ovdje naročito popularnom." (42)

Posebej se je ustavljal ob njej tudi Šabački glasnik (43). Ponovila se je zgodba tistih igralcev, ki so na gostovanju bolj očitno opozarjali nase kot v matični hiši. Mira Danilova je bila sicer tudi v Ljubljani visoko cenjena, vendar je kljub vsemu deležna manjšega priznanja kot na turneji.

Tu in tam je pri ljubljanski kritiki vendarle še zaslediti oceno, da se v nekaterih vlogah ne more povsem uveljaviti: "Druga je Francka. Mira Danilova je ostala z njo precej v ozadju." (44) (I. Cankar: Kralj na Betajnovi)

Zato jo Starešinsko poročilo, ki vsebuje podatek, da je poleti 1930 Mira Danilova opravila državni strokovni izpit z odličnim uspehom in ji prizna "popolno" strokovno usposobljenost in "absolutno" zanesljivost in marljivost, ocenjuje kot interpretinjo "srednjih in večjih vlog" z oceno "prav dobro" (45). Tudi leta 1932 še ne dobi ocene odlično kljub mnenju, da je "jako vestna, marljiva in zanesljiva" in "igra srednje in večje vloge v drami in komediji in je zlasti uporabna v salonih". (46)

Prav v naslednjih dveh sezonah pa se je Miri Danilovi nasmehnila sreča z dvema vlogama, ki sta po sodbi številnih kritik usodnega pomena zanjo. Prva je Veronika v Kreftovih Celjskih grofih v Šestovi režiji; ob njej kritiki že vidijo prodor v prve vrste dramskega ansambla, med odlične "karakterne igralkе":

"Gosp. M. Danilova je posebila novo zdravo naravno Veroniko odlično in ji dajala dramske akcente, ki so imponirali." (47) (B. Kreft: Celjski grofje)

"Veronika Mire Danilove je nov dokaz, da nam bo vendarle dozorela igralka večjih vrednot. Sicer ta Veronika prekaša igro s svojo zunanostjo in odlično ubranostjo, toda tudi v igri sami je toliko boreče se sile, preproste iskrenosti in človečnosti, da zmaguje vso okolico." (48)

"Kot žrtev fevdalnih nasilnih grofov je prikazana tudi Veronika Deseniška z namenom, da budi v gledavcu sočutje. To vlogo je odlično igrala M. Danilova, ki zadnji čas vidno dozoreva ter se vidno izrazi teje kaže v vrsti naših prvih igralcev." (49) (B. Kreft: Celjski grofje)

"Gospa Mira Danilova je sijajno igrala. V celosti je, po mojem mnenju, efektno kot tudi zmiselno najmočnejša kreacija Veronike. V oživetju skrajne notranje nemirnosti med smrtjo in življenjem, v obupu in tenki nadi, v mladostni naivnosti 'da bi želela še živeti', se giblje v sijajni mimiki, kar jo stavlja na nivo odlične karakterne igralkе." (50) (B. Kreft: Celjski grofje)

Druga je naslovna vloga v Shawovi Sveti Ivani. Njena izjemna kreacija naj bi bila plod sozvočja med igralko in režiserjem dr. Bratom Kreftom. Gledališki kritiki so opozorili, da Mira Danilova zmora večje naloge, kot ji zdaj dopušča tedanje gledališče; s to vlogo naj bi premostila še zadnje ovire, ki so jo ločile od prvakov v tedanjem ansamblu, katerega članica je bila.

"Kreacija Ivane (M. Danilova) je njena do zdaj najboljša naslovna vloga." (51) (B. Shaw: Sveta Ivana)

"V tem prizoru je Kreft ustvaril igro, ki je bila od najneznatnejše epizodice pa do Ivane, ki jo je igrala Mira Danilova, najpopolnejša stvaritev... Danilova, ki je še do nedavna po krivici ostajala v ozadju, je danes igralka prvega reda v najplemenitejšem pomenu besede. Njena Ivana - podoba lepega, izrednega, na božji ukaz za stvar domovine vnetega heroičnega dekleta, ki ustvarja čudeže, da samo ne ve, kako - je uspeh, ki kaže vso drzno naglo rast te redke oblikovalke." (52) (B. Shaw: Sveta Ivana)

"Središče igre je Ivana Mire Danilove, iskrena in mogoča na stvaritev, še močnejša v igri kot v besedi. Njena podoba je živa in resnična, čimbolj se pne kvišku njena tragedija. Oglati kmečka preprostost pastirice je zdravo prisrčna, začetek njene vojaške poti veder, skoraj šaljiv, nato stav vanjo teža poslanstva in usodna neuganost. Prizor pred sodiščem se dvigne do pretresljive poudarkov notranjih stisk in smrtne groze. Njena Ivana je porok, da to še ni njen zadnji vrh." (53) (B. Shaw: Sveta Ivana)

Prav v tem času je bilo za Mirino nadaljnjo umetniško pot odločilnega pomena tudi delovno srečanje z režiserjem Brantom Gavello, svetovljanom, ki je v režijo slovenskega gledališča vnesel nove kvalitete. Gledališka zgodovina mu priznava, da je v marsičem preusmeril tok režijskih snovanj in pobudil nova iskanja. Mira ni nastopila le v prvih dveh njegovih ljubljanskih režijah, pačpa ji je v vseh naslednjih zaupal pomembne naloge: Viola v Kar hočete, v Ledi Melito, v Tartuffu Dorino, v V agoniji Lavro, v Maticku Nežiko. Z njim je Mira Danilova začela svojo krležijano, v kateri je dominirala tudi po drugi svetovni vojni v Stupičevi in Gavellovi režiji; zlasti pa je Gavello odprl v Miri Danilovi tiste registre, s katerimi se je enako uspešno uveljavila z niansiranjem značajev, občutij in čustvovanj tudi pri likih, ki jih je morala barvati s svetlimi, vedrimi toni, kakor je že izoblikovala nekaj izjemnih kreacij s paletto temnih barv.

Z velikim uspehom je pobudil njeno oblikovalno moč v svetovni komediji pa komediji našega prvega dramatika. Svojo Viola je imela tudi igralka sama po mnogo letih za enega svojih umetniških vrhov. Dnevna kritika je pri vseh omenjenih likih opazila izjemno sproščenost, neposrednost, lahkostnost, iskrenost v izrazu; ni pa kritika mogla mimo ugotovitve, ki se ji je zapisala že ob Kreftovi postavitvi Svete Ivane, da gre za plod uspešnega sodelovanja med režijo in igro, ubranost v pojmovanju vloge oziroma uspešno izpeljavo domiselne režiserjeve zamisli: "Zelo prijetna Viola vzgledne izgovorjave in gracije je bila ga. Mira Neffatova, iskreno topla, zelo spretna v prehodih na različna čustva." (54) (W. Shakespeare: Kar hočete)

"Viola M. Danilove prihaja že v situacijsko komedijo in združuje sentimentalnost z realnostjo." (55) (W. Shakespeare: Kar hočete)

"Posebno priznanje pa gre M.Danilovi za njeno Dorino, strežnico. Realistična, iskrena in prikupno-sveža pojava te daljne sestre seviliškega brivca, prefriganca! Scena v kleti je bila prava mojstrovina." (56) (Molière, Tartuffe)

"Zato pa Nežika M.Danilove jasno, vendar neprisiljeno razodeva toliko ženske domačnosti in zaupnosti, da se prav ob nji vidi fino režiserjevo pojmovanje Matičkovega in Nežikinega razmerja do grajskega gospoda in gospe." (57) (A.T.Linhart: Matiček se ženi)

Gavellovo izkušnje z Miro Danilovo v Matičku je kasneje uspešno in s pridom uporabil Bratko Kreft, ko ji je dodelil na pragu druge svetovne vojne naslovno vlogo v Županovi Micki.

"... (Cesar) Njegov župan Jaka ni bil le na zunaj izdelan lik, ampak je tudi v govorici kazal močne in pravilne poudarke.

Isto moramo reči o njegovi hčeri Micki, katero je podala M.Danilova prav po kmečko, naivno nerodno in realistično zdravo." (58) (A.T.Linhart: Županova Micka)

Zdaj se je v gledališki kritiki pojavila, ob sicer malo pomembni uprizoritvi Antona Hitta, splošna ocena o dovršeni univerzalnosti Mire Danilove: "Resnična Ana (Mira Danilova) je vžgala z vrelim temperamentom in dokazala, da je že doma v vseh registrih svoje umetnosti." (59) (H.Ortner: Mojster Anton Hitt)

V tem času je ponovila nekaj uspehov pod režijskim vodstvom Cirila Debevca, ustvarjalca, ki ji je v veliki meri odprl pot v svet umetnosti že v prejšnjem desetletju; tedaj je njena slava v njegovi postavitvi dela Piskač se smeje pljusnila tudi v hrvaški tisk:

"Olgu Beresfordovu ženo, igrala je Mira Danilova. Uloga brižljivo izradjena, dobro podvučena psihologija žene, u kojoj se bune primitivni instinkti kad mora da djeli moža sa društvom, za čije blagostanje ona nema razumjevanja. Na momente daje dojam, da se u igri povodi za Brigitom Helm, na koju i po svojoj fizionomiji donekle podsjeća. Svakako jedna dobra glumica." (60) (H.Ould: Piskač se smeje)

Njena Grušenjka in Bratih Karamazovih (1933/34), Regan v Kralju Learu (1936/37) in naslovna vloga v Veroniki Deseniški Otona Župančiča (1937/38) v njegovi zasnovi, so se zdeli Miri Danilovi še po mnogo letih omembe vredni dosežki, čeprav so zlasti prvo kritiki sprejeli z mešanimi občutki - zaslediti je moč od popolnoma odklonilne sodbe, prek dobrohotnega opozorila, naj pri ponovitvah pomanjkljivosti popravi, do ugotovitve, da je prav ta vloga nov dokaz umetniške dozorelosti igralke:

"Izmed vseh ženskih vlog je bila Katja (Boltarjeva) vsaj ustrezajoča, medtem ko Grušenjka (M.Danilova) ni bila prepričevalna." (61) (F.M.Dostojevski: Bratje Karamazovi)

("Grušenjka") Mira Danilova jo je zajela z zadnjo igralsko tveganostjo: v deliriju (4.slika) presegla njena igra verjetnost in potrebnost tolike sile, dasi njena izrazna moč in požrtvovalnost zasluži vse priznanje. Za obe ženski vlogi je bilo tedaj treba najti mere - ki se ob tako trdno zastavljeni igri pri nadaljnjih predstavah gotovo še najde." (62) (F.M.Dostojevski: Bratje Karamazovi)

"Mira Danilova je z majhno modulacijo svoje skrajne sproščenosti v prizoru z Dimitrijem dosegla mnogo resničnejšo in tragičnejšo Grušenjko." (63) (F.M.Dostojevski: Bratje Karamazovi)

"Zlasti Grušenjka (M.Danilova) so pokazali vse svoje rastoče vrline, razcveto moč in stvariteljski napredek." (64) (F.M.Dostojevski: Bratje Karamazovi)

Po izjemnem uspehu v vlogi Veronike v uprizoritvi Kreftovih Celjskih grofov (režija O.Šest, 1932/33), se je Debevca zdela najprimernejša interpretinja te ženske tudi v sicer povsem drugače zasnovani podobi v Župančičevi Veroniki Deseniški. Kritike, ki so režiserjevi izbiri enoglasno pritrdjevali, pa prinašajo zanimiva zapažanja v primerjavi dveh različnih upodobitev iste vloge. Igrali sta jo namreč v alternaciji z M.Boltarjevo, kar je bil za obe igralki pomemben izziv. Režiser jima je pustil toliko ustvarjalne svobode, da sta ji pridihnili vsaka svojo vizijo:

"Veronika M.Danilove izraža življenjsko polnost in usodno predanost prebujeni naravi, dokler ne spozna strahote svoje sreče; njen boj za pravico srca in zavest usodne poti, na katero je zašla, se po obupnem omahovanju dvigne, v odločno voljo žene in materinske nežnosti. Dve skrajnosti ženske narave, popolna vdanost in kljubovalna volja sta se strnili v jasno in zdravo podobo, ki tudi v svojem koncu obe skladno ugasneta. Poleg M.Danilove je upodobila Veroniko tudi M.Boltarjeva. V zunanjih poudarkih se obe sicer ne ločita, zlasti v govoru skoraj nič, pač pa skuša Boltarjeva nasproti zunanjim tragičnim potezom, kako življenje uniči deklško jasnost, zdravje in lepoto, najti notranjih tragičnih nagibov, zlasti skrušenost in nesvobodnost, kar se ji je do precejšnje mere posrečilo. Obe igralki sta vrh svoje igre v III.dejanju podale z močno dramatičnostjo in v ostrih preokretih." (65) (O.Župančič: Veronika Deseniška)

"Danilova je dala Veroniki več globine in notranjega zanosa, več sile in krvi, Boltarjeva več čustev; kakor obsteljena ptica plahuta in izkrvavi med sanjami in resničnostjo. Njena Veronika ima več otroške naivnosti, deklške vedrine, Veronika Danilove več ženske moči in zrelosti." (66) (O.Župančič: Veronika Deseniška)

Umetniška zrelost Mire Danilove je omogočala igralki zavirljive uspehe tudi pri režijskih postavitvah manj izkušenih režiserjev, kot so bili Fran Lipah pri postavitvi Sofoklejeve Antigone, pa Jopis Vidmar pri Stričku Vanji in Peter Malec pri Vii Mali:

"Prepričevalna je bila igra Mire Danilove kot Evridike (posebno pri ponovitvi)." (67) (Sofokles: Antigona)

"Pasivno naravo njegove mlade žene Jelene je s stopnjevano močjo podala M.Danilova. Njena igra, ki sprva ni preveč privlačevala, je bila tako od dejanja do dejanja prepričljivejša." (68) (A.Čehov: Striček Vanja)

"Večina vlog je bila v rokah mariborskih igravcev, vendar ne vse. Tako je na primer Sylveli Laurečeva igrala Mira Danilova, ki je mnogo pripomogla k uspehi predstavi. Njena igra se je odlikovala po neprisliljeni naravnosti in čustveni poglobljenosti." (69) (J.Knittel: Via mala)

Zadnji zapis daje slutiti, da se je Mira lepo vživela v skoro nov ansambel, še več, s svojo izkušnostjo je bila eden stebrov predstave.

Sodelovanje pri projektih mladega, nadarjenega in obetavnega režiserja Bojana Stupice, je vzpodbujalo bogato izrabo zunanjih sredstev.

"Ana S.Severjeve je iskrena in skrbna ženskost, topla in čustveno polna, ko je vdova Kati M.Danilove zopet zgrajena na močni in prepričevalni teatraliki." (70) (P.Schurek: Pesem s ceste)

"Prikupno igra Nino A.Levanjeva, posebno pa izvirno podčrtava smešnost poslovnega človeka Roza nov M.Sancina. Oster, skoraj do bolečine poudarjen model iz življenja prikazuje S.Jan v profesorju Vrhovskem, prav tako močan realistične lik je Natalija Petrovna M.Danilove, pri drugi predstavi že nekoliko umirjen in toliko boljši." (71) (V.Škvarkin: Izpit za življenje)

"M.Danilova je s princeso Salm-salmsko izoblikovala novo in krepko romantično žensko, polno ognja in tveganosti." (72) (F.Werfel: Juarez in Maksimilijan)

Nekdanji pglavitni režiser Osip Šest pa je skušal iz nje izvesti bolj intimni izraz:

"Njegovo vdano in požrtvovalno ženo Terezo je s primerno zadržanostjo podala M.Danilova." (73) (H.R.Lenormand: Strahopetec)

"V vlogi Dore, osrednje osebe v tej veseloigri, je nastopila pri prvi predstavi Mira Danilova. V prvem dejanju še precej nedoločena je njena Dora dobivala pozneje vse bolj izrazite črte. Čeprav se ji dvojništvo te podobe ni povsem posrečilo, je bilo v njeni igri poleg dobro zadete značajske poteze tega dekleta tudi nekaj prav intimnih mest." (74) (O.Scheinfengova: Skrivalnice)

Mnenje gledališke kritike, ki uvršča Miro Danilovo tedaj med prve moči igralske družine, med stebre ljubljanske Drame je skladno z uradnim mnenjem gledališkega vodstva. Vsa Starešinska poročila se niso ohranila, zato ne moremo natančno ugotoviti, kdaj točno ji je upravnik pripisal prvič oceno odlično, zagotovo pa moremo trditi, da se ponavlja vsaj od leta 1936 ob sodbi, da je "jako sposobna in uporabna igralka prvih vlog." (75) Leta 1937 je Oton Župančič pripisal, da je "izredno sposobna" (76), 1938. leta, da ima "obsežen repertoar in (je) izredno sposobna". (77) Strogi gledališki kritik je bil prepričan, da je eventualnega igralkinega manj vidnega uspeha kriva neustrezna zasedba oziroma neustrezna režijska koncepcija:

"Največje število ženskih karakterjev zna pri nas kreirati Mira Danilova. Z isto silo in prodornostjo je ustvarila pred leti svojo Sveto Ivano (Shaw), služkinjo v "Tartuffu" in baronico Lenbach v "Agoniji". Njene letošnje kreacije v "Simfoniji 1937", "Kvadraturi kroga" in "Dr." pa ne razkrivajo novih strani njenega igralskega značaja. Kot Marja v "Petru in Alekseju" je pod sugestijo Debevečeve režije in drame zašla v pridušeno misteriozno, histerično igro, ki pomeni za tako naravno, realistično sočno igralko nasilje nad samo seboj." (78)

Eden tistih režiserjev, ki je posebej tankočutno znal prisluhniti Mirini igralski naturi in je iz nje znal izvesti najtanjših in najsubtilnejših registrov ter je zato posebno pomemben za igralkin umetniški razvoj in vzpon pred drugo svetovno vojno, je Bratko Kreft. Pravzaprav sta že omenjena prelomna velika igralska uspeha ob Celjskih grofih in Sveti Ivani navezana na njegovo ime. V prvem primeru ji je kot avtor omogočil izklesati impresiven lik Veronike, v drugem jo je kot spreten režiser vodil prek vseh čeri, ki jih naslovna vloga v svoji zahtevnosti skriva, in jo popeljal do triumfalnega uspeha.

Njena ubranost pri delu je narekovala plodno dolgoletno sodelovanje, ki je seglo v povojni čas v ljubljanski Drami, pa tudi v Mestnem gledališču ljubljanskem. Mira Danilova je sodelovala v več kot polovici režijskih zasnov Bratka Krefta v ljubljanski Drami med vojnama. Vsa dela niso bila enake umetniške teže in vrednosti in tudi niso dajala enake možnosti umetniške potrditve, zato bi bilo nesmiselno navajati ocene vseh njenih likov, pač pa je potrebno opozoriti, da je v Kreftovi režiji nekatere vloge izdelala prav s filigransko prefinjenostjo tako v upodobitvah pasivnih, trpečih, kakor ekspresivno dejavnih, burno čustvujočih, notranje ubranih pa razklanih osebnosti. Kritiki so ponavljali sodbe o temeljito izdelanih likih:

"Odlično, docela novo podobo, pravi študijski zgled je pripravila M.Danilova kot francoska služkinja Camilla." (79) (J.Galsworthy: Družinski oče)

"S posebno sproščenostjo v igri sta se v vseh štirih prizorih odlikovala M.Danilova in Sl.Jan ter dala uprizoritvi skoraj komoren značaj." (80) (H.Šnuderl: Lopovščine)

Ekonomija zunanjih sredstev, harmonična podoba igre, dosledna izpeljava, velika prepričljivost in sugestivna moč igralka, ustreznost oziroma skladnost odrskega izraza z literarno predlogo tako pri delih sodobnih avtorjev kakor pri upodobitvi klasiike, pri likih mladostnih sodobnih žensk, kakor tudi pri zrelih ženskah v dramatikah preteklosti, so pglavitne vrline, ki jih priznavajo kritiki, ko razbirajo vloge Mire Danilove v režiji Bratka Krefta.

"Učiteljica Ilona nam kaže mlado, izobraženo in novodobno žensko, ki vso svojo naravo zaplete v usodne posledice, ohrani plemenito voljo do trpljenja in žrtve. Idealizirano podobo, zmagovito v pisateljici volji, je M.Danilova zlasti v koncu odlično podprla." (81) (H.Wuolijoki: Žene na Niskavuoriju)

"Pravo nasprotje sta M.Danilova in S.Jan. Celo pogumni značaj obeh mladih ljudi je ohranjen do skrajne zadržanosti; ona otroško živahna in vdana, on možato resnoben, skoraj trpek, in vendar oba polna in prekipevala tihe umetnosti, da ni nikjer praznega ali celo površnega mesta. Glavna oznaka takega igranja je odbranost sredstev, s katerimi igralec varuje sebe in občinstvo ter pripravlja ubranost na odru in pri gledalcu." (82) (R.Niewiarowicz: Hollywood)

"Izmed ženskih vlog je poleg C.Medvedove predvsem Mira Danilova kot Dancyjeva žena, ki s fino prikritim trpljenjem nosi svojo usodo in se končno dvigne v junaški ljubezni do moža." (83) (J.Galsworthy: Družba)

"Kraljica M.Danilove je bila predvsem izrazita knežja postava; v razmerju do Hamleta pa je bila premalo materinska, prav tako si jo predstavljamo vedrejšo, še vso v opojni sli, dokler ji igra, zlasti pa Hamletovo izpraševanje vesti ne postavi pred dušo ogledala, v katerem se njen lik prelomi." (84) (W.Shakespeare: Hamlet)

"Njegovi mladi ženi, Julijini materi, je M.Danilova dala zelo prepričevalen izraz grofovske dostojanstvenosti in čustvene hladnosti, ki se vname le v sovraštvo do Montegov, kar vidimo v prizoru nad mrtvim Tybaltom." (85) (W.Shakespeare: Romeo in Julija)

Kritika ne odmerja vedno enake pozornosti posameznim kreacijam Mire Danilove. Vendar pa tudi najkrajša učinkovita formulacija opozarja na izjemnost dosežka npr. pri osrednji ženski vlogi v Kreftovih Malomeščanih; kritik tu ne govori več o igri Mire Danilove, ampak o njenem doživljanju vloge. Zdi se, da se je Mira povsem poistovetila z osebo, ki jo je interpretirala: "Težko, notranje razkrojeno hčer Brede močno doživlja M.Danilova." (86) (B.Kreft: Malomeščani)

Mirina izjemna sposobnost vživljanja v vloge je često zabrisala meje med likom in igralko, zato je ustvarjala nepozabne igralske umetnine. Eden najmočnejših dosežkov je naslovna vloga v Kozakovi Lepi Vidi:

"Središče igre je bila Mira Danilova, ki je v vlogi Vide prekosila samo sebe. To je bil zalet iz polnega doživljanja k prav tako dovršeni zunanji podobi. Človek dolgo ne pozabi prizorov, kakršni so bili njena ekstaza v začetku drugega dejanja; dalje prizor z možem ob koncu istega dejanja ali pa branje pisma v četrtem dejanju." (87)

Njenemu oživljanju Lepe Vide pa ni pritrjevala le dnevna gledališka kritika, ampak so jo povabili tudi na gostovanje v Maribor in se jo je s hvaležnostjo spominjal še poldrugo desetletje po praznovanju tudi avtor drame Ferdo Kozak, tako da je njegova čestitka Miri Danilovi ob 35 letnici dela v bistvu zahvala za njeno umetniško upodobitev te vloge: "Mogoče ne bo zvenelo preveč sebično, če pripišem te besede o svoji iskreni hvaležnosti za Tvojo silovito strastnost in poglobljenost, ki si z njima pred leti oživila lik Vide Grantove na odru." (88)

Posebej omembe vreden in zelo značilen se je zdel ta igralski dosežek tudi gledališkemu zgodovinarju Dušanu Moravcu v temeljni knjigi, ki obravnava slovensko gledališče obdobja med obema vojnama:

"Novodobna lepa Vida je bila ta čas M i r a D a n i l o v a , to pot v drami Ferda Kozaka; erupтивna igralka, ki je zgodaj in brez zavor prehajala k oblikovanju zrelih dramskih figur, je bila blizu elementarni erotiki Kozakove moderne žene, hkrati pa ne brez nadiha hrepenenjske simbolike, ki upravičuje njeno ime in navezanost na domače izročilo." (89)

V času vrhunskih dosežkov Mire Danilove se je začelo zaključevati obdobje slovenske gledališke zgodovine, za katero se je utrdil tako kot v periodizaciji drugih umetnostnih snovanj termin obdobje med obema vojnama; zdi pa se, da se je zaključevalo tudi poglavje v igralkini umetniški biografiji in da so se že začele zarisovati osnovne poteze njene prihodnje igralske ustvarjalnosti v času po drugi svetovni vojni. Najznačilnejši znanilki upodobitev mater in žena v zrelih letih življenja, ki so postale domena Mire Danilove v naslednjem obdobju, sta verjetno prav Gertruda v Hamletu in Grofinja Capuletova v Romeu in Juliji v zadnji sezoni pred izbruhom druge svetovne vojne oziroma v prvem okupacijskem letu v režiji Bratka Krefta.

Vloge Mire Danilove v okupirani Ljubljani so pravzaprav maloštevilne, med njimi je opaziti sorazmerno številne nastope v mladinskih oziroma otroških delih - gre za ponovitve vlog prejšnjih let - morda pa ne velja prezreti dejstva, da je ponavljala tudi svojo Yü Pei v Klabundovem Krogu s kredo, pa Lady Milford v Schillerjevem Kovarstvu in ljubezni in Brito v Strindbergovi Nevesti s krono. Od novih vlog pa je verjetno v središču pozornosti njena Elizabeta Angleška v Schillerjevi Mariji Stuart. Podoba te zgodovinske osebnosti, ki je bila posebej vabljiva za literarne ustvarjalce, ni bila nič manj privlačna za odrske umetnike, posebej močan izziv pa je bila vselej za zrelo igralko. Morda je bilo to srečanje poleg izredne ubranosti z režiserjem Bratkom Kreftom ena pomembnih pobud za izbiro jubilejne vloge ob 35 letnici dela Mire Danilove: odigrala je istoimensko, tokrat naslovno vlogo v Brucknerjevi Elizabeti Angleški kot eno svojih poslednjih velikih stvaritev v ljubljanski Drami po drugi svetovni vojni.

I I . P O D R U G I S V E T O V N I V O J N I

Od osvoboditve leta 1945 do njene upokojitve v ljubljanski Drami je preteklo le sedem let, število njenih vlog v matični hiši pa se giblje med dve in pet v sezoni. Ob tej ugotovitvi ne smemo prezreti dejstva, da je Mira Danilova prav zdaj začela dobivati javna priznanja in nagrade za izjemne igralske dosežke. Tako Prešernovo nagrado za vlogo Elmire v Molièrovem Tartuffu pod režijskih vodstvom Branka Gavella; leta 1955, tri leta po upokojitvi oz. ob 35 letnici dela pa za tri stvaritve, ki jih je oblikovala kot honorarna sodelavka: za naslovno v Vasi Železnovi v uprizoritvi ljubljanske Drame (1953/54) in režiji Staneta Severja in dve vlogi v postavitvi Mestnega gledališča ljubljanskega: Amando v Williamsovi Stekljeni menažeriji (1952/53) v režiji Bratka Krefta in naslovno vlogo v Filumeni Marturano (1954/55) v režiji Jožeta Galeta.

Mira Danilova je bila še polna ustvarjalne vneme in ker ni v ljubljanski Drami dobila toliko vlog, kot bi jih bila voljna upodobiti, zlasti pa potem, ko ji je upravnik Juš Kozak izročil dekret o upokojitvi (leta 1952), je rada sledila povabilu drugih gledališč, pa tudi drugih medijev. Postala je dobrodošla gostja Mestnega gledališča ljubljanskega, radia in televizije, ponovno je nastopila med amaterji v Radovljici, na Odru 57, na povabilo filmskih delavcev pa se je oglasila le enkrat samkrat. Nastopila je v kratkem filmu Karpa Godine: Piknik v nedeljo.

Priznanje za svoje pedagoško delo je prejela leta 1975 ob tridesetletnici Akademije za gledališče, radio, film in televizijo oziroma Akademije za igralsko umetnost, kakor se je ta ustanova imenovala ob svoji ustanovitvi in v času, ko je Mira Danilova tam začela poučevati. Od formalne upokojitve v ljubljanski Drami (leta 1952) do njenega slovesa od pedagoške kariere (leta 1965) je poteklo skoraj še poldrugo desetletje. O njeni umetniški in pedagoški dejavnosti po drugi svetovni vojni velja spregovoriti v ločenih poglavjih.

A. IGRALKA

Dvema desetletjema v času med obema vojnama, ki pomenijo čas zorenja ob blizu tristo vlogah in prodor v sam vrh slovenskega igraltva, sta zdaj sledili dve desetletji z dokaj poredko posejanimi, zato pa toliko bolj po kvaliteti izenačenimi nastopi v le blizu šestdesetih vlogah v gledališču. Izmed vseh nastopov v različnih medijih je ob predložitvi bibliografije sama izbrala naslednje svoje izbrane stvaritve:

Beliza, Molière: Učene ženske, 1946/47, Jan
 Elmira, Molière: Tartuffe, 1947/48, Gavella
 Grudnovka, Cankar: Za narodov blagor, 1949/50, Jan
 Goneril, Shakespeare, 1949/50, Gavella
 Eva, Krleža: Vučjak, 1950/51, Gavella
 Agripina, Racine: Britanik, 1952/53, Jan
 Amanda, Wiengfieldova, Williams: Stekljena menažerija, MGL 1952/53, Kreft
 Vasa Železnova, Gorki: Vasa Železnova, 1953/54, Sever
 Filumena Marturano, De Filippo: Filumena Marturano, MGL 1954/55, Gale
 Elizabeta, Bruckner: Elizabeta Angleška, 1954/55, Kreft
 Lena-Mama, Hansberry: Grozdna jagoda v soncu, 1960/66, Molka
 Gospa Momsenova, Dürenmatt: Meteor, MGL 1965/66, Petan
 Radio: Lady Macbeth, Shakespeare: Macbeth, 1950
 Elektra, Hofmannsthal: Elektra, 1953
 Kristina Linde, Ibsen: Nora, 1961
 Aksija, Gorki: Jegor Buličev in drugi, 1966
 Gospa Morgan, Dylan: Pod mlečnim gozdom, 1967
 Lukerija, Dostojevski: Krotka, 1968
 Stavka, Hofman: Poročilo o kugi v Londonu 1665, 1969
 Televizija: Marfa Kasjanova, Leonov: Metež, 1964
 Teta Helena, Funtek: Tekma, 1967
 Svetelovka, Mihelič: Svet brez sovraštva, 1968
 Devica Fortunata, Tavčar-Torkar: 4000, 1970 (90)

Od dvanajst navedenih vrhunskih povojnih gledaliških vlog, ki jih je Mira sama uvrstila med svoje pomembnejše dosežke, so kar tri takšne, ki jih ni oblikovala v svoji matični gledališki hiši. Ljubljanski Drami, ampak v Mestnem gledališču ljubljanskem. Na izjemno širok, vsestranski igralski razpon, ki ga je umešnica še vedno suvereno obvladala, kažejo kar najbolj raznolika dela klasičnih in najsodobnejših domačih in svetovnih dramatikov. Cankar, Molière, Shakespeare in Krleža so imena, s katerimi so tako v prejšnjem kakor tudi v pravkar obravnavanem obdobju povezani njeni izjemni uspehi; Branko Gavella in Bratko Kreft sta ponovno imeni režiserjev, v ubranosti s katerima je izoblikovala najtemeljiteje v podrobnosti izdelane like in Slavko Jan, nekdanj partner v igri, ki je v preteklosti dodobra spoznal razsežnosti njenega igralskega profila, ji je zdaj pretehtano dodajal vloge. Zato je Mira Danilova organsko nadaljevala svojo umetniško pot, v njej ni zastojev in padcev, pač pa je slediti vedno nove, izjemne vzpone ob navedenih preizkušeni avtorjih in gledaliških soustvarjalcih. Seveda ni mogla več segati po mladostnih vlogah. Pregled vseh vlog, ne le izbranih, kaže, da je bila že njena prva povojna vloga naslovna v Čapkovi drami Mati in poslej je preigrala vrsto mater, med drugim znova Gertrudo, tokrat v Gavellovi režiji Hamleta (1947/48). V Cankarjevih Hlapcih je na začetku še vedno interpretirala Geni (1948/49), ob ponovitvah v naslednjih letih pa se je od nje poslovila in prevzela Jermanovo mater (1953/54). Z njo se

je tudi predstavila pariškemu občinstvu ob gostovanju ljubljanske Drame v gledališču Sara Bernhardt na Mednarodnem gledališkem festivalu julija 1956. Tudi v Svatbi krvi v režiji V. Molke (1955/56) je igrala Mater, pa v Brechtovem Kavkaškem krogu s kredo v Jamnikovi režiji (1956/57) Grušino mater, v Višnjevskega Optimistični tragediji (1957/58) v režiji Bratka Krefta Starko itd. Tudi pri vlogah, ki ob sebi ne ndsijo oznake starosti lika, gre vendarle za upodobitve žena, ki so ustrezale igralnim letom.

Že iz njenega seznama izbranih vlog, ki smo ga dopolnili z imeni režiserjev, je opaziti, da je svojo umetniško zrelost potrjevala ob režiserjih vseh generacij. Dodati velja, da je poslednjo vlogo v ljubljanski Drami odigrala v režiji tedaj najbolj drznega in avantgardnega režiserja Mileta Koruna - v Nušičevi Avtobiografiji (1960/61) je bila Vedeževalka. Morda ne gre zamolčati dejstva, da je Mira Danilova do leta 1959 nekajkrat z uspehom vskočila v vloge drugih obolenih igral, kar si lahko privoščijo le igralke s popolno fizično in psihično kondicijo. Vsokčila pa ni le v vloge, ki jih je bila že odigrala, kot je npr. Linhartovka v Krajskih komedijantih v režiji Bratka Krefta, ampak tudi v novih delih, kot je Millerjev Pogled z mostu v Janovi režiji, Goodrichov Dnevnik Ane Frank v Jamnikovi režiji in Držičev Boter Andraž, prav tako v Jamnikovi režiji, pa Goliev Jurček v Molku.

V resnici je že prva vloga tega časa, ki je bila igralki posebej pri srcu, doživela izjemno tople sprejem pri gledališki kritiki. Ne le doživeta sugestivna igra, pač pa tudi obvladovanje ene najzahtevnejših nalog igralke - smiselna in učinkovita interpretacija verza je našla iskreno priznanje:

"Beliza M. Danilove je igralsko vzorno izdelana. Pretirano sramežljivost in željo po oboževalcih je prinesla tako prepričljivo, kot da sploh ne igra. Verz Mire Danilove je jasen in smiselno izdelan..." (91) (Molière: Učene ženske)

Tudi zdaj je Mira Danilova nadaljevala tradicijo, da je bila pri vseh praižvedbah Kreftovih dram nosilka ene od vidnejših vlog. Novi ciklus je začela z Gregoričovo ženo v Kreftovi Veliki puntariji, ki jo je režiral B. Stupica v sezoni 1946/47. V naslednjih dveh sezonah sta sledili dve Kreftovi noviteti, ki jih je režiral avtor sam: najprej (1947/48) predelana varianta Levstikovega Tugomera, kjer je Mira igrala vlogo Zorislave, zatem pa Krajski komedijanti (1948/49), kjer je nosila vlogo Jožefine Linhartove.

Skopa, vendar značilna je kritika njene Zorislave: "... Mira Danilova je Tugomerovo ženo Zorislavo oživljala z diskretno intenzitetno čustvovanjem ter z rodbinsko domačnostnim glasom, mimiko in gibanjem v prostoru..." (92) (Levstik-Kreft: Tugomer)

Prav v tem letu je tudi ponovila svoj uspeh v Kreftovi Veliki puntariji z vlogo Veronike, tokrat v ansamblu celjskega gledališča. Pobudo za gostovanje in njen igralski dosežek je v spominskem zapisu ob igralkini smrti rekonstruiral G. Grobelnik:

"Celjani so gostovali v ljubljanskem Šentjakobu... 11. in 12. januarja 1947. Večerni predstavi, v nabit polni dvorani častiljivega Mestnega doma, je prisostvovalo tudi nekaj vodilnih pedagogov z akademije za igralsko umetnost, med njimi Mira Danilova. Prišla nas je pozdravit v garderobo prijateljskega gledališča. Tedaj smo jo povabili na gostovanje v Celje v vlogi Veronike. Vabilo je z vidnim veseljem sprejela... Pomen gostovanja velike igralke in njeno impresivno igro je ocenil prof. Vlado Novak... v posebnem prispevku za celjski tisk... neobjavljena ... ohranjena v arhivu. V njeni kultivirani in z umetniškim živjetjem podprti igri je zaživela Veronika predvsem kot zrela žena, ki se z vsemi silami bori, da bi njena elementarna ljubezen do Friderika dobila tudi zunanje priznanje legitimnosti. V trenutku, ko spozna, da je Friderik slabši in vetrnjak, ki ni vreden tolike, vse žrtvujoče ljubezni, se zave še svoje lastne tragične krivde, da je tudi njeno ljubezen skalila sebična častihlepnost: postati iz kastelanke grofica. Danilova je zlasti močno podala tiste trenutke, ko se v Veronikini zavesti borita zlomljenost, zaradi katere prostodušno vrže to svoje spoznanje sodnikom pred noge in nagona volja, da bi si ohranila življenje..." (93)

Za gledališke entuziaste, ki so se zbirali okoli ognjišča provincialnega gledališča je bilo gostovanje prvakinje slovenskega osrednjega Talijinega hrama velika čast in sprejeli so jo z največjim spoštovanjem:

"Danes imamo gosta iz igralske družine Danilove: kot Veronika v Kreftovih Celjskih grofih nastopi Mira Danilova-Neftatova. Bila je že pred vojno večkrat gost celjskega gledališča in znamo ceni njeno veliko igralsko umetnost, ljuba in draga pa nam je tudi kot izredna ljubiteljica in prijateljica nas vseh, ki nismo poklicno navezani na gledališča, temveč se posvečamo iz čiste, idealne ljubezni gledališkemu udejstvovanju. Ona ve, kaj doprinašamo s tem k dvigu ljudske kulture - zato jo z vsem žarom svoje ljubezni do gledališča najpristrčneje pozdravljamo v svoji sredi." (94)

Te Gradišnikove besede niso bile fraza. Mira Danilova v resnici ni bila ravnodušna do mladih institucij na podeželju, ki so prav v letih demokratičnega policentriзма dobivala svoj jasni zagon. To dokazuje njena prizadeta reakcija ob ukinitvi Prešernovega gledališča v Kranju leta 1957. Ko ni mogla kljub svojemu vplivu preprečiti te usodne poteze, je na Sekretariat Sveta za kulturo in prosveto LRS (3.10.1957) naslovila naslednje pismo:

"Po ukinitvi Prešernovega gledališča Kranj kot poklicne gledališke ustanove je glede na dejstvo, da je prišlo do tega ukrepa, s katerim se ne morem strinjati, v izrecnem nasprotju s strokovnim mnenjem inšpektorske grupe, postalo moje sodelovanje v imenovanem strokovnem kolegiju nemogoče. Sporočam Vam torej, da odstopam kot član inšpektorske grupe za poklicna gledališča pri Svetu za kulturo in prosveto LRS." (95)

Tako ostra izjava odseva veliko osebno poštenost, popolno predanost gledališču, širino ter veliko odgovornost, s katero se je lotevala družbeno-političnih vlog. Mira Danilova je imela poleg umetniških tudi veliko človeških kvalit.

Prav na te je opozoril tudi sestavljalec članka ob slovesni priliki, ko je Mira Danilova prejela eno prvih Prešernovih nagrad (oz. Nagrado Ko miteja za prosveto LRS, ki se je kasneje preimenoval v Prešernovo nagrado) za vlogo Elmire v Tartuffu. Ker sestavek strnjeno portretira igralkino umetnost prvih treh povojnih sezon, navajamo obširnejši odlomek:

"Marsikatera igralska stvaritev te velike umetnice igralka živi v našem spominu. Svoji zadnji Elmiri v Molièrovem Tartuffu pa je dala toliko umetniškega izraza, da je dosegla najvišje priznanje naše kulturne javnosti in prejela nagrado Komiteja za kulturo in umetnost pri vladi FLRJ.

Mira je igralka močne dramske sile in elementarnosti. Z veliko sposobnostjo se zna vživeti v najrazličnejše ženske značaje. Njena odlika je tudi v tem, da obvlada zelo širok repertoar. Od neštetihih njenih kreacij se predvsem spominjamo temperamentne Dorine iz Tartuffa, krepke in zdrave Županove Micke, preprostega zanesenega borbenega dekleta v Shawovi Sveti Ivani, elegantne, že propadajoče Laure v Krleževi Agoniji, nesrečne meščanke Vide Grantove. Dokaz njene ustvarjalnosti pa sta predvsem dve, med seboj zelo različni vlogi iz zadnjih let, obe zaigrani z enako prepričljivostjo, in sicer Mati in istoimenski Čapkovi drami in Elmira v Tartuffu. Dočim je pokazala v Materi tragiko materinske ljubezni dramatično, zrelo in doživeto, je bila spet njena Elmira, ki smo jo gledali kmalu nato, zaigrana s tolikšno komedijsko lahkotnostjo, s takšnim šarmom in tako svetsko, da smo bili presenečeni.

Tako je na odru. Za odrom, z nami in povsod pa je Mira zelo kulturna, skromen in dober človek. Predvsem ljubi svoj poklic, o katerem pravi, da bi brez njega ne mogla živeti. Kajti ni lahko nositi v sebi usode tolikih žena, ki jih podoživlja v igri in v njih tudi živi. Sama pravi, da se često s strahom vpraša: Kaj pa sem prav za prav jaz? To bomo povedali pa mi, njeni sodelavci: Mira Danilova je prava igralka, s tankim poslušom za sočloveka - saj bi sicer ne mogla razumeti, še manj predstavljati tolikih različnih značajev, ki jih je že igrala. Kar pa je najvažnejše - Mira je vseskozi dober tovariš, saj smo jo prav zato izbrali za delavskega zaupnika v našem sindikatu." (96)

Nedvomno je bila Mirina podoba Elmire izjemna, saj se je dnevna kritika prav poglobljeno ustavljala ob njej in svojo analizo zaključila s sodbo o igralkini umetniški veličini:

"... Mira Danilova je priklicala v življenje Elmiro. Njena osnovna zamisel daje težo na Elmiro - žensko, bolj kot na Elmirin gibčen, življenjsko izkušen razum. To je žena meščanskega bogataša, ki ima vsega dovolj, ki pozna izbrano govorico, ki se je navadila uspešno posnemati graciozne kretne aristokratije, njih lahkotno hojo in toaletne čarovnije, s katerimi se pogublja jo moški. Z vsem tem Elmira pa vendar ne more skriti v sebi primarne, pristne in zdravo razumne meščanke. Pri vsem pa ta lepa, sočna Elmira hoče v igranem ljubimkanju s Tartuffom predvsem strezniti svojega moža, vendar določno čutiš, kako strastna ženska v njej mimogrede izrabi "dovoljeno" priložnost za bežni telesni užitek. Ta Elmira Mire Danilove je v intenziteti umetniškega ustvarjanja znagovito vzdržala ravnovesje s silno figuro Levarjevega Tartuffa. Tu ne igrata dva igralca, temveč - vzemimo sceno zapeljevanja - dve veliki sugestivni igralski osebnosti. Ob Elmiri bi morali vsi gledališki odločujoči ljudje znova ugotoviti, kako veliko igralko ima slovensko gledališče v Miri Danilovi..." (97) (Molière: Tartuffe)

V Gavellovi režiji je ponovno odprla vse svoje registre v kar najbolj raznorodnih likih, tako kot že med vojnama. Ustavit se velja ob njenih figurah v Krleževem delu in interpretaciji Shakespearovih dram: Gavello jo je znova popeljal v tajne raznorednih likov teh velikih ustvarjalcev.

"Močno epizodno figuro je ustvarila M. Danilova iz Amerikanke Eve. Vzlic pičlemu tekstu je bila s svojo izrazito, mestoma do odurnosti rezko karakternostjo igro vedno močno vidna na odru." (98) (M. Krleža: Vučjak)

"Izrazito shakespearejska pa je bila Mira Danilova s svojim grozotnim likom "vešče" Margarete." (99) (W. Shakespeare: Rihard III.)

Mira Danilova se ni srečala s Krležo le v Gavellovi režiji. Že v prvi povojni sezoni ji je Bojan Stupica v svoji postavitvi drame V agoniji zaupal vlogo Lavre Lenbachove, ki jo je z izjemnim uspehom igrala še vrsto let, kasneje tudi v Skrbinskih obnovitvi (1952/53). Kljub temu, da jo je igrala v alternaciji z znamenito interpretirjo Krleževih usodnih ženskih likov, Savo Severjevo, je kritik Miri Danilovi priznal ponekod celo prednost pred tekmo. Primerjava Save Severjeve in Mire Danilove v vlogi Lavre Lenbachove se zdi zelo zanimiva, saj so posebnosti temeljito razčlenjene:

"... Lavro Lenbachovo sta oblikovali Sava Severjeva in Mira Danilova... Menim, da se je interni tragediji Lavre sijajno približala tudi Mira Danilova. In vendar je med obema igralkama bila razlika... Danilova je morda z nekoliko manjšo osebno prizadetostjo izdelala detajle (posebej to velja za prvo dejanje), toda kar jo loči od Severjeve, je njena igra v drugem dejanju. V drugem dejanju je izraziteje od nje (S. Severjeve) poleg rastočega ugotavljanja ničnosti dr. Križovca in razočaranja nad njim, podčrtila svojo tragiko nad njim ne le s krutim spoznanjem svoje velike zablode, marveč je dodala še obup nad svojimi najbolj skritimi hotenji: doseči toplo zavetje pri človeku, ki jo je v življenju edini resnično priklenil nase, izpovedati najbolj iskrene in najgloblje občuteke, postati mati! Tako je torej skorjo glembajevskega kompleksa predrla močna individualna, čuteča bol in človečnost, ki Lavri ne daje samoplastike, temveč pripomore k vzročnosti njenega katastrofalnega zaključka. Danilova lahko uvrsti Lavro med svoje najuspešnejše kreacije." (100) (M. Krleža: V agoniji)

Znova se je zgodilo, da je vloga, ki je bila po mnenju igralka ena njenih boljših stvaritev, kritik ostro odklonil:

"Nič takega ni v slovenskih dveh Agripinah. Mira Danilova je svojo vlogo sicer v glavnem začrtala po osnovnem zasnutku Agripinih strasti, vendar pa je bila njena igra podobna raztrganemu plašču. Samo sem pa tja si videl skozenj Agripino." (101) (J. Racine: Britanik)

Veliko večje priznanje ji je šlo po oceni dnevne kritike dvema izrazito različnima vlogama, ki jih igralka sama ni uvrstila v ožji izbor:

"Dekla Julia je poleg starega Krefla najbolj resen in prepričljiv karakter, ki je dobil v Miri Danilovi odlično interpretko. Julia je konservativen kmečki človek, ki je nekako nagonso zrasel s kmetijo, na kateri služi. Bevška, godrnja, ošteva in priganja ter gara od jutra do večera, dasi ve, da bi imela drugje, npr. v zadruzi boljše postlano. Ima ponos, ki prebije vsako moralno preizkušnjo, tudi tako, kakršno ji je pripravil zahrbtni Vrtnik. Zlasti te kočljive prizore je odigrala Mira Danilova z vso potrebno psihološko tankoslušnostjo." (102) (I. Potrč: Krefli).

"Zame je bila bolničarka Braddock, ki jo je igrala Mira Danilova, take vrste novost. S kakšnimi psihološko natančnimi sredstvi je poustvarila primer angleške ženske neprijetnosti." (103) (A. Huxley: Giocondini nasmeji)

Z vlogo Jule je tudi leta 1960 sodelovala z amaterji PD A.T. Linhart v Radovljici (tu je pred dobrimi tremi desetletji upodabljala Jacinto).

Ob dveh vlogah izmed treh, ki jim je strokovna žirija prisodila najvišje priznanje - Prešernovo nagrado leta 1955, je moč prebrati superlativne kritike; gre za vloge v postavitvi MGL: Amando v Stekleni menažeriji (1952/53) in naslovno v Filumeni Marturano (1954/55). Prva v režiji B. Krefta, druga v režiji Jožeta Galeta.

"Mira Danilova je v Amandi Wingfieldovi dovršeno oblikovala lik bolj v preteklosti zamaknjen ko v sedanosti živeče ženske, nekdanje lepote s sončnega juga, in matere, ki zraste v poslednji epizodi do pretresljivo tragične veličine." (104) (T. Williams: Šteklena menažerija)

"... V tragediji in končni življenjski zmagi Filumene Marturano se zrcalijo skoraj vsa protislovja neapeljske družbe, ki jih ona doživlja in zmaguje preprosto, s žensko čustvenostjo, z življenjsko strastjo pa z materinsko silo in ljubeznijo. Vse to je oblikovala Mira Danilova z veliko umetniško močjo in doživetostjo. Njen lik je bil človeško mogočen, silen in pretresljiv, skratka, igralska stvaritev, ki ostane še dolgo v spominu." (105) (E. De Filippo: Filumena Marturano)

"... Filumena je počestnica, ki se ni naučila ne branja, ne pisanja, ne nastopanja v družbi. Igra Mire Danilove ni posredovala polne ženske podobe te zanimive in težavne vloge, a tudi karakterne poteze "ženske s ceste" v njeni interpretaciji niso prišle do izraza. V svojem nastopu je bila pomembno resna in preveč tragična pojava, kot je pisatelj sam ni nameraval upodobiti. Kljub temu pa je bila njena igra intenzivna, predvsem pa izpolnjena z vrsto uspešnih podrobnosti..." (106) (E. De Filippo: Filumena Marturano)

Ob tretji - naslovni vlogi v Vasi Železnovi, ki jo je izoblikovala v ljubljanski Drami (1953/54) v režiserskem poskusu velikega igralca Staneta Severja, pa je moč zaslediti naravnost uničujočo kritiko:

"Nosilno vlogo je igrala Mira Danilova. Njena govorica je podobna glasovom, ki se vzpno po strmi rebri na vrh hriba in se nato z veliko naglico skotalijo v ravnino. Ta elegantna govorna tehnika, ki je izrazita lastnost Mire Danilove, je v nasprotju z značajem Vase Železnove, ki jo je morala igralka zato oblikovati z drugotnimi sredstvi svojega temperamenta. Silaštvo, zverstvo in pretkanost Vase je dosegla nasilno. Sprostila se je v prizorih materinske ljubezni in človeških težav svojega življenja. Iz nečloveške ženske je postala človeška ženska. Postavlja se vprašanje: ali ni izgubila Vasa Železnova smisla, ki ga je Gorki vanjo položil?" (107) (M. Gorki: Vasa Železnova)

Odločitev o nagradi je podpisal dr. Dolfe Vogeltnik, tedanji predsednik Sveta za prosveto in kulturo LRS. Ohranila pa se je tudi utemeljitev strokovne žirije, ki je opredelila Miro Danilovo kot vsestransko vrhunsko umetnico:

"Mira Danilova je v preteklem letu ustvarila tri zelo različne, a umetniško pomembne like žene in matere: v "Vasi Železnovi" M. Gorkega, v Williamsovi "Stekleni menažeriji" in v "Filumeni" De Filippa. Njene igralske stvaritve se odlikujejo po izvirnem, osebnem prijemu in izrazu, po človeški poglobljenosti in psihološki pronikavosti, hkrati pa po studiozni oblikovni dovršenosti govora in kretne, po neposrednosti in mikavnosti ustvarjenega lika, kakor po njegovi človeški prepričljivosti in ljudski toplini. Iz njenih likov žari žlahten zanos, na drugi strani pa ženska preprostost, smisel za komedijski humor, kakor za resnostno dramskega značaja in svečana zadržanost globoko občutene ženske in materinske tragedije. Vse to je ponovno dokazala v preteklem letu v zgoraj omenjenih stvaritvah, čeprav ni imela v vseh svojih vlogah enake in potrebne literarne opore, da je morala ponekod ustvarjati prvobitno iz sebe, za kar zasluži še posebno priznanje. S svojimi številnimi igralskimi stvaritvami v preteklosti in sedanosti ni le izpričala igralske kvalitete, marveč predstavlja danes zrelo igralsko-umetniško osebnost, ki nadaljuje in celo povečuje umetniški in gledališki sloves pomembne slovenske gledališke družine Danilovih. Presenetljiva in v igralskem svetu precej redka je velika širina in različnost njenih sposobnosti in repertoarja, v čemer je nemara sploh edina med svojimi današnjimi vrstnicami. Vse te odlike svojega bogatega igralsko-umetniškega registra je ponovno izpričala tudi v zadnjih treh stvaritvah različnih ženskih značajev: v "Vasi Železnovi", v materi v Stekleni menažeriji" in v "Filumeni". (108)

Čeprav nagrada načelno ni bila podeljena za življenjsko delo, ampak za vrhunske dosežke zadnjih let, podrobnejše branje utemeljitve (objavljene ob njenem jubileju), ponuja misel, da so bile navedene vloge le pobuda za priznanje. V resnici zapis razbira temeljne kvalitete umetnice Mire Danilove značilne za njen celovit opus, ki pa so se v naštetih vlogah le znova manifestirale. Le mesec dni po nagradi je Mira Danilova uradno proslavljala 35 letnico dela. Njena jubilejna vloga je bila naslovna v Brucknerjevi Elizabeti Angleški, režiral pa je Bratko Kreft.

Jubilej te velike umetnice je bil skrbno pripravljen. Čeprav je delo samo vzbujalo v kritikih tudi pomisleke, je vendarle moč zaznati splošno mnenje, da je bila literarna predloga režijsko in igralsko uspešno umetniško nadgrajena. Značilna je sodba ocenjevalca Albrehta v obsežnem sestavku posvečenem jubilejki, ki je iskreno pritrjeval igralski kreaciji, čeprav je bil mnenja, da delo samo igralki ni dajalo možnosti pokazati vse izjemne sposobnosti, ki bi jih bila umetnica njenega kova mogla razgrniti pred občinstvom. Zanimivo pa je, da kritik še po dveh desetletjih ni mogel mimo njene izjemne kreacije Svete Ivane, ki jo je ustvarila prav tako pod vodstvom režiserja jubilejne predstave.

"Za jubilej Mire Danilove, ki je med obema vojnama ustvarila nekaj umetniško res pomembnih likov, kakor nepozabno Sveto Ivano in še nekatere, se je SNG skrbno pripravilo. Ni štedilo ne časa ne truda, ne znanja ne gmotnih sredstev, da bi bil uspeh čimbolj bleščeč in razkošen. In ta uspeh je bil res - bleščeč in razkošen! Bil je za oči pravi ognjemet luči in barv, kostumov in drzno razgibanega odra, za uho navzlic nepatetičnosti s svojim daljnjim konfliktom prava Haupt- und Stadtsaktion, za vse drugo pa je bilo - manj preskrbljeno. Odrska upodobitev je bila zares pretresljiva..."

Jubilantka je nosila težko breme glavne vloge. Najboljša in najbližnja nam je bila tedaj, kadar je pristna ženskost spregovorila iz nje. To je bilo v uvodnem prizoru pastoralno ljubezenske igre z mladim Essexom in pa v prizoru, ko stoji že postarana kraljica pred nami brez lasulje in ogrlice in vdre Essex k nji. V prizoru tragične razdvojenosti ob usmrtitvi Essexu nas njena igra in njene besede zaradi previsoke odmaknenosti, žal, niso dosegle. Lik te "deviške kraljice" je, kakor rečeno, pri Brucknerju zelo kompliciran, doba, ki jo obdeluje v svoji drami, obsega okrog četrto stoletja. Preden je bila uničena španska armada, je bilo Elizabeti nad petdeset let; ko se je spravila z mislijo na smrt, s svojim ljubljanim Petrarcom v roki, ki ji je narekoval vsebino njenega življenja: dolore e ragione - je bila v sedemdesetem letu. Kot vladarica "male Anglije" je superiorna s svojim zdravim razumom, z varčnostjo hišne in državne gospodinjice (kar imam, to obdržim!), z edinim resničnim in globokim čustvom do svojega edinega enakovrednega partnerja, svojega "večnega ženina" - zagrozenega sovražnika Filipa Španskega, s svojo kapriciozno svojevolsčijostjo, muhavostjo in trmo do svojih lordov in do svojega ljubimca - Essexu je ime - "die Schrulle" - s svojim tudorskim ponosom. Vsa ta dolgotrajna doba in te pestre lastnosti so v Brucknerjevi drami seveda nujno samo fragmentarno. Jubilantka je z večšo rutino skušala prodreti v silni kompleks te neheroične osebnosti, a fragmentarnosti se kajpada ni mogla ogniti. Njena Elizabeta v Schillerjevi "Mariji Stuart", ki je umetniško veliko bolj ekonomsko grajena, je po moji sodbi učinkovala močnejše in prepričljiveje, da ne govorimo o heroičnem liku njene "Svete Ivane." (109)

Zdi se, da je Miro Danilovo zdaj že močno okupiralo pedagoško delo, vse redkejši nastopi pa so ji tudi jemali igralsko kondicijo. Ob izjemno ugodnih ocenah so se pogostejše jele javljati tudi ocene, ki ji niso več brez pomislekov in ugovorov pritrjevale, ampak opozarjale tudi na drobne pomanjkljivosti, bodisi v premajhni izostrenosti lika, opažale na manjšo kreativno moč, pa celo nedostno obvladovanje govorne tehnike.

"Mater je igrala M.Danilova. Mračno, trpko, ostro starko redkih besed je sprva igrala z neko pridušeno, smiselno narejeno umirjenostjo in z nekam odsko učinkovitimi pogledi, v sceni po Nevstinem pobegu pa se je vzpela kot užaljena mati, ki je v nji smrtno ranjen njen ponos, do izredne veličine. Bila je pretresljiva in prepričljiva, prav tako, kakor v sklepnem prizoru z Nevsto." (110) (F.García Lorca: Svatba krvi)

"Mater je Mira Danilova izoblikovala predvsem na dveh izraznih poudarkih: v materinsko izpovednih prizorih z veliko blagostjo in toploto, z neko mehko prisrčnostjo, ki je bila brez dvoma izredno sugestivna in umetniško prepričljiva, v prizorih pa, kjer bruhne na dan njena maščevalna sla, s strastno, domala grobo raztujenostjo, ki ni bila vselej oblikovana z docela pravim občutkom za mero; to je bilo tej lepi kreaciji brez dvoma v škodo." (F.García Lorca: Svatba krvi) (111)

"Like treh sester so igrale starejše, preizkušene umetnice M.Danilova Olga, S.Severjeva Maša in A.Levarjeva Irina. Danilova je interpretirala svojo nekoliko brezbarvno vlogo, v kateri le poredkoma razgali svojo razbolelo notranjost, s prizadeto rutino in naravno preprostostjo, a brez izvirnejših črt." (112) (A.Čehov: Tri sestre)

"Tudi za Olga (Mira Danilova) se mi zdi, da je bila preveč potisnjena v ozadje, da je njena lastna tragična usoda ostala pozabljena ob skoraj materinskem odnosu do sestra Maše in Irine." (113) (A.Čehov: Tri sestre)

"Tudi konverzacijska igra ni najmočnejša stran našega dramskega ansambla. To se je preočito pokazalo v prvem aktu, ko je M.Danilova, ki je sicer z rutino in v avtorjevem smislu dokaj izrazito podala lik Sandove, skoraj neslišno in kakor sama zase mrmrala cele stavke. V naslednjih aktih je konverzacija stekla." (114) (J.Truskiewicz: Poletje v Nohantu)

V gledališčih so se vse bolj uveljavljali njeni nekdanji učenci in učenke. Z njimi je rada sodelovala tudi pri njihovih eksperimentih. Tako je nastopila na Odru 57 v recitacijskem večeru z naslovom Ivan Cankar in slovenski igravci (10.5.1964). Nastopili so igralci vseh generacij: Kurent, Bibič, Benedičič, Furijan, Svetelova, Kraljeva, Juh, Nika in Vida Juvanova, Jan, Slodnjak, Šaričeva, Drolčeva, Miklavc, Jerajeva, Erjavčeva, Kačičeva, Baloh, Leskovškova, Muck, Hlastec, Sever, Rozman, Počkajeva, Trefalt, Janžekovičeva, Kosmač. Svoje zadnje vrhove je tudi po mnenju dnevene kritike dosegla v ljubljanski Drami in Grozdni jagodi v soncu (1960/61), v Mestnem gledališču ljubljanskem pa v Meteorju (1966/67).

"... Mira Danilova kot mama Youngerjeva je izkoristila vse drobne karakterne možnosti, ki jih je pisateljica nakazala ob njenem liku; skušala jo je upodobiti z vsemi protislovnostmi človeškega značaja. Vsekakor pa je bila najbolj čustveno neposredna kot dobra, razumevala in vse odpustiljoča mama..." (115) (L.Hansberry: Grozdna jagoda v soncu)

"Naravnost prijetno se je bilo po več letih spet srečati z igralko, kakršna je Mira Danilova. Z Nomsenovo, s kratko epizodo, ki pa je v preprostosti resnična in v malem velika, je pokazala, kako dobro je bilo, da jo je gledališče povabilo k sodelovanju. In kako marsikdaj zanemarimo možnosti lepih gledaliških trenutkov, ker ne zasedamo takšnih igralcev, ki nosijo s seboj svet določene kulture..." (116) (F.Dürrenmatt: Meteor)

"... V vlogi gospe Nomsenove je po dolgem času nastopila spet Mira Danilova in ustvarila z ostro, moderno karakterizacijo izvrsten lik te ženske z dna." (117) (F.Dürrenmatt: Meteor)

Režiser Meteorja, Žarko Petan se je po mnogo letih z velikim spoštovanjem spominjal njenega zadnjega nastopa. Skušal jo je prepričati, da bi še igrala, vendar zaman. Mira Danilova se je odločila, da stopi z odra med gledalce:

"Veliko pozneje, v šestdesetih letih, je zadnjič nastopila v groteskni komediji švicarskega dramatika Dürrenmatta "Meteor", ki sem jo režiral v Mestnem gledališču. V ključnem prizoru z Vladimirom Skrbinškom, ki je igral glavno vlogo, je bila vseskozi kos velikemu partnerju. Igrala je staro čistilko stranišč, ki se pogovarja z znamenitim znanstvenikom, s svojim zetom. Vse svoje življenjske izkušnje je strnila v tej vlogi. Skratka, bila je nepozabna. Še nekajkrat sem jo prosil, naj bi nastopila v igrh, ki sem jih režiral, ponujal sem ji imenitne vloge, za katere je bila, vsaj po mojem mnenju, kot ustvarjena, a ni hotela več nastopati. Rekla mi je več kot enkrat: "Pozabila sem igrati. Ne vem, kaj naj na odru počnem. Moj čas je minil." "(118)

Njeni odločitvi, da se umakne mlajšemu rodu tako v gledališču kakor na visoki igralski šoli, sta prišli hkrati, rahlo nepričakovano, vendar zavestno, nepreklicno in dokončno.

Nekaj let pozneje, leta 1973 je tudi formalno dobila priznanje za svoje življenjsko delo - Boršt-nikov prstan. Tedaj so jo obiskali številni novinarji. V razgovoru z njimi je obujala spomine na svoje življenje in delo in svoja razmišljanja strnila v nekaj kratkih zaključkih. Andreju Inkretu je v grobih črtah zarisala svojo pot najuspešnejših kreacij trezno, umirjeno. Inkret je njeno pripoved strnil v kratek zapis. Zanimivejši je odlomek, v katerem je spregovorila o delov-nih pogojih v različnih obdobjih slovenskega gledališča njenega časa ter odločilnih režiserjih, ki so ji pomagali odkrivati tajne igralske umetnosti in jo popeljali do vrhunskih stvaritev.

Pripoveduje, da je bilo brez števila predstav in ponovitev, včasih po tri na dan, dopoldne nastop za otroke, popoldne "komedija", zvečer "predstava", da so bili igralci v tistem času v bistvenem prepušteni sami sebi in da so zagledali vendarle bili tudi središče gledališča samo, sami poglobitvi in merodajni ustvarjalci živih figur iz literarnega papirja, režiserji pač zgolj urejevalci odrskega prometa in aranžerji; igralci so poglobitve reči izdelovali sami po svojih najboljših močeh. Pripoveduje, da pa se ji zdi, da je svoje najizrazitejše vloge izdelala vendarle potem, ko se je v teatru začel čas režiserjev, ko so prišli v Dramo Gavella, Stupica, Kreft, ko je začel režirati Jan pa Molka, ter se s posebnim poudarkom spominja svojih nastopov v Krleževih igrh iz glembajevskega cikla in Vučjaku, in Tartuffu in Shakespearu in Brücknerju pa Ferdu Kozaku in Kreftu, Shawu in Cankarju, Schillerju, Tolstoju in dramatizacijah Dostojev-skega, Linharta in Gorkem in Čehovu... in kdo bi prišel vsem tem brezkončnim vlogam do konca. V tem pripovedovanju o teatru in igralcih in o nastopanju iz večera v večer je vsekakor mnogo romantičnega in kljub temu, da Mira Danilova nenehoma vztraja pri stvarnem, nič razčustvovanem razmerju do komedije in svojih spominov... " (119)

Svoje slovo od gledališča je popisala kot prostovoljno odločitev. Zadovoljna je bila s svojimi dosežki, vendar je bila prepričana, da je dala, kar je mogla in kar je bilo vredno dati, da pa je njen čas minil. Inkretova pripoved je na moč podobna Petanovi:

"Človek mora lepega dne pospraviti svojo prtljago in oditi. Treba je oditi ob pravem času, raje prej kot pozno. Že ko sem imela svoje največje uspehe, sem vedela, tole je samo začas-no. Človek mora vedeti, da njegov čas ni neomejen. Zagotovo se konča, nekega dne prav gotovo. In bolje je, če ga človek drži v rokah, kot da se tisti čas potem znaša nad njim, ga naredi za žrtev..."

Treba je pač pospraviti in za seboj zapustiti urejene prostore, dé Mira Danilova, stvarno, naravnost, brez predsodkov. Bilo je in zdaj ni več, to pa sem vedela skoraj od začetka. In če bi bilo še enkrat tisto drugo desetletje in tista prva vojna, ko je začela, bi tisto, kar je bilo, bilo še enkrat." (120)

Seveda se tudi igralki Miri Danilovi v življenju niso izpolnile vse želje, vendar je to dejstvo kljub rahlemu obžalovanju sprejemala kot nekaj povsem naravnega, samo po sebi razumljivega. Takole je pripovedovala Sattlerju:

"Nekaterih vlog igralec ne dobi, čeprav so, kot pravimo, pisane na njegovo kožo.

Za nečim pa mi je v resnici malo žal. Nikoli nisem igrala antike. Naj sem si klasičnih vlog še tako želela, v času med obema vojnama so prihajale zelo redko na oder in preprosto nisem prišla na vrsto." (121)

V resnici je Mira Danilova v omenjenem obdobju odigrala nekaj drobnih vlog v antičnih delih, ven-dar se ji niso zdele omembe vredne. Svojo odločitev, da se poslovila od odra, je dobro pretehtala in je ni nikoli obžalovala. Vesni Marinčič je na vprašanje, kakšno vlogo bi še rada zaigrala, od-govorila:

"Nobene več."

- Če bi...

"Nočeš niti premišljevati o tem, da bi kaj igrala. Rekla sem si, zdaj je pa čas, da greš, in sem šla." (122)

Seveda Mira Danilova brez gledališča ni mogla. Žarko Petan se je spominjal, da je "vse do konca življenja zvesto spremljala gledališke predstave. Hodila je na vse generalke." (123)

Morda velja samo omeniti, da je Mira Danilova pogosto nastopala v radiu in TV. Tu je nekajkrat še nastopila tudi potem, ko je oder in kateder AGFT dokončno zapustila. Zadnja omembe vredna vloga, ki jo sama navaja v svojem izboru, sega še v leto 1970. To področje njenega ustvarjanja je v resnici najmanj ovrednoteno. Pač pa je moč mimo tistih sodb o njeni gledališki ustvarjalnosti, ki smo jih že fragmentarno navajali, ob njenih jubilejih, nagradah in ob smrti leta 1979 zaslediti nekaj preglednih zapisov, ki skušajo v grobih potezah zarisati njen igralski umetniški portret.

"Nedvomno so korenine igralskega oblikovanja Mire Danilove v njenem realističnem izrazu, ki ga je po vsem pravem podedovala in pozneje v svojih vlogah razvila do velike napetosti pri svojih gledalcih in še do večje pristnosti svojega igraltva. Ko se je tej prvini pridružila psihološka pronicljivost, temelječa na študijskem opazovanju življenja in njegovih skritih globin v koreninah, so se vpričo nas na odru v igralkini postavi porajali tisti igralski liki, ki smo jih občudovali in ki so Miro Danilovo sami po sebi tirali do vedno novih izpopolnitev in do možne dovršenosti." (124)

"Njena pot od otroških vlog preko sentimentalk, salonskih dam, karakternih figur v dramah in komedijah pa do mater, obsega domala vse zvrsti, ki jih srečaš na odru.

V težkih dramah se zdi, da je peza, tehtnost in enostavna veličina njeno igralsko bistvo, dokler ne ovzre te domneve njena lahkotna šegavost v komedijah, kot je Micika v Matičku se ženi ali Goldonijeva Mirandolina, in še cela vrsta drugih... In če se spominjamo njenih vlog spletkark, občudujemo spremenljivost te igralk, ves razpon svetlobe in teme v njej, njeno notranje bogastvo in njena zunanja izrazna sredstva...

Mira je brez dvoma najbolj elementarna igralka svoje generacije... Njena v it a l n o s t ji pomaga posebno pri oblikovanju naravnih, nagonskih žensk, kajti Mira je na odru predvsem eno - žena v pravem in najznačilnejšem pomenu besede, z vsemi njenimi dobrimi in slabimi lastnostmi. Ima njene prvine: ljubezenski, materinski in maščevalni nagon, in te so osnove, ki jih preliva v raznih otenkih.

Mira doživlja vsako vlogo predvsem nagonsko. Ona jih ne konstruira umetno, ona jih doživi v sebi prvobitno in jih šele pozneje preverja razumsko. Ona je bolj intuitivna kot invenciozna." (125)

"Mira je prekrasen, zvest in zanesljiv kamerad..." (126)

Prehajeno umetniško pot nagrajenke z Borštnikovim prstanom je v kratki, a pregledni študiji napisal S.Samec. Od tod navajamo nekaj najznačilnejših izsekov:

"Takoј tedaj je M.D. kot redna članica stopila v vrste ljubljanske Drame in v nji je prehodila dolgo umetniško pot vodilne slovenske gledališke igralk. Umetniško je rasla vse od mladostnic in ljubink tja do mondenih salonskih dam in vlog karakternega značaja, kar pa je znala, če je bilo treba, umetniško popestriti tudi z uspelimi vlogami iz komičnega repertoarja. Prepričevalnost vseh teh njenih igralskih likov pa se je ves čas izkazovala predvsem v realistični odrski preprostosti igralskega izraza, kar ji je tudi omogočilo tako široko in pestro raznovrstnost nastopanja v vseh zvrsteh odrskega izpovedovanja.

Tako je bila med drugim - kot našteva utemeljitev podelitve Borštnikovega priznanja - prva Veronika Deseniška v Kreftovih "Celjskih grofih", šarmantna Grudnovka v Cankarjevi komediji "Za narodov blagor", Jermanova mati v "Hlapcih", prav tako mati v "Vidi Grantovi" Ferda Kozaka in Linhartovka v "Krajnskih komedijantih". Bila pa je tudi Nežka v Linhartovem "Veselem dnevu" in Micka v "Županovi Micki". Razežnost in raznolikost svoje igralske nadarjenosti pa je izpričala tudi kot Viola v Shakespearovi komediji "Kar hočete" ali pa tudi kot Eleonora v "Tartuffu", za kar je že leta 1948 dobila Prešernovo nagrado. Na drugi strani pa je ustvarila še vsem tem vlogam povsem nasproten tip, demonsko Goneril v "Kralju Learu" in ravnotako svojsko, demonsko ljubinko Grušenko v Dostojevskega "Bratih Karamazovih". Bila pa je vseskozi prepričljiva tudi kot Devica Orleanska v Shawovi "Sveti Ivani" ali pa psihološka iztančana v naslovni vlogi Elizabete Angleške v istoimenski Brucknerjevi drami. Nikakor tuja pa ji ni bila niti odrska poetičnost, kakršno je poustvarila v nad vse tenkočutnem liku v Klubundovem "Krogu s kredo" v Debevčevi režiji. V enaki meri je obvladovala prav tako klasični stil ali pa konverzacijski dialog v vrsti odrskih del zlasti predvojnega dramskega repertoarja. Leta 1941 je po Mariji Veri prevzela tudi vlogo kraljice v "Hamletu", za katero je izpričano, da je z njo ustvarila izvirno sodobno in moderno varianto tega ne lahko upodobljivega lika. In leta 1955 je nato že v drugo dobila Prešernovo nagrado za več vlog svojega tedanjega repertoarja.

Ker je torej bila Mira Danilova med vsemi svojimi vrstnicami igralka z najširšim upodobitvenim razponom, so jo kajpak v svojih uprizoritvah radi zasedali prav vsi režiserji tistega časa, bodisi od Osipa Šesta, Bratka Krefta, Bojana Stupice pa vse do Branka Gavella, Cirila Gavevca in Slavka Jana, da naštejemo samo najbolj poglobitvene tedanje režijske kadre. Mnogi obrazi odrskih upodobitev Mire Danilove so sodili - kot pogostoma potrjuje sodobna gledališka kritika - vsekakor med vrhunske umetniške dosežke tedanjega slovenskega gledališča, ki bi bilo brez njenih pripevkov prav zagotovo bistveno osiromašeno za marsikatero veliko odrsko stvaritev. Danilova je bila dolgo dobo prva med prvimi - z eno besedo: velika slovenska odrska umetnica. Če pa dodamo k tem priznanim umetniškim superlativom še njeno vsestransko človeško preprostost in skromnost, ki ju je izkazovala skozi ves svoj življenjski vsakdan, dobimo šele pravo podobo Mire Danilove kot odrske umetnice in žene. Živela je več kot štirideset let samo za gledališče, vse tja, dokler se ni umaknila v zasebni pokoj. Toda tudi poslednje leto razbira in spremlja vse slovensko gledališko dogajanje, ne da bi vsaj v Ljubljani zamudila katero koli pomembnejšo uprizoritev." (127)

Ob njeni smrti so zanimive oznake predstavnikov mlajšega rodu:

F.Vurnik: "Iz njenega zrelega in poznega obdobja igralskega snovanja, podoba igralk, ki je predstavljal zrela ženske like v umirjenem tonu in z občutkom dokončne spravljivosti z vsemi

protislovji in stiskami, kakršnim je izročen človek na poti skozi svoje življenje..." (128)

A.I.: "Bila je igralka širokega razpona in zanesljive senzibilnosti, igralka neponovljive "realistične" stilizacije, ki je preigrala maloda nepregledno galerijo vlog iz domačega in tujega, klasičnega in modernega sporeda... rasla zanesljivo od mladostnih vlog, naivk in ljubimk prek mondenih salonskih dam do zanesljivih in pretanjenih karakternih upodobitev." (129)

Kljub temu, da je vrsta setavkov, od koder smo citirali odlomke, nastala ob slovesnih priložnostih, je vendarle na podlagi številnih kritičnih zapisov, pa tudi na podlagi pregleda igralkinega opusa moč zaključiti, da je bila Mira Danilova velika umetnica in dolga leta eden od stebrov ljubljanske Drame.

B. PEDAGOGINJA

Večino svojega časa po drugi svetovni vojni je Mira Danilova posvetila delu na novoustanovljeni Akademiji za igralsko umetnost (kasneje Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo). K sodelovanju so jo povabili leta 1946 kot honorarno predavateljico, od leta 1954 dalje pa je bila izvoljena za izredno profesorico. Leta 1965 se je od te ustanove poslovila in se upokojila. Za svoje dvajsetletno pedagoško prizadevanje je prejela visoko državno odlikovanje Red dela z rdečo zastavo.

Koblarjev poskus zgodovine gledališkega šolstva pri nas dokazuje, da je Mira Danilova prišla na akademijo skupaj z najuglednejšimi gledališkimi ustvarjalci tedanjega časa:

"Dne 30. oktobra 1945 je Narodna vlada Slovenije izdala uredbo o ustanovitvi Akademije za igralsko umetnost (Uradni list LRS št. 48-340, 1945) in imenovala prve redne profesorje - utemeljitelje: ing. arh. Filipa Kumbatoviča kot rektorja, dr. Franceta Koblarja (zgodovina drame), Ivana Levarja in Marijo Vero (dramska igra) in Josipa Vidmarja (dramaturgija)..."

Z razraščanjem teoretičnega in praktičnega dela na akademiji so prihajali novi redni in izredni profesorji, predavatelji in učitelji posameznih strok: dr. Branko Gavella, Bojan Stupica in Slavko Jan (režija), Pino Mlakar (gimnastika in ples), dr. Vladimir Kralj (dramaturgija), Mira Danilova, Vida Juvanova, Janez Jerman (dramska igra)..." (130)

Njeno mesto in vloga, ki jo je dobila v pedagoškem procesu, je definirana v predstavitvi načina dela s študenti na oddelku za igro:

"Individualni pouk v dramski igri - recitacija in študij vlog se splošnim igralskim osnovam pridružuje kot specialni študij posameznih slušateljev dramske igre pri posameznih igralskih pedagogih. Ta individualni študij ima namen seznaniti bodoče igralce s svetovnim repertoarjem in jih usposobiti za podrobni študij vloge, kakršni je potreben za nastop. Individualni pouk se stopnjuje od pouka dramske diktacije do oblikovanja človeških značajev na odru in se prilagaja umetniški nadarjenosti in tehnični zmogljivosti posameznih slušateljev (prof. I. Levar in prof. Marija Vera za recitacijo in študij vlog, hon. predavateljica Mira Danilova za slušatelje prvega semestra, hon. pred. Janez Cesar za tečajnike ljudskega odra).

Pri pripravih za javne nastope sodeluje ves profesorski zbor, vsak na svojem področju, prav tako se podrobni študij vlog prepušča posameznim pedagogom, ki tako pripravijo gojence za delo na odru z režiserjem. Pri bralnih in kontrolnih vajah na odru se vrši kritična diskusija o posameznih igralskih kreacijah slušateljev, o stopnji njihove kolektivne igre, o njihovi govorni in telesni spretnosti in o kulturnozgodovinskih in dramatičnih vprašanjih, ki se pojavljajo pri študiju." (131)

Med njenimi slušatelji, ali vsaj tistimi, ki so sodelovali na javnih produkcijah njenih slušateljev, je moč zaslediti številna imena ustvarjalcev, ki so se trdno zasedrali v slovenski gledališki umetnosti ali sorodni dejavnosti. Mnogi med njimi so v zrelih letih ustvarjanja prejeli najvišja umetniška priznanja in so še danes stebri najrazličnejših slovenskih gledališč.

Bolj znana imena navajamo v zaporedju prvega sodelovanja na produkcijah slušateljev Mire Danilove: M. Bedenkova, L. Reharrjeva, D. Počkajeva, P. Polenc, M. Grobler, B. Baranovičeva, S. Strnad, J. Eržen, N. Juvanova, A. Hieng, M. Potokarjeva, M. Šukljejeva, B. Kralj, J. Hočevár, I. Župančičeva, S. Miklavc, M. Bačko, R. Lavrač, J. Klasinc, B. Urbičeva, D. Radojevič, D. Fleretova, J. Rohaček, A. Kurent, J. Souček, M. Korun, M. Jerajeva, M. Kragelj, J. Kislinger, S. Krošl, B. Hladnik, D. Tomše, M. Kalan, S. Belak, F. Drogenik, T. Homar, A. Tkačeva, V. Peer, P. Bibič, I. Leskovec, B. Pugljeva, M. Šemetova, D. Bezlaž, Z. Šugman, M. Mikeln, R. Sajkova, Ž. Petan, B. Gombač, S. Ferrari, D. Ulaga, M. Mencejeva, M. Hlastec, A. Raner, A. Petje, S. Potočnik, B. Bratuževa, A. Rustja, S. Potisk, B. Ivanc, L. Ferencakova, M. Muhličeva, J. Rode, T. Slodnjak, M. Ljubič, V. Perova, F. Grobovšek, B. Juh, M. Breznik, B. Vovk, A. Milič, P. Zohec, F. Križaj, J. Šmidova, T. Šolar, J. Bermež, M. Belina, M. Benkova, I. Prosenova, J. Hočevár, A. Stojan, K. Muck, A. Trefalt, V. Hrastelj, B. Grubar, F. Markovčič, V. Vodopivec, M. Kjudrova, E. Grmova. Med njimi sta tudi slušateljica, ki sta prejela Prešernove nagrade za študente: Bermež Janez in Marjan Breznik za svoji vlogi na produkciji - uprizoritev Shawovega Don Juana v peklu. Utemeljitev za nagrado je napisala izr. prof. M. Danilova. (132)

Mira Danilova je svoje pedagoško delo opravljala z veliko ljubeznijo. V razgovoru s Miranom Sattlerjem se je razgovorila o izkušnjah, ki so jo usposobile za delo na naši prvi visoki igralski šoli, pa o sodelavcih in učencih, težavah, ki jih je bilo potrebno premostiti:

"Na začetku je bilo težko. Gledališča pa so potrebovala naraščaj, igralce. In tako sem se razvijala tudi jaz kot pedagoginja, vzgojiteljica, ki sem črpala nekaj znanja z Dunaja, posebno pa iz vlog, ki sem jih igrala pri režiserju dr. Gavelli. Akademija je polagoma postala zares visoka šola igralsstva.

"Mira Danilova je kot pedagoginja dobro poznala težave, ki jih ima mlad človek, ko stopi na oder. Zato je vse mlade igralce napeljevala na pristnost, preprostost, odganjala iz njih lažna čustva in patos, jih učila samostojnosti, da bi našli svojo pot in izoblikovali svojo osebnost.

"Lepo jebilo delati tudi na akademiji. Pomagali so mi Filip Kumbatovič, France Koblar in Ivan Levlar, s katerim sem v preteklosti odigrala veliko vlog. Pomagal mi je tudi Fran Lipah, ki je imel bogato znanje. S katerimi mladimi igralci sem delala? Cela vrsta jih je, vseh tako ne morem naštet. Spominjam se: Majde Potokarjeve, Duše Počkajve, Nike Juvanove, Mince Jerajve, Alje Tkačeve, Mojce Ribičeve, Andreja Kurenta, Marjana Bačka, Volodje Peera, Zlatka Šugmana. Prav gotovo sem koga pozabila, naj mi ne zameri." (133)

Strokovno mnenje, ki so ga podpisali: F. Koblar, P. Mlakar in M. Šaričeva, znani slovenski gledališki umetniki in pedagogi - njeni dolgoletni sodelavci v gledališču in na AGRTF (2. apr. 1964) ob njeni reelekciji priča, da je bila Mira Danilova izjemno cenjena med svojimi kolegi:

"... Mira Neffat-Danilova deluje na tukajšnji ustanovi že od 1.2.1946, vzgaja z izredno prizadevnostjo in velikim pedagoškim darom igralski naraščaj ter z najboljšimi uspehi, zgledno vestnostjo in discipliniranostjo opravlja vse dolžnosti akademijskega učitelja. Njeno nadaljnje delo na Akademiji ni samo upravičeno, temveč nujno potrebno." (134)

Ob tridesetletnici Akademije za igralsko umetnost (1975. leta) je prejela Red dela z rdečo zastavo, kar jo uvršča med naše najpomembnejše gledališke pedagoge. Ob tem so ji bile uradno izrečene najtoplejše besede priznanja: "Nedvomno sodi med najspodobnejše in najuglednejše igralske osebnosti. Zlasti pa je pomembno njeno pedagoško, boljše rečeno, mentorsko delo na Akademiji za igralsko umetnost..." (135)

Podrobnejši vpogled v njeno delavnico, ki je oblikovala vrsto znamenitih slovenskih umetnikov po svoje generacije, nudijo zapisi njenih slušateljev ob njenem jubileju in ob smrti. Ti nas prepričujejo, da je znala z mladim rodom vzpostaviti tople prijateljski odnos. Njeni učenci sodijo, da je bila sugestivna učiteljica, ki je prenašala svoje dolgoletne igralske izkušnje na kar se da neposreden način, brez visokih teorij. Znala je prislunhati iskanjem neizkušenega rodu ter ga neopazno usmerjati k bistvenemu. S svojo toplo osebnostjo jim je dala bogato popotnico v življenje, tako da so se radi vračali k njej tudi kot zreli umetniki.

"Mira Danilova nima ničesar posebnega v svojem pedagoškem prijemu. Ničesar, kar bi jo karakteriziralo za učitelja z metodo. Skoraj enako kot je umetnica na odru intuitivna in manj razumska, prevladuje tudi v šoli njena vitalnost in njen naravni smisel za učenčovo delo - težave, padce in dviganja, kar zna vedno ob pravem času razumeti, se zavzeti zate ali pa tudi odkloniti. Pri tem ji je glavno načelo srce. Kar čutiš ga. Tudi takrat, ko ni prisotna. Ko kjerkoli razmišljaš o svojem delu v šoli o vlogah, ki jih študiraš, o uspehih in neuspehih ter tudi takrat, ko se s strahom sprehaš v mislih po poteh svojega življenja. Veš, da se lahko ob vsakem času zatečeš k njej, ko si v težavah in dvomih. In kadar si pri njej, ne govori mnogo. Pač, govori s svojo pojavo in osebnostjo, ki te sprošča in daje vero vase." (136)

Z oddaljenostjo gledališkega zgodovinarja jo je skušal oceniti S. Samec:

"Kot tako na široko razmahnjena odrska umetnica je bila Mira Danilova kot nalašč poklicana, da je po osvojitvi med prvimi stopila tudi med vrste vzgojiteljev na tedaj novoustanovljeni Igralski akademiji, tj. poznejši AGRTF. Od začetka leta 1946 je namreč bila tam najprej honorarna predavateljica, od leta 1954 naprej pa vse do svoje upokojitve leta 1965 pa redna profesorica za dramsko igro. Vse generacije njenih študentov so jo izredno cenile kot odlično vzgojiteljico, ki ni znala samo povedati, kaj od učenca želi, ampak mu je tudi nazorno pokazala, kaj in kako mora. Prefinjeni realizem njene impresivne igre jo je namreč vselej varno vodil mimo čeri in kotanj odrske narejenosti, tako da je vsak mogel zlahka doumeti, kaj je prava in živa odrska izpovednost. Pa tudi sicer je kot pedagoginja imela do slehernega učenca najneposrednejši, človeški kontakt, tako da je študentom bila ne le profesor, ampak razumevala življenjski sodelavec. Da, preprosta in človeška je bila Mira Danilova kot umetnica, a prav tako tudi kot vzgojiteljica in z eno besedo gojencem skorajda - mati." (137)

Ob njeni smrti 1979. leta pa so se je spomnili nekdani njeni učenci, ki so jo, zdaj že zreli umetniki, ohranili v najlepšem spominu. Zdaj so skušali zarisati njene temeljne človeške, umetniške in pedagoške vrline:

"Prve šolske režije sem pripravil pod njenim strokovnim vodstvom. Kot pedagog ni bila vsiljiva, vendar je znala študente prepričati s svojimi argumenti, ki jih je jemala iz dolgoletne odrske prakse. Ni bila doma v teoriji, ampak po izkušnosti je prekašala večino svojih kolegov." (138)

"Generacijam Vaših učencev ste s svojo izjemno umetniško izpovednostjo, neposrednostjo, pristnostjo in - za Vas tako značilno - človeško skromnostjo vtisnili nepozaben lik človeka - umetnika ter nas vse, ne samo kot umetnica in "naša profesorica", kar smo s ponosom govorili - temveč predvsem kot človek in neštetokrat kot skrbna in ljubeča mati - vodili in usmerjali v skrivnosti igralskega oblikovanja in dela samo z Vami lastno ljubeznijo, predanostjo, občutenim odnosom do mladega človeka - učenca, bodočega igralca k cilju na samostojno pot igralskega ustvarjanja, v katerem ste Vi s tako velikim uspehom cela desetletja prežarjali in plemenitili slovensko gledališko življenje in slovensko igralsko ustvarjalnost.

Vaš pretanjeni občutek za oblikovanje in izpovedovanje neštetih drobnih, subtilnih človeških želja, hotenj, strasti, čustev, misli in dragocenih napotkov, ki smo jih Vaši učenci od Vas sprejemali, galerija odrskih likov domače in svetovne dramske ustvarjalnosti, o katerih še danes

številni ljubitelji slovenskega gledališča s ponosom in neprikritim občudovanjem izgovarjajo Vaše ime - vse to in nešteti drobní, vsakodnevni človeški in stanovski stiki z Vami - bodo ostali v našem spominu!" (139)

"Bila je neverjetna v svojem razumevanju. S svojim toplim humorjem in svojo naklonjenostjo je mimo togih, ustaljenih norm znala kot človek reševati človeka v najbolj zapletenih trenutkih. Bila je zatočišče." (140)

Za svoje umetniško in pedagoško delo je dobila najvišje gledališko priznanje - Borštnikov prstan in kip v foyerju mariborskega gledališča.

MIRA DANILOVA

Elle a connu le plus grand succès dans le théâtre slovéne parmi toutes les trois filles du couple d'artistes Danilo. Elle fut membre du théâtre principal à Ljubljana pendant trois décennies en atteignant le sommet artistique dans la dernière décennie de la période d'entre les deux guerres. Alors, elle est devenue l'interprète principale des rôles principaux et les plus importants. Après la deuxième guerre mondiale, elle s'est consacrée en principe au travail pédagogique comme professeur à l'Académie du théâtre, film et télévision en interprétant des rôles à la radio, à la télévision et éventuellement au cinéma.

1. Jana 1973, 6.12.
2. LjD 1975, 12.1.
3. Ibid.
4. Domači prijatelj 1928, št. 8-9, str. 215
5. GL D 1954/55, št. 6
6. Arhiv SGFM
7. D.Moravec: Slovensko gledališče od vojne do vojne, str. 40
8. Nedeljne ilustracije 1930, 20.7.
9. Arhiv SGFM
10. LjD 1975, 12.1.
11. Dokumenti SGM 1967, str. 81
12. Dokumenti SGM 1967, str. 264
13. Arhiv SGFM
14. Arhiv SGFM
15. Arhiv SGFM
16. GL D 1954/55, št. 6
17. LjD 1975, 12.1.
18. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 213-214
19. Domači prijatelj 1928, št. 8-9, str. 215
20. Nedeljne ilustracije 1930, 20.7.
21. Ibid.
22. Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev, 3.knj. II.del 1981, str. 1196-1197
23. GL D 1954/55, št. 6
24. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 202
25. Ibid., str. 221
26. SN 1929, 26.11.
27. SN 1928, 12.12.
28. SN 1930, 3.10.
29. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame I., str. 344
30. Ibid., str. 252
31. Ibid., str. 281
32. Ibid., str. 334
33. Ibid., str. 283
34. Ibid., str. 340
35. Ibid., str. 328
36. Ibid., str. 304
37. Ibid., str. 371
38. Ibid., str. 68
39. Arhiv SGFM
40. Arhiv SGFM
41. Dokumenti SGM 1967, str. 264
42. Nedeljne ilustracije 1930, 20.7.
43. Šabački glasnik 1931, 17. in 18.1.
44. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame II., str. 62
45. Arhiv SGFM
46. Arhiv SGFM
47. Arhiv SGFM
48. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame II., str. 96
49. F.Vodnik: Kritična dramaturgija, str. 48
50. Slovenija 1932
51. Domači prijatelj 1933, št. 11
52. J 1933, 3.10.
53. S 1933, 5.10.
54. Arhiv SGFM
55. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame II., str. 82
56. Domači prijatelj 1933, št. 7-8
57. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame II., str. 216
58. Ibid., str. 142
59. Domači prijatelj 1934, št. 6
60. Arhiv SGFM
61. F.Vodnik: Kritična dramaturgija, str. 62
62. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame II., str. 187
63. Ibid., str. 194
64. Domači prijatelj 1934, št. 6
65. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame II., str. 364
66. V.Pavšič: Kritika, str. 165-166
67. F.Vodnik: Kritična dramaturgija, str. 129
68. Ibid., str. 132
69. Ibid., str. 263
70. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame II., str. 276
71. Ibid., str. 376
72. Ibid., str. 288
73. F.Vodnik: Kritična dramaturgija, str. 162
74. Ibid., str. 203
75. Arhiv SGFM
76. Arhiv SGFM
77. Arhiv SGFM
78. LZ 1937, str. 286-287

79. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame II., str. 282-283
80. Ibid., str. 378
81. Ibid., str. 388
82. Ibid., str. 398
83. Ibid., str. 192
84. F.Vodnik: Kritična dramaturgija, str. 282-283
85. Ibid., str. 187
86. F.Koblar: Dvajset let slovenske Drame II., str. 240
87. F.Vodnik: Kritična dramaturgija, str. 215
88. Arhiv SGFM
89. D.Moravec: Slovensko gledališče od vojne do vojne, str. 403
90. Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev, 3 knj. II.del 1981, str. 1197
91. SPor 1946, 3.11.
92. SPor 1947, 31.10.
93. Celjski zbornik 1977-81, str. 531-533
94. GL Celje 1947
95. Arhiv SGFM
96. Arhiv SGFM
97. SPor 1947, 16.11.
98. V.Kralj: Pogledi na dramo, str. 193
99. Ibid., str. 30
100. LdP 1953, 14.2.
101. J.Javoršek: Ogledala, str. 25
102. V.Kralj: Pogledi na dramo, str. 256
103. J.Javoršek: Ogledala, str. 63
104. SPor 1953, 17.5.
105. LdP 1955, 16.1.
106. SPor 1955, 15.1.
107. J.Javoršek: Ogledala, str. 84
108. GL D 1954/55, št. 6, str. 127
109. F.Albreht: Gledališke kritike, str. 35-38
110. F.Albreht: Gledališke kritike, str. 47
111. V.Predan: Od premiere do premiere, str. 203
112. F.Albreht: Gledališke kritike, str. 100
113. Arhiv SGFM
114. F.Albreht: Gledališke kritike, str. 181
115. SPor 1960, 9.12.
116. Delo 1966, 5.11.
117. LjD 1966, 29.10.
118. Stop 1980, 25.9.
119. Delo 1973, 10.11.
120. Ibid.
121. LjD 1975, 12.1.
122. Jana 1973, 6.12.
123. Stop 1980, 25.9.
124. LD 1955, 25.3.
125. GL D 1954/55, št. 6
126. GL D 1954/55, št. 6
127. S.Samec: Gledališki obrazi, str. 207, 208
128. Delo 1979, 6.2.
129. LjD 1979, 6.2.
130. Dokumenti SGM 1967, str. 87
131. GL AIU 1947, št. 1, str. 60
132. P.P.: Sporedi in zasedbe produkcij predstav AIU GL AIU 1957, 1960-1965
133. LjD 1975, 12.1.
134. GL AIU 1963/64, št. 3, str. 87
135. Arhiv SGFM
136. GL Celje 1954/55, št. 12-14
137. S.Samec: Gledališki obrazi, str. 208-209
138. Stop 1980, 25.9.
139. Arhiv SGFM
140. Arhiv SGFM

Silva Danilova

1903

"Silva je Enfant terrible te hiše. Vse zna, vse ve, kuha, pleše, poje, deklamira, poučuje druge in ima v Radiu prekrasno torišče... Z eno besedo - zlat dečko."

O.Šest: Saga o Danilovih

GLD 1954/55, št. 6

I. PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO

A. V LJUBLJANI (DO LETA 1924)

Najmlajša hči Antona in Avguste Danilove - Silva je lani praznovala 80 letnico rojstva. Rodila se je 28. novembra 1903. Starši so bili tedaj na vrhu svoje ustvarjalne gledališke kariere - oče je približno ob tem času praznoval svoj četrstoletni delovni jubilej, mati pa petnajstletnico zvestobe slovenskemu gledališču. Tako kakor vse svoje otroke so jo starši pripeljali na oder v rosní mladosti - že v predšolski dobi. Sama se dapes medlo spominja svojega domnevno prvega nastopa pri štirih letih. Ni mogoče ugotoviti vseh Silvinih otroških vlog pred prvo vojno, kajti letaki omenjajo poleg Avguste, Antona in Vere Danilove tudi "Danilovo ml.", kadar gre za Silvo ali njeno štiri leta starejšo sestro Miro. Kadar se pojavita na odru obe skupaj, ju ločujejo med seboj sprva kot "1. Danilova ml." in "2. Danilova ml.", kasneje šele zapišejo njuni imeni Silva in Mira. Pred prvo vojno je Silva odigrala vrsto otroških vlog ne le v ljubljanskem, ampak tudi v tržaškem gledališču. Tam je skupaj z mamo Avgusto preživela dve leti (1908-10). Verjetno je najstarejša ohranjena fotografija, ki dokumentira otroški nastop Silve in njene starejše sestre Mire tista iz leta 1911. Gre za posnetek z odra - v Špicarjevem Kralju Matjažu sta odigrali vloge Anice in Micike. Tudi pri eni najzgodnejših uprizoritvah na prostem, Knez iz Semberije v Tivoliju leta 1913, je Silva sodelovala.

V zapuščini Danilovih se je ohranila nemška kritika iz leta 1910, ko je nastopila v delu E. Girardina Spodrsrlaj (Prestop žene): "Prav ljubka in prepričljiva je bila v svoji igri mala Silva, ki kaže pravi gledališki talent." (1)

Ko je pred prvo vojno gledališka kriza pahnila njeno mater Avgusto v svet - z najstarejšim sinom je odšla v Ameriko - in je Danilo skušal najti načine, kako preživeti številno družino, je bilo odločeno, da gre najmlajša Silva v šolo Lichtenturnov zavod. Vsa leta odraščanja med prvo vojno in prvih nekaj let po njej nimamo na voljo dokumenta, ki bi pričal o Silvinem stiku z gledališčem. Ko pa se je iz Amerike vrnila njena mati Avgusta, se je začela sistematična vzgoja. Silva je obiskovala najrazličnejše gledališke tečaje: učila se je igre pri Avgusti Danilovi in plesa pri Nikitini in Poljakovi. Oče Danilo ji je ponovno začel utirati pot v ansambel ljubljanske Drame, katerega članici sta bili tudi že najstarejša Vera (iz predvojnih dni) in Mira (iz prvega povojnega leta). Režiser Danilo ji je dal nekaj manjših vlog, tako npr. v Princesi Pampeliški (1921/22) vlogo Drugega pastirja, v naslednji sezoni pa Špicabrina v Krojačku junačku.

Čeprav so bile vloge neznatne in maloštevilne, se je ohranil dokument, ki priča, da je imela Silva sprva trdem namen postati gledališka igralka.

B. V ZDA (1924-1926)

Spomladi leta 1922 se je Avgusta Danilova namreč ponovno odpravila v Ameriko in ko si je razmere za silo uredila, je k sebi povabila tudi tedaj enainvajsetletno Silvo. Jamstveno pismo Avguste Danilove in zavarovalna polica tistega časa (1924) sta zahtevali navedbo poklica Silve Danilove. Tu je zapisano, da je Silva "gledališka igralka" (2). Avgusta jo je tudi vključila v svojo gledališka snovanja v Clevelandu in New Yorku. V Clevelandu ji je dodelila vlogo Žarka v Ekvinokcijo (26. apr. 1926), v New Yorku pa jo povabila k sooblikovanju poslovilne predstave (10. apr. 1926). Silva je odigrala vlogo Elme Woodcart v Kristanovi drami Maščevanje in vlogo Minke v enodejanki Izvrсна žena, samostojno pa je pripravila pantomimo pod naslovom In May.

Kritika v New Yorku je Silvo opazila in jo pohvalno ocenila. Tako je med drugim v oceni Maščevanja ugotovila, da je imela Avgusta Danilova "redno pomočnico... v Silviji Danilovi, ki je izvrstno predstavljala blazirano ameriško Miss, živahno, poredno, ponekod razposajeno, a vendar dostopno globljim čustvom, kar je razvidno iz njenega nastopa koncem igre, ko se zazna fiasko Milana Trešarja" (3). Tudi v oceni pantomime V maju in enodejanke Izvrčna žena je ni prezrla:

"Pantomimo 'V maju' je priredila Silvija Danilova, ki je nudila s tem malim gospodičnam priliko, da pokažejo na odru svojo dražestno spretnost in neustrašenost. Konec predstav je tvorila burka 'Izvrčna žena', v kateri so nastopili gospá Danilova, gospod Gvozdenovič, gospod Rajner in Silvija Danilova... Pozabiti ne smem služkinje Minke, katero je predstavljala Silvija Danilova." (4)

C. V LJUBLJANI PO VRNITVI IZ ZDA

Po dobrem letu bivanja v Ameriki se je Silva vrnila v Ljubljano. Danilo je tedaj proslavljal svoj petdesetletni delovni jubilej. Ta mu je prinesel častno meščanstvo, Silvi pa po njene lastnem pričevanju v radiu 31. dec. 1976 (5) podpora mesta in nastavitvev v gledališču. Slovenski gledališki leksikon navaja, da je v letih "1925-1932 nastopala v SNG Lj. v otroških in mladostnih vlogah" (6). Plakati pričajo, da je Silva v letih 1926-1928 odigrala vsaj devet vlog. Bila je: Tretji možiček v Triglavski bajki (1926), Osliček v Petrkovih poslednjih sanjah (1926 in 1928), Aranka v Vrtu Eden (1927), Palček Strahopetček v Petrkovih poslednjih sanjah (1927),

Vratar v Pepelki (1928), Šorel Bliss v Nedeljskem oddihu (1928), Kunigunda v Pepelki (1928), Paž v Hermanu Celjskem (1928), Kanada v Fanny, tete, strici (1928).

Fran Govekar se je pri predstavah Nedeljski oddih in Fanny, tete, strici že tudi ustavljal ob njenih dosežkih. V prvi ga je "presenetila... z veliko rutino in okretnostjo" (7), v slednji pa jo omenja skupaj z Vido Juvanovo: "Tudi nastop Fannyinih barskih tovarišic se je posrečil zadovoljivo, dasi bi želeli v plesu še več; med temi sta bili zlasti gdč. Silva Danilova (z naočniki) in gdč. Vida Juvanova imenitni." (8)

Kljub vsemu se zdi, da se Silvi ni obetala kariera v osrednjem slovenskem gledališču, zato je zlasti po upokojitvi staršev (Danilo 1926, Avgusta 1928) skupaj z njimi iskala možnosti za delo zunaj te ustanove. Republiški sekretariat za prosveto in kulturo (Republiška komisija za socialno zavarovanje samostojnih umetnikov (ji je na svoji seji 14.12.1967 priznal, da "šteje za pokojnino čas od 4.9.1932 do 30.9.1934 in od 1.9.1936 do 18.2.1941, ko je opravljala samostojno dejavnost kulturnega delavca kot igralka in režiserka... v Drami SNG Ljubljana, v Šentjakobskem gledališču, pri TKD Atena v Ljubljani in pri Radiu Ljubljana" (9).

Pri Šentjakobskem gledališču je bila po podatkih Slovenskega gledališkega leksikona (10) v letih 1932-34, Jubilejni zbornik Šentjakobskega gledališča pa jo navaja med svojimi člani v sezoni 1932/33 (11). Odigrala naj bi 8 vlog v 39 ponovitvah. Kritika jo je opazila v Pogumnem Tončku, študentje smo in Radio tenor. Opozorila je na njen igralski in koreografski dar. Ob Pogumnem Tončku se je ohranil zapis: "Graciozne vile je uvežbala temperamentna gdč. Silva Danilova tako popolno, da v teh lepih plesalkah z gospo Ervino Wrischer-Petrovčičevo na čelu nikdo ne bi slutil diletantk." (12)

Ob uprizoritvi lahkotne operete Študentje smo je prav navdušila kritika: "Pravi vrelec kipeče razposajenosti je bila Silva Danilova kot Nina." (13). V Radiu tenor je igrala vlogo Marjance, ob kateri je dobila nedvoumno priznanje, da sodi med profesionalne igralko slovenskega osrednjega gledališča: "O gdč. Silvi Danilovi ni več treba izgublјati besed, pač pa smemo ugotoviti, da bi vendarle pri drami morda že davno lahko našli kak kotichek za to živahno subreto Danilove dinastije." (14) Kritikov vzklík je ostal brez odmeva. Silva se ni več vračala v ansambel ljubljanske Dramе, več uspeha pa je imela v Radiu Ljubljana in pri TKD Atena.

Čeprav ni mogoče v celoti oceniti njenega deleža pri Radiu v času med obema vojnama, vemo, da je sodelovala skupaj z Avgusto tudi v igranem programu. Tako jo zasledimo na karikaturi, ki jo je 1934 prinesel Naš Val - gre za upodobitev "skupine Danilove v Turgenjeva drami Tuji kruh" (15). Med portretiranci je tudi Ferdo Delak, ki jo je pred leti (1927) vabil na sestanke sodelavcev, Tanka. Emil Smasek v Slovenskem gledališkem leksikonu navaja, da je v letih 1936-41 "sodelovala kot igralka v RLj ter skupaj z Avgusto Danilovo in Polonco Juvanovo vodila Otroški oder pri TKD Atena v Lj." (16). V spominih, ki jih je Silva pripovedovala na radiu 1976.leta, je povedala nekaj več o svojem delu pri TKD Atena. Tu je bila "nekakšna knjižničarka" (17). Imeli so načrt osnovati mladinsko knjižnico v Prečni ulici, zato so organizirali zbiralno akcijo. Silva naj bi zanjo že uspešno zbrati okoli dvesto knjig. Poleg tega pa je vodila Otroško gledališče, otroški vrtec na prostem v Tivoliju v poletnem času, sodelovala pri urah pravljic v Narodnem domu in več let zapored pripravljala tudi otroške maškerade pod naslovom Otroški ringaraja v letih 1937-1941. Ohranila se je vrsta dokumentov, ki pričajo, da je zanje oblikovala spored, režirala, pripovedovala pravljice in izdelovala kostume. Vsako leto je časopisna kritika navdušeno pozdravljala te prireditve, pri tem pa nikoli ni pozabila poudariti osrednje vloge Silve Danilove. Te maškerade so bile zelo priljubljene in obiskane, ocenjevalci pa so Silvi priznavali domiselnost, spretnost, izkušnost, njenim prireditvam vzdušje sproščenosti, zabavnosti, veselih presenečenj in skupnega veselega rajanja. Nedvomno je tu pokazala in razvijala svoj dar za delo z otroki, ki ga je zlasti uveljavila po drugi svetovni vojni pri Radiu Ljubljana - pri pripravi mladinskega radijskega programa. Mimogrede velja omeniti tudi njen prvi nastop - skupaj z očetom Danilom je nastopila v filmu Triglavske strmine (1932). Bila je Prodajalka lectovih src na žeganju. To prvo filmsko izkušnjo je po vojni dograjevala z vrsto epizod v TV in pri filmu.

V času druge svetovne vojne in po njej je skrbela za ostarele starše. Tedaj je po nareku očeta Danila, ki mu je bilo že nad osemdeset let, zapisala drugo knjigo Danilovih spominov, ki so se ohranili v rokopisu in doslej z izjemo nekaj odlomkov, ki jih je med vojno prineslo časopisje, niso bili objavljeni.

I I . P O D R U G I S V E T O V N I V O J N I

Zdi se, da po drugi svetovni vojni ni več iskala stikov z gledališčem. Nadaljevala je tam, kjer je njeno snovanje prekinila vojna vihra: nenehno je iskala vezi z otroki, zaposlila pa se je pri radiu.

Rada je sodelovala pri otroških prireditvah v času maškerad in praznovanj Dedka Mraza. Tako je pripravila npr. 1946.leta Pionirsko kolo - predpustno rajanje v Trgovskem domu, leta 1955 pripovedovala pravljice za Dedka Mraza, s cicibani in pionirji terena Ajdovščina pa je pod pokroviteljstvom Društva prijateljev mladine še leta 1968 pripravila pustno rajanje. Ob delu z mladimi se je nimalokdaj pokazala njuja na novo ustvariti primerna besedila. In Silva Danilova se jih je lotila sama.

Iz njenih osebnih dokumentov je razvidno, da se je zaposlila pri Radiu Ljubljana 1.jun. 1948.

V intervjuju leta 1967 se je za interno glasilo RTV Ljubljana, Maribor, Koper spominjala prvega poveljnega časa:

"Tisti čas je bil radio na Cankarjevi cesti in je imel manj kot 100 uslužbencev. Menda vsi tedaj ni pa so poleg svojega primarnega dela opravljali še drugo delo. Napovedovali so, brali tekste, pripravljali oddaje, sodelovali v igran in igracijah vsi OK in BP, se pravi v redu in brezplačno. Jaz sem pripravljala program, plošče in jutranje ali popoldanske oddaje v diskoteki, bila sem manipulantka, vrtela plošče, brala tekste, bila večerna spikerka, brala ob nedeljah pravljice za Cicibane, za dveurno oddajo Za naše podeželje, ki jo je pripravljala Polde Majdič in podobno." (18)

Sprva je bila deklica za vse, kasneje pa se je uveljavila zlasti kot režiserka mladinskih oddaj - radijskih iger za otroke pa oddaj z naslovom Radijska šola. V intervjuju leta 1967 je opozorila na svoje sistematično izobraževanje, avtorstvo besedil za oddaje, ki jih je režirala, pa na svoj igralski delež:

"Leta 1950 je bil razpis za prvo igralsko skupino. Štela je osem članov. Dobili smo dedke, babice, očeta, matere, hčere, sina in obenem otroke - med njimi so bili namreč otroški glasovi. Dobili smo volka in lisico ter izvajalce živali in živalic. Največ pa je doletelo kar mene. Imeli smo enoletni tečaj s pravico javnosti in dobili spričevala. Predmeti: slovenščina, govorna tehnika, fonetika itd. Poučevali so profesor Bajec, Cirila Škerlj-Medvedova, Jože Tiran, Vera Adlešičeva, o radiu sta predavala Frane Milčinski in inženir Dušan Vendramin... Imeli smo tudi nekaj primerov, izvlečkov iz BBC. Koristilo je..." (19)

Več mladinskih iger, 20 do 25 sem napisala sama..." (19)

Nastela je svoje vloge na radiu: "lisica, mačka, papiga, zajklja, sraka, kavka, kura, žaba, belouška, krastača, sova, kača, pujske, podgana, kanja, vlak, premog, sekira, jelka, smreka, goba, perzijska papagaj, metla, babica, čarovnica, stara mama, šivilja, gospodinja, jokajoči otrok in še in še..." (20)

Emil Smasek je v Slovenskem gledališkem leksikonu pregledno ocenil to področje njenega ustvarjanja:

"Od leta 1948 sodelavka RLJ.: igralka, inšpicient, vodja oddaje, pomožni režiser, režiser. Režirala nad 50 rad. iger za otroke ter okoli 400 šolskih ur, približno 45 nastopov na TV, številne vloge v slov. filmih. Kot igralka z zelo širokim glasovnim in interpretacijskim razponom je ustvarila v rad. igran za otroke vrsto karakternih in komičnih - predvsem pravljicnih in živalskih vlog. Kot režiserka se zlasti posveča delu z otroki. Režija: Ribič, Gozdar Miha in divji mož; Perrault - Kuret, Obuti maček; Nušič, Občinsko dete; Kšatner, 35. maj; Colodi - Kuret, Ostržek; Maurois, Dežela 36000 Želja, Seliškar, Tovariši; Janevski, Otrok iz sladkorja; Kolar, Soteska junakov." (21)

Ohranila pa so se tudi strokovne ocene Uredništva radijskih iger, Uredništva kulturnih in literarnih oddaj, pa redaktorjev radijske šole, ki nam omogočajo zaključek, da je bila najuspešnejša pri pripravi humorističnih in mladinskih oddaj in da je opravila pomembno mentorsko, pedagoško delo pri vzgoji otroških sodelavcev, od katerih so mnogi kasneje prešli med profesionalne sodelavce radijskega programa. Mitja Mejak je v imenu Uredništva kulturnih in literarnih oddaj leta 1966 med drugim zapisal, da Silva Danilova "že vrsto let režira radijske literarne oddaje vseh zvrsti; njeno režisersko delo je skrbno in vestno... še zlasti je tovarišica Danilova pokazala občutek za humoristične oddaje". (22)

Od teh je Mejak predvsem pohvalil Nedeljsko humoresko, "kjer s pravilno izbiro izvajalcev in z interpretacijo dosega ustrezen odmev". (23)

Uredništvo radijskih iger leta 1966 navaja, da je "od skupno 310 igrac Silva Danilova režirala kar 40" (24). Med njimi posebej omenja tale dela: Mezinček, Vrabci, Mucolin in volk razbojnik, Ostržek, Obuti maček, Dečki Pavlove ulice, Petintrideseti maj, Žogica Nogica, Pepelka, Veli Jože ter 8 nadaljevanj Čebelice Maje. Uredništvu se zdi pomembno tudi to, da je k sodelovanju znala pritegniti nadarjene otroke, med katerimi je zaslediti kasnejše profesionalce: Iztoka Toryja, Mirka Bogataja, Aleša Jana in Jožeta Voznyja.

O tem je tudi sama spregovorila v radijski oddaji Naš gost (31.12.1976):

"Stanujem... nasproti šole Prežihovega Voranca. Ko so se učenci vsuli iz šole, sem jih nagovarjala, naj pridejo na radio poskusit, iz našega bloka pa sem pripeljala kratko malo vse. Natanko 175 otrok sem v teku let privedla na slovensko Radio televizijo... taka je bilanca: preko 450 oddaj za šolarje, veliko jih je presnetih na kasete; več kot 50 mladinskih iger; nešteto humoresk in literarnih oddaj. Celih devet let je bilo praktično vse delo okoli režije mladinskih oddaj na mojih ramah - za to zvrst tedaj kratko malo nismo imeli režiserjev. Vodila sem tečaj za otroške igralce: skrajja jih je bilo 35, potem so nekateri odpadli..." (25)

Po mnenju redaktorjev radijske šole, ki sta ga podpisala tudi Ela Peroci in Miroslav Košuta 1966, je avtorski prispevek Silve Danilove pri pripravi mladinskih oddaj pomemben; verjetno je bila ta ocena ena od osnov za dodelitev visokega priznanja - Reda dela s srebrnim vencem, ki ga je prejela Silva Danilova leta 1967; zato navajamo obsežnejši odlomek:

"Tov. Silva Danilova je od naših režiserjev poleg Sonje Stoparjeve, režirala večino oddaj radijske šole... njihova povprečna raven se je v zadnjih nekaj letih precej dvignila, tako da sodijo med najboljše v jugoslovanskem merilu. Za to gre dobršnem delu zaslug prav zelo kvalitetni izvedbi in s tem režiserjem. Pedagogi praktiki, ki s svojimi učenci spremljajo radijsko šolo, menijo, da so oddaje v zadnjem času veliko bolj razumljive, ker se izvajalci v glavnem dobro ločijo med seboj, da je podajanje dovolj počasno in razločno, da glasba ne prekriva teksta, ker pri skupinskem poslušanju gre tak odlomek v izgubo in podobno. Pri tov. Silvi Danilovi bi kot primer zgoraj navedenega lahko našli precej oddaj: Dvajset dolgih let, Mama - čakamo te, Pika živi, Srečni metulj, Mladinski pesnik Kajetan Kovič, Trobentači in plesalke ob srebrnem jezeru, Ljubljana in njeni prebivalci, Louis Pasteur, Borec proti smrti, Tinček Petelinček, Tvoj čili polet mladi Kajuh-Konjuh, Mornar Vasco da Gama, Fernando Magellan, Rdeči tiger in druge. Vse te igre hranimo v svojem arhivu. Tov. Silva Danilova je pri svojem delu za radijsko šolo zelo prizadevna in skuša

po svojih najboljših močeh vselej razgibati in poživiti tekst in ga tako kar najbolj približati mladim poslušalcem. S svoje strani moramo poudariti tudi to, da prav Silva Danilova režira marsikatero oddajo, ki jo iz objektivnih vzrokov dostavimo izvedbi sorazmerno pozno, in da nam je vedno pripravljena ustreči." (26)

Da tako pohvalna ocena le ni bila vljudnostna fraza, dokazuje dejstvo, da je moč nekaj njenih radijskih realizacij že zaslediti na kasetah: Žogica nogica, Linhart in slovensko gledališče, O gramofonski plošči in gramofonih, Taščici. K sodelovanju so jo povabili tudi k realizaciji A in Pevskega tekmovanja Zajcev na goljavi. V slednji nastopa kot Kratkoročna sosedica. Prav tako se je ohranil dokument, ki priča, da je bila Silvi Danilovi priznana visoka izobrazba. (27)

Mimo Reda dela je za svoje dolgoletno ustvarjalno delo prejela 1979. leta ob 50 letnici radia in 20 letnici TV Plaketo RTV Ljubljana "za zasluge pri razvoju RTV v Sloveniji". (28)

Od TV vlog sama najraje omenja epizodo v nadaljevalki Boccaccio, od povojnih filmskih pa Kmetico na konju v "Rdečem klasju" in Vaško klepetuljo v filmu "Tistega lepega dne".

Od leta 1972 dalje živi kot upokojenka. Priznali so ji nad 35 let delovne dobe. Rada se spominja svojih ustvarjalnih let, opozori na svojo vsestranskost in obuja spomine na svojo rodbino. Njen spomin je svež, polna je še energije. Spremlja življenje okoli sebe, je zvesta poslušalka radia in televizije, prebira nemške in angleške revije, največjo radost pa ji pomenijo pismeni stiki z nečakom in njegovimi otroki, ki živijo v Ameriki. Zadnja še živeča hči umetniškega para Avguste in Antona Danila si dopisuje z edinim njunim vnukom in tremi že odraslimi pravnuki. Posebej je ponosna, da si lahko dopisuje v angleškem jeziku, ki se ga je pred šestimi desetletji naučila v času enoletnega bivanja v Ameriki.

Z zadovoljstvom govori o svojem delu za gledališče, amatersko in profesionalno, radio, film in TV.

SILVA DANILOVA

Elle a fait ses débuts au théâtre en passant peu à peu à la radio où elle a connu ses plus grands succès comme metteur en scène des transmissions pour les jeunes. Elle a interprété aussi des rôles à la télévision, dans les films et elle a enregistré aussi quelques cassettes pour la radio.

Opombe

1. Arhiv SGFM
2. Arhiv SGFM
3. Arhiv SGFM
4. Arhiv SGFM
5. Arhiv SGFM
6. Slovenski gledališki leksikon I., str. 114
7. SN 1928, 16.2.
8. SN 1928, 1.6.
9. Arhiv SGFM
10. Slovenski gledališki leksikon I., str. 114
11. Jubilejni zbornik Šentjakobskega gledališča (1921-1981), str. 71
12. Arhiv SGFM
13. Arhiv SGFM
14. Arhiv SGFM
15. Naš Val. Program 29.4.-5.5.1934
16. Slovenski gledališki leksikon I., str. 114
17. Arhiv SGFM
18. Arhiv SGFM
19. Arhiv SGFM
20. Arhiv SGFM
21. Slovenski gledališki leksikon I., str. 114-115
22. Arhiv SGFM
23. Arhiv SGFM
24. Arhiv SGFM
25. Arhiv SGFM
26. Arhiv SGFM
27. Arhiv SGFM
28. Arhiv SGFM

Rafael Danilo

(1889 — 1968)

"Najstarejši brat je pred prvo vojno odšel z mamico v Ameriko, v obljubljeni deželo in je poskusil vse, tudi filmski igralec je bil. Potem je imel hotel... imel je talent, velik igralec bi lahko bil."

V. Marinčič: Sprenevedanje se moškimi ne poda
(Intervju z Miro Danilovo, Jana 1973)

Prvorojenec Rafael (v ZDA znan pod imenom Ralf) je že pred prvo vojno skupaj z materjo Avgusto odpotoval v ZDA.

Tu sta med slovenskimi izseljenci sodelovala pri organizaciji kulturnih prireditev. Avgusta kot režiserka, pevka, učiteljica in igralka, Rafael sprva kot igralec epizodnih vlog in tehnični sodelavec, kasneje pa tudi kot režiser.

V New Yorku je tako 3. junija 1916 na koncertu slovenskega pevskega društva Slavec nastopil kot Natakari v enodejanki z naslovom Kdor se poslednji smeje (1), 10. maja 1924 prav tako v New Yorku pri prireditvi Jugoslovanskega kluba kot Blaževca v Kristanovem delu Ob zadnji uri (2). Po pri-povedi Avguste Danilove sta skupaj skušala navezovati stike s filmom, ko pa so Avgusto angažirali v Clevelandu (Dramatično društvo Ivan Cankar), je tudi tam do njene vrnitve v domovino igral epizo-de: Toni v Ekvinokciju 26. aprila 1925 (3), Stric Toni v Izvanredni ženi 18. oktobra 1925 (4), Električar v Detektivu 12. aprila 1925 (5); kasneje pa se je lotil tudi režije. Njegov režijski delež v Clevelandu je toliko opazen, da ga Vatro Grill v svoji spominski izseljenca Med dvema sve-tovoma posebej omenja: "V sezoni 1926/27 je bil sprva režiser Joseph Skuk, ki pa je kmalu odsto-pil, tako da so preostali čas izmenično režirali Vatro Grill, John Stebly in Ralph Danilo" (6). Vendar pa je res, da Ralphovo delo za gledališče nikoli ni preraslo v poklicno dejavnost. Ostal je v ZDA in si tam ustvaril družino. Njegov šestdesetletni sin in štirje vnuki še živijo v New Yorku. Ti so poleg še živeče najmlajše hčere umetniškega para Danilo, edini njuni potomci.

RAFAEL (RALF) DANILO

A fait des apparitions temporaires comme acteur de théâtre ensemble avec sa mere parmi les émigrés slovénes aux Etats Unis et a Cleveland. Après le départ de sa mère, il a entrepris aussi quelques mises en scène.

Opombe:

1. Arhiv SGFM
2. Arhiv SGFM
3. Arhiv SGFM
4. Arhiv SGFM
5. Arhiv SGFM
6. V. Grill: Med dvema svetovoma, str. 580

Mavricij Danilo

(1897 — 1978)

"In koliko otrok vas je bilo pri Danilovih?
Tri dekleta in trije fantje... najmlajši od bratov je bil izvrsten komik. Toda pri vseh treh je prevladala trgovska žilica."

V. Marinčič: Sprenevedanje se moškimi ne poda
(Intervju z Miro Danilovo, Jana 1973)

Njegovega polnega imena na gledaliških plakatih ni moč zaslediti. Pač pa je po pričevanju Silve Danilove on tisti "mali Danilo", ki je leta 1908 odigral v Pepelki Malega slugo in Malega kočijaža.

V Malem gledališču, ki ga je osnoval njegov oče med prvo vojno, so ga zaposlili kot električarja, sicer pa se nikoli ni preživljal z delom v gledališču. Zanimivo je, da so ga povabili k sodelovanju kar k dvema slovenskima povojnima filmoma: statiral je v Jari gospodi in v Dolini miru.

MAVRICIJ DANILO

Il a interprété quelques rôles infantins dans la période d'avant la première guerre mondiale et il est apparu dans deux films slovènes d'après-guerre.

SEZNAM UPODOBITEV DANILOVIH

Na razstavo Danilovih smo uvrstili tudi številne upodobitve članov te družine. Slike in kipi so delo različnih rok od naših uveljavljenih portretistov do vsakovrstnih naključnih ljubiteljskih slikarjev. Vmes je tudi nekaj tiskanih portretov, ki so jih Danilovi dali v okvir, kar pomeni, da so bili v rabi. Kakovost upodobitev zato nikakor ni izenačena, vendar smo se po premisleku odločili, ne strogo umetnostno-kakovostnega, okolje, v katerem so živeli Danilovi zasebno, o čemer govori tudi likovna oprema njihovega stanovanja. V tej pa so nedvomno prevladovali portreti članov družine z Antonom Cerarjem na čelu.

Gasparijeva Slovenska Talijska je last Mestnega muzeja v Ljubljani, Vavpotičev oljni portret Antona Danila je v lasti Narodne galerije, Gojkovičev kip Mire Danilove SNG Maribor, vse druge navedene upodobitve pa SGFM.

1. Avgust Bucik: Portret Vere Balatkove-Danilove, pastel na kartonu 41,5 x 31,5 cm. Sig.d. spodaj: BVCIG MCMXXIII. Na hrbtni strani napis: Vera Balatkova-Danilova.
2. Avgust Bucik: Portret Antona Cerarja-Danila, pastel na kartonu 62 x 47 cm. Sig.d. zgoraj: BVCIG MCMXXIII. Na hrbtni strani okvirja žig: Danilo in pripis s svinčnikom: Za mojo Verico dne 15.avg. 1926.
3. Avgust Bucik: Portret Mire Danilove, pastel na ovalni karton 30 x 24 cm. Sig.l. spodaj: BVCIG 1923. Zlat okvir s pentljo. Na hrbtni strani: Mira Danilova, Danilo Beethovnova 6/III.
4. Ivan Čargo: Portret Mire Danilove (Studija 5), risba s svinčnikom 13,5 x 14 cm v passepartoutu 24,5 x 22,5 cm. Sig.d. spodaj: Ivan Čargo, 1929.
5. Ivan Čargo: Portret Antona Cerarja-Danila, svinčnik na papir 18 x 14 cm, v passepartoutu 27,5 x 18,5 cm. Sig.d. spodaj: Iv.Čargo 26.
6. Ivan Čargo: Portret Antona Cerarja-Danila, perorisba na papirju 17 x 15 cm, passepartout 26 x 19 cm. Sig.d. spodaj: Ivan Čargo 26. Na hrbtni strani passepartouta perorisba Ivana Vavpotiča s portretom Danila (22 x 15 cm, sig.l. spodaj: I.Vavpotič).
7. Ivan Čargo: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papirju 36,5 x 24 cm. Sig: Čargo 46, 21.5.1946 Ljubljana.
8. Ivan Čargo: Igralec Danilo, risba s svinčnikom na papirju 17,5 x 15,5 cm, passepartout 35 x 27 cm. Sig.d. spodaj: Ivan Čargo 29.
9. Silva Danilova: Portret Antona Cerarja-Danila, kolorirana perorisba 22,5 x 15,5 cm, passepartout 26 x 19 cm. Sig.l. spodaj: New York, d.spodaj: Sylva C.D. Na hrbtni strani passepartouta portret Danila neznanega avtorja (perorisba na papirju 20,5 x 12 cm. Sig.d. spodaj: Gak... (neberljiva), 1934.
10. Stane Dremelj: Plaketa z likom Antona Cerarja Danila, mavec 23 x 22,5 x 3 cm. Sig.d.spodaj: St.Dremelj 44.
11. Maksim Gaspari: Slovenska Talijska, skupinski portret 22 gledališnikov, pastel na kartonu 68 x 97 cm. Sig.l. spodaj: Maksim Gaspari, brez dat.
12. Maksim Gaspari: Lord of Danilo, portret - karikatura Antona Cerarja-Danila, perorisba s tušem in akvarel na papirju 38 x 27 cm. Sig.l. spodaj: M.G. Naknadno pripisana 45 letnica, 54 letnica v ozadju portreta.
13. Maksim Gaspari: Portret Antona Cerarja-Danila, črna kreda na papir 22 x 20,5 cm. Sig. nalepljena d. spodaj: M.G. 1916.
14. Fran Godec: Portret Silve Danilove, risba s svinčnikom na karton 28 x 22 cm, passepartout 30 x 25 cm, brez sig. in dat. Na hrbtni strani pripis: Sylva Fr. Godec 46.

15. Božidar Jakac: Portret Avguste Danilove, sepija na papir 70,5 x 50,5 cm. Sig.d. spodaj: 12.decembra 1952 B. Jakac. V sredi podpis: Avgusta Cerar-Danilova.
16. Božidar Jakac: Tiskani portret Antona Cerarja-Danila, 25 x 18 cm, passepartout 28 x 22 cm. Sig.d. spodaj: B.Jakac 27.8.1927.
17. (I.) Kermauner: Portret Antona Cerarja-Danila, črna in bela kreda na karton 31 x 25 cm, brez sig. in dat. Pripis na hrbtni strani: Danilo; slikal Kermauner 1888.
18. (I.) Kermauner: Portret Antona Cerarja-Danila, črna kreda na papirju, nalepljenem na lepenco, 31,5 x 22 cm, brez sig. in dat. Pripis na hrbtni strani: Anton Cerar-Danilo, igralec in režiser, risba I.Kermaunerja 1886.
19. Miha Maleš: Portret Mire Danilove v vlogi (Na ledeni plošči), risba s svinčnikom na papirju, preganjenem na 4 dele 34 x 21 cm. Na vsaki četrtinki risba s portreti drugih vlogi).
20. Miha Maleš: Portret Mire Danilove v vlogi, risba s svinčnikom na papirju 15 x 6,5 cm. Dat.spodaj: 19.12.1936. Poznejši pripis: Atentat Danilova.
21. Miha Maleš: Portret Mire Danilove v vlogi (Korajža velja), risba s svinčnikom na papirju 17 x 10,5 cm. Pripis: Danilova. Na hrbtni strani portret Bojana Stupice.
22. Fanny Marčič: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papirju 23 x 18 cm, passepartout 26 x 19 cm. Sig.d. spodaj: Fanny Marčič. Na hrbtni strani passepartouta nalepljena dva portreta Ivana Vavpotiča (V kavarni, risba s svinčnikom na papirju 14,5 x 10 cm. Sig.l. spodaj: I.V.) in Ivana Pengova (perorisba na papirju 14,5 x 9,5 cm. Sig.d. spodaj: Pengov Ivan).
23. Elza Oberaigner-Kastl: Portret Avguste Danilove, akvarel na papirju 23,5 x 17,5 cm. Sig.d. spodaj: Elza Oberaigner-Kastl. Na hrbtni strani pripisano posvetilo s 6 podpisi, med katerimi je mogoče razbrati: Staša Hofman-Bežek, Rezka Praprotnik Thaler, dat. 25.3.1955.
24. (D.) Pahor: Portret Mire Danilove v vlogi (Nevesta s krono), pastel na kartonu 60,5 x 44,5 cm. Sig.d. spodaj: D.Pahor MCMXXIX.
25. (D.) Pahor: Portret Antona Cerarja-Danila v vlogi (Azazel), pastel na kartonu 59,5 x 32 cm, brez sig. in dat. Na hrbtni strani pripis: Danilo kot Azazel naredil Pahor.
26. Nikolaj Pirnat: Dvojni portret Mire Danilove, risba s svinčnikom na dveh listih papirja 18,5 x 15 cm; 18,5 x 15 cm. Sig.na desnem portretu N.Pirnat.
27. Nikolaj Pirnat: Portret Mire Danilove, perorisba na papirju 10 x 9 cm, passepartout 24,5 x 19,5 cm. Sig.d. spodaj ter pripis Mira Danilova last.Ks.Prunk.
28. Nikolaj Pirnat: Portret Antona Cerarja-Danila, dve risbi en face in profil, risba s svinčnikom na papirju 13,5 x 15,5 cm, passepartout 25 x 20 cm, brez sig. in dat.
29. Nikolaj Pirnat: Dva portreta Antona Cerarja-Danila en face in profil, risba s svinčnikom na papirju 13,5 x 16,5 cm, passepartout 25 x 20 cm, brez sig. in dat.
30. Nikolaj Pirnat: Dva portreta (obris portreta en face in profil) Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papir 13,5 x 12,5 cm, passepartout 25 x 20 cm, brez sig. in dat.
31. Nikolaj Pirnat: Dva portreta (obris, polprofil) Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papirju 13,5 x 12 cm. Na hrbtni strani dve risbi doprsnega kipa, passepartout 25 x 20 cm, brez sig. in dat.
32. Stanko Rohrman: Portret Antona Cerarja-Danila, olje na platnu 41 x 31,5 cm. Sig.d. spodaj: S.Rohrman 1924.
33. Hinko Smrekar: Skupinski portret Avguste Danilove, Antona Cerarja-Danila in Antona Verovška v Rokovnjačih, risba s svinčnikom na kartonu 40,5 x 30,5 cm, brez sig. in dat. Na hrbtni strani pripis: last Ant. Cerar-Danilo; spodaj: Smrekar H. Danilo-Danilova-Verovšek-"Rokovnjači".
34. Fran Sterle: Tiskani portret Antona Cerarja-Danila, 21,5 x 14,5 cm. Na portretu d.spodaj pripis: Danilo. Na hrbtni strani: Danilo 40 let.
35. Fran Sterle: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom in pastel na papirju 27 x 17 cm. Sig.d. spodaj: Sterle 14.12.920. Na hrbtni strani pripis: Fr. Sterle se ponesreči v Londonu! Last S.Danilove.
36. Fran Sterle: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom in pastel na papirju 30 x 20 cm. Sig.d. spodaj: Sterle 16.12.1920.
37. Ivan Vavpotič: Opereta, velika razglednica po risbi s tušem na kartonu 13 x 20 cm. Upodobljeni: Vekoslav Janko, Angela Rakarjeva, Anton Neffat, Vera Balatkova-Danilova, Štefka Poličeva, Lojze Drenovec, Bojan Peček, Josip Povhe, N.Simončič.
38. Ivan Vavpotič: Celopostavni portret Avguste Danilove v vlogi Hasanaginice, risba s svinčnikom na papirju 24,5 x 16,5 cm. Sig.d. spodaj: I.Vavpotič.
39. Ivan Vavpotič: Celopostavni portret Avguste Danilove v vlogi Hasanaginice, perorisba na papirju 34 x 21 cm. Sig.l. spodaj: I.Vavpotič. Pripisano: gospa Avgusta Danilova v vlogi Hasan Aginice.
40. Ivan Vavpotič: Portret, karikatura Antona Cerarja-Danila, perorisba na papirju 20 x 14 cm, passepartout 23 x 17,5 cm, brez sig. in dat. Na hrbtni strani: Vavpotič.

41. Ivan Vavpotič: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papirju 32,5 x 25 cm. Sig.l. spodaj: I.Vavpotič. Pripis na hrbtni strani: Danilo se uči Desetega brata Dolfa.
42. Ivan Vavpotič: Tiskani portret Antona Cerarja-Danila 31 x 21,5 cm. Podpis l.spodaj: Danilo.
43. Ivan Vavpotič: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papirju 27,5 x 21,8 cm. Sig.l. spodaj: I.Vavpotič 1926.
44. Ivan Vavpotič: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papirju 28,5 x 22,5 cm. Sig.l. zgoraj: Ob jubileju papačitu I.Vavpotič. Pripis spodaj: Der Verfluchte Kerl!
45. Ivan Vavpotič: Celopostavni portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papirju 39,5 x 26,5 cm. Sig.d. spodaj: I.Vavpotič; v sredini: Danilo.
46. Ivan Vavpotič: Portret Antona Cerarja-Danila, olje na platnu, 94,3 x 71 cm. Sig.d.spodaj: I.Vavpotič.
47. (Miljutin?) Zarnik: Tiskana karikatura Antona Cerarja-Danila v vlogi (Ibsen: Strahovi) 28,5 x 20 cm. Pripis: Mati daj mi zondze. Pod karikaturjo: Ta pld kaže kuku se je Osvaldu mejšal in kuku u zadnih cugih pros od matere sonce.
48. Neznani avtor: Portret Silve Danilove, risba s svinčnikom, barvni svinčniki na kartonu 35,5 x 30 cm. Sig.l. spodaj: (Komljanec?) Opatija. Na hrbtni strani: Silvi Danilovi-Urši na jubilejнем javnem nastopu 21.8.1966 Šentilj-Mislinja predsednik Tone Križovnik (l.r.). Opomba: portret je bil pozneje spodaj odrezan.
49. Neznani avtor: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papirju 21,5 x 16 cm v passepartoutu 26 x 19 cm. Sig.d. spodaj: (neberljiva), 1934. Na hrbtni strani fotografija oljnega portreta S.Rohrmana.
50. Neznani avtor: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papir 21,5 x 15 cm v passepartoutu 26 x 19 cm. Sig.l. spodaj: (neberljiva), dat.d. spodaj: 8.8.1925. Na hrbtni strani 3 fotografije Danilovih vlog, izrezane iz Ilustriranega Slovenca.
51. Neznani avtor: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na papirju 20 x 15 cm, passepartout 25,5 x 19 cm. Sig.d. spodaj: (neberljiva). Na hrbtni strani izrezki iz časopisov.
52. Neznani avtor: Portret Antona Cerarja-Danila, risba s svinčnikom na kartonu 14 x 9 cm. Sig.d. spodaj: (neberljiva). Pripis na hrbtni strani: Ob svojem 28 letu me je slikal v gledališču moj prijatelj G.

KIPARSKI PORTRITI

53. Viktor Gojkovič: Portret Mire Danilove, bron.
54. Boris Kalin: Portret Avguste Danilove, patinirani mavec, 57 x 37 x 25 cm, brez sig in dat.
55. Marko Maher: Portret Avguste Danilove, mavec 31 x 22,5 x 24 cm, brez sig. in dat.
56. Nikolaj Pirnat: Portret Antona Cerarja-Danila, mavec 31 x 23 x 25 cm, brez sig. in dat.
57. Ivan Zajec: Portret Antona Cerarja-Danila v vlogi Julija Cezarja (W.Shakespeare, Julij Cezar), patinirani mavec 57 x 50 x 29 cm, brez sig. in dat.

LA LISTE DES PORTRAITS DES DANILO

On publie la liste des portraits des membres de la famille Danilo réalisés soit en tableaux soit en sculptures.

Večino gradiva o družini Danilovih hrani SGFM, zbirali pa smo ga tudi v naslednjih ustanovah: Arhiv SRS, Arhiv Drame SNG, Dokumentacijski center AGREFT, Inštitut za izseljeništvu SAZU, Narodna galerija, RTV dokumentacija, Slovenska izseljenska matica, Viba film in Zgodovinski arhiv. Kritike in druge zapise o Danilovih objavljene v časopisih in revijah smo zbirali v Narodni in univerzitetni knjižnici, Slovanski knjižnici in knjižnici Inštituta za sociologijo.

Ob razstavi je bila pripravljena tudi video kaseta, kjer smo uporabili s soglasjem avtorjev odlomke iz naslednjih filmov: Triglavske strmine, Na svoji zemlji, Tistega lepega dne, Piknik v nedeljo in Mira Danilova.

Vsem naštetim institucijam, ki so posredovale gradivo, filmskim ustvarjalcem: M.Badjurovi, K.Godini, M.Ljubiču in F.Štiglicu ter S.Hrenu, ki je realiziral kaseto, se zahvaljujem za ljubeznivo sodelovanje.

Posebej se zahvaljujemo za pomoč hčerki umetniškega para Danilo - Silvi Danilovi, ki nam je darovala vrsto dokumentov in osebnih predmetov iz zapuščine svoje družine.

Da je bilo moč razstavo in publikacijo v celoti realizirati, je nedvomno rezultat podpore in sodelovanja v.d.direktorja M.Clemenz, za kar se ji tudi velja zahvaliti.

F.S.

Razstava o družini Danilovih je bila postavljena v I.preddverju Cankarjevega doma od 2. do 17. aprila.

Pripravil jo je Slovenski gledališki in filmski muzej v Ljubljani. Sodelovali so: Majda Clemenz, Marija Kolarič (oblikovanje), Lilijana Nedič in Frančiška Slivnik (avtorica).

Razstavo Družina Danilovih sta financirali Ljubljanska kulturna skupnost in Kulturna skupnost Slovenije.

Anton Cerar-Danilo

1. Hans Jurež v Holtejevi Bisernici,
1883/84

2. Naslovna vloga v Tomičevem Baronu
Trenku, 1883/84

3. Naslovna vloga v Goethejevem
Egmontu, 1895/96

4. Osvald v Ibsenovih Strahovih,
1899/1900

5. Naslovna vloga v Shakespearovem
Juliju Cezarju, 1909/10

6. Na odru Malega gledališča med prvo
vojno

7. Dolef v Govekarjevem Desetem bratu

8. Grof Scharndorf v opereti Pri treh
mladenkah, 1937/38

9. Na gostovanju v Celju, 1905

10. Kalandar v Cankarjevih Hlapcih,
1919/20

11. Predsednik Udruženja gledaliških igralcev z gosti iz Jugoslavije na kongresu v Ljubljani, 1921

12. Prizor iz filma Triglavske strmine, 1932

1. Neznana vloga

2. Neznana vloga

3. Neznana vloga

4. Neznana vloga

5. Emilija v Othellu, 1895/96

6. V New Yorku leta 1920

7. Jela v Vojnovičevem Ekvinokciju, Cleveland, 1925

8. Marija Jozefina v Domu Bernarde Albe Garcie Lorce, 1950/51

9. Na turneji v Gorici leta 1903

10. S tržaškimi kolegi v letih 1908-10

11. Pri snemanju ene prvih radijskih iger
(v prvi vrsti četrta z leve)

12. Z Majdo Potokarjevo v filmu
F. Štiglica Na svoji zemlji, 1948

1. Tona v Finžgarjevi Razvalini življenja,
1920/21

2. Marja Antonovna v Gogoljevem
Revizorju, 1921/22 /prva z leve/

3. Spak v Shakespearovem Snu kresne
noči, 1920/21

4. V. Danilova je sodelovala pri
pripravah razstave Jugoslovanska
knjiga na Češkem

5. Princ Orlovski v Strausovi opereti
Netopir, 1911/12

6. Cupido v Offenbachovi opereti
Orpheus v podzemlju, 1912/13

7. Dacarka v Bravničarjevem Pohujšanju
v dolini šentflorjanski, 1929/30 (leva)

8. Ob prejemu odlikovanja na Češkem,
1971

1. Lady Milford v Schillerjevem
Kovarstvu in ljubezni, 1926/27

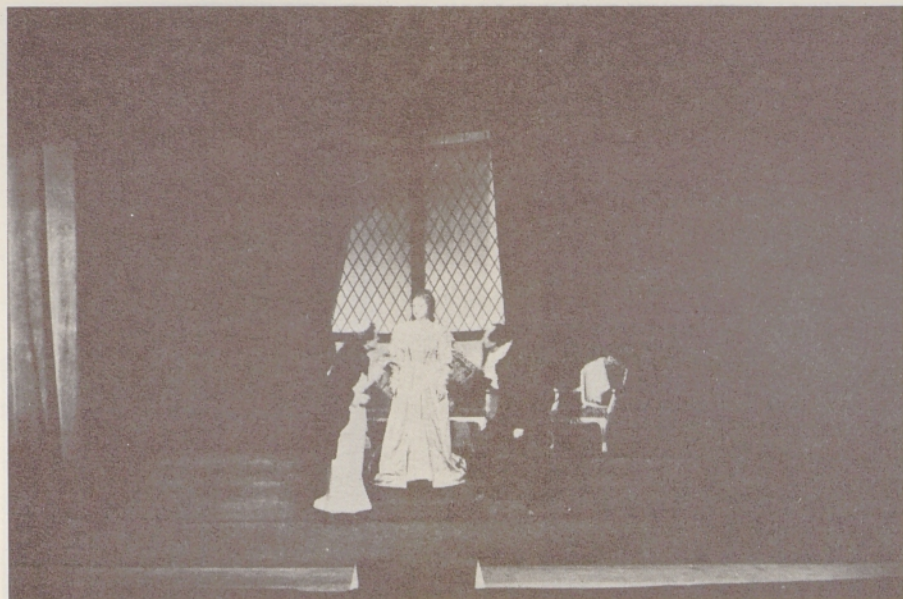
2. Veronika v Kreftovih Celjskih grofih,
1932/33

3. Naslovna vloga v Shawovi Sveti Ivani,
1933/34

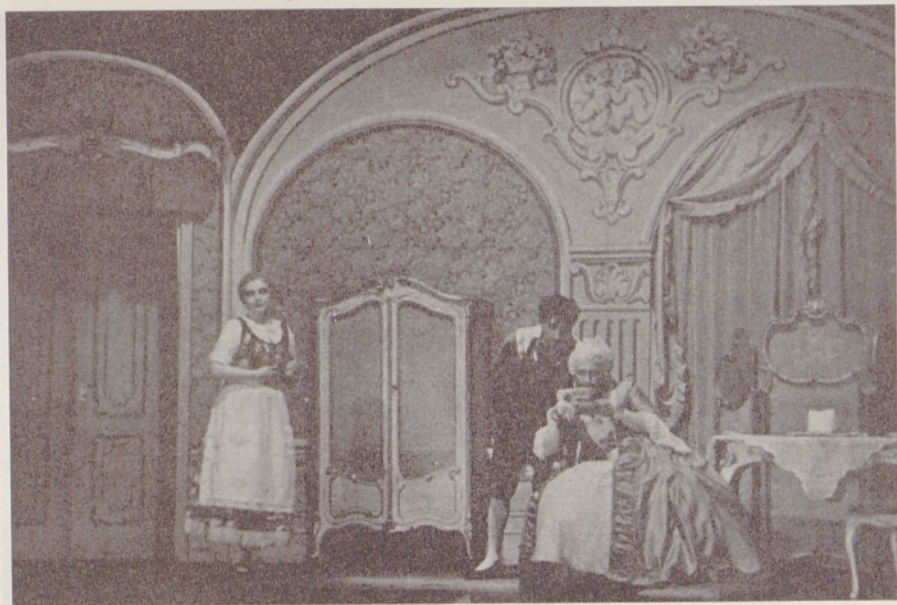
4. Viola v Shakespearovi komediji
Kar hočete, 1931/32

5. Princeza Eboli v Schillerjevem Don Carlosu, 1929/30

6. Na turneji po Jugoslaviji, 1930

7. Nežika v Linhartovem Matičku,
1934/35

8. V naslovni vlogi Kozakove Lepe Vide,
1940/41

9. Mira Danilova bere za radio

10. Naslovna vloga v De Filippovi
Filumeni Marturano, MGL 1954/55

11. Elmira v Molierovem Tartuffu,
1948/49

12. Elizabeta Angleška v istoimenski
Brucknerjevi drami, 1954/55

13. Amanda v Williamsovi Stekleni
menažeriji, MGL 1952/53

14. Laura v Krleževi Agoniji, 1952/53

15. M. Danilova s študenti na AGRFT v letih 1946-1965

16. Mira — nagrajenka z Borštnikovim prstanom, 1973

1. V kostumu za pantomimo V maju, New York, 1926

2. Silva pri delu v radiu po drugi svetovni vojni

3. Pri pripravi maskarade TKD Atena med obema vojnama

4. V TV vlogi (Kviz — Naš avto)

5. V filmu Triglavske strmine, 1932

6. Z Dušo Počkajevo v filmu F. Štiglica
Tistega lepega dne, 1962

1. Mavricij v filmu F. Štiglica Dolina miru, 1956

2. Mavricij kot Bonvivant v filmu B. Stupice Jara gospoda, 1953